

ΜΙΧΑΗΛ Α. ΒΟΛΟΝΑΚΗ

ΑΓΩΓΗ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

30

18960

Η. Δ. ΒΟΛΟΝΑΚΗ

ΑΓΩΓΗ
ΤΩ ΠΟΛΙΤΩ
18960

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μ. Δ. ΒΟΛΟΝΑΚΗ

ΗΓΩΤ

ΥΠΟΚΟΠ Τ

- - -

ΟΙΔΙΜΟΝ ΝΕ

ΜΙΧΑΗΛ Δ. ΒΟΛΟΝΑΚΗ

ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΜΕΤΑ ΠΛΕΙΣΤΩΝ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ ΠΑΡΟΙΚΙΑΣ ΠΑΡΟΥ

Πρωτ. Τάξ. 2

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

18960

ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΤΖΕΒΕΛΑΚΗ

1914

Σπύρος Ι. Παπασπύρου

Ζωγράφος

Καθηγητής Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΠ.

12 ΟΚΤ. 2001

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν
τοῦ συγγραφέως

Μιχαὴλ Δ. Βοδωνάκης

Ο ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΤΗΙ ΙΕΡΑΙ ΜΝΗΜΗΙ
ΤΟΥ ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ γνώμη «ὄφελος οὐθὲν τῶν ὠφελιμωτάτων νόμων καὶ συνδεδοξασμένων ὑπὸ πάντων τῶν πολιτευομένων, εἰ μὴ ἔσονται εἰδισμένοι καὶ πεπαιδευμένοι πρὸς αὐτοὺς οἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ» κάλλιστα κατανοηθεῖσα ὑπὸ τῶν νεωτέρων λαῶν, τῶν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν σοφωτάτων ἡμῶν προγόνων δρώντων καὶ ἄνδρες ἀγαθοὶ παρ' αὐτοῖς νὰ πολιτεύωσιν ἐθελόντων, ἔπεισεν αὐτοὺς, ὅπως τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς ἑαυτῶν νεότητος κοσμῶσι καὶ διὰ σαφοῦς διδασκαλίας τῶν γενικῶν πολιτικῶν νόμων καὶ δὴ τῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων τοῦ πολίτου.

Τῇ φωτεινῇ ταύτῃ γνώμῃ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου στοιχοῦντες καὶ ἡμεῖς εἰσηγάγομεν, ὅτε διετελοῦμεν γυμνασιάρχης τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς φιλομήτορος Κύπρου ἀνωτάτων Παγκυπρίων ἐκπαιδευτηρίων, γυμνασίου, διδασκαλείου καὶ ἐμπορικῆς σχολῆς, μάθημα σκοποῦν νὰ παρασκευάσῃ τοὺς εὐέλπιδας τροφίμους αὐτῶν πεφωτισμένα μέλη τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας καὶ κοινωνίας, τοῦτο δ' εὖστοχον ἐνομίσαμεν νὰ καλέσωμεν ἀγωγὴν τοῦ πολίτου.

Ἐπὶ ἱκανὰ δ' ἔτη διδάξαντες αὐτὸ πλείστον ἐκ τῶν εὐαρεστοτάτων ἀποτελεσμάτων ἐπλήσθημεν θάρρους καὶ

πολλὰς πολλαχόθεν λαβόντες παρακελεύσεις ἐδημοσιεύσαμεν τὸ σύστημα τῆς διδασκαλίας ἡμῶν, ὅπως τὸ μὲν ἀπονωτέρα καταστῇ τῶν ἡμετέρων τροφίμων ἢ μάθησις, τὸ δὲ καὶ διευκολυνθῇ ἡ εἰσαγωγή τοῦ μαθήματος καὶ ἐν ἄλλαις σχολαῖς τοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς ἀριωτέραν ἐγκύκλιον παιδευσιν καὶ τῶν τροφίμων αὐτῶν.

Τὸ ἔργον ἡμῶν ἔτυχε πανταχοῦ εὐμενεστάτης ὑποδοχῆς, διότι καὶ ὁ εὐκλεῶς ἀνάσσων βασιλεὺς ἡμῶν Κωνσταντῖνος, διάδοχος τότε ὢν, ἔγραψεν ἡμῖν περὶ τοῦ βιβλίου, οὗ «**τὰ ἀποτελέση σπουδαιότατον σταθμὸν ἐν τῇ ἐθνικῇ παιδαγωγίᾳ**»* καὶ ὁ ἑλληνικὸς καὶ ξένος τύπος καὶ ἄνδρες ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τοῖς γράμμασι διαπρέποντες μέγιστα ἐξῆραν τὴν μεγάλην ὠφέλειαν τοῦ καινοφανοῦς βιβλίου, καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ. 17134 ἐγκυκλίου καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ. 21169 ἐγκυκλίου ἐχαρακτήρισαν τὸ πόνημα ὡς μετὰ πολλῆς μεθοδικότητος συντεταγμένον καὶ καταλληλότερον, ἵνα ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ εἰς πάντας ἐν γένει εἰλικρινῇ ἀφοσίωσιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς γενικῆς εὐμενείας ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἔργου ἐξάντλησις τῶν ἐκδοθέντων ἀντιτύπων.

Ἐνεκα τούτου ἐνεδείκνυτο ταχεῖα ἡ ἀνατύπωσις τοῦ βιβλίου. Πλὴν τὰ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς 15 Αὐγούστου 1909 ῥαγδαῖα καὶ ἀλλεπάλληλα εὐτυχῇ γεγονότα τοῦ ἔθνους ὑπεχρέωσαν ἡμᾶς, ἵνα ἀναμείνωμεν μέχρι

* Τὸ βιβλίον εἰσῆχθη δι' ἐπισήμου διατάξεως εἰς τὰ γυμνάσια καὶ τὸ διδασκαλεῖον τῆς ἀριστοτολικῆς Σχολῆς.

τοῦδε ὅπως παρασκευάσωμεν τὴν νέαν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου προσηρμοσμένην εἰς παγιοτέραν τῶν πραγμάτων κατάστασιν.

Διὰ τοῦτο πάμπολλαι ἦνε αἱ ἐπενεχθεῖσαι μεταβολαί, ἱκαναὶ δὲ καὶ αἱ προσθήκαι εἰς τὴν ὕλην τῆς πρώτης ἐκδόσεως. Ἐπειδὴ δὲ αἱ γενόμεναι μεταρρυθμίσεις ἦνε ῥιζικώταται, αἱ δὲ προσθήκαι ἀποτελοῦσι πολλάκις νέα κεφάλαια καὶ παραγράφους δὲν ἦνε ὑπερβολή, ἂν εἶπω ὅτι ἡ παρούσα ἔκδοσις ἀποτελεῖ νέον ὅλως βιβλίον.

Ὡς δ' ἐν τῇ συγγραφῇ τῆς πρώτης ἐκδόσεως, οὕτω καὶ ἐν τῇ τῆς παρούσης ἔσχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ δοκιμώτατα τῶν νεωτάτων μάλιστα νομικῶν ἔργων ἡμεδαπῶν καὶ ξένων καὶ πάντας τοὺς νεωτέρους νόμους καὶ διατάγματα τῆς ἐνδόξως μεγαλυνθείσης ἑλληνικῆς πολιτείας καὶ νεώτατα δὲ ξένα εἰδικὰ ἐργειρίδια.

Ἀλλὰ τὰ τελευταῖα τοῦτα ἐλάχιστα ἐπεκούρησαν ἡμῖν, διότι ἄλλα μὲν περιορίζονται σχεδὸν μόνον εἰς ἐν τῶν θεμάτων **τῆς ἀγωγῆς τοῦ πολίτου**, π. χ. εἰς τὰ τῆς διοικήσεως, ἢ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῶν θεσμῶν τῆς οἰκείας χώρας, ἢ εἰς πολιτικὴν οἰκονομίαν, ἄλλα δὲ περιέχουσι πολλὰ θέματα, ἅτινα παρ' ἡμῖν ἀποτελοῦσι τὸ ὑποκείμενον εἰδικοῦ μαθήματος, π. χ. τῆς ἡθικῆς, ἢ παραλείπουσι σπουδαιότατα καὶ ἀναγκαῖότατα εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ μαθήματος κεφάλαια, ἢ ἐμφανίζουσι ψυχρὰν καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐνόττητος ἐπιτομὴν τῶν διαφορῶν μαθήσεων τοῦ δικαίου, ὥς ὁ πρόχειρος δικηγόρος, ἢ ἐγκυκλοπαιδεΐα τοῦ δικαίου κ.τ.τ.

Μέγιστα δ' ἐπεμελήθημεν, ὅπως τὸ ἔργον ἡμῶν καταστῇ σαφὲς καὶ εὐνόητον καὶ χρησίμον οὐ μόνον εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ τὴν σπουδάζουσαν ἑλληνικὴν

νεότητα, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα πολίτην ποθοῦντα ἀκμαίαν πάντοτε τὴν ἰσχὺν καὶ πλήρη τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνιαχοῦ τοῦ βιβλίου ἐκ τῆς ζωηρᾶς ἡμῶν ἐπιθυμίας, ἵνα μὴ μόνον τὸν νοῦν φωτίσωμεν ἀλλὰ καὶ τῆς καρδίας τὰς χορδὰς ἰσχυρῶς καὶ ἑναρμονίως πλήξωμεν, ἐκβαίνομεν πως τῆς αὐστηρῶς διδακτικῆς μορφῆς τῆς ἐκθέσεως καὶ ἀντὶ ξηρᾶς μεταδόσεως τῶν πραγμάτων προτιμῶμεν τὴν διάθερμον καὶ ζωηρὰν ἀπεικόνισιν καὶ παράστασιν τῆς ἐν αὐτοῖς περιεχομένης εὐγενοῦς καὶ ὑψηλῆς ἰδέας.

Τὸ βιβλίον ἀφιεροῦμεν εἰς τὴν ἱερὰν μνήμην τοῦ αἰοδίμου βασιλέως ἡμῶν Γεωργίου τοῦ Α', διότι εἰς Αὐτὸν ζῶντα εἵχομεν ἀναθέσει καὶ τὴν πρώτην ἔκδοσιν*, περι-

---

* Μετὰ τῆς ἐπομένης προσφωνήσεως·

Μεγαλειότατε,

«Τὰ ἔθνη, εἶπεν ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης κατὰ τὰποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ μεγάλου στρατάρχου Θεοδώρου Κολοκοιτῶνῃ, ὀφείλουσιν ἀδιαλείπτως νὰ μὴ παραβλέπωσι τὸν προορισμὸν αὐτῶν. Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι καθῆκον ἡμῶν ἦνε νὰ φρουρῶμεν τὴν πατρίδα, ἣν ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός, καὶ ἡ παρακαταθήκη αὕτη πρέπει νὰ μεταδίδηται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, καὶ ὅτι ὀφείλομεν ἀμεταβλήτους νὰ τηρῶμεν τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις, τὴν γλῶσσαν ἡμῶν καὶ τὰ ἡμέτερα δικαιώματα».

Αἱ τραγαὶ καὶ ἐπιφανεῖς αὗται δηλώσεις εἰς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἔθνους ἀνεξίτηλοι παρήμεναι καὶ ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ καὶ γλυκύτατον ἐνεγέννησαν πόθον.

Τὴν ἐκπλήρωσιν δὲ τούτου διεπέρανα νῦν ἐκπονήσας τόδε τὸ ἔργον, ἕπερ τολμῶ νὰ ἀναθέσω τῇ Ὑμετέρᾳ Μεγαλειότητι. Ὡς

λάβομεν δ' ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ τὴν εἰκόνα Αὐτοῦ, διότι ἐθεωρήσαμεν ταύτην πρόσωπον τηλαυγὲς ἔργου σκοποῦντος νὰ παρασκευάσῃ τὴν νεότητα ἀπτόητον πρὸς νέας μεγαλοδόξους τῆς φιλότιμης πατρίδος σελίδας καὶ πρὸς τὰ ἐθνικὰ ιδεώδη, ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνος ἐπὶ ἔτη πενήκοντα μετὰ ὑπερόχου συνέσεως καὶ εὐψυχίας ἐμόχθησε, καὶ ἐν τέλει παρέσχεν Ἐαυτὸν φῶταυγες παράδειγμα αὐτοθυσίας ἐξόχου.

Ἀπαραίτητον πρὸς τοῦτοις ἐκρίναμεν βιβλίον ἐθνικὸν ἔχον προορισμὸν νὰ κοσμηθῇ καὶ διὰ τῆς εἰκόνης τοῦ σεπτοῦ στρατηλάτου βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίνου τοῦ ΙΒ', ὅστις ἡγούμενος τῶν σιδηρῶν φαλάγγων τοῦ λαοῦ

εὐελπίς ἑλληνικὴ νεότης παιδεύεται δι' αὐτοῦ πρὸς τὴν συνταγματικὴν ἡμῶν πολιτείαν, ἧς τὴν ἄκραν κορυφὴν ἀποτελεῖ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης, μνεῖται ὅλα τὰ ιδεώδη καὶ τὰ παράγραπτα δικαιώματα τοῦ ἔθνους, καὶ διδάσκεται πρὸς ταχεῖαν ἀποκατάστασιν τῆς ἀριστείας ἐθνικῆς ἐνότητος νὰ τρέφῃ εἰλικρινὴ ἀγάπην πρὸς τὸ καθῆκον καὶ τὴν ἐντιμὴν ἐργασίαν, στερεὰν πίστιν εἰς τοὺς θεσμοὺς τῆς πατρίδος καὶ εὐλαβὴ ἀφοσίωσιν εἰς τὸν τιμωτάτον θρόνον τῆς ἐθνικῆς δυναστείας, τὸν ἐνσαρκοῦντα τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ αἰσιώτερον μέλλον τῆς πατρίδος.

Πιστεύων, ὅτι ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης θὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἀφιέρωσιν ταύτην, καὶ ἀπὸ ψυχῆς χαίρων, ὅτι καταλλήλως ἀνατίθῃμι εἰς τὸν λαοφιλεῖ πατέρα τοῦ ἐνδοξοτάτου τῶν ἐθνῶν, τὸν διὰ συνταγματικωτάτης καὶ ἐλευθεριωτάτης βασιλείας προτρέποντα τοὺς πολίτας μὴ ἐνδεῶς γινῶναι τὰ πολιτικά.

διατελῶ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος
πιστὸς καὶ εὐλαβέστατος θεράπων

ΜΙΧΑΗΛ Δ. ΒΟΛΟΝΑΚΗΣ

Αὐτοῦ καὶ νικῶν καὶ διώκων ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους τῶν πολυστενάκτιων ἐλληνικῶν χωρῶν τοὺς προαιωνίους ἐχθροὺς ἀνενέωσε τὰ παλαιὰ πολυύμνητα τοῦ ἔθνους τρόπαια, ἐπλήρωσεν ἀκοιμήτους ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀλώσεως πανελληνίους πόθους καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἐνσάρκωσιν τῶν ἐθνικῶν ὀνείρων.

Ἐν τῷ βιβλίῳ ὡσαύτως περιελήφθησαν αἱ τοῦ ἐθνικοῦ στέμματος καὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ βασιλικῶν σημαιῶν εἰκόνες, πρὸς εὐχερεστέραν δὲ κατανόησιν τῆς πολυσχιδοῦς τοῦ δικαίου διαιρέσεως καὶ διάγραμμα αὐτῆς.

Ἐν τῷ τέλει δὲ τοῦ βιβλίου κατεχωρίσθη τὸ κείμενον τοῦ ἐν ἔτει 1911 ἀναθεωρηθέντος τῆς Ἑλλάδος συντάγματος, τῆς θεμελιώδους ταύτης βάσεως τῆς νομοθεσίας ἡμῶν, καὶ πρὸς εὐρυτέραν γνῶσιν αὐτοῦ καὶ πρὸς εὐκολωτέραν ἀναδρομὴν κατὰ τὰς εἰς αὐτὸ συχνὰς ἐν τῇ ἀγωγῇ τοῦ πολίτου παραπομπάς.

Τοιοῦτον ἐν ὀλίγοις τὸ ἡμέτερον ἔργον· εἶθε δὲ νὰ τύχῃ καὶ ἡ ἔκδοσις αὕτη ἐγκαρδίου ὑποδοχῆς ἀπὸ τὸ φιλόπατρι ἐλληνικὸν κοινὸν καὶ νὰ παράσῃ ἀγλαοὺς τοὺς προσδοκωμένους καρπούς.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Ἐγκυκλοπαιδεία καὶ μεθοδολογία τοῦ δικαίου	Νεοκλ. Καζάζη
Φιλοσοφία τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας	» »
Σύστημα ῥωμαϊκ. δικαίου κατὰ τὰς παραδόσεις	Δημ. Θεοφανοπούλου
Σύστημα ἀστικού δικαίου	Ἄλκ. Χ. Κρασσά
Ἐγχειρίδιον τοῦ ἀστικού δικαίου. Τόμ. 6'— τεύχ. Α'. Οἰκογενειακὸν δίκαιον	Ἀντ. Γ. Μομφερράτου
Διεθνὲς δίκαιον· δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν κατὰ τὰς παραδόσεις Γ. Στρέϊτ	Δ. Ἀποστολάκη, καὶ Κ. Σερράου
Ἐγχειρίδιον διεθνὸς δικαίου	Κ. Κάλβου, μετάφρ. Στ. Παπαφράγκου
Droit international public (6me édition)	Georges Bry
Manuel de droit international public	Henry Bonfils
Ἐγχειρίδιον πολιτικῆς οἰκονομίας	Βασ. Τ. Οἰκονομίδου
Σύστημα διοικητικοῦ δικαίου	Γ. Γ. Ἀγγελοπούλου
Σύστημα συνταγματικοῦ δικαίου καὶ γενικοῦ δημοσίου δικαίου	Νικ. Ν. Σαριπόλου
Δημοσιολογία	Ἰωάννου Α. Σούτσου
Δημοσία οἰκονομία καὶ στατιστικὴ κατὰ τὰς αὐθεντικὰς παραδόσεις τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀνδρ. Μιχ. Ἀνδρεάδου	Χριστ. Γ. Δαμίρη καὶ Χρ. Μ. Λαδᾶ
Πλουτολογικαὶ μελέται	Ἰωάννου Α. Σούτσου.
Γενικαὶ ἀρχαὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας	Νεοκλ. Καζάζη
Στοιχεῖα πολιτικῆς οἰκονομίας	Ν. Γουναραγκη
Πολιτικὴ οἰκονομία κατὰ μετάφρ. Σωτ. Γ. Κρεκιδᾶ	Charles Gide
Économie politique	E. Lévasseur
Political Economy	Francis A. Walker

Histoire des doctrines économiques (2me édition)	Charles Gide & Ch. Rist
Les institutions de progrès social (4me édition)	Charles Gide
Élément de droit usuel & d' économie politique	Louis de Lamy
Πραγματεία τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου	Νικ. Ι. Σαριπόλου
Ἑλληνικὸν συνταγματικὸν δίκαιον	Ἰωάν. Ἀραβαντινοῦ
Τὸ σύνταγμα	Γ. Φιλαρέτου
Ἐγκυρίδιον συνταγματικοῦ δικαίου (ἐκδ. β΄.)	Θεοδ. Ν. Φλογαίτου
Νεώτεροι κώδικες τῆς ἑλληνικῆς νομοθεσίας	Κωνστ. Α. Βασιλείου καὶ Ἰωάν. Δ. Βαρβέρη
Ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ ἄφιξις τοῦ βασιλέως Γεωρ- γίου	Δ. Γρ. Καμπούρογλου
Ἑλληνικὸν συνταγματικὸν δίκαιον (ἐκδ. β΄.)	Νικ. Ν. Σαριπόλου
Ἑρμηνεία τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος ποινι- κοῦ δικαίου.	Κωνστ. Ν. Κωστή
Δίκαιον τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων ἐν Ἑλ- λάδι (τευχ. α΄)	Θεοδ. Γ. Ἀγγελοπούλου
The law & custom of the constitution	W. R. Anson
The English constitution	David Watson Rannie
Φιλοσοφικὴ ἠθικὴ	Χρ. Παπαδοπούλου
Χριστιανικὴ ἠθικὴ	Α. Διομ. Κυριακοῦ
Λεξικὸν ἐγκυκλοπαιδικόν	Μπάρτ καὶ Χίρστ
Λεξικὸν νομικῆς	Θεοδ. Ν. Φλογαίτου
Éléments de morale	Paul Janet
Ethics of citizenship	John Maccounn
L' éducation du caractère	Alexandre Martin
Les études classiques & la démocratie	Alfred Fouillée
Τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου	Ε. Λυκούδη
Instruction civique	Numa Droz
L' instruction civique	G. Compayré
L' instruction civique de nos soldats	V. Joron
Manuel d' instruction civique	de la Guillonnière
Istruzione civica (4 ἐκδ.)	Saverio de Dominicis

The rights and duties of the English citizen	H. Elliot Malden
Schweizer Buergerkunde	Dr Rudolf Hotz
Buergerkunde	L. Mittenzwey
Deutsche Buergerkunde	prof. Dr A. Giese
Deutsche Staats—und Buergerkunde	Th. Franke
Buergerkunde Deutsche Staats — und Rechtskunde fuer Sachsen	Dr A. Glock und Dr R. Kloss
Notions élémentaires d' instruction civique, de droit usuel et d' économie politique.	Julien Boitel & René Polignet

κ. α.

ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ 1. Σκοπὸς καὶ ὠφέλεια τῆς ἀγωγῆς τοῦ πολίτου. — Οἱ ἀθάνατοι πρόγονοι ἡμῶν διακηρύξαντες, ὅτι «τὸ συνέχον ἀνθρώπων πόλεις τοῦτ' ἔσθ', ὅταν τις τοὺς νόμους σφίξῃ καλῶς» ἐγύμναζον τοὺς νεανίσκους «τοῖς πόλεως ἥθεσί τε καὶ νόμοις», ἐδίδασκον δηλ. αὐτοὺς τῆς οἰκείας πολιτείας δίκαιον.

Καὶ οἱ νεώτεροι δὲ πεπολιτισμένοι λαοὶ κατὰ τὸ παράδειγμα ἐκείνων δρῶντες καὶ ἀρτιωτέραν τὴν παιδευσιν τῶν νέων καθιστῶντες διδάσκουσιν αὐτοὺς τὴν ἀγωγὴν τοῦ πολίτου, ἣτις σκοπεῖ νὰ μορφώσῃ πολίτας ἀγαθοὺς κοινωνοὺς τῆς ἑαυτῶν πολιτείας διὰ τῆς μεταδόσεως γενικῶν γνώσεων περὶ τοῦ δικαίου, τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς εὐημερίας, τῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων τοῦ πολίτου καὶ τῶν θεσμῶν τοῦ οἰκείου πολιτεύματος.

Ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐλληνόπαιδας, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ παλλάδιον τῶν ἐλπίδων τοῦ ἔθνους, τὸ μάθημα ἔχει ἐτι εὐρύτερον σκοπόν, διότι παρασκευάζει τούτους καὶ ὅπως διατελῶσιν ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τῶν τιμαλφεστάτων ἰδανικῶν τῆς ἐνιαίας καὶ δεδοξασμένης Ἑλλάδος.

Τοὺς δὲ μέλλοντας ἐξ αὐτῶν διδασκάλους προσακτῇ καὶ ἱκανοῦς, ἵνα, ὅτε θὰ ἀναλάβωσι τὸ τιμιώτατον ἔργον τῆς ἐλληνοπρεποῦς ἀγωγῆς τῶν θαλαρῶν βλαστῶν τοῦ ἔθνους, μετὰ μείζονος κύρους καὶ πλειόνων ἐφοδίων δύνωνται νὰ διαγράψωσιν αὐτοῖς τὰ ὅρια τῶν ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν ἐλευθεριῶν καὶ τῶν καθηκόντων τοῦ χρηστοῦ πολίτου καὶ διαπλάττωσι νομοταγεῖς καὶ πιστοὺς προμάχους τῆς τιμῆς, τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῆς ἐλληνικῆς πατρίδος.

§ 2. **Διαίρεσις τῆς ἀγωγῆς τοῦ πολίτου.**—Τὴν ἀγωγὴν τοῦ πολίτου κατὰ τὸν δοθέντα ὀρισμὸν διηρέσαμεν εἰς τέσσαρα μέρη.

Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ μέρει διαλαμβάνομεν περὶ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας καὶ τοῦ δικαίου.

ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μέρει περὶ πολιτείας,

ἐν δὲ τῷ τρίτῳ μέρει περὶ τῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων τοῦ πολίτου,

καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ μέρει περὶ τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας.

ΜΕΡΟΣ Α'
ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΝ

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΓΕΝΕΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

§ 3. **Ἡ κοινωνικότης τοῦ ἀνθρώπου.** — Ὁ ἄνθρωπος ἀείποτε πανταχοῦ τῆς γῆς ἐνεφανίσθη καὶ ἀξίαν λόγου ὑπέστασιν ἔσχεν οὐχὶ μεμονωμένος ἀλλὰ καθ' ὁμάδας ζῶν.

Ἡ τοιαύτη δὲ συμβίωσις καὶ πρὸς κοινωνικὴν ὀργάνωσιν ὁρμὴ τοῦ ἀνθρώπου προσέρχεται·

α') **διότι κεῖται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου·** ἦτοι αὐτὴ ἡ φύσις, αὐτὸ τὸ ἐνστικτὸν ὠδήγησε τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν ὅμοιον ἐαυτῷ, ὡς παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις, ὧν μάλιστα οἱ ἰχθύες καὶ τὰ πτηνὰ ἔχουσι συναγελαστικὰς, κοινωνικὰς ιδιότητας. Ὁθεν ἐν τῇ Γραφῇ ὁ Θεὸς λέγει· «οὐκ ἔστι καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον», δικαιοτάτα δὲ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀπεφάνετο, ὅτι «ὁ ἀνθρώπος φύσει πολιτικὸν (=κοινωνικὸν) ζῷον», ὅτι δηλ. ἔχει πλασθῇ ὑπὸ τοῦ πανσόφου δημιουργοῦ τοιοῦτος, ὥστε νὰ μὴ ζῇ μόνος, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων ὁμοίων,

β') **διὰ τὸ μεμητεκὸν τοῦ ἀνθρώπου,** τὴν πνευματικὴν δηλ. τούτου ὁρμὴν πρὸς ἀπομίμησιν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων,

γ') **διὰ τὴν γλώσσαν,** ἥτις ἐδόθη τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα

ἐκφράζη τὰ διανοήματα αὐτοῦ εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἵνα διαλέγηται καὶ συνεννοῖται μετ' αὐτῶν,

δ') διὰ τὸ «**φύσει τὸν ἄνθρωπον τοῦ εἰδέναι ὀρέγεσθαι**» διότι, ὡν οὗτος φύσει προσθευτικός, βέπει πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ παντὸς καὶ τὴν κτῆσιν κρείττονος βίου, προσπαθεῖ πρὸς τὰ πρόσω αἰετοῦ νὰ βαίνει, ἐφίεται δηλ. τῆς ἐαυτοῦ ἀναπτύξεως, ἥτις δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ δι' αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ συνδρομῇ τῶν ἄλλων ὁμοίων, ἧς ἀνευθὰ ἦτο λίαν περιωρισμένη, καὶ

ε') διὰ τὴν **θεραπείαν τῶν φυσικῶν χρειῶν τοῦ ἀνθρώπου**, ἧς ὁ πόθος ἤγαγε τοῦτον εἰς τὴν μετὰ τῶν ὁμοίων συμβίωσιν καὶ σύμπραξιν, ἥτοι εἰς τὴν σύστασιν τῆς κοινωνίας. Ὁ ἄνθρωπος δηλ. ἐρχόμενος γυμνὸς εἰς τὸν κόσμον καὶ τῶν πάντων ἐνδεὲς χρήζει ἀμέσως τῶν ὁμοίων, ἵνα πορίσωσιν αὐτῷ τροφήν καὶ κατοικίαν, καλύψωσι τὴν γυμνότητά αὐτοῦ καὶ καθόλου τὴν ἀναγκαίαν παράσχωσι βοήθειαν. Πῶς δ' ἡδύνατο ὁ ἄνθρωπος βρέφος ὡν νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν κτῆσιν πάντων τούτων ;

Οὐ μόνον δὲ κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἡλικίαν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλον τὸν βίον μέχρι τῆς ὥρας τοῦ θανάτου κυκλοῦται ὑπὸ παντοίων ἀναγκῶν, ἃς ἀδυνατεῖ μόνος νὰ ὑπερνικήσῃ.

Τὴν ἀνεπάρκειαν ταύτην αἰσθανόμενος ὁ ἄνθρωπος ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχηγόνου καὶ ἀγρίας καταστάσεως αὐτοῦ ἐπειράθη νὰ θεραπεύσῃ ἰδρύων τὴν οἰκογένειαν, ἐν ἣ ἡ μάλιστα κεῖται ἡ πρώτη ἀρχή, ὁ πυρὴν τῆς κοινωνίας, καὶ συμπράττων μετὰ τῶν ἄλλων ὁμοίων πρὸς ἀλυσίαν ἢ θήραν ἢ ἀπόκρουσιν κινδύνων ἀπὸ τῶν θηρίων ἢ ἄλλοθεν.

§ 4. **Ἀποτελέσματα τῆς κοινωνικότητος τοῦ ἀνθρώπου.**—Οὕτω δὲ ζῶν ὁ ἄνθρωπος καὶ σὺν τῇ χρῶνῃ ἐν-

τείνων τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις καὶ ἐπιτείνων τὴν μετὰ τῶν ὁμοίων σύμπραξιν οὐ μόνον τὴν ἀνεπάρκειαν ἐθεράπευσεν καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἐδελτίωσε θέσιν, ἀλλὰ καὶ ἀνῆγαγεν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς τὸν νῦν πολιτισμόν, εἰς τὴν νῦν εὐζωΐαν καὶ εὐημερίαν, καί, καθόλου εἰπεῖν κατέστη κύριος τῆς φύσεως, ἐξεμηδένισε τὰς ἀποστάσεις καὶ ἐπεξέτεινε τὸ πεπερασμένον τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὑψηλὰ καὶ εὐγενῆ ἰδεώδη.

Ἄνευ λοιπὸν τῆς συμβιώσεως καὶ συμπράξεως ταύτης ἡ σημερινὴ πρόδοσις, ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς, ἔργα μυριάδων προγεγεννημένων γενεῶν, δὲν θὰ ὑφίσταντο, ἢ κατάλληλος χρησιμοποίησις τῆς φύσεως ἐν τοῖς πλείστοις θὰ ἦτο ἀδύνατος καὶ ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔμενεν ἐν τῇ στασιμότητι καὶ τῇ θλιβερᾷ καταστάσει τοῦ κινδυνώδους βίου τῶν πρώτων ἀνθρώπων.

Καὶ ἵνα ἔτι σαφέστερον κατανοήσωμεν τὰ ἐκ τῆς ἀμοιβαιότητος καὶ τοῦ συνδέσμου τῶν ἀνθρώπων ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ἀρκεῖ πρὸς στιγμὴν νὰ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τίνες κατέβαλον τὸ ἑαυτῶν ἔργον, τὴν ἑαυτῶν βοήθειαν πρὸς παραγωγὴν τεμαχίου ἄρτου ἢ ὑφάσματος καὶ πόσου χρόνου ἐργασίας θὰ ἀπαιτεῖτο, ἂν τις μόνος—ὑποτιθεμένου, ὅτι θὰ ἠδύνατο—ἤθελε νὰ παραγάγῃ τοῦτο εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις ἀφίεμενος.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως δ' ὁμοως ταύτης καὶ ἕτερον ὡσαύτως θαυμασιώτατον συνάγομεν συγκρίνοντες δηλ. τὸ ὑπὸ ἐκάστου π. χ. ἐργάτου τῇ κοινωνίᾳ παρεχόμενον πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκ ταύτης ἀπολαυόμενα (τροφὴν, ἐνδύματα, κατοικίαν, δικαιοσύνην, συγκοινωνίαν, ἐκπαίδευσιν οἰκείων κτλ.) βλέπομεν, ὅτι τὸ προῖόν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τὸ τῇ κοινωνίᾳ μεταδιδόμενον, εὐρίσκεται ἐν μεγίστῃ δυσαναλογίᾳ.

ἵνα ἄρα ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ αὐτοῦ πληροῖ πάσας τὰς ἑαυτοῦ χρείας καὶ εὐημερῇ, ἀναγκαιότατον ἀποδοῦναι ἢ ἀμοιβαίᾳ βοήθειαν καὶ ἡ μετὰ τῶν ὁμοίων συμβίωσις, ὁ ἀπαρτισμὸς δηλ. τῆς κοινωνίας.

Ὅθεν ὀρθότατα καὶ ὁ θεὸς Πλάτων λέγει· «Τυχάνει ἡμῶν ἕκαστος οὐκ αὐτάρκης, ἀλλὰ πολλῶν ἐνδεής... Οὕτω δὲ ἄρα παραλαμβάνων ἄλλος ἄλλον ἐπ' ἄλλον, τὸν δ' ἐπ' ἄλλου χρεία, πολλῶν δεόμενοι, πολλοὺς εἰς μίαν οἴκησιν ἀγείραντες κοινωνοὺς τε καὶ βοηθοὺς, ταύτῃ τῇ ξυνοικίᾳ ἐθέμεθα πόλιν (= πολιτείαν) ὄνομα».

Πρὸς δ' ὅτι «ἕνα ἕκαστον δεῖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἅπασιν κοινὸν κατατιθέναι».

§ 5. **Ο ἱ. Ρουσσώ περὶ τῆς γενέσεως τῆς κοινωνίας.**—Πλὴν ἐν τούτοις ἄνδρες τινές, ὧν προσέχρχει ὁ ἐκ Γενεύης τῆς Ἑλβετίας σοφὸς Ι. Ρουσσώ διὰ τοῦ **κοινωνικοῦ συμβολαίου** (contrat social) αὐτοῦ, προσέβαλον τὴν τοιαύτην κοινωνικὴν σύστασιν καὶ ἐχαρακτήρισαν ὡς ἀντιφυσικὴν, τεχνητὴν καὶ κατὰ συνθήκην ὑπάρχουσαν τὴν κοινωνίαν. Ὁ Ρουσσώ μάλιστα μετὰ λυρικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὡς εἰ παλαιοὶ ἐκαῖνοι κυνικοί, ἐκφράζεται ὑπὲρ τῆς χρυσῆς ἀγνότητος, ἐν ἣ διατέλει ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ καταστάσει καὶ διὰ τοῦτο δοξάζει, ὅτι πᾶν, ὅπερ ἐξῆλθεν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ δημιουργοῦ, ἦγε τέλειον, ἐξεφυλίσθη δὲ καὶ ἐξεφαυλίσθη ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅτι, ἵνα οὗτος εὖρῃ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ εὐδαιμονίαν, ὀφείλει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς φύσεως, τὴν τοῦ ἀπομεμονωμένου καὶ ἀγρίου ἀνθρώπου, νὰ ἀπαλλαγῇ δὲ τῆς παρὰ φύσιν καταστάσεως, τῆς κοινωνίας, ἣς ὁ πολιτισμὸς διέφθειρεν, ἀπεθρίψει καὶ φίλχυτον κατέστησεν αὐτόν.

Ἄλλ' ἢ φιλοσοφία τῷ Ἀριστιτέλει ἐπομένῃ ἀποδαινύει, ὅτι πάσα ἡ νῦν πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητος οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ὀφείλεται εἰμὴ εἰς ταύτην τὴν συμβίωσιν καὶ τὴν ἀμοιβαίαν σύμπραξιν, εἰς τὴν κοινωνίαν δηλ.· προφανὲς δ' ἦνε καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ κατάστασιν ἐπιστρέφων θὰ ἀποκτηνωθῇ καὶ ἀποβάλλων τὴν ἀνθρωπισμὸν θὰ ἐξοριωθῇ πρὸς τὰ ἄλογα ζῷα. Ἄν ἡ κοινωνία ἔχῃ ἀτελείας, τοῦτο προσέρχεται ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὴν μελῶν, ἅτινα ὡσαύτως ἦνε ἀτελῆ· ἂν δ' ὁ ἄνθρωπος διεφθάρῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν αὐτῇ πάλιν ὀφείλει νὰ ἀναζητήσῃ διὰ καταλλήλων κοινωνικῶν διατάξεων, διὰ φιλανθρωποῦ νομοθεσίας καὶ τῆς ἐξ Ἰσοῦ διὰ πάντας ἐφαρμογῆς αὐτῆς τὴν ἑαυτοῦ βελτίωσιν καὶ σωτηρίαν.

§ 6. **Ἡ κοινωνιστά.**— Ἄλλοι ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις καταδικάζοντες τὰ ἐλαττώματα τῆς κοινωνίας ἠθέλησαν ἄρδην διὰ **συστημάτων** ὅλως ἰδίων καὶ ἐν πολλοῖς ἀνεφαρμοστων νὰ ἀνασχηματίσωσι τὸ κοινωνικὸν οἰκοδόμημα ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῆς κοινωνίας. Οὗτοι ἦνε οἱ λεγόμενοι **κοινωνισταί.**

§ 7. **Ἡ κοινωνιολογία.**— Τὰ διάφορα κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα, ἅτινα σὺν τῇ ἀναπτύξει τῶν κοινωνιῶν ἐγεννήθησαν καὶ ἔκπαλαι ἀπησχόλησαν τοὺς σοφωτάτους ἄνδρας, ὡς μάλιστα ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὸν Πλάτωνα, πραγματεύεται νεωστὶ δημιουργηθεῖσα ἐπιστήμη καὶ οὐχὶ πολὺ ἀφισταμένη τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ἢ καλουμένη **κοινωνιολογία.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

§ 8. **Αἱ ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ χρεῖαι.** Ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ ἐξετέθησαν τὰ αἷτια, ἅτινα συνέτειναν εἰς τὴν μύρφωσιν τῆς κοινωνίας, καὶ οἱ πολύμοχοι καὶ μακροχρόνιοι ἀγῶνες, οὓς κατέβαλεν ὁ ἄνθρωπος πρὸς συγκρότησιν ταύτης καὶ κτήσιν κρείττονος βίου· πρὸς τούτοις ἐδείχθη, ὅτι ὁ σημερινὸς βίος τῶν πεπολιτισμένων λαῶν ἦνε τὸ ἀποτέλεσμα χιλιετηρίδων ἱστορικῆς ἐξελιξέως τοῦ ἀνθρώπου, μεθ' ἧς συνηρξάνοντο καὶ αἱ χρεῖαι αὐτοῦ.

§ 9. **Περὶ τῶν ἀγαθῶν.** Ὁ διηγετικὸς δὲ πολλαπλασιασμός τῶν ποικίλων χρεῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐδημιούργησε τὸν νεώτερον πολιτισμὸν καὶ πᾶν ὅ, τι καλεῖται πρόοδος. Οὕτω π.χ. ὁ πεπολιτισμένος ἄνθρωπος τῆς σήμερον αἰσθάνεται ὡς ἀπαράιτητον τὴν ἀνάγκην τοῦ ἐν ἀνέσει καὶ ὑπὸ ὑγιεινᾷ συνθήκας βίου, τῆς ὡς οἶόν τε ἀνωτάτης πνευματικῆς ἀναπτύξεως, τῆς πυκνοτάτης καὶ ταχίστης ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ὅπου δῆποτε τῆς γῆς ὁμοίων, καὶ καθόλου ἀντιλαμβάνεται καθ' ἐκάστην τὴν ὑπαρξίν χρεῶν ὅλως ἀγνώστων εἰς τοὺς προτέρους ἀνθρώπους ἢ καὶ εἰς ἑαυτὸν οὐ πρὸ πολλοῦ.

Τὰς χρεῖας ταύτας ὁ ἄνθρωπος θεραπεύει διὰ τῶν καλουμένων **ἀγαθῶν**, ἧτοι τῶν μέσων τῶν ἱκανοποιούντων τὰς ἀνθρωπίνας ἀνάγκας, εἴτε **ἀμέσως** ἐκ τῆς φύσεως ποριζόμενος ταῦτα, ὡς τὸ φῶς, τὸ ὕδωρ, τὸν ἀέρα, εἴτε **ἐμμέσως** διὰ

τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, ὡς τὴν τροφήν, τὴν ἐνδυμασίαν κ.λ.π., ὅτε τὰ ἀγαθὰ εἰδικώτερον καλοῦνται **οἰκονομικὰ ἀγαθὰ**.

Τὰ **οἰκονομικὰ ἀγαθὰ** διακρίνονται εἰς **ὕλεια**, θεραπεύοντα τὰς σωματικὰς τοῦ ἀνθρώπου χρείας, καὶ εἰς **ψυχὰς** ἢ **ὕπηρεσις**, θεραπεύοντα κυρίως τὰς πνευματικὰς, τὸ σύνολον δ' αὐτῶν ἀποτελεῖ τὸν λεγόμενον **πλοῦτον**.

§ 10. **Ὅρισμός τοῦ πλούτου**. **Πλούτος** λοιπὸν ἦνε τὸ σύνολον τῶν ἀγαθῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν **οἰκονομικῶν**.

§ 11. **Ἡερίοδοι τῆς οἰκονομικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως**. Ἐκ τοῦ δοθέντος ὁρισμοῦ τοῦ πλούτου καὶ ἐκ τῶν προρηθέντων περὶ τῆς προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου βίου συνάγεται εὐκόλως, ὅτι αἰείποτε τὸν πλοῦτον δὲν ἀπετέλουν τὰ αὐτὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ παρηκολούθει αὐτός τὴν ἐκάστοτε ὅψιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἥτις σὺν τῇ προόδῳ τοῦ ἀνθρώπου μεταβαλλομένη ἀπὸ ἀπλουστεράς εἰς ὑψηλοτέραν παρουσίασε τὰς ἀκολουθοῦσας μορφὰς ἢ περιόδους ἢ στάδια τῆς οἰκονομικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως.

α') τὴν **θηρευτικὴν** καὶ **ἀλιευτικὴν**, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ζῶν ἐν τοῖς δάσεσι καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τῶν λιμνῶν καὶ θαλασσῶν λαμβάνει τὰ πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ χρήσιμα κυρίως διὰ τῆς **συλλογῆς ῥεζῶν καὶ ἀγρίων καρπῶν**, διὰ τῆς **θήρας** καὶ τῆς **ἀλιείας**.

β') τὴν **ποιμενικὴν** ἢ **νομαδικὴν**, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἐξημερῶν διάφορα ζῷα καὶ χρησιμοποιῶν αὐτὰ ζῇ ἐκ τῆς **κτηνοτροφίας** καὶ ἀναγκάζεται νὰ ἐπιζητῇ τὸν κατάλληλον πρὸς διατροφήν τῶν κτηνῶν τρόπον μεταβάλλων συχνὰ κατοικίαν, ἥτοι ζῶν νομαδικῶς. Ἐντεῦθεν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην αἱ ἐπιδρομαί, αἱ μετοικεσίαι καὶ αἱ συγκρούσεις ἦνε συχναὶ καὶ οἱ νομαδικοὶ λαοὶ πλανώμενοι ἀπὸ χώρας εἰς χῶ-

ραν πρὸς ἐξεύρεσιν τοῦ προσφόρου πρὸς διατροφήν τῶν ἐαυτῶν ποιμνίων τόπου ἀποβαίνουσι πολεμικοί,

γ') τὴν **γεωργικὴν**, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει νέα εἶδη τροφῆς, τὸν σίτον, τὴν κριθήν, τὸν ἀραβόσιτον ἐπεξήτησε διὰ τῆς γεωργίας τὸν πολλαπλασιασμόν αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ἀνεφάνησαν λαοὶ γεωργικοὶ κατέχοντες μονίμους ἐκτάσεις γῆς καὶ τρεφόμενοι δι' ὑγιεινέρας, πλουσιωτέρας καὶ ἀφθονωτέρας τροφῆς, προέκυψεν ἡ ἰδρυσις μονίμου κοιτίδας, ἐγεννήθη ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ἤρξατο ἀναπτυσσόμενος ὁ πολιτισμός· καὶ

δ') τὴν **ἐμποροβιομηχανικὴν**, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἐκαλλιέργησε ποικίλα **ἐπαγγέλματα** καὶ ἐγέννησε τὴν **ἐμπορίαν**, ἥτις ὑποβοηθουμένη ὑπὸ τοῦ νομίσματος προήγαγε τὴν τέχνην εἰς βιομηχανίαν, ἀναπτυχθεῖσαν ἰδίᾳ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν διαφόρων μηχανῶν, καὶ ἀνήγαγε τὸν καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας καὶ τὴν συγκοινωνίαν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐγένοντο ὡσαύτως σπουδαιόταται ἀνακαλύψεις καὶ μεγάλαι ἐν ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμαις ἐφευρέσεις, αἵτινες μέγιστα συνεβάλοντο εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου καὶ τὴν παραγωγὴν καὶ εὐημερίαν τοῦ τε ἀτόμου καὶ τῶν λαῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟΝ ΕΚ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

§ 12. Γένεσις τοῦ δικαίου ἐν τῇ κοινωνίᾳ. — Ὁ ἄνθρωπος φύσει κοινωνικός, ὡς ἐρρήθη, ὢν, πρὸς δὲ καὶ διὰ τοῦ λόγου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προικισθεὶς, ἐκδηλοῖ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν, ἥτις διάφορος παρὰ τοῖς διαφόροις ἀνθρώποις ἦνε. Πολλάκις δ' ὅμως ἡ ἐκδήλωσις τῆς βουλῆσεως τοῦ ἑνὸς ἀτόμου περιορίζει τὴν ἐκδήλωσιν τῆς βουλῆσεως τοῦ ἄλλου, ἣν ζητεῖ νὰ ὑποδουλώσῃ καὶ ὑποτάξῃ· τούτου δ' ἕνεκα γεννᾶται ἡ κακομήχανος ἔρις, ἐκλείπει ἡ κοινωνικότης, ἡ ἀλληλεγγύη διασαλεύεται, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ τάξις καταστρέφονται καὶ ἡ ὑπόστασις καθόλου τῆς κοινωνίας κινδυνεύει νὰ καταλυθῇ. Ἀλλ' ἵνα μὴ ταῦτα συμβαίνωσιν, οἱ τὴν κοινωνίαν ἀποτελέσαντες ὥρισαν διατάξεις τινάς, καθ' ἃς ἐπιτρέπεται μὲν ἡ ἐκδήλωσις τῆς βουλῆσεως ἀτόμου τινὸς, παρὰκωλύεται δ' ἐν τισὶ περιστάσεσιν, ἵνα μὴ ἐπέρχεται ὑποδουλώσις τῆς ἀλλοτρίας βουλῆσεως, ἥτοι ἡ ἐλευθέρα ἐξάσκησις τῆς βουλῆσεως ἀνθρώπου τινὸς μὴ παραβλάπτῃ τὴν τοῦ ἄλλου.

Οὕτω δ' ἐτέθησαν φραγμοί, δι' ὧν ἐξασφαλίζονται ἐκάστη τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας ζωὴ, τιμὴ, ἰδιοκτησία, ἡ ἔρις ἀποσκορακίζεται καὶ ἐπικρατεῖ ἡ ἀναγκαία πρὸς διατήρησιν τῆς κοινωνίας ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, ἡ εἰρήνη, ἡ ἀλληλεγγύη καὶ ἡ τάξις. Οἱ περιορισμοὶ οὗτοι, κρηπίδα ἔχοντες τὰ ἐξῆς δύο χωρία τοῦ Εὐαγγελίου «καὶ καθὼς θέλετε, ἵνα

ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως» καὶ «ὃ σὺ μισεῖς ἐτέρῳ μὴ ποιήσης» ἐπιβάλλουσιν ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν μελῶν χάριν τῶν καθόλου τῆς κοινωνίας συμφερόντων νὰ ποιῇ τι ἢ μὴ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον, διότι «τὸ τῷ σμῖναι μὴ συμφέρον οὐδὲ τῇ μελίσσει συμτέρει», ἀποτελοῦσι δὲ τὸ **δίκαιον**.

Ἐπὶ τοῦ δικαίου κατὰ ταῦτα ἐρεῖδεται καὶ δι' αὐτοῦ δυνατὴ καθίσταται ἡ συμβίωσις· τὸ δίκαιον θεμελιεῖ τὴν κοινωνίαν καὶ ἀπονέμει τὴν δικαιοσύνην ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ τοὺς πάντας ἱκανοποιεῖ. Ὁθεν εὐλόγως διεκλήρυσεν ὁ Κικέρων, ὅτι «ubi societas ibi jus» (= ὅπου κοινωνία ἐκεῖ καὶ δίκαιον), ἀφ' οὗ ἄνευ τοῦ δικαίου ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ ὑπαρξις τῆς κοινωνίας, διότι θὰ ἐπεκράτει «bellum omnium contra omnes» (= πόλεμος πάντων κατὰ πάντων).

§ 13. **Ὁρισμὸς τῆς κοινωνίας.** — Ἐκ τῶν προειρημένων αὐτόδηλον καθίσταται, ὅτι **κοινωνία ἦνε σύνολον ἀνθρώπων ζώντων ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ὑπὸ κοινὸν δίκαιον πρὸς πραγμάτων κοινῷ σκοποῦ, τῆς ἡθικῆς τ. ἑ. προόδου καὶ τῆς ὕλικῆς εὐημερίας αὐτῶν**. Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δὲ τούτου καταφαίνεται καὶ ὅτι ἡ **κοινωνία**, ἡ καὶ ἄλλως **πολιτικὴ κοινωνία** καλουμένη, προϋποτίθεται ἀείποτε συντεταγμένη, κατ' ἀκολουθίαν πᾶσα ἀνθρώπων ἔνωσις μὴ ὑπὸ δίκαιον τεταγμένη περιέχει μὲν στοιχεῖα συντελούντα εἰς ἀπαρτισμὸν κοινωνίας, δὲν ἀποτελεῖ ὅμως κοινωνίαν, ἥτις, ὥς προείπομεν, δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἄνευ δικαίου. Ὡστε τὸ δίκαιον διὰ τὴν κοινωνίαν ἦγε ὅ,τι τὸ πηδάλιον καὶ ἡ ναυτικὴ πυξίς διὰ τὸ πλοῖον, ὅ,τι ἡ ψυχὴ διὰ τὸ σῶμα καὶ ἡ πηγὴ διὰ τὸν ῥύακα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

§ 14. Ὅρισμός τοῦ δικαίου. — Δίκαιον ἦνε «*σύνολον κανόνων διεπόντων τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ συζώντων ἀνθρώπων*».

§ 15. Θετὸν δίκαιον. — Κατὰ ταῦτα τὸ δίκαιον τίθεται, ὁρίζεται ὑπὸ τῶν ἀποτελούντων ἐκάστην κοινωνίαν ἀνθρώπων καὶ δὲν δύναται νὰ ἦνε αἰώριον, αἰδιον καὶ ἀμετάβλητον, ἤτοι δὲν δύναται νὰ ἦνε φυσικὸν δίκαιον. Συμβαίνει δὲ τοῦτο, διότι ὡς ἡ γλῶσσα, ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη, οὕτω καὶ τὸ δίκαιον ἦνε ἐκδήλωσις τῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως ἐκάστου λαοῦ, ἐπομένως παρακολουθεῖ τὴν ἐκάστοτε πρόοδον αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα τὸ δίκαιον δὲν δύναται νὰ ἦνε τὸ αὐτὸ οὔτε ἐν πάσαις ταῖς κοινωνίαις, οὔτε ἐν τῇ αὐτῇ κοινωνίᾳ πάντοτε, ἤτοι δι' ἐκάστην κοινωνίαν ἢ καὶ διὰ τὴν αὐτὴν κοινωνίαν ἐν διαφόροις χρόνοις ὁρισμένον μὲν ἀλλὰ καὶ διάφορον ὑπάρχει δίκαιον, δι' ὅπερ καὶ θετὸν τοῦτο καλεῖται.

Τὸ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ παραδείγματος δίκαιον δὲν συντατίζεται πρὸς τὸ τῆς Γαλλίας, διότι ἐν ταύτῃ μὲν ἰσχύει ὁ ναπολεόντειος κώδιξ μετὰ τροποποιήσεων, ἃς ἡ πρόοδος ἐπήνεγκεν, ἐν ἐκείνῃ δὲ τὸ ρωμαϊκὸν καλούμενον δίκαιον, ὅπερ ὡσαύτως πρόκειται θαυμάσιον ἀποτέλεσμα τῆς τοῦ λαοῦ ἀναπτύξεως.

Τὸ δίκαιον τοῦτο ἐκτυλισσόμενον καὶ μεταβαλλόμενον μέχρι τοῦ ἀεμινίστου τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτορος Ἰουστι-

νιανοῦ ἐκωδικοποιήθη ὑπ' αὐτοῦ ἐν συλλογαῖς καὶ ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ ὡς δίκαιον τοῦ βυζαντιακοῦ ἡμῶν κράτους, ὠνομάσθη δ' ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων *corpus juris civilis* (=ἀστικὸν δίκαιον). Τοῦτου ὑπὸ τῶν μετέπειτα αὐτοκρατόρων Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, Βασιλείου Α' καὶ Λέοντος τοῦ σοφοῦ καὶ ὑπὸ τινων νομοδιδασκάλων ἐγένοντο διάφοροι ἐπεξεργασίαι, ὡς τὰ **βασilikά** ὑπὸ Λέοντος τοῦ σοφοῦ καὶ ἡ **ἐξάβιβλος** ὑπὸ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ δικαστοῦ Ἀρμενοπούλλου, ὧν αἱ ἀστικαὶ διατάξεις ἀπὸ τῆς ἡοῦς τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἔθνους ἀποφάσει τῶν ἐθνοσυνελεύσεων τῆς Ἐπιδαύρου (1822), τοῦ Ἀστρους (1823) καὶ τῆς Τραιζῆνος (1827), τοῦ Κυδερνήτου (1828) καὶ διὰ β. δ. τοῦ 1835, ἰσχύουσιν ἐν τῇ ἐλληνικῇ πολιτείᾳ μετὰ τῶν ἐκ τῆς προόδου τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἐπιγενομένων εἰς αὐτὰς τροποποιήσεων διὰ νεωτέρων νόμων,* καὶ τῶν ἀναγνωριζομένων ὡς ἰσχυόντων ἐθίμων.**

* Τῶν ἐν Ἑλλάδι ἰσχυουσῶν ἀστικῶν διατάξεων ἡ κωδικοποίησις ἀνετέθη εἰς ἐπιτροπείαν ἐξ ἐπιφανῶν νομομαθῶν, ἥτις ἐλπίζεται ὅτι τάχιστα θὰ ἀποπερατώσῃ τὸ ἑαυτῆς ἔργον.

** Ἡ ἰσχὺς τῶν ἐθίμων ἐν Ἑλλάδι καθιερώθη διὰ β. δ. τοῦ 1835, ὅπερ ἐπέχει θέσιν νόμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

§ 16. **Νόμος καὶ ἔθιμον.**—Πηγαὶ τοῦ δικαίου ἦνε ὁ νόμος καὶ τὸ ἔθιμον.

Καὶ νόμος μὲν λέγεται ἡ ἀπόφανσις τῆς πολιτείας,*
ὅτι κανὼν τις ὀφείλει νὰ ἰσχύῃ ὡς δίκαιον,

ἔθιμον δ' ἦνε κανὼν δικαίου, ὅστις καίπερ μὴ τε-
θεὶς ὑπὸ τῆς πολιτείας κέκτῃται ἐν τούτοις ἰσχύν
ἴσῃ τῷ νόμῳ, ἀμέσως πηγάζουσιν ἐκ τῆς κοινῆς
τοῦ λαοῦ συνειδήσεως διὰ μακρᾶς καὶ ὁμοιομόρφου
ἐξασκήσεως ἐκδηλωθείσης.

§ 17. **Διαφορὰ νόμου καὶ ἐθέμου.**—Ἐκ τῶν δο-
θέντων ὁρισμῶν καταδείκνυται ὅτι ὁ νόμος καὶ τὸ ἔθιμον
τοῦτο μὲν ἔχουσι τὸ κοινόν, ὅτι ἀμφοτέρω ἦνε ἀποτέλεσμα
ἐκδηλώσεως τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνειδήσεως, κατὰ τόδε
δὲ διαφέρουσιν, ὅτι ὁ μὲν νόμος ἦνε ἔμμεσος καὶ γραπτὴ
τῆς κοινῆς συνειδήσεως ἐκδήλωσις, ἐπειδὴ τίθεται καὶ ἐγ-
γράφως ἐκδηλοῦται ὑπὸ τῶν ἀσκούντων τὴν νομοθετικὴν
ἐξουσίαν τῆς πολιτείας,

τὸ δ' ἔθιμον ἦνε ἄμεσος καὶ ἄνευ γραφῆς ἐκδήλωσις,
ἐπειδὴ ἀμέσως καὶ ἀγράφως ἐκδηλοῦται. Ἐκ τούτου καὶ τὸ
ἔθιμον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν νόμον, ὅστις καὶ γραπτὸν δι-
καιον καλεῖται, ἄγραφον δίκαιον λέγεται.

* Τὸν ὁρισμὸν τῆς πολιτείας ἰδὲ κατωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

§ 18. **Δίκαιον ἐξ ἀντικειμένου.**—Τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ συζώντων ἀνθρώπων ρυθμίζουν, ὡς ἐρρήθη, διατάξεις τινὲς ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν κοινωνίαν μελῶν τεθεῖσαι, ἃς ἐκαλέσαμεν **δίκαιον**. **Τὸ δίκαιον τοῦτο, ἅτε πραγματευόμενον περὶ τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἐκτὸς αὐτοῦ κόσμον, καλεῖται καὶ δίκαιον ἐξ ἀντικειμένου.**

§ 19. **Καθῆκον καὶ δικαίωμα.**—Ὡς δ' ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ ὑπόστασις τῆς κοινωνίας ἄνευ δικαίου, οὕτω καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τούτου ἀπαιτεῖται ἡ ὑπ' ἐκάστου τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας ἀκριβὲς ἐκπλήρωσις τῶν οἰκείων καθηκόντων καὶ ἀσκήσις τῶν δικαιωμάτων.

Καθῆκον δὲ λέγεται ἡ ὑποχρέωσις, ἣν ἡ βούλησις ἡμῶν ἔχει, ὅπως ἐνθymίζηται πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ δικαίου. Καθῆκον παντὸς π. χ. ἦνε ὁ σεβασμὸς τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου.

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ὡς μέλος τῆς κοινωνίας οὐ μόνον καθῆκον ἔχει νὰ διάγῃ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις ταύτας, ἀλλὰ καὶ κέκτηται τὴν ἐξουσίαν νὰ διάγῃ κατ' αὐτάς, ἀξίων καὶ παρὰ τῶν ἄλλων τὴν τούτων πλήρωσιν ἐν σχέσει πρὸς ἐαυτόν. Ἡ ἐξουσία αὕτη

πηγάζουσα ἐκ τοῦ ἐξ ἀντικειμένου δικαίου προϋποθέτει τοῦτο καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἐξ ὑποκειμένου **δικαίωμα**, ὅπερ καὶ **δικαίωμα** καλεῖται.

Ὅθεν **δικαίωμα** ἐξ ὑποκειμένου ἢ **δικαίωμα** καλεῖται ἢ ὑπὸ κανόνος τινὸς τοῦ δικαίου ἀναγνωρίζομένη ἐξουσία τῆς βουλήσεως ἡμῶν.

§ 20. **Ἐάντὶ καθήκοντι ἀντιστοιχεῖ ἀνάλογον δικαίωμα.**— Κατὰ ταῦτα ζῶν ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ κοινωνίᾳ γινώσκει, ὅτι πρὸς ἐναρμόνιον καὶ εἰρηνικὴν συμβίωσιν ὀφείλει νὰ περιορίσῃ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν χάριν τῶν ἄλλων, ὑπόκειται δηλ. εἰς **καθήκοντα** συγχρόνως δ' ὅμως συναισθάνεται, ὅτι ὑπὸ τῶν κανόνων τοῦ δικαίου ἀναγνωρίζεται αὐτῷ ἡ ἐξουσία νὰ πράττῃ ἐλευθέρως πᾶν ὅ,τι δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν κοινωνικὴν ταύτην συμβίωσιν καὶ νὰ περιστείλῃ καὶ ματαιώσῃ τὴν παραβλάπτουσαν αὐτὸν ἀλλοτρίαν βούλησιν, κέκτηται δηλ. καὶ ἀντίστοιχα **δικαιώματα**. Οὕτως, ἔχω καθήκον νὰ σέβωμαι τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον, ἀλλὰ κέκτημαι συγχρόνως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀξιῶ παρ' αὐτοῦ τὸν σεβασμὸν τῆς ἐμῆς ζωῆς.

Εἰς πᾶν ἐπομένως καθήκον ἀντιστοιχεῖ καὶ ἀνάλογον δικαίωμα, πᾶσα ὑποχρέωσις συνυπονοεῖ καὶ ἀντίστοιχον ἐξουσίαν· ἐκ τῆς ἁρμονικῆς δὲ συνυπάρξεως ἀμφοτέρων τῶν ἐκφάνσεων τούτων τοῦ δικαίου ἐξασφαλίζεται μάλιστα ἡ πραγμάτωσις τοῦ σκοποῦ τῆς κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΣΧΕΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗΝ

§ 21. **Δίκαιον καὶ ἠθική.**— Ἐν τῇ κοινωνίᾳ δ' ὅμως ζῶν ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑποβάλλεται μόνον εἰς τοὺς περιορισμούς, οὓς διέγραφεν ἡ κοινὴ βούλησις, ἀλλὰ καὶ εἰς διατάξεις, αἵτινες ἐμορφώθησαν συμφώνως πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον, πρὸς τὴν ἠθικὴν, καὶ οὐκ ὀλίγον συμβάλλονται εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόεδον (οἷον τὸ σέβας πρὸς τὸν Θεόν, ἡ στοργὴ πρὸς τοὺς γονεῖς, ἡ εὐγνωμοσύνη πρὸς τοὺς εὐεργέτας, ἡ ἀσκήσις τῆς ἀρετῆς).

Κατὰ ταῦτα τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἠθική ἦνε αἱ δύο πόλοι, περὶ οὓς στρέφεται ἐν τῇ ἀενάῳ αὐτῆς ζωῇ ἡ κοινωνία καὶ εὐδοκίμει.

§ 22. **Διαφορὰ δικαίου καὶ ἠθικῆς.**— Τίς δ' ὅμως ἡ σχέσηις τοῦ δικαίου πρὸς τὴν ἠθικὴν;

Ἀμφότερα κοινὸν μὲν στοιχεῖον ἔχουσιν, ὅτι ἐπιβάλλουσι καθήκοντα,

διαφέρουσι δὲ κατὰ τὰ ἑξῆς·

α') ἐν μὲν τῷ δικαίῳ εἰς πᾶν καθήκον, ὡς εἶδομεν, ὑπάρχει καὶ ἀντίστοιχον δικαίωμα,

ἐν δὲ τῇ ἠθικῇ δὲν συμβαίνει τοῦτο· ἐπιβάλλεται π. χ. ἡμῖν ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ἀλλ' οὐδὲν δικαίωμα ἔχομεν, ὥπως ἀπαιτῶμεν παρὰ τῶν ἄλλων νὰ ἀγαπῶσιν ἡμᾶς,

β') τῆς μὲν **ἠθικῆς** οἱ κανόνες ἦνε καθολικοὶ διὰ πᾶσαν σχεδὸν κοινωνίαν καὶ ἀναλλοίωτοι, οἱ δὲ τοῦ **δικαίου** κατὰ τὰς κοινωνίας σχετικοὶ καὶ διάφοροι.

Πλὴν τῶν εἰρημένων τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἠθικῆς διαφορῶν ἀνευρίσκουσι τινες καὶ ἄλλην, τὸν **ἐξαναγκασμὸν**, ὅστις ὅμως δὲν ἦνε κύριον στοιχεῖον διακρίσεως, διότι ἐν μὲν τῇ ἠθικῇ οὐδαμῶς ὑπάρχει (οὐδεὶς ἐξαναγκάζεται π. χ., ἵνα ἀγαθοεργῇ), ἐν δὲ τῷ δικαίῳ δὲν ἦνε καθολικός, οὐδὲ πάντοτε ἰσχύων. Ἐνίοτε δηλ. παρατηρεῖται ἐν αὐτῷ, ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ ἐξαναγκασμοῦ καθίσταται ἀδύνατος. Οὕτως, ἐν τῷ διεθνεί δικαίῳ ὁ σεβασμὸς τοῦ δικαίου πολιτείας τινὸς ὑπ' ἄλλης δὲν ἐξαναγκάζεται ἢ ἐφ' ὅσον ὁ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ ἐφαρμογὴν ἐκείνου ἀξιῶν ἦνε ἰσχυρότερος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΘΟΝ

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

§ 23. **Δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν δίκαιον.**—Τὸ δίκαιον κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ διαιρεῖται εἰς **δημόσιον** καὶ **ἰδιωτικὸν δίκαιον**. Καὶ **δημόσιον** μὲν **δίκαιον** λέγεται τὸ κανονίζον τὰς σχέσεις τῶν πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ τὰς σχέσεις πολιτείας τινὸς πρὸς τὰ ἑαυτῆς μέλη ἢ πρὸς τὰ μέλη ἄλλης πολιτείας.

Ἰδιωτικὸν δὲ τὸ καθορίζον τὰς περιουσιακὰς καὶ οἰκογενειακὰς σχέσεις τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ συζώντων ἀτόμων πρὸς ἀλλήλα ἢ καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν ὡς ἄτομον λαμβανομένην.

Ἐκάτερον δὲ τῶν εἰρημένων δικαίων ὑποδιαιρεῖται

Α^{ον} τὸ δημόσιον.

α') εἰς **ἐσωτερικὸν** κανονίζον τὰς σχέσεις πολιτείας τινὸς πρὸς τὰ ἑαυτῆς μέλη, καὶ

β') εἰς **ἐξωτερικὸν** ἢ **διεθνὲς** ἢ **ἀλληλεθνὲς δίκαιον** κανονίζον τὰς σχέσεις πολιτείας πρὸς ἄλλην ἢ πρὸς μέλη ταύτης.

Τὸ **ἐξωτερικὸν** ἢ **διεθνὲς δίκαιον** ὑποδιαιρεῖται πάλιν

α') εἰς **δημόσιον διεθνὲς δίκαιον** κανονίζον τὰς σχέσεις πολιτείας τινὸς πρὸς ἄλλην, καὶ

β') εἰς **ἰδιωτικὸν διεθνὲς** κανονίζον τὰς σχέσεις μελῶν πολιτείας πρὸς ἄλλην πολιτείαν ἢ πρὸς μέλη αὐτῆς, ἢ ἐν

γένει τὸ ρυθμίζον τὰ τῆς νομικῆς καταστάσεως τῶν ἀλλοδαπῶν ἐν τινι πολιτείᾳ.

Τὸ δ' ἐσωτερικὸν δίκαιον ὑποδιαιρεῖται·

α') εἰς τὸ **δίκαιον τοῦ πολιτεύματος** καθορίζον τὰς θεμελιώδεις βάσεις, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ ὁργάνωσις τῆς πολιτείας, ἥτοι τοὺς δικαιουμένους νὰ ἐκφράσωσι τὴν βούλησιν τῆς πολιτείας· κατὰ τὸν ἀριθμὸν δ' αὐτῶν καὶ τὸν τρόπον τῆς ὁργάνωσεως τῆς πολιτείας καλεῖται **μοναρχικόν, δημοκρατικόν, συνταγματικόν κ.λ.π.,**

β') εἰς τὸ **διοικητικόν** ρυθμίζον τὰ τῆς διοικήσεως τῆς πολιτείας ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, ἥτοι τὰ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τῆς πολιτείας, τοὺς διαφόρους διοικητικοὺς νόμους, π. χ. τοὺς φορολογικοὺς, ἐκπαιδευτικοὺς, στρατολογικοὺς κ.λ.π.,

γ') εἰς τὸ **ἀστικὸν δικονομικὸν δίκαιον** ἢ **πολιτικὴν δικονομίαν** καθορίζον τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας τῶν δικαστῶν καὶ τῶν διαδίκων ἐπὶ δικαστηρίου ἐν ὑποθέσεσιν ἀστικοῦ δικαίου,

δ') εἰς τὸ **ποινικὸν δίκαιον** ὀρίζον τὸ μὲν τὰ ἀδικήματα καὶ τὰς ποινάς, ἃς ἡ πολιτεία ἐπιβάλλει εἰς τοὺς παραβαίνοντας τὰς ἑαυτῶν πρὸς εἰρηνικὴν συμβίωσιν ὑποχρεώσεις, ὅτε καλεῖται **ποινικὸς νόμος**, τὸ δὲ τὰς διατάξεις καθ' ἃς ἐξακριβούται, ἐκδικάζεται καὶ τιμωρεῖται διαπραχθὲν ἀδίκημα, ὅτε καλεῖται **ποινικὴ δικονομία** ἢ **ποινικὸν δικονομικὸν δίκαιον.**

Βον Τὸ δὲ **ἐδωτικὸν δίκαιον** ὑποδιαιρεῖται εἰς **ἀστικὸν** καὶ **ἐμπορικὸν δίκαιον**. Καὶ ἀστικὸν μὲν δίκαιον καλεῖται τὸ ρυθμίζον τὰς προσωπικὰς καὶ οἰκογενειακὰς σχέσεις τῶν ἐν τῇ αὐτῇ κοινωνίᾳ ζώντων προσώπων, **ἐμπορικὸν** δὲ τὸ ρυθμίζον τὰς σχέσεις ὠρισμένης τάξεως προ-

σώπων, τῶν ἐμπόρων, καὶ ὁρισμένας πράξεις, αἵτινες ἦνε ἐμπορικῇ ἀσχέτως πρὸς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐνεργούντος ταύτας προσώπου, π. χ. ἡ συναλλαγματική.

Τὸ ἀστεικὸν δίκαιον ὑποδιαιρεῖται ὡσαύτως εἰς οἰκογενειακὸν καὶ περιουσιακόν, ὅπερ ὡσαύτως ὑποδιαιρεῖται εἰς ἐμπράγματον, ἐνοχικόν καὶ κληρονομικόν.

Οἰκογενειακὸν δίκαιον καλεῖται τὸ καθορίζον τὰς σχέσεις τῶν ἀποτελούντων τὴν οἰκογένειαν μελῶν, πρὸς τοῦτοις δὲ πραγματεύεται καὶ περὶ τῆς περιουσίας, ἐφ' ὅσον αὕτη σχετίζεται πρὸς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὸν δημιουργοῦντα αὐτὴν γάμον, ἥτοι περὶ τῆς προεκός.

Ἐμπράγματον δὲ ἡ πραγματικὸν δίκαιον τὸ καθορίζον τὰς σχέσεις τῶν προσώπων πρὸς τὰ πράγματα, ὡς ἦνε αἱ σχέσεις τῆς κυριότητος, ἥτοι ἡ ἐπὶ ἀγροῦ π. χ. ἐξουσία τοῦ κυρίου τούτου κ. λ. π.

Ἐνοχικόν δὲ τὸ καθορίζον τὰς ἐνοχὰς ἥτοι τὰς μεταξὺ τῶν προσώπων περιουσιακὰς σχέσεις (οἷαι ἦνε αἱ ἐξ ἐταιρειῶν, δανείων, δωρεῶν, ἀγορᾶς, πωλήσεως κ. λ. π.), καθ' ἃς ὁ πιστωτὴς δικαιούται νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ ὀφειλέτου παροχὴν τινα.

Κληρονομικὸν δὲ τὸ καθορίζον τὴν τύχην τῆς περιουσίας ἀποθανόντος προσώπου.

Πλὴν τῶν προειρημένων εἰδῶν τοῦ δικαίου ὑπάρχει καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον, ὅπερ μετέχει τοῦ τε δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, καθορίζει δὲ τὰς σχέσεις τῆς ἐκκλησίας πρὸς τοὺς πιστοὺς αὐτῆς ἢ πρὸς τὴν πολιτείαν ἢ τὰς σχέσεις τῶν πιστῶν πρὸς ἀλλήλους.

Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον λέγεται καὶ κανονικόν, διότι τοῦτο διέπουσιν οἱ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, τῶν ἐπὶ αὐ-

κυμηνικῶν συνόδων, τῶν ἀνεγνωρισμένων τοπικῶν καὶ τινῶν πατέρων ὀρισθέντες κανόνες.

Τὸ **δίκαιον** ὁμῶς διαιρεῖται καὶ ἄλλως· εἰς **γραπτὸν** καὶ **ἄγραφον**, ὡς ἄλλαχού εἶδομεν, ἢ εἰς **κοινόν**, ἀναφερόμενον εἰς πάντας καθόλου τοὺς τὴν πολιτείαν ἀποτελοῦντας, καὶ εἰς **ἀνώμαλον** ἢ **ἐξαιρετικόν** ἢ **προνομιακόν**, ἐφ' ὅσον ἀναφέρεται εἰς τινα μόνον πρόσωπα ἢ εἰς ὀρισμένην μόνον τάξιν πολιτῶν.

Ἡ πρώτη τῶν ῥηθειῶν διαιρέσεων παρίσταται εὐσύνοπτος ἐν τῇ ἐπισυνηγμένῳ διαγράμμει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

§ 24. **Ὁρισμὸς τῆς ἐρμηνείας τοῦ δικαίου.** — Ὁ θέλων νὰ ἐφαρμόσῃ κανόνα τινὰ τοῦ δικαίου ὀφείλει, ὅπως ἀποφύγῃ πᾶσαν πλάνην, νὰ εὕρῃ τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ, ἥτοι νὰ ἐρμηνεύσῃ τοῦτον. Ὅθεν ἐρμηνεία τοῦ δικαίου καλεῖται ἡ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἐννοίας τοῦ περιεχομένου τῶν κανόνων αὐτοῦ ἐργασία.

§ 25. **Ἐρμηνεία τοῦ ἐθέμου καὶ τοῦ νόμου.** — Ἐπειδὴ δ', ὡς ἤδη γνωστόν, δύο στοιχεῖα ἀποτελοῦσι τὸ δίκαιον, ὁ νόμος καὶ τὸ ἔθιμον, διὰ τοῦτο καὶ διπλὴν αὐτοῦ ἐρμηνείαν ἔχομεν, ἐρμηνείαν τοῦ νόμου καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ἐθέμου. Καὶ ἡ μὲν τοῦ ἐθέμου ἐρμηνεία ἐλαχίστην ἢ οὐδεμίαν παρέχει δυσχέρειαν, διότι τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ κατανοεῖται, ἅτε ἐκάστοτε ἐν τῇ πρακτικῇ βίῃ ἐκδηλούμενον, ἡ δὲ τοῦ νόμου ἐρμηνεία δυσχερεστάτη πολλάκις ἀπεθαίνει, διότι κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τούτου ἐξετάζεται καὶ ἡ ἔννοια τῶν λέξεων, ἃς μετεχειρίσατο ὁ νομοθέτης πρὸς διατύπωσιν τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς βουλῆσεως αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ δὲν συμβαίνει ἐν τῇ ἐθίμῳ, ἀγράφῳ ὄντι, καὶ τὰ αἷτια, δι' ἃ ὁ νομοθέτης ἐθέσπισε τὸν νόμον.

§ 26. **Λεκτικὴ καὶ λογικὴ ἐρμηνεία τοῦ νόμου.** — Διπλὴ δ' ἦνε τοῦ νόμου ἡ ἐρμηνεία

α') λεκτικὴ ἢ γραμματικὴ, δι' ἣς προσπαθοῦμεν νὰ

ἀνεύρωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου ἐκ τῆς ἀκριβοῦς καὶ μονομεροῦς ἐρμηνείας τῶν ἀποτελουσῶν τὸ σῶμα αὐτοῦ λέξεων, καὶ

β') **λογικὴ ἢ δογματικὴ**, δι' ἧς ζητοῦμεν νὰ ἀνεύρωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου οὐχὶ ἐκ τῶν λέξεων, ἀλλὰ διὰ τῶν κανόνων τοῦ ὁρθοῦ λόγου ἢ τοῦ ὁρθῶς διανοεῖσθαι.

Ἵνα ἐρμηνεύσωμεν, παραδείγματος χάριν, νόμον τινὰ λογικῶς, λαμβάνομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν δικαιολογητικὴν ἐκθεσιν τοῦ εἰσαγαγόντος τὸν νόμον ὑπουργοῦ ἢ τὰς ἐν τῇ βουλῇ περὶ τοῦ νόμου συζητήσεις, ἢ ἀντιπαραβάλλομεν τὸν νόμον πρὸς ἕτερον ἀναμφισβήτητον μέρος αὐτοῦ ἢ πρὸς ἄλλον νόμον ἡμεδαπὸν ἢ ἀλλοδαπόν, ἂν κατὰ ξένην νομοθεσίαν ἐγένετο ὁ πρὸς ἐρμηνείαν νόμος, ἢ καὶ καθόλου πρὸς τὴν ὅλην νομοθεσίαν, ἧς ἀναπόσπαστον οὗτος ἀποτελεῖ μέρος. Ὅθεν λίαν ὀρθὸν τὸ τοῦ Κέλσου ἀπόφθεγμα· «οὐ δεῖ δικάζειν ἢ ἀποκρίνεσθαι ἀπὸ προκομιδῆς μέρους νόμου». Ὡσαύτως καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ νομοθέτου ἐπιδιωχθεὶς σκοπὸς τοῦ νόμου μεγάλως συμβάλλεται εἰς τὴν λογικὴν τοῦ νόμου ἐρμηνείαν.

Ἀγόμεθα δ' εἰς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἐκ τοῦ ὅτι, ὥς πᾶς τις ἐνδέχεται νὰ μὴ ἐκφρασθῇ καλῶς, οὕτω καὶ ὁ νομοθέτης πιθανὸν νὰ μὴ ἐξεφράσθῃ καλῶς, νὰ μὴ ἀπετύπωσεν δηλ. διὰ τῶν λέξεων ἀκριβῶς καὶ καταλλήλως τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν, ἀλλὰ νὰ ἐξεφράσεν πλέον ἢ ἔλαττον ἐκείνου, ὅπερ ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ, ἢ καὶ διάφορον ἐνίοτε νόημα ἐκείνου, ὅπερ ἐν νῷ εἶχεν.

Ἀναγκαιοτάτη λοιπὸν ἀποβαίνει πρὸς κατανόησιν νόμου τινὸς πρὸς τῇ λεκτικῇ καὶ ἢ λογικῇ ἐρμηνείᾳ, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐπὶ σαφῶν ἔτι λέξεων κρύπτεται ἔννοια, ἣν ἀδυνατοῦμεν ἐκ μόνης τῆς τῶν λέξεων ἐρμηνείας νὰ ἀνεύρωμεν.

Σημειωτέον τέλος, ὅτι ἡ λογικὴ ἐρμηνεία ἦγε ἐπικρατε-

στέρα καὶ σπουδαιότερα τῆς λεκτικῆς, διὸ καὶ λέγεται «prior atque potentior est quam vox mens dicentis» (—κρείττων καὶ ἐπικρατεστέρα τῆς λέξεως ἦνε ἡ διάνοια τοῦ λέγοντος).

§ 27. **Ἐπιστημονικὴ καὶ ἐπίσημος ἑρμηνεία.** — Ἡ γραμματικὴ καὶ λογικὴ ἑρμηνεία ὁμοῦ λέγονται **ἐπιστημονικὴ ἑρμηνεία**. Οὐχ ἥττον πλήν ταύτης ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἑρμηνεία, ἡ καλουμένη **ἐπίσημος**, ἥτις γίνεται διὰ νεωτέρου νόμου τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ὅτε ἡ ἑρμηνεία εἰδικώτερον ὀνομάζεται **αὐθεντικὴ** (ιδεὲ ἀρθρ. 26 τοῦ ἡμετέρου συντάγμ.).

ΜΕΡΟΣ Β΄
ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΜΕΡΟΣ Β'

Π Ο Λ Ι Τ Ε Ι Α

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

---

§ 28. *Ὁρισμὸς τῆς πολιτείας.*— Ἡ κοινωνία, ἵνα ἐκπληροῖ τὸν εὐγενῆ αὐτῆς ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐημερίας σκοπὸν καὶ ἀγρυπνῶν ἔχῃ φρουρὸν καὶ ἰσχυρὸν προστάτην τοῦ συνέχοντος καὶ θεμελιούντος αὐτὴν δικαίου, ἀφίλει νὰ συνταχθῇ προσηκόντως εἰς *πολιτείαν*.

Πολιτεία δὲ καλεῖται μόνιμος λαὸς ἐν ὠρισμένῃ χώρᾳ ὀργανωμένος εἰς νομικὸν πρόσωπον ἀσκοῦν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐξ ἰδίου δικαίου.

Ἡ *πολιτεία* καλεῖται καὶ κράτος ἢ ἐπικράτεια.

§ 29. *Στοιχεῖα τῆς πολιτείας.*— Κατὰ τὸν δεθέντα ὀρισμὸν στοιχεῖα τῆς πολιτείας ἦνε· 1) μόνιμος λαός, 2) ὄρι-

σμένη χώρα, 3) νομικὸν πρόσωπον καὶ 4) πολιτικὴ ἐξουσία προερχομένη ἐξ ἰδίου δικαίου, τεθέντος δηλ. ὑπ' αὐτῆς τῆς πολιτείας.

ΣΗΜ. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐλληνικῇ ἡ λέξις πολιτεία δὲν ἔχει μόνον ταύτην τὴν σημασίαν, ἀλλ' ἐδήλου καὶ τὰδε·

1) πολίτευμα, 2) πολιτικὰ δικαιώματα 3) τὸ σύνολον τῶν πολιτικῶν πράξεων, τὸν πολιτικὸν βίον ἀτόμου τινός. Παρ' Ἀριστοτέλει ἰσοδυναμεῖ καὶ τῷ δημοκρατία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

Α'. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

§ 30. **Ὅρισμός τοῦ λαοῦ.**—Κυριώτατον στοιχείον τῆς πολιτείας ἦνε ὁ λαός.

Λαός δ' ἦνε σύνολον ἀτόμων νόμῳ ἀνεγνωρισμένων ὡς μελῶν τῆς πολιτείας.

ΣΗΜ. Ἡ λέξις *λαός* ἐν στενωτέρῳ σημασίᾳ δηλοῖ τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν, τῶν ἐχόντων τὸ ἐκλογικὸν δικαίωμα.

Νόμος τῆς ἰθαγενείας ἢ τῆς ἐθνικότητος.

§ 31. **Ἰθαγενεὺς.**—Οἱ ἀποτελοῦντες τὸν λαὸν τῆς πολιτείας καλοῦνται *ἰθαγενεῖς* καὶ *ὑπήκοοι* καὶ *ἡμεδαποὶ* κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς συνοικοῦντας αὐτοῖς *ἄλλοδαπούς*, εἴτινες μειονεκτοῦσι τῶν ἰθαγενῶν κατὰ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ὡς τὸ τοῦ ἐκλέγειν, ἐκλέγεσθαι κ. τ. λ., καὶ *πολιτεία* τέλος ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως.

ΣΗΜ. Ἡ λέξις *πολίτης* ἦνε ἰσοδύναμος πρὸς τὸ *ἰθαγενής* ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ αὐτῆς, ὑπὸ τοιαύτην δ' ἀκριβῶς ἔννοϊαν λαμβάνεται ἐν τῷ 3ῳ ἄρθρῳ τοῦ ἡμετέρου συντάγματος, ἐν δὲ τῇ στενῇ αὐτῆς ἔννοιά δηλοῖ μόνον τὸν κεκτημένον τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, καὶ ὑπὸ τοιαύτην ἔννοϊαν λαμβάνεται ἐν τοῖς ἄρθροις 66 καὶ 70 τοῦ αὐτοῦ συντάγματος.

§ 32. **Ὅρισμός τῆς ἰθαγενείας.**—Ὁ νόμος ὁ καθορίζων τίνες οἱ ἀποτελοῦντες τὸν λαὸν τῆς πολιτείας ἦνε ὁ τῆς *ἰθαγενείας*. *Καλεῖται δ' ἰθαγένεια ἢ τοῦ προσώπου κατάστασις, καθ' ἣν τοῦτο ἀποτελεῖ μέλος τοῦ λαοῦ ὠρισμένης πολιτείας.*

Ὁ νόμος τῆς ἰθαγενείας δὲν παρέμεινεν ἔκπληαι ὁ αὐτός· οὕτω παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἴσχυε τὸ **δικαίον τῆς καταγωγῆς** (jus sanguinis ἢ originis), ἦτοι ἰθαγενεῖς ἐθεωροῦντο οἱ ἐξ ἰθαγενῶν γεννηθέντες, διὸ καὶ δυσκολώτατα ἀπενέμετο τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας τὸ βῆθὲν προσόν. Κατὰ τὸν Μεσαίωνα δ' ὅμως ὡς νόμος ἰθαγενείας ἐπεκράτει τὸ **δικαίον τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως** (jus soli), ἦτοι ἰθαγενεῖς ἐθεωροῦντο οἱ ἐν τῇ χώρᾳ γεννηθέντες. Ἡ κατὰ τὴν δευτέραν ἐκδοχὴν ἰθαγένεια ἐπεκράτησεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, μεθ' ὃν νῦν ἐπανήλθεν ἡ πρώτη τῆς ἰθαγενείας ἔννοια, ἀλλὰ μετὰ τινων ἐξαιρέσεων.

Ἐν Ἑλλάδι δὲ διακρίνομεν τέσσαρας τρόπους κτήσεως ἰθαγενείας·

Α' ἰθαγένειαν ἐκ γεννήσεως. Κατὰ ταύτην ἰθαγενὴς (Ἕλλην πολίτης) ἦνε·

α') ὁ ὅπουδ' ἦποτε ἐξ Ἑλληνος νομίμου πατρὸς γεννηθείς. Ἐπειδὴ δ' αἱ διάφοροι πολιτεῖαι δὲν ἔχουσι τὸν αὐτὸν περὶ ἰθαγενείας νόμον, τούτου ἕνεκα συμβαίνει πολλάκις νὰ ἴκηται Ἕλλην τις εἰς δύο πολιτείας· ὁ γεννηθείς π.χ. ἐν Ἀγγλίᾳ ἐξ Ἑλληνος πατρὸς κατὰ μὲν τὸν ἑλληνικὸν νόμον ἦνε Ἕλλην πολίτης, ἐπειδὴ δ' ὅμως ἐγεννήθη ἐν Ἀγγλίᾳ, κατὰ τὸν ἀγγλικὸν περὶ ἰθαγενείας νόμον, ἦνε καὶ Ἀγγλος πολίτης·

β') ὁ ὅπουδ' ἦποτε ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος καὶ πατρὸς μὴ νομίμου γεννηθείς·

γ') ὁ ἐξ ἀλλοδαπῆς μητρὸς καὶ ἐκ μὴ νομίμου πατρὸς Ἑλληνος, ἂν ἀναγνωρισθῇ ὑπ' αὐτοῦ, ἄλλως τὸ τέκνον ἔχει τὴν τῆς μητρὸς ἰθαγένειαν* καὶ

* Ὁ τρόπος οὗτος τῆς κτήσεως ἰθαγενείας, καίπερ ἀναγραφόμενος ἐν τῷ περὶ ἰθαγενείας νόμῳ, δὲν ἐφαρμόζεται, διότι δὲν ἴσχυει νῦν παρ' ἡμῶν ἡ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀναγνώρισις τῶν νόθων τέκνων.

δ') ὁ ἐν Ἑλλάδι ἐξ ἀδελφῶν γονέων γεννηθεὶς.

Βον Ἰθαγενεῖαν ἐκ πολιτογραφίας. Ἐπειδὴ δηλ. ἐν τῇ προσωπικῇ ἐκστου ἀτόμου ἐλευθερίᾳ περιλαμβάνεται καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τῆς πολιτείας, εἰς ἣν τὸτο θέλει νὰ ἀνήκῃ, ἐγένετο ἀποδεκτὸς καὶ ἕτερος τρόπος ἰθαγενείας, ὁ **τῆς πολιτογραφίας**, ὅστις κατορθοῦται διὰ τῆς ἐκπληρώσεως ὁρισμένων ἐν τῇ νόμῳ ΓΟΜΒ' τοῦ 1911 ἔρων.

Γον Ἰθαγενεῖαν ἐκ γάμου. Κατὰ ταύτην ἀλλοδαπὴ συνάπτουσα γάμον ἐγκυρον μετ' ἀνδρὸς ἔχοντος τὴν ἐλληνικὴν ἰθαγενεῖαν καθίσταται Ἑλληνίς, διαμένει δὲ τοιαύτῃ καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου ἐνεκα θανάτου ἢ διαζυγίου, καὶ

Δον Ἰθαγενεῖαν ἐκ προσαρτήσεως χώρας. Τελευταῖος τρόπος κτήσεως ἰθαγενείας ἦνε ἡ **ἀθρόα** καλουμένη **πολιτογραφία**, ἐπερχομένη συνήθως ἐκ τῆς προσαρτήσεως χώρας τινὸς εἰς τὴν πολιτείαν, ὅτε αἱ τῆς προσαρτημένης χώρας ἰθαγενεῖς κτῶνται τὴν ἰθαγενεῖαν τῆς προσαρτησάσης αὐτοῦς πολιτείας. Οὕτω διὰ τῆς τῇ 1864 ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου καὶ διὰ τῆς τῇ 1881 προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρους τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ τῶν μνημονευθεισῶν ἐπαρχιῶν κάτοικοι ἐκτήσαντο τὰ τοῦ Ἑλληνος πολίτου δικαιώματα, ὡς καὶ οἱ κάτοικοι τῶν πρὸ μικροῦ ἀνακτηθέντων διὰ τῶν δύο τελευταίων νικηφόρων πολέμων ἐλληνικῶν μερῶν (ἰδὲ συνθήκην Ἀθηνῶν, 1^η Νοεμβρίου 1913).

Καὶ τοῦναντίον δὲ συμβαίνει, ἥτοι ὁ ἀποχωρισμὸς τμήματος χώρας συνεπάγεται τὴν ἀπώλειαν τῆς ἰθαγενείας καὶ τὴν κτῆσιν ἐκείνης, ἣν ἔχει ἡ πολιτεία, εἰς ἣν προσαρτάται τὸ τμήμα τοῦτο.

§ 33. **Ἀπώλεια τῆς ἐλληνικῆς ἰθαγενείας.** —

Ἀπόλλυται δ' ἡ ἐλληνικὴ ἰθαγένεια κατὰ τοὺς ἀκολούθους τρόπους·

α') διὰ γάμου, ὅτε Ἑλληνὶς νυμφευθεῖσα ἀλλοδαπὴν κτᾶται τὴν ἰθαγένειαν τοῦ ἑαυτῆς συζύγου,

β') δι' ἀποδοχῆς δημοσίας ὑπηρεσίας παρὰ ξένην κυβερνήσει ἄνευ ἐγκρίσεως τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας, καὶ

γ') διὰ πολιτογραφίας ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ.

Τίνων διακρίνεται ἡ ἔννοια λαός.

§ 34. **Διαφορὰ λαοῦ καὶ πολιτείας.** — Ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ λαοῦ γίνεται δῆλον, ὅτι οὗτος δὲν πρέπει νὰ συγχεῖται πρὸς τὴν πολιτείαν, διότι, ὡς ἐρρήθη, ἦνε στοιχεῖον μόνον ταύτης καὶ ἡ ὑπαρξὶς αὐτοῦ προϋποθέτει τὴν τῆς πολιτείας. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἶπε· πόλις φύσει πρότερον ἢ ἕκαστος. Καὶ ὁ ἐλληνικὸς ἄρα λαὸς συνέστηκε, ἀφ' οὗ πρότερον ἐγένετο ἐλληνικὴ πολιτεία.

§ 35. **Διαφορὰ λαοῦ καὶ ἀρχῶν.** — Πλημμελῶς ὡσαύτως ὁ λαὸς ἀντιτίθεται πρὸς τὰς ἀρχάς ἢ τοὺς ἔχοντας ὑψηλὴν τινα κοινωνικὴν θέσιν, οἵτινες ἀποτελοῦσι μέρος αὐτοῦ.

§ 36. **Διαφορὰ λαοῦ καὶ κοινωνίας.** — Δὲν πρέπει πρὸς τούτοις ὁ λαὸς νὰ συγχεῖται πρὸς τὴν κοινωνίαν, διότι ὁ μὲν λαός, ὡς εἶδομεν, ἦνε τὸ σύνολον τῶν ὑπηκόων τῆς πολιτείας, ἡ δὲ κοινωνία σύνολον συζώντων προσώπων. Τούτου ἕνεκα οἱ ἐν τινὶ χώρᾳ ζῶντες ἀλλοδαποὶ ἦνε μὲν μέλη τῆς κοινωνίας, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ τοῦ λαοῦ τῆς χώρας ταύτης· καὶ τοὐναντίον οἱ ἰθαγενεῖς ἀποδημοῦντες εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν γίνονται μὲν νὰ ὦσι μέλη τῆς κοινωνίας τῆς

ἐαυτῶν χώρας, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ τοῦ νὰ διατελοῦσι μέλη τοῦ λαοῦ, εἰς ὃν ἀνήκουσιν.

§ 37. **Διαφορὰ λαοῦ καὶ ἔθνους.** — Πρὸς δ' οὐχὶ ὁρθῶς ὁ λαὸς ταυτίζεται πρὸς τὸ ἔθνος. Ἀλλ', ἵνα τὴν διαφοράν καὶ τῶν ἐννοιῶν τούτων κατανοήσωμεν, ἀναγκαῖον ἦνε καὶ εἰπωμέν τινα πρῶτον περὶ ἔθνους.

ΠΕΡΙ ΕΘΝΟΥΣ

§ 38. **Ὅρισμός τοῦ ἔθνους.** — Ἐθνὸς ἦνε τὸ σύνολον ἀνθρώπων, οἵτινες ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀπ' αἰῶνων οἰκοῦντες ἀνεξαρτήτως τῆς πολιτείας, ὑφ' ἣν διατελοῦσι, διακρίνονται τῆς λοιπῆς ἀνθρωπότητος δι' ὠρισμένων σωματικῶν καὶ πνευματικῶν χαρακτηριστῶν καὶ διότι ἔχουσι κοινὰ τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, τὴν ἱστορίαν καὶ τοὺς πόθους καὶ ἴδιον πολιτισμόν· ἐκ τούτου δὲ καὶ ἴδιον ὄνομα λαμβάνει τοῦτο.

§ 39. **Γνωρίσματα τοῦ ἔθνους.** — Ἐκαστον ἄρα ἔθνος ἀποτελεῖ διακεκριμένον τμήμα τῆς ἀνθρωπότητος καὶ γνωρίσματα ἔχει τὰ ἑξῆς·

α') τὴν **φύλιν**, ἣτις ἐσχηματίσθη διὰ τοῦ ἐξ αἰσθήματος ἐρυτέρως κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ συμπράξεως συνδέσμου πολλῶν τῆς αὐτῆς καταγωγῆς κοινοτήτων, ὅς πάλιν ἀπετέλεσαν συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας οἰκογένειαι,

β') τὸν **τόπον**, ὅστις διὰ τῶν κλιματολογικῶν καὶ γεωγραφικῶν αὐτοῦ συνθηκῶν συντελεῖ τὰ μάλιστα εἰς τὴν ἰδιαιτέραν διαμόρφωσιν ἐκάστου ἔθνους,

γ') τὴν **γλῶσσαν**, ἣτις ἦνε τὸ πρῶτον δημιουργήμα τῆς

διανοίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ σαφέστατον τεκμήριον τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἐνδὸς ἔθνους·

δ') τὴν **θρησκείαν**, εἰς ἣν κατὰ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν ἱστορικὸν βίον ἔδωκεν ἰδιάζοντα τύπον τὸ ἔθνος,

ε') τὰ **ἥθη** καὶ **ἔθιμα**, δι' ἃ, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰδιοφυίας, τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας τοῦ ἔθνους κατασκευαζόμενα, διαφόρως πολλακίς ἐκτιμῶνται· τὰ αὐτὰ πράγματα ὑφ' ἐκάστου ἔθνους,

στ') τὴν **ἱστορίαν**, δι' ἧς καταδηλοῦται ἡ ὑπὸ τοῦ ἔθνους ἐν τῇ κόσμῳ διανυσθεῖσα ὁδὸς καὶ φωτίζεται τὸ μέλλον αὐτοῦ,

ζ') τοὺς **πόθους**, δι' ὧν διευθύνεται ἐνιαία ἡ δράσις τοῦ ἔθνους εἰς ἔργα ἀειλαμπῆ καὶ γενναῖα καὶ ἐμφυσᾶται εἰς τοὺς ἀποτελοῦντας αὐτὸ ἀκατανίκητος ἰσχύς κατὰ πάσης ἀφορμῶσεως πρὸς ξένας ἐθνικότητας, καὶ

η') τὸν **πολιτισμὸν**, ὅστις, ἀντίθετος ὢν τῆς στασιμότητος, δεικνύει τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἔθνους εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ.

ΣΗΜ. Τῶν γνωρισμάτων τούτων τὸ γ' καὶ δ' δύνανται καὶ νὰ μὴ ἀπαντῶσιν ἕνεκα ἱστορικῶν περιπετειῶν παρ' ἅπασιν τοῖς ἀτόμοις ἔθνους τινός.

§ 40. **Ἑθνικὴ συνείδησις**. — Ἡ ῥηθεῖσα τοῦ τόπου, τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων, τῆς ἱστορίας κτλ. κοινότης ἐπάγεται τὴν μεταξὺ τῶν ὁμοφύλων ἀνάπτυξιν ζωηρᾶς στοργῆς πρὸς τε ἀλλήλους καὶ πρὸς τὴν θρέψασαν καὶ γενναμένην αὐτοὺς χώραν, καὶ ἀναπτύσσει παρ' αὐτοῖς στενωπᾶτην ἐθνικὴν ἀλληλεγγύην καὶ ἀδιάρρηκτον πνευματικὸν σύνδεσμον πρὸς τὸ ὅλον ἔθνος. Γεννᾶται οὕτως ἡ σῶπειρα καὶ ζωοποιὸς **ἐθνικὴ συνείδησις**, ἣτις ἀπεργάζεται τὸ **ἐθνικὸν ἄτομον** ἐμβάλλουσα ἐν τῇ ψυχῇ τὴν πλήρη καὶ ὑπερήφανον συνεί-

σθῆσιν, ὅτι τις ἀνίκηει εἰς τι ἔθνος, καὶ τὴν ἀκραίφνεστάτην καὶ ἀκοίμητον ἀφροσύνην εἰς τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν, τὴν φιλότιμον τ. ἔ. τήρησιν τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας καὶ ἀκεραιότητος, ἢ τὴν δημιουργίαν ἐνιαίας καὶ ἐλευθέρας ἐθνικῆς πολιτείας δι' ἔργων καλλίστων, δι' ἀγώνων καλλιστεφάνων καὶ θυσιῶν ἀειθαυμάστων.

§ 41. **Τὸ δόγμα τῆς ἐθνικότητος.** — Ἡ αὐτόνομος πολιτικὴ ἐνότης ἦνε ἱερὸν καὶ ἀπαράγραπτον δικαίωμα παντὸς ἔθνους καὶ ἡ πρωτίστη ἐγγύησις τῆς ἀκμῆς, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς εὐημερίας αὐτοῦ. Ἡ ἀλήθεια αὕτη διεκηρύχθη ὑπὸ τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ διὰ τοῦ **δόγματος τῆς ἐθνικότητος**, καθ' ὃ πᾶν ἔθνος ἀμέριστον κέκτηται δικαίωμα, ἵνα ἐν αὐτονόμῳ πολιτείᾳ ὁργανωθῇ κατὰ τὴν παρελθούσαν δ' ἑκατονταετηρίδα ἐξέλαμψε διὰ τῆς μετ' εὐφυχίας ἐπιδιωχθείσης ὑπὸ τινων ἐθνῶν ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν εἰς ἐνιαίαν καὶ ἐλευθέραν πολιτείαν.

§ 42. **Ἑλληνικὸν ἔθνος.** — Πρίχειρον παράδειγμα τῶν περὶ ἔθρους προειρημένων ἔχομεν τὸ ἡμέτερον ἔθνος.

Πάντες ἡμεῖς, οἵτινες ἔχομεν Ἑλλήνας προγόνους καὶ πατέρας,

οἵτινες σεμνυνόμεθα ἐπὶ τῷ ἐθνικῷ ἡμῶν ὀνόματι,

εἰς οὓς θαυσιλῶς ἢ ἐκ χρόνων ἀδύλου ἀρχῆς ὑπὸ τῆς φυλῆς ἡμῶν οἰκουμένη ἑλληνικῇ γῇ προσεπόρισεν ἐπιζήλια προτερήματα καὶ κοινὰ χαρακτηριστικά,

οἵτινες καὶ μετὰ μακραίωνα συγγνὴν δουλείαν καὶ μετὰ τόσας ὑπὸ πολυποικίλων ἐχθρῶν καταδρομὰς καὶ μαρτύρια τὴν αὐτὴν κατὰ τὸ πλεῖστον λαλοῦμεν ἀνέφικτον γλῶσσαν καὶ τὴν αὐτὴν λατρεύομεν θεῖαν θρησκείαν,

οἵτινες ἔχομεν ὕψηλὰς καὶ εὐγενεῖς παραδόσεις, ἀγνὰ καὶ ζήλωτὰ ἦθη καὶ ἔθιμα,

οἵτινες ἔχομεν τὴν αὐτὴν πανένδοξον ἱστορίαν, καὶ πολιτισμὸν ἐκπηγάζοντα ἐκ τοῦ ἰδεώδους ἀρχαίου ἡμῶν πολιτισμοῦ καὶ ἱκανόν, ὅπως προσλαμβάνη πᾶν νέον στοιχεῖον προόδου,

οἵτινες φερόμεθα ὑπὸ ἀγάπης ἀδιαπτώτου πρὸς πᾶν ἑλληνικὸν καὶ ποθοῦμεν ἐνιαίαν καὶ πλήρη τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀποκατάστασιν,

πάντες ἡμεῖς ἀποτελοῦμεν τὸ αἰζῶον καὶ εὐγενέστατον ἑλληνικὸν ἔθνος.

ΣΗΜ. Εἵπομεν ἐν τῇ προειρημένη παραγράφῳ, ὅτι πάντες οἱ νεώτεροι Ἕλληνες τὴν αὐτὴν λαλοῦμεν **κατὰ τὸ πλεῖστον** γλῶσσαν, διότι ὑπάρχουσι καὶ Ἕλληνες ἀραιοφνέστατοι μὲν, ἀλλὰ παρ' οἷς ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν γλῶσσα ἡ ἐξέλιπεν, ὑποχωρήσασα εἰς τὴν γλῶσσαν ἐπὶ πληθὺς λαοῦ, ὥς παρὰ τοῖς τουρκοφώνοις Μικρασιάταις, ἢ κατέστη μεζοβάροβαρος, οἷον παρὰ τοῖς καλουμένοις Κοντοβλάχοις. Τοῦτο δ' ὅμως συνέβη διὰ τὴν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου γλῶσσαν, διότι καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τούτοις γλῶσσα θρησκείας, γλῶσσα παιδείσεως καὶ γλῶσσα ὑψηλοτέρου ἐθνικοῦ βίου ἦνε ἡ **ἑλληνικὴ**. Ἐν τούτοις ἐλπίζομεν, ὅτι ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ καὶ οἱ φιλοπάτριδες οὗτοι ἀδελφοὶ διὰ τῆς θεραπευομένης ὑπ' αὐτῶν προθυμότητος ἑλληνικῆς παιδείας θὰ ἀφομοιωθῶσι καὶ κατὰ τὸ γνῶρισμα τοῦτο πρὸς τὸ ἄλλο ἔθνος.

Τίνων διακρίνεται ἡ ἔννοια ἔθνους.

§ 43. **Ἕθνος καὶ λαός.** — Ἐκ τῶν προρρηθέντων συνάγομεν, ὅτι αἱ ἔννοιαι **ἔθνος** καὶ **λαός**

συμπίπτουσι μὲν, ὅταν ὁ λαὸς πολιτείας τινός, εἰον τῆς Γαλλίας, ἀποτελῇται ἐξ ἑνὸς μόνου ἔθνους — αἱ τοιοῦτοι δὲ λαοί, ὥς ἐκ τῆς ἱστορίας ἀποδείκνυται, μακροβιώτατον καὶ ἰσχυρότατον ἔρσιμα τῆς ἐαυτῶν πολιτείας ἀποδιδόνουσι —,

διαφέρουσι δ', ὅταν μὴ πληρῶται ὁ προλεχθεὶς ὅρος, ἐν τῷ ἐξῆς· ὅτι τὸ μὲν ἔθνος διακρίνεται ἢ ἐκ τοῦ ὁμοφύλου

προερχομένη ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἐνότης, τὸν δὲ λαὸν ἢ διὰ τῆς πολιτείας ἐνότης.

Συμβαίνει δ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ μὲν τὸν λαὸν πολιτείας τινός, ὡς τὸν ἐλληνικόν, νὰ μὴ ἀποτελῶσιν ἅπαντες οἱ ἐμοσθενεῖς, τὸ δὲ τμήματα ἔθνων νὰ περιλαμβάνωνται ἐν τῇ λαῷ ταύτῃ, ὡς ἐν τῇ ἐλθετικῇ, τὸ δ' ὁλόκληρα ἔθνη μετὰ τμημάτων ἄλλων ἔθνων νὰ ἀποτελῶσι τὸν λαὸν τῆς πολιτείας, εἰς τὸν αὐστριακόν, οὐγγρικόν, ρωσικόν κτλ.

ΣΗΜ. Τῶν λέξεων λαὸς καὶ ἔθνος σύγχυσις γίνεται καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισήμῃ γλώσσῃ· οὕτως, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ἦν βασιλεὺς πάντων τῶν Ἑλλήνων, ἦτοι τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, οὐχὶ δὲ μόνον τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, ὡς ἦτο ὁ Ὁθων, ἐν τούτοις ἐν τῷ ἐμβλήματι *Αὐτοῦ* φέρεται ἡ φράσις *ἰσχύς μου ἢ ἀγάπη τοῦ λαοῦ* ἀντὶ τοῦ δοθοῦ *ἰσχύς μου ἢ ἀγάπη τοῦ ἔθνους*· ὥσαύτως ἐν τῷ 21ῳ ἄρθρῳ τοῦ ἡμετέρου συντάγματος *πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι πηγάζουσιν ἐκ τοῦ ἔθνους*... πλημμελὲς γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως *ἔθνος* ἀντὶ τοῦ λαός.

§ 44. *Ἔθνος καὶ φυλὴ*.—Ὡσαύτως ἀναγκαῖον ἦν νὰ γίνηται διάκρισις μεταξὺ *ἔθνους* καὶ *φυλῆς*, διότι τὸ μὲν *ἔθνος* παρήχθη ἐκ τῆς *φυλῆς*, ἀφ' οὗ αὕτη πνευματικῶς καὶ ἱστορικῶς ἐξελιχθῇ, ἦτοι ἐδημιούργησεν ὑψηλότερον πνευματικὸν βίον καὶ ἱστορίαν, καὶ ἀνέπτυξεν ἴδιον πολιτισμόν, οὗ ἡ φυλὴ ἀμειρεῖ, ἢ ἐν ἀπέδαλεν ἅτε συγκαταμειγνέντα μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἄλλων λαῶν.

Τὸ *ἔθνος* πρὸς τούτοις διακρίνεται τῆς *φυλῆς*, ἂν παρήχθη οὐχὶ ἐκ τῆς πνευματικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐξελιξέως μίαν μόνον φυλῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς συγχωνεύσεως δύο ἢ πλείονων φυλῶν, αἵτινες ἔχουσι τὴν αὐτὴν καταγωγὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Β' ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

§ 45. **Έννοια τῆς χώρας.** — Σημαντικώτατον ὡσαύτως στοιχεῖον τῆς πολιτείας ἦνε ἡ **χώρα**, ἥτοι τὸ μόνιμον ἔδαφος, ἐφ' οὗ οἰκεῖ ὁ λαὸς καὶ ἐκτείνεται ἡ ἐξουσία τῆς πολιτείας.

§ 46. **Έδαφικὴ κυριαρχία.** — Τὴν ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς χώρας ἐξουσίαν τῆς πολιτείας καλοῦμεν **ἐδαφικὴν κυριαρχίαν**. Διὰ ταύτης πάντα τὰ ἐπὶ τῆς χώρας εὑρισκόμενα πρόσωπα καὶ πράγματα ὑπάγονται, καθόλου εἰπεῖν, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς πολιτείας, εἰς ἣν ἀνήκει ἡ χώρα. Ὅθεν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ πολιτεία ἐπιτρέπεται ἡ εἰς τὰ ἐκείνης ἀνάμειξις καὶ ἄσκησις οἰασδὲποτε ἐξουσίας.

Ἐκ τῶν προεξηρημένων συνάγεται, ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ ὠρισμένη χώρα ἦνε ἀπαραίτητον πρὸς συγκρότησιν πολιτείας στοιχεῖον, οἱ νομάδες, π.χ. οἱ Ἀθίγγανοι, ἐπειδὴ δὲν ἔχουσιν ὠρισμένην κατοικίαν, ἀλλ' ἀπὸ τόπου εἰς τόπον πλανῶνται πρὸς κτῆσιν τῶν ἐπιτηδείων, δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσωσι πολιτείαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Γ' ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

§ 47. **Ὅρισμός τοῦ προσώπου.** — Τρίτον τῆς πολιτείας στοιχεῖον ἦγε τὸ νομικὸν πρόσωπον.

Πρὸς κατανόησιν τῆς ἐννοίας τούτου ἀνάγκη νὰ εἰπωμεν πρῶτον τί λέγεται πρόσωπον.

Πρόσωπον καλεῖται τὸ ἀναγνωριζόμενον ὑπὸ τῆς πολιτείας ὡς ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις ὑπῆρχον ἄνθρωποι, αἵτινες δὲν ἐλογίζοντο ὡς πρόσωπα· τοιοῦτοι δ' ἦσαν οἱ δοῦλοι. Τὴν διαφορὰν καὶ ἀντίθεσιν τούτων πρὸς τὰ πρόσωπα ἀποδεικνύει καὶ ἡ φράσις· ὁ οἰκέτης ἀπρόσωπος καὶ ἡ ἰσοδύναμος λατινικὴ· *servus nullum caput habet*.

Ἀφ' οὗτου δ' ὅμως ὁ χριστιανισμὸς ἐν ἁρμονίᾳ μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ προβαίνων διέλυσε τὰ πυκνὰ τῆς δουλείας σκέπη, ἥ δὲ μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις διεκήρυξε τὴν ἀτομικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερίαν, πᾶς ἔκτοτε ἄνθρωπος ἀνεξαρτήτως κοινωνικῆς θέσεως καὶ ἀξίας ὡς ἐλεύθερον ἀναγνωρίζεται ὢν, ὡς ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, τ. ἔ. ὡς πρόσωπον. Ἐκ τούτου δὲ νῦν ἡ λέξις πρόσωπον κατέστη ἰσοδύναμος πρὸς τὸ φυσικὸν πρόσωπον, τ. ἔ. τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ὑπάρχει ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ μέχρι τοῦ θανάτου.

§ 48. **Ὅρισμός τοῦ νομικοῦ προσώπου.** — Ἄλλ'

ἐκ τούτου δὲν συνάγεται, ὅτι ἀείποτε ἀπαιτεῖται, ἵνα ἀναγνωρίζηται τι ὡς πρόσωπον, νὰ ἔχῃ φυσικὴν ὑπαρξίν, διότι ἦνε δυνατόν καὶ τι μὴ ἔχον φυσικὴν ὑπαρξίν νὰ ἀναγνωρίζηται ὑπὸ τῆς πολιτείας ὡς ὑποκείμενον δικαιομάτων καὶ υποχρεώσεων, δύναται δηλ. νὰ ὑπάρχῃ **πλάσμα τι τοῦ νόμου** καὶ πρόσωπον μόνον νοητόν· τὸ πρόσωπον τοῦτο ἦνε τὸ καλούμενον **νομικὸν πρόσωπον**.

Νομικὸν ἄρα πρόσωπον καλεῖται τὸ μὴ ἔχον φυσικὴν ὑπαρξίν, ἀλλ' ἀναγνωριζόμενον ὑπὸ τῆς πολιτείας ὡς ὑποκείμενον δικαιομάτων καὶ υποχρεώσεων.

§ 49. **Βούλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου.**—Εἴπομεν, ὅτι τὸ νομικὸν πρόσωπον δὲν ἔχει φυσικὴν ὑπόστασιν καὶ ὅτι πλάσματι τοῦ νόμου μόνον θεωρεῖται, ὅτι ὑφίσταται. Τούτου ἕνεκα γεννᾶται τὸ ζήτημα, τίνας φυσικοῦ προσώπου ἢ βούλησις θεωρεῖται ὡς βούλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου ἢ, ὅπερ ταῦτό, τίς ἐκδηλοῖ τὴν βούλησιν τοῦ νομικοῦ προσώπου.

Τὰ φυσικὰ πρόσωπα τὰ ἐκδηλοῦντα τὴν βούλησιν τοῦ νομικοῦ προσώπου ὁρίζονται εἴτε ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ αὐτοῦ, εἴτε ὑπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ, εἴτε ὑπὸ τοῦ νόμου.

§ 50. **Ἐξῆς νομικοῦ προσώπου.**—Διακρίνεται δὲ τὸ νομικὸν πρόσωπον διττῶς· εἰς **νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου**, ὡς ἦνε ἡ πολιτεία, ὁ δήμος, ἡ ἐκκλησία ἐν γένει κτλ., καὶ εἰς **νομικὸν πρόσωπον ἰδιωτικοῦ δικαίου**, ὡς ἦνε αἱ ἐμπορικαὶ ἐταιρεῖαι, οἱ ἐκπαιδευτικοὶ σύλλογοι κτλ.

Τῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου σπουδαιότατον ἦνε ἡ **πολιτεία**, διότι αὕτη διέπεται ὑπὸ δικαίου τεθέντος ὑπ' αὐτῆς ταύτης, διὸ καὶ λέγεται, ὅτι ἡ πολιτεία ἦνε αὐτόνομον νομικὸν πρόσωπον, ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ ἀρχεῖν, ἐν ᾧ τὰ λοιπὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου (πλὴν

τῆς ἐκκλησίας) διέπονται ὑπὸ δικαίου τιθεμένου ὑπὸ τῆς πολιτείας.

Τὰ δὲ νομικὰ πρόσωπα ἰδιωτικοῦ δικαίου διακρίνονται εἰς *σωματεῖα* καὶ *ιδρύματα*. Καὶ *σωματεῖα* μὲν ἔστιν σύνολον προσώπων ἐπιδιωκόντων ὁρισμένον θεμιτὸν σκοπόν, π. χ. ὁ φιλολογικὸς σύλλογος Παρνασσός, αἱ διάφοροι συντεχνίαι, *ιδρύματα* δὲ σύνολον περιουσίας ἐπιδιωκούσης ὡσαύτως ὁρισμένον θεμιτὸν σκοπόν, π. χ. φιλόανθρωπος καταθέται ἐν τινι τραπεζίᾳ 200 χιλ. δρ. πρὸς συντήρησιν σχολῆς ἐκ τῶν τόκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Δ'. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

§ 51. Ὅρισμός τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Τέταρτον καὶ τελευταῖον στοιχεῖον τῆς πολιτείας ἦνε ἡ πολιτικὴ ἐξουσία.

Πολιτικὴ δ' ἐξουσία καλεῖται τὸ δικαίωμα τῆς πολιτείας, ὅπως ἐπιτάσῃ μετὰ κύρους τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἑαυτῆς προορισμοῦ ἀναγκαίων μέτρων καὶ ἐξαναγκάσῃ τοὺς ἐν αὐτῇ ζῶντας πρὸς ὑπακοὴν εἰς τὰς διαταγὰς αὐτῆς.

Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, ὅταν ἦνε τελεία, ἦτοι, ὅταν εἰς μιᾶς ἐξουσίας ὑπὸ καὶ ἀνωτέραν βούλησιν, λέγεται **κυριαρχία**.

Κυριαρχία λοιπὸν λέγεται ἡ ἀνεξαρτήτως πάσης ἄλλης βουλήσεως ἄσκησις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῆς πολιτείας.

Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δὲ τούτου εὐκόλως συνάγεται, ὅτι πᾶς περιορισμὸς τῆς κυριαρχίας προσέρχεται μόνον ἐξ αὐτῆς τῆς πολιτείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΓΕΝΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

§ 52. Τρόποι γενέσεως τῆς πολιτείας. — Αἱ πολιτεία κατὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους γεννῶνται τρόπους, εἵτινες δύνανται νὰ περιληφθῶσιν εἰς δύο τάξεις· *τὴν τῶν ἀμέσων καὶ τὴν τῶν ἐμμέσων τρόπων.*

§ 53. Ἄμεσοι τρόποι. — Καὶ ἄμεσοι μὲν τῆς συστάσεως τῆς πολιτείας τρόποι ἦνε τρεῖς·

α') ὁ διὰ τῆς ὀργανώσεως εἰς πολιτείαν ὁμάδος ἀνθρώπων ἐν τινὶ τόπῳ ἐγκαταστάντων, ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ,

β') ὁ διὰ τῆς συνενώσεως ὁμάδων ἀνθρώπων ἐπὶ ὠρισμένου ἐδάφους ἤδη εὐρισκομένων εἴτε πρὸς ἀλλήλας εἴτε καὶ πρὸς ἄλλας, ὡς ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Θησέως, καὶ

γ') *ὅταν ὠρισμένον ἐδαφος διὰ ποικίλους λόγους κατορθοῖ νὰ ἐλκύσῃ ἀριθμὸν τινα ἀνθρώπων, οἵτινες ὀργανοῦνται εἴτα εἰς πολιτείαν, ὡς ἐν Τρανσδάλλῃ.*

§ 54. Ἐμμεσοὶ τρόποι. — Ἐμμεσοὶ δὲ τρόποι, ὅντας ὡσαύτως τρεῖς, ἦνε οἱ ἀκόλουθοι·

α') ὁ διὰ συγχωρεύσεως ἢ συνενώσεως δύο ἢ πλειόνων πολιτειῶν ἢ τμημάτων πολιτείας εἰς μίαν, ὡς ἐν Ἰταλίᾳ,

β') ὁ διὰ διαιρέσεως ἢ διασπάσεως πολιτείας, ὡς ἐν ταῖς Κάτω χώρας καὶ τῇ Σκανδιναυικῇ χερσονήσῳ, καὶ

γ') ὁ διὰ κατακτήσεως, ὡς ἐν Τουρκίᾳ.

Συνηθέστεροι τρόποι τῆς γενέσεως τῆς πολιτείας ἦνε οἱ ἔμμεσοι.

§ 55. Ἀναγκασία καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς πολιτείας. — Ἰνα δ' ὅμως ἀρτιούστατός τις πολιτεία θεωρηθῇ μέλος τῆς διεθνούς ομάδος τῶν ἄλλων πολιτειῶν, ἀναγκαῖον ἦνε καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ ὕπαρξις αὐτῆς ὑπὸ τούτων· γίνεται δὲ τοῦτο συνήθως διὰ τῆς παρὰ τῇ νεοσυστάτῃ πολιτείᾳ ἀποστολῆς τῶν διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων τῶν πολιτειῶν, αἵτινες ταύτην ἀνεγνώρισαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

§ 56. **Ἡ πολιτεία δὲν ἦνε αἰωνία.**—Ζήτημα ἐγεννήθη, ἂν ἡ πολιτεία ἦνε αἰωνία, ἀθάνατος ἢ μή. Τὸ ἀθάνατον τῆς πολιτείας πρῶτος διεκήρυξεν Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης ἀποφηνάμενος, ὅτι *respublica est aeterna* (=ἡ πολιτεία ἦνε αἰωνία)· τοῦτο δ' ὅμως δὲν ἔχεται ἀληθείας, διότι διὰ πολλὰ καὶ ποικίλα αἷτια δύναται νὰ ἐκλείπῃ πολιτεία τις.

§ 57. **Αἷτια ἐκλείψεως τῆς πολιτείας.**—Αἷτια, δι' ἃ ἐκλείπει ἡ πολιτεία, ἦνε·

α') ἡ **παρακμή** αὐτῆς, διότι καὶ ἡ πολιτεία φυσικὸν δημιουργήμα οὖσα, ἅτε ἐκ φθαρτῶν συγκειμένη ὄντων, ὑπόκειται, ὥς πάντα τὰνθρώπινα, εἰς τοῦ πανδαμάτορος χρόνου τὴν ἐπήρειαν ἀκμάζουσα, παρακμάζουσα καὶ ἐκλείπουσα, ὥς ἐν τῷ δυτικῷ ρωμαϊκῷ κράτει,

β') ἡ **δειρέσεις** πολιτείας εἰς δύο ἢ πλείονας διακεκριμένας πολιτείας, ὥς ἐν ταῖς Κάτω χώραις,

γ') ὁ **διαμελισμός**, ὥς ἐν Πολωνίᾳ,

δ') ἡ **κατάκτησις**, ὥς ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει, καὶ

ε') ἡ **συνένωσις** μετ' ἄλλης πολιτείας, ὥς ἐν τῇ ἰονίᾳ πολιτείᾳ καὶ τῇ κρητικῇ, ἐνωθείσαις μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

§ 58. **Οἱ σκοποὶ τῆς πολιτείας.**—Ὡς οἱ τρόποι τῆς συστάσεως τῆς πολιτείας ὑπῆρξαν ποικίλοι, οὕτω καὶ οἱ σκοποί, οὓς αὕτη ἐπεδίωξε, δὲν ὑπῆρξαν ἀείποτε οἱ αὐτοί, δύνανται δὲ νὰ ὑπαχθῶσι καὶ οὗτοι εἰς δύο τάξεις, τὴν τῶν **ἀτομικῶν** ἢ ἀποκλειστικῶν καὶ τὴν τῶν **γενικῶν σκοπῶν**.

§ 59. **Ἀτομικοὶ σκοποί.**—Ἀτομικοὺς σκοποὺς ἐπεδίωξαν πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι, αἵτινες φίλαντο οὖσαι, ὥς κύριον τῆς υπάρξεως αὐτῶν σκοπὸν εἶχον μόνον τὴν ἑαυτῶν εὐημερίαν, ἐσκόπουν μόνον τὸ ἴδιον συμφέρον καὶ ἐπεδίωκον τὴν ἰδίαν ἀνάπτυξιν, ὥς κατ' ἐξοχὴν ἡ Σπάρτη.

§ 60. **Γενικοὶ σκοποί.**—Γενικοὺς δ' ἐπεδίωξαν σκοποὺς πᾶσαι αἱ πεπολιτισμέναι καὶ τῶν ζειδῶρων τοῦ χριστιανισμοῦ ναμάτων πλησθεῖσαι πολιτεῖαι. Ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» καὶ τοῦ «ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν» ἐδίδαξε τὴν ἐνότητά τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἀπηγόρευσε τῷ ἀνθρώπῳ τὸ μισεῖν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἐπόμενον ἄρα ἦτο καὶ αἱ νεώτεραι πολιτεῖαι, αἱ ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν θεμελιωθεῖσαι καὶ κρηπίδα ἔχουσαι τὴν εὐρυτάτην πάντων τῶν ἀνθρώπων χριστιανικὴν ἀγάπην, αὐ μόνον τὴν ἰδίαν βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν νὰ ἐπιδιώκωσιν, ἀλλ', ἐξερχόμεναι τῶν ἑαυτῶν

εὐρίων, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν συμπάσης ἐν γένει τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τῆς πραγματώσεως τοῦ ὅλου δικαίου καὶ διὰ τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης.

ΣΗΜ. Καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν γενικὸν ἐπεδίωξαν σκοπόν, ὅπου βεβαίως ἦτο δυνατόν νὰ συμβαίῃ τοῦτο, αἱ Ἀθηναί, διὰ τῆς εὐρυτάτης αὐτῶν δράσεως πρὸς ἐκπολιτισμὸν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς τε ἅλλης Ἑλλάδος καὶ τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΩΣ

ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

§ 61. **Κυρίαρχος πολιτεία.**—Εἵπομεν ἀνωτέρω, τί λέγεται **κυριαρχία**. **Πολιτεία** ἀσκοῦσα τὴν **κυριαρχίαν** λέγεται **κυρίαρχος πολιτεία**, κέκτηται δ' ἀπόλυτον δικαίωμα, ὅπως ὀρίξῃ τὸ ἑαυτῆς πολίτευμα, καὶ θεωρεῖται κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἴση πρὸς τὰ ἄλλα κράτη.

§ 62. **Ἐπικυρίαρχος πολιτεία.**—**Πολιτεία** δέ, ἥς ἡ **κυριαρχία** περιορίζεται ὑπὸ τῆς βουλήσεως ἄλλης πολιτείας καλεῖται **ἑπικυρίαρχος**, ὡς ἡ Αἴγυπτος, ἣτις εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Τουρκίας.

§ 63. **Προστατευομένη πολιτεία ἢ προστασία.**—**Ἀνεξάρτητος** μικρὰ **πολιτεία** δύναται ἔνεκα τῆς ἑαυτῆς ἀδυναμίας νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν **προστασίαν** ἰσχυροῦ κράτους διὰ συμβάσεως οὐδαμῶς ἐπηρεαζούσης τὴν διεθνῇ ταύτης σχέσιν· ἡ τοιαύτη **πολιτεία** καλεῖται **προστατευομένη**, ὡς ἡ δημοκρατία τοῦ ἁγίου Μαρίνου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ τῆς Ἀνδόρρας ὑπὸ τὴν τῆς Γαλλίας.

§ 64. **Οὐδετέρα πολιτεία** καλεῖται ἡ μὴ **συμμετέχουσα** πολέμου διεξαγομένου μεταξὺ ἄλλων **πολιτειῶν**. Ἡ οὐδετερότης ἔνε διπλῇ· **προσωρινή** καὶ **διαρκής**. Ἡ **προσωρινή** δηλοῦται ἐπίσημως ὑπὸ τῆς οὐδετέρας πολιτείας ἅμα τῇ κηρύξει τοῦ πολέμου. Ἡ δὲ **διαρκής** στη-

ρίζεται ἐπὶ ἰδίᾳς διεθνoῦς συμβάσεως, ἣς ἀποτέλεσμα ἦνε, ὅτι αἱ κηρυχθεῖσαι ἐν διαρκεῖ οὐδετερότητι πολιτεῖαι, ὡς τὸ Βέλγιον, ἡ Ἑλβετία, δὲν δύνανται νὰ ἐπιχειρῶσι κατ' οὐδε-
νὸς κράτους ἐπιθετικὸν πόλεμον, ἀλλὰ μόνον ἀμυντικόν, οὗ ἕνεκα διατηροῦσι καὶ στρατόν.

Ἡ διαρκὴς οὐδετερότης δύναται νὰ ἦνε καὶ *μερικὴ*, ὅτε ὠρισμένα μέρη κράτους τινὸς δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιοῦ-
θωσιν ὑπ' αὐτοῦ ὡς ὀρμητήρια πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, οὐδὲ νὰ προσβληθῶσιν ὑπὸ τοῦ πολεμίου. Τοιαῦτα μέρη τοῦ
ἡμετέρου κράτους ἦνε ἡ Κέρκυρα καὶ οἱ Παξοί.

Ἑτέρα διάκρισις τῆς πολιτείας.

§ 65. *Ἀπλὴ καὶ σύνθετος πολιτεία.* — Ἡ πολιτεία διακρίνεται καὶ ἄλλως· εἰς *ἀπλὴν* καὶ *σύνθετον*.

§ 66. *Ἀπλὴ πολιτεία καλεῖται ἡ πολιτεία, ἥτις ἀποτελοῦσα ἐν νομικὸν πρόσωπον ἔχει ἓνα λαόν, μίαν χώραν, μίαν ἐξουσίαν καὶ ἐμφανίζεται ἐσωτερι-
κῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἐνιαία καὶ ἀδιαίρετος·* τοιαῦτα πολιτεῖαι ἦνε ἡ Ἑλλάς, ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία κ. ἄ.

§ 67. *Σύνθετος πολιτεία.* — Ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀπλὴν πολιτείαν ἦνε ἡ σύνθετος πολιτεία. Καλεῖται δ' οὕτως ἡ κυρίαρχος πολιτεία, ἥτις ἀπαρτίζεται ἐκ δύο ἢ πλειόνων πολιτειῶν ἐνωθεισῶν διὰ συνθήκης εἰς μίαν διεθνῇ προσωπικότητα πρὸς κρείττονα προά-
σπισιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς κοινῆς αὐτῶν ἐλευθε-
ρίας καὶ προόδου.

§ 68. *Εἶδη τῆς συνθέτου πολιτείας.* — Εἶδη δέ, ὅφ' ἃ ἡ σύνθετος πολιτεία ἐμφανίζεται νῦν, ἦνε ἡ *πραγματικὴ*
ἐνωσις καὶ ἡ *ὁμοσπονδιακὴ πολιτεία*.

Πραγματικὴ ἔνωσις. Κατὰ ταύτην ὑπὸ τὸν αὐτὸν μονάρχην κυρίαρχοι πολιτεῖαι διὰ συμβάσεως ἐνοῦμεναι εἰς ἓν διεθνὲς πρόσωπον ἔχουσι κοινὴν τὴν βούλησιν μόνον καθ' ὠρισμένα θέματα (π. χ. τὸν στρατόν, τὸ ναυτικόν, τὴν διεθνῇ ἐκπροσώπησιν), κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ ἐνεργοῦσιν ἐκάστη ἀνεξαρτήτως καὶ κεχωρισμένως, ὡς ἐν τῇ Αὐστροουγγαρίᾳ.

Ὁμοσπονδιακὴ πολιτεία, καθ' ἣν δύο ἢ πλείονες ὅμοιοι πολιτεῖαι διὰ νόμον ἐνοῦνται εἰς κυρίαρχον πολιτείαν, περιορίζουσιν διὰ τῆς κυριαρχίας αὐτῆς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν τῶν πολιτειῶν, ἐξ ὧν αὕτη ἀπαρτίζεται, ὡς ἦνε ἡ γερμανικὴ αὐτοκρατορία, αἱ ἡνωμένοι πολιτεῖαι, ἡ Ἑλβετία κ. ἄ.

Αἱ πολιτεῖαι αἱ ἀποτελοῦσαι τὰς ὁμοσπονδιακὰς ταύτας πολιτείας ἐξακολουθοῦσιν ὑφιστάμεναι καὶ ἀσκοῦσαι πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐξ ἰδίου δικαίου, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἡ ἐξουσία αὕτη δὲν προσκρούει εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς κυριάρχου.

ΣΗΜ. Διάφορος τῆς πραγματικῆς ἦνε ἡ προσωπικὴ ἔνωσις, καθ' ἣν δύο κυρίαρχοι πολιτεῖαι ἔχουσι τὸ αὐτὸ φυσικὸν πρόσωπον ὡς ἡγεμόνα, κατὰ δὲ τὰλλα, ἥτοι τὴν ἐσωτερικὴν καὶ τὴν διεθνῇ αὐτῶν ἔποσιν διατηροῦσι τὴν ἐαυτῶν αὐτοτέλειαν. Οὐδεμία τοιαύτη ἔνωσις ὑφίσταται νῦν. Ὑπῆρξαν δ' ὅμως οὕτως ἡνωμένα ἡ Ἀγγλία μετὰ τοῦ Ἀννοβέρου ἀπὸ τοῦ 1714 μέχρι τοῦ 1838, ἡ Ὁλλανδία μετὰ τοῦ Λουξεμβούργου ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1890 καὶ ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι πρὸ μικροῦ (1908) τὸ Βέλγιον μετὰ τοῦ Κόγχου.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ τε **πραγματικὴ** καὶ ἡ **προσωπικὴ ἔνωσις** ἀπαγορεύονται ὑπὸ τοῦ 48ου ἀρθροῦ τοῦ συντάγματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΤΡΙΧΟΤΟΜΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

§ 69. Αἱ θεμελιώδεις ἐξουσίαι (λειτουργίαι) τῆς πολιτείας. — Ἡ πολιτεία ὡς νομικὸν πρόσωπον ὑπὸ διαφόρους ἐκάστοτε ἐμφανίζεται μορφὰς καὶ ἐνεργεῖ τρόπους, ὥπως προάγῃ τὰ συμφέροντα τῶν ἑαυτῆς μελῶν καὶ περιφρουρῇ τὴν ἑαυτῆς ἀσφάλειαν κατὰ παντὸς ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ κινδύνου.

Αἱ ποικίλαι αὗται ἐκφάνσεις τῆς ἐνεργείας τῆς πολιτείας πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς διακρίνονται εἰς τρεῖς θεμελιώδεις λειτουργίας ἢ, ὡς συνήθως λέγονται, ἐξουσίας, αἵτινες ἦνε αἱ ἐξῆς· α') ἡ νομοθετικὴ, β') ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ γ') ἡ δικαστικὴ.

§ 70. Νομοθετικὴ ἐξουσία. — Ὡς νομοθετικὴ ἐξουσία παρίσταται ἡ πολιτεία, ὅταν ὀρίζῃ νόμους συμφώνους πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ καὶ τὰς ἐκάστοτε ἀναφαινομένας ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου χρείας αὐτοῦ.

§ 71. Δικαστικὴ ἐξουσία. — Ὡς δικαστικὴ ἐξουσία παρίσταται ἡ πολιτεία, ὅταν δικάζῃ κατὰ νόμους καὶ ἔθιμα ἀποθλέπουσα ἐν τῇ ἑαυτῆς κρίσει ἀπαρεγκλίτως εἰς τὸ δίκαιον, οὐδέποτε δ' εἰς πρόσωπα καὶ περιστάσεις. Οὕτω δὲ λειτουργοῦσα ἐγγυᾶται καὶ ἐξασφαλίζει τὴν εὐημερίαν τοῦ συνόλου καὶ ἐκάστου τῶν μελῶν τῆς πολιτείας.

§ 72. Ἐκτελεστικὴ ἐξουσία. — Ὡς ἐκτελεστικὴ

δ' ἐξουσία, ὅταν ὑπὲρ τοῦ δημοσίου συμφέροντος ἐνεργῇ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ συντάγματος καὶ τῶν νόμων.

§ 73. **Κυβέρνησις καὶ διοίκησις**.—Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν διακρίνομεν εἰς **κυβέρνησιν καὶ διοίκησιν**.

Καὶ διὰ μὲν τοῦ ὅρου **κυβέρνησις** νοεῖται ἡ ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἐπιμέλεια τῶν γενικωτέρων συμφερόντων τῆς πολιτείας, διὰ δὲ τοῦ ὅρου **διοίκησις** ἡ λεπτομερεστέρα καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ἐπιμέλεια τῶν δημοσίων συμφερόντων. Οὕτω π. χ. συνάπτουσα ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία συνθήκην μετ' ἄλλης πολιτείας ἐνεργεῖ ὡς **κυβέρνησις**, ὡσαύτως ὑπουργὸς ὑποβάλλων νομοσχέδιον ἐνεργεῖ **κυβερνητικὴν** πράξιν, ἐν ᾧ ὑπουργὸς ἀσκῶν πειθαρχικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ οἰκείου ὑπουργείου ἢ ἐνταλλόμενος πληρωμὰς ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ἐνεργεῖ ὡς **διοίκησις**, ἐκτελεῖ πράξεις διοικητικὰς.

Τὴν **κυβέρνησιν** ἀσκοῦσιν ὑπευθύνως ἐν ταῖς συνταγματικαῖς πολιταίαις οἱ ἀνώτατοι δημόσιοι λειτουργοί, οἵτινες καλοῦνται **ὑπουργοί**, καθήκον δ' ἔχουσι νὰ μεριμνῶσιν ἀγρύπνως, ὅπως ἐκτελῶνται οἱ νόμοι καὶ διατελῶσι σεβαστὰ ἐν τε τῇ ἡμεδαπῇ καὶ τῇ ξένῃ τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ συμφέροντα καὶ ἡ ἐθνικὴ σημαία.

Ἄλλ' οὐ μόνον ἡ ὑπὸ τούτων ἀσκῆσις τῆς ἐξουσίας καλεῖται **κυβέρνησις**, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀνασκοῦντες αὐτήν. Ἐκ τούτου δὲ καὶ **ἀλλαγὴν κυβερνήσεως** λέγοντες ἐννοοῦμεν τὴν μεταβολὴν τῶν ἀνωτάτων τούτων τῆς πολιτείας ὀργάνων. Ἡ **κυβέρνησις** ἐκπροσωπεῖ τὴν πολιτείαν οὐ μόνον ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ.

§ 74. **Αἱ ἐξουσίαι ἐν τῇ ἐλληνικῇ πολιτείᾳ**.—Τὸ ἡμέτερον **σύνταγμα** ἐν τῷ περὶ συντάξεως τῆς πολιτείας τμήματι (ἄρθρ. 21—28) δρίζει, ὅτι: «*ἅπασαι αἱ ἐξουσίαι*

πηγάζουσιν ἐκ τοῦ ἔθνους», ποιεῖται δὲ λόγον σαφῶς περὶ τῶν τριῶν προρρηθειςῶν ἐξουσιῶν καὶ διαγράφει τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐκάστη ἐνεργεῖται. Οὕτω λέγεται, ὅτι τὴν **νομοθετικὴν ἐξουσίαν** ἀσκαῖ ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς βουλῆς, τὴν **ἐκτελεστικὴν** ὁ βασιλεὺς διὰ τῶν ὑπευθύνων ὑπουργῶν, τὴν δὲ **δικαστικὴν** ἐνεργοῦσι μὲν τὰ δικαστήρια, ἀλλ' αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐκτελοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως.

§ 75. **Σχέσεις τῶν ἐξουσιῶν.**—Αἱ τρεῖς δ' ὅμως ῥηθείσαι λειτουργίαι δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν, ὅτι ἦνε κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων ὡς τρία ὅλως διακεκριμένα τῆς πολιτείας μέρη, ἀλλ' ὡς τρεῖς ταύτης ἐξωτερικαὶ ἐκδηλώσεις, ὑπ' ἧς ἐμφανίζεται ἡ πολιτεία ἐν τῇ ἐνασκήσει τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Ἐπομένως αἱ τρεῖς αὗται λειτουργίαι ἀναγκάσιον ἦνε νὰ νοῶνται στενῶς πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένοι.

Καὶ ὅντως ἡ **νομοθετικὴ ἐξουσία** τίθησι νόμους, ἵνα κατ' αὐτοὺς κανονίζωσι τὴν δράσιν καὶ λειτουργίαν αὐτῶν ἢ τε **δικαστικὴ καὶ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία**. Καὶ αἱ τρεῖς δ' εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐξυπηρετοῦσι σκοπόν, τὴν ἐπιτυχῆ τ. ἔ. πραγμάτωσιν τῆς εὐημερίας τῆς πολιτείας καὶ τῶν καθ' ἕκαστον μελῶν αὐτῆς.

ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

§ 76. **Φορισμὸς τῶν ὀργάνων τῆς πολιτείας.**—Ἀπασαὶ αἱ προεξηρημένοι λειτουργίαι τῆς πολιτείας ἐνεργοῦνται ὑπὸ ἐνὸς ἢ πλειόνων φυσικῶν προσώπων, ἅτινα καλοῦνται **ὄργανα** αὐτῆς· π. χ. ὁ βασιλεὺς κυρῶν τὰ ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφιζόμενα νομοσχέδια, διορίζων τοὺς ὑπουργούς, ὁ λαὸς ἐκλέγων τοὺς βουλευτάς, ὁ δικαστὴς ἐπιβάλλων ποι-

νήν, οἱ ὑπουργοὶ καὶ πάντες ἐν γένει οἱ δημόσιοι υπάλληλοι ἦνε ὅργανα τοῦ κράτους.

Ὅθεν ὅργανα τοῦ κράτους καλοῦνται τὰ φυσικὰ πρόσωπα τὰ ἀσκοῦντα ἐξουσίαν πηγάζουσιν ἐκ τοῦ συντάγματος καὶ τῶν νόμων.

§ 77. Διέκρισις τῶν ὀργάνων τῆς πολιτείας. — Τὰ ὅργανα ταῦτα διακρίνονται εἰς ἄμεσα καὶ ἔμμεσα.

Ἄμεσα λέγονται τὰ ἀσκοῦντα ἐλευθέρως τὴν ἐξουσίαν καὶ μὴ ὑποκείμενα εἰς τὰς διαταγὰς ἐτέρου ὀργάνου· π.χ. ὁ δικαστὴς δικάζων ὠρισμένην ὑπόθεσιν ἀσκεῖ ἐλευθέρως τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα, χωρὶς δηλ. νὰ ὑπόκειται εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ προϊσταμένου αὐτοῦ ὑπουργοῦ ἢ ἄλλου ὀργάνου.

Ἐμμεσα δὲ τὰ ὑπείκοντα εἰς τὰς διαταγὰς ἐτέρου ἁνωτέρου ὀργάνου· π.χ. οἱ τμηματάρχαι, οἱ γραμματεῖς κ.λ.π. ὑπείκουσιν ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων εἰς τὸν προϊστάμενον αὐτῶν ὑπουργόν.

Ἐκ τῆς ἐννοίας ταύτης τῶν ὀργάνων τῆς πολιτείας ἐπε-
ταί, ὅτι τὰ φυσικὰ πρόσωπα τὰ ἐντεταλμένα νὰ ἐκδηλώσι
τὴν βούλησιν τῆς πολιτείας ὀφείλουσι νὰ ἀποδλέπωσιν ἀεί-
ποτε ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῶν εἰς τὰ συμφέροντα αὐτῆς καὶ
οὐχὶ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἰδίων συμφερόντων ἢ τῆς ἰδιοτε-
λείας τῶν ἄλλων· οὕτως ὁ ἐκλογεὺς ὀφείλει νὰ διαθέτῃ τὴν
ψήφον αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου συμφέροντος ἐκλέγων τοὺς
ἀρίστους τῶν υποψηφίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΩΝ

§ 78. **Ὁρισμὸς τοῦ πολιτεύματος.** — Ἡ πολιτεία ὡς νομικὸν πρόσωπον ἐκδηλοῖ τὴν ἐαυτῆς βούλησιν διὰ φυσικοῦ τινος προσώπου, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ὑπερτάτην πολιτικὴν ἀρχὴν καὶ τὸ ὁρατὸν κέντρον, τὸ συνέχον τὰ διάφορα μέλη τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς πολιτείας καὶ διευθύνον πρὸς τὸν κοινὸν σκοπὸν. Ἀντὶ ἐνὸς καὶ πλείονα φυσικὰ πρόσωπα δύνανται νὰ ἐκδηλώσι τὴν βούλησιν τῆς πολιτείας, ἥτοι νὰ ὦσιν ὅργανα αὐτῆς.

Τὸ φυσικὸν πρόσωπον ἢ καὶ τὰ φυσικὰ ταῦτα πρόσωπα ὀρίζει τὸ **πολίτευμα**.

Καλεῖται δὲ πολίτευμα τὸ σύνολον τῶν νόμων, δι' ὧν κατ'αρχαίαν τὸ νομικὸν πρόσωπον τῆς πολιτείας καὶ ἀσκεῖ τὰς ἐν αὐτῇ θεμελιώδεις ἐξουσίας.

Ὁ Ἀριστοτέλης ὀρίζει τὸ πολίτευμα ὡς ἐξῆς· πολιτεία (=**πολίτευμα**) μὲν ἐστὶ τάξις ταῖς πόλεσιν ἢ περὶ τὰς ἀρχάς, τίνα τρόπον νεγέμηνται καὶ τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας καὶ τί τὸ τέλος ἐκάστοις τῆς κοινωνίας ἐστίν.

Διὰ τοῦ πολιτεύματος νοεῖται καὶ ὑπάρχει πολιτεία τις, δι' αὐτοῦ μόνον αὕτη λαμβάνει σάρκα καὶ ὄσθ.

§ 79. **Ἄλλοι ἀρχαί.** — Ἀλλ' ἵνα ἡ ὑπερτάτη ἀρχὴ τῆς πολιτείας ὀρθῶς ἐπωφελῶς, χρῆζει τῶν δημοσίων λειτουργῶν, τῶν καλουμένων ὑπουργῶν, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦς

δημοσίων ὑπαλλήλων, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν **δημοσίαν** ὑπηρεσίαν.

Διαίρεσις τῶν πολιτευμάτων.

§ 80. **Μοναρχία, ἀριστοκρατία καὶ δημοκρατία.**—Τὰ πολιτεύματα οὔτε ἦσαν, οὔτε ἦνε ταῦτά ἀείποτε, ἀλλὰ ποικιλώτατα, διότι ἡ γένεσις αὐτῶν ὑπῆρξεν ἀνάλογος πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὰς ἱστορικὰς περιστάσεις ἐκάστου λαοῦ.

Κατὰ τὴν τρέπον δὲ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς βουλῆσεως τῆς πολιτείας ὑπὸ φυσικοῦ ἢ φυσικῶν προσώπων ὡς ἀνωτάτων ὀργάνων αὐτῆς τὰ πολιτεύματα δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς τρεῖς τάξεις·

α') εἰς τὸ **μοναρχικόν**, ὅταν ἓν μόνον φυσικὸν πρόσωπον ἦνε τὸ ἀνώτατον ὄργανον τῆς πολιτείας,

β') εἰς τὸ **ἀριστοκρατικόν**, ὅταν πλείονα τοῦ ἑνός, καὶ

γ') εἰς τὸ **δημοκρατικόν**, ὅταν σύμπας ὁ λαός.

Ἡ ῥηθείσα τῶν πολιτευμάτων διαίρεσις ἦνε ἀρχαιοτάτη.

Ὁ Ἀριστιτέλης λέγει· «καλεῖν δ' εἰώθαμεν τῶν μὲν μοναρχιῶν τὴν πρὸς τὸ κοινὸν ἀποβλέπουσαν **συμφέρον βασιλείαν**, εἴη δὲ τῶν ὀλίγων μὲν πλειόνων δ' ἐνὸς **ἀριστοκρατίαν**, ἢ διὰ τὸ τοὺς ἀρίστους ἄρχειν ἢ διὰ τὸ πρὸς τὸ ἄριστον τῇ πόλει καὶ τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῆς. Ὅταν δὲ τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται **συμφέρον**, καλεῖται τὸ κοινὸν ὄνομα πασῶν τῶν πολιτειῶν **πολιτεία** (=δημοκρατία)».

§ 81. **Συγκεκραμένα πολιτεύματα.**—Τὰ τρία ταῦτα πολιτεύματα συνήθως ἀπαντῶσιν οὐχὶ ἀμυγλῇ, ἀλλὰ συγκεκραμένα· πάντοτε δ' ὅμως ἐπικρατεῖ εἰδός τι τῶν ῥηθέντων πολιτευμάτων. Ἐκ τούτου δ' ἔχουμεν **συγκεκραμένην μο-**

ναρχίαν, συγκεκραμένην ἀριστοκρατίαν καὶ συγκεκραμένην δημοκρατίαν.

Τὰς τριαύτας πολιτείας ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ μεμειγμένους· «ἔνιοι μὲν οὖν λέγουσιν, ὥς δεῖ τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐξ ἀπασῶν εἶναι τῶν πολιτειῶν μεμειγμένην».

§ 82. **Διαίρεσις τῶν πολιτευμάτων ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους.**—Ὁ αὐτὸς φιλόσοφος εὐστοχώτατα διήρесе τὰ πολιτεύματα εἰς δύο· εἰς ὀρθὰ καὶ εἰς παρεκβάσεις. Καὶ ὀρθὰ μὲν ἐκάλεσε τὰ συμφώνως πρὸς τὸν ἑαυτῶν σκοπὸν ὄντα, παρεκβάσεις δ' ἐκεῖνα, ἐν οἷς ἐπικρατοῦσιν οἱ ἰδιοτελεῖς καὶ φίλικοι τῶν ἀρχόντων σκοποί. Οὕτω τῆς μὲν μοναρχίας παρέκβασις ἦγε ἡ τυραννίς, τῆς δ' ἀριστοκρατίας ἡ ὀλιγαρχία καὶ τῆς δημοκρατίας ἡ ὄχλοκρατία.

«Ὅσαι μὲν πολιτεῖαι τὸ κοινῇ συμφέρον σκοποῦσιν, αὗται μὲν ὀρθαὶ τυγχάνουσιν οὖσαι . . . ὅσαι δὲ τὸ σφέτερον μόνον τῶν ἀρχόντων, ἡμαρτημέναι πᾶσαι καὶ παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν· δεσποτικαὶ γάρ· παρεκβάσεις δὲ τῶν εἰρημένων τυραννίς μὲν βασιλείας, ὀλιγαρχία δ' ἀριστοκρατίας, δημοκρατία δὲ πολιτείας. Ἡ μὲν γὰρ τυραννίς ἐστὶ μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ τοῦ μοναρχοῦντος, ἡ δ' ὀλιγαρχία πρὸς τὸ τῶν εὐπόρων, ἡ δὲ δημοκρατία πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ τῶν αἰτόμων· πρὸς δὲ τὸ τῷ κοινῷ λυσιτελοῦν οὐδεμία αὐτῶν».

§ 83. **Ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα.**—Κατὰ τοὺς νεωτέρους δ' ὅμως χρόνους καὶ ἕτερος τύπος τῶν πολιτευμάτων τούτων ἀνεπτύχθη, καθ' ὃν ὁ λαὸς δι' ἀντιπροσώπων ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγχομένων μετέχει τῆς δικικίσεως τῆς πολιτείας.

Ὁ τύπος οὗτος ἀποτελῶν τὸ λεγόμενον ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα προέκυψεν, ἐπειδὴ πάντα τὰ μέλη τῶν νῦν πολιτειῶν, ὧν τὰ ὅρια ἦγε πολλῶ ἐνδύτερα τῶν πάλαι,

δὲν δύνανται νὰ μετέχωσι συνόδων πρὸς σύσκεψιν περὶ τῶν κοινῶν. Ἐν ταῖς ἀρχαίαις πολιτείαις τοῦτο ἦτο εὐχερέστατον, ἐπειδὴ αὐταὶ περιορίζοντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐντὸς τοῦ περιβάλλου τῶν τειχῶν μιᾶς πόλεως.

Κατὰ ταῦτα δ' ἔχομεν νῦν καὶ ἀντιπροσωπευτικὴν μοναρχίαν καὶ ἀντιπροσωπευτικὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ἀντιπροσωπευτικὴν δημοκρατίαν.

§ 84. **Συνταγματικὴ πολιτεία.**— Ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ πολιτεία, ὅτε κατὰ σύνταγμα συγκροτούμενη, καλεῖται καὶ συνταγματικὴ.

§ 85. **Ὅρισμός τοῦ συντάγματος.**— **Σύνταγμα** δὲ καλεῖται ὁ θεμελιώδης κανὼν πολιτείας τινός, ὅστις περιληπτικῶς ῥυθμίζει· α') τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος, β') τὰ ὅρια τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐξουσιῶν, καὶ γ') τὰ δημόσια δίκαια τῶν ἀποτελούντων τὴν πολιτείαν μελῶν, καὶ οὕτινος συνήθως ἡ ἀναθεώρησις ὑποβάλλεται εἰς περιορισμοὺς αὐστηροτέρους ἢ πᾶς ἄλλος νόμος.

Τοῦτο ἦνε ἱερὸν διὰ τὸν λαὸν τῆς πολιτείας καὶ οὐδεὶς ἀτιμωρητὶ δικαιούται νὰ προσβάλῃ αὐτὸ διὰ τῆς βίας ἢ δολίως.

Ἐκάστη δὲ συνταγματικὴ πολιτεία ἔχει καὶ τὸ σύνταγμα αὐτῆς εἴτε ἐν ἐνὶ θεμελιώδει κανόνι εἴτε ἐν πλείοσιν· οὕτω τὸ ἑλληνικὸν σύνταγμα ἦνε ἐνιαῖον, ὅτε ἐξ ἐνός ἀποτελούμενον νόμου, τὸ γαλλικὸν σύγκειται ἐκ τριῶν διακεκριμένων νόμων, τὸ δ' ἀγγλικὸν ἐκ πολλῶν πλείονων γραπτῶν καὶ ἀγράφων κανόνων.

§ 86. **Καταρτισμός τοῦ συντάγματος.**— Τὸ σύνταγμα καταρτίζεται διττῶς· ἢ δηλ. συντάσσεται ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, **συντακτικὴν συνέλευσιν** ἀποτελούντων, καὶ ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἀρχόντος,

ὅτε πράγματι ἦνε καὶ ἀληθὲς σύνταγμα ἐκ τῆς ἐθνικῆς πηγάζον συνειδήσεως (πρβλ. ἐλληνικὸν σύνταγμα), ἣ ὁ μονάρχης συντάξας τοῦτο παραδίδει τοῖς ἑαυτοῦ ὑπηκόοις, ὅτε λέγεται *χάρτης* (πρβλ. τὸν ἐν Ἀγγλίᾳ δοθέντα τῷ 1215 ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ ἀκτῆμονος).

§ 87. *Συνταγματικὴ μοναρχία.* — Ἀρίστη πασῶν τῶν πολιτειῶν θεωρεῖται ἡ *συνταγματικὴ μοναρχία* ἥτις ἦνε κρᾶμα τῶν τριῶν κυρίων πολιτευμάτων καὶ πατρίδα ἔχει τὴν Ἀγγλίαν.

§ 88. *Ὅρισμός συνταγματικῆς μοναρχίας.* — Καλεῖται δὲ *συνταγματικὴ μοναρχία* ἡ κατὰ σύνταγμα συγκροτουμένη πολιτεία, ἐν ᾗ ὁ λαὸς διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐκλεγομένων, συμμετέχει τῆς ὑπὸ τοῦ μονάρχου ἐνασκήσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

§ 89. *Διαφορὰ συνταγματικῆς καὶ ἀπολύτου μοναρχίας.* — Ἡ *συνταγματικὴ μοναρχία* διαφέρει τῆς λεγομένης *ἀπολύτου μοναρχίας*, καθ' ὅσον ἐν ταύτῃ εἰς καὶ μόνος, ἀπεριορίστως καὶ ἀνεξελέγκτως ἐξασκεῖ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, ἣ δὲ θέλησις αὐτοῦ ἀποτελεῖ τὸ δίκαιον τοῦ κράτους, ὡς ἦτο ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ Ὀθωνος ἀπὸ τοῦ 1833—1843.

§ 90. *Ἀνώτατος ἄρχων τοῦ κράτους.* — Ἐν τῇ *μοναρχίᾳ* ἀνώτατος ἄρχων ἦνε ὁ *μονάρχης* εἴτε ἀσκει τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐξ ἰδίου δικαιώματος εἴτε ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ. Ἐν δὲ τῇ *συνταγματικῇ δημοκρατίᾳ* ὑπέρτατος ἄρχων ἦνε ὁ συνήθως καλούμενος *πρόεδρος*, ὅστις ἐκλέγεται δι' ὠρισμένην χρονικὴν περίοδον εἴτε ἀμέσως ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἴτε ἐμμέσως ὑπὸ τῶν ἐντολοδόχων αὐτοῦ, ὡς ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τῆς βουλῆς συνεδρευούσης μετὰ τῆς γερουσίας, καὶ ἔχει δικαιώματα μᾶλλον περιορισμένα ἢ ὁ *μονάρχης*.

Ἄτε δ' ἐκπροσωπῶν τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν ὁ ὑπέρτα-
τις ἀρχὼν ὀφείλει νὰ ᾔηνε ἀμερόληπτος πρὸς πάντας καὶ
ἀμέτοχος τῶν κομματικῶν ἀγώνων καὶ ἐρίδων.

§ 91. **Θεοκρατία.** — Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία λέγεται
θεοκρατία, ὅταν τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν ἔχῃ ὁ ἀρχηγὸς τῆς
θρησκείας, ὡς ὁ Δελειλάμας ἐν Θιβέτ.

§ 92. **Μοναρχία αἵρετὴ καὶ κληρονομικὴ.** — Ἦνε
δ' ἡ μοναρχία αἵρετὴ ἢ κληρονομικὴ. Ἐν τῇ δευτέρᾳ
τὸ στέμμα μεταβιβάζεται κληρονομικῶς δικαιώματι κατὰ
τοὺς ἰσχύοντας ἐν ἐκάστῃ πολιτείᾳ περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου
κανόνας. Ἐν τισὶ ~~δε~~ πολιτείαις ἰσχύει ὁ λεγόμενος **σαλτικὸς**
νόμος, καθ' ὃν αποκλείεται τῆς βασιλείας τὸ θῆλυ γένος.

§ 93. **Δικτατορία.** — Εἶδος πλήρους ἀπολυταρχίας ἦνε
καὶ ἡ **δικτατορία**, ἣτις ἀναφαίνεται ἐν πολιτείαις, αἵτινες
περιήλθον εἰς τελείαν ἀναρχίαν ἢ ἡπαιλήθησαν ὑπὸ δεινотά-
των κινδύνων. Ἐν ταῖς τοιαύταις κρίσεσιν περιστάσεσιν ὁ
ἄπελπις λαὸς περιβάλλει ὑπέρροχόν τινα ἄνδρα ἀπόλυτον καὶ
ἀπεριόριστον ἐξουσίαν μέχρι τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ ἀπει-
λοῦντος τὸν ἔλεθρον τῆς πολιτείας κακοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

§ 94. Ἡ πατρίς ἐν στενωτέρῳ ἐννοίᾳ. — Ἡ πατρίς ἦνε ἡ γενέθλιος γῆ. Προήλθε δ' ἡ λέξις πατρίς (= πατρίς γαῖα, γῆ, οἶκος τοῦ πατρὸς) ἐκ τοῦ πατήρ, ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἡ πατρίς τὴν ῥίζαν καὶ πηγὴν αὐτῆς ἔχει ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς οἰκογενείας, ἥς ψυχὴ, κορυφὴ καὶ ἐγκαλλώπισμα ἦνε ὁ πατήρ καὶ ἥτις ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον τῆς ἡμετέρας στοργῆς ὄν.

Φυσικὸν ἄρα νὰ αἰσθανώμεθα ἀγάπην ἀκοίμητον πρὸς τὴν πατρίδα, ἀγάπην υἱικὴν, ἀγάπην ἀδελφικὴν, ἀγάπην εἰλικρινή, ἀφοσίωσιν πλήρη. Ἐν αὐτῇ εἶδομεν τὸ πρῶτον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἀνεπνεύσαμεν τὴν ψυχοτρόφον αὔραν, ἐθωπεύθημεν ὑπὸ τῆς μητρὸς, ἐμάθομεν νὰ ψελλίζωμεν τὰς πρώτας λέξεις, ἐπράφημεν καὶ ἠρξήθημεν. Ἐν αὐτῇ οἰκοῦσιν οἱ οἰκεῖοι καὶ οἱ παιδικοὶ σύντροφοι καὶ ἀναπαύονται τὰ ὄστα τῶν πολυτιμῶν πατέρων. Ἐνταῦθα ὑπάρχει ἡ ἐκκλησία, ἐν ἣ ἐβαπτίσθημεν καὶ εἰθίσθημεν νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεὸν τῶν πατέρων. Ἐνταῦθα εὐρίσκεται ὁ οἶκος, ἐν ᾧ διήλθομεν τὴν χρυσὴν παιδικὴν ἡλικίαν, τὸ σχολεῖον, ὅπερ ἦνε μεστὸν τῶν πρώτων μαθητικῶν ἡμῶν ἀναμνήσεων, αἱ πλατεῖαι, αἱ κρῆναι, οἱ ποταμοί, ἡ γλαυκὴ θάλασσα, οἱ χαρίεντες κόλποι, τὰ διαυγῆ κελάρυζοντα ὕδατα, τὰ σκιερὰ δάση, οἱ εὐανθεῖς λειμῶνες, οἱ πλούσιοι ἄγροί καὶ ἄλλαι θαυμάσαι τοποθεσίαι. Τούτων καὶ μόνῃ ἡ θεὰ κρατύνει ἡμᾶς ἐν τῇ πρὸς τὴν πα-

τρίδα ἀγάπη καὶ κατὰ τὴν ἐκ τῆς ξένης ἐπάνοδον συγκινεῖ ἀνεκφράστως, ἢ δ' ἀνάμνησις πληροὶ ἀκαθέκτου νοσταλγίας, καταθέλγει τὴν μνήμην καὶ κατακυριεύει τὴν φαντασίαν ἡμῶν, ὥς ὁ Ὅδυσσεὺς μαρτυρεῖ, «ὅς ἐθέλει καὶ ἐέλδεται ἡματα πάντα οἴκαδε τ' ἐλθέμεναι καὶ νόστιμον ἡμαρ ἰδέσθαι» καὶ ὅστις «ἰέμενος καὶ καλὸν ἀποθρόσκοντα νοῆσαι ἧς γαίης, θανέειν ἱμεῖρεται».

§ 95. Ἡ πατρίς ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ. — Ἡ πατρίς ἔχει τὴν ἐννοίαν εὐρυτέραν. Ἦνε δὴλ. οὐ μόνον ἡ γενέθλιος γῆ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔδαφος, ἐν ᾧ περιλαμβάνεται αὕτη καὶ κατῴκησαν ἑκκαλὶ ἄνθρωποι ὁμόφυλοι καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμόγλωσσοι καὶ ὁμόθρησκοι. Τὸ ἔδαφος τοῦτο οἱ ἀπ' αἰώνων οἰκοῦντες ὁμόφυλοι ἔδρεξαν, καλλιεργοῦντες, διὰ τοῦ ἰδρώτος καὶ ἔδαψαν, ὑπερασπίζοντες, διὰ τοῦ ἑαυτῶν αἵματος.

Αὕτη δ' ἡ ὅλη πατρίς, οὗσα ὁ μεγάλη πατρίς, ἦνε καὶ ἡ ἀληθινὴ πατρίς.

Ἡ πατρίς ἄρα ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ αὐτῆς ἐννοίᾳ ἦνε ἡ πολυφίλητος κοινὴ μήτηρ μυριάδων ἀνθρώπων, ὧν τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα ὑποχωροῦσιν εἰς ἓν κοινὸν καὶ ἡ ζωὴ ἐνοῦται εἰς μίαν μόνην ζωὴν, διηνεκῶς ἀνακινιζομένην ἐν τοῖς ἐκαστοῖς ἐπιγιγνομένοις ἐκγόνοις, οἵτινες ἔχουσι τὰ αὐτὰ φρονήματα, τὰ αὐτὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, τὰς αὐτὰς ἐλπίδας καὶ παραδόσεις καὶ τοὺς αὐτοὺς πόθους. Ἦνε ὁ συνεκτικὸς δεσμὸς οἰκογενειῶν, κωμῶν, πόλεων, ἐπαρχιῶν καὶ νομῶν ὀρισμένης χώρας ἢ συνόλου χωρῶν ἐν τῇ αὐτῇ φρονήματι. Ἦνε τὸ ἱερὸν καὶ σεπτὸν ἔθνος, ὅπερ ἀναμνησκαι τοὺς ὁμοφύλους ὅλον τὸ ἔνδοξον παρελθὼν καὶ τὰ κοινὰ παθήματα τῶν προγόνων καὶ τῶν πατέρων καὶ συνενοεῖ εὐπροσδύως εἰς κοινὴν ἐνέργειαν ὑπὲρ κρείττονος μέλλοντος.

§ 96. **Πρὸς τὴν ταυτίζεται ἡ πατρίς.**—Κατὰ τὴν ἐνυτεράν ταύτην ἐκδοχὴν ἡ πατρίς ταυτίζεται πρὸς τὸ ἔθνος· καὶ πρὸς τὸ κράτος δέ, ὅταν τοῦτο περιλαμβάνῃ πάντας τοὺς ὁμοφύλους, ἔχῃ δηλ. πραγματοποιήσει τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἐνότητα, κατὰ δὲ τὴν στενωτέραν πρὸς τὴν πόλιν ἢ τὴν κώμην, ἐξ ἧς τις κατάγεται, ἦτοι πρὸς τὸν δῆμον ἢ τὴν κοινότητα.

§ 97. **Ἡ ἐλληνικὴ πατρίς.**—Κατὰ τὰ προειρημένα καὶ πατρίς τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνος ὑπῆρξεν οὐ μόνον ἡ μικρὰ χώρα, ἐν ἣ οὗτος ἐγεννήθη, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γῆ, ἐν ἣ ἀπ' αἰώνων ἔζων ὅμαιμοι καὶ ἔδρασαν μετ' ἐξαισίων ἐπιτυχιῶν ἢ καὶ ὀδυνηρῶν ἀτυχιῶν οἱ πρόγονοι καὶ οἱ πατέρες αὐτοῦ. Ὑπῆρξεν ἡ ἑκπαγλὸς ἐλληνικὴ γῆ, ἣν κατηύγασαν οὗτοι δι' ἀνεσπέρου φωτὸς καὶ ὑπὲρ ἧς ἐν ἡμέραις κινδύνου καὶ πένθους ἢ εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ἅπαντες συνεδέοντο καὶ ἐδοήθουν ἀλλήλους καὶ συνηγάλλοντο καὶ συνεπένθουν. Περὶ τράνα παραδείγματα τοῦτου πρόκεινται καὶ ἡ ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία καὶ ὁ τρωϊκὸς πόλεμος καὶ αἱ ἀμφικτιονίαι καὶ οἱ μυθικοὶ πόλεμοι καὶ αἱ πανηγύρεις τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ἀγώνων.

Καὶ ἡμῶν δὲ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων πατρίς ἦνε πρὸς τῇ ἰδιαιτέρᾳ σύμπασᾳ ἣ τε ἐλευθέρα καὶ ἀλύτρωτος Ἑλλάς, ἡ μεγάλη καὶ ἐνιαία τοῦ πρωτομάρτυρος Ῥήγᾳ, ἡ ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ μέχρι τῆς Κρήτης καὶ Κύπρου καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀδρίου μέχρι τῆς χώρας τῶν Κόλχων καὶ τοῦ Εὐφράτου. Τὴν χώραν ταύτην σελαγίζει οὐράνιον φῶς. Ἦνε ὁ κοινὸς παράδεισος τῶν ἐθνῶν, πάσῃς ἄλλῃς χώρας ὠραιότερα καὶ ἐνδοξότερα. Ἦνε τὸ λίκνον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου τῆς οἰκουμένης, ἡ κοίτις τῶν εὐγενεστάτων καὶ ὑψηλοτάτων ἰδεῶν, τὸ ἔαρ καὶ ἡ αἰωνία νεότης τῆς ἀνθρω-

πότητος καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπόστολος, μάρτυς καὶ σωτήρ.

Ὑπὲρ τῆς σεμνοτάτης καὶ ἀριστοτόκου ταύτης πατρίδος ἡμῶν καὶ ὁμόφυλοι καὶ ξένοι παρέσχον τρανότατα δείγματα ἀπαρμιλλοῦ ἀφοσιώσεως καὶ ἀκραιφνοῦς ἐνθουσιασμοῦ, ἤσαντο περιφανεῖς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν νίκας καὶ τὸν εὐκλεέστατον ἀπέθανον θάνατον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς ἄπειροι μετ' ἀπτοῦτου θάρρους καὶ ἀφαντάστου αὐτοθύσας ὥρμησαν εἰς τὰς μάχας καὶ μυριάδες ἐθνομαρτύρων μετὰ ὑπερανθρώπου ἀμίλλης καὶ ἀσυγκρίτου αὐταπαρνησίας ὑπέστησαν καὶ ὑφίστανται ἐν μέσῳ ἐθνικῶν καταγιγῶν τὰ πάνδεινα.

Ταύτην μετὰ τῆς θειοτάτης τοῦ Ἰησοῦ θρησκείας ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀγαπῶμεν καὶ ἐξόχως γεραίρομεν οἱ ἅπανταχοῦ Ἕλληνες. Ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀκοιμήτου ἀγάπης οὔτε θλίψεις, οὔτε στενοχωρία, οὔτε διωγμοί, οὔτε λιμοὶ ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα δύναται νὰ χωρίσῃ ἡμᾶς. Πάντας πρὸς ἀλλήλους ἀρρήκτως συνδέει ἡ κοινότης τῶν συμφερόντων καὶ τῶν φρονημάτων, ἡ κοινὴ ἱστορία καὶ ἡ ταυτότης τῶν ἀναλλοιώτων ἐθνικῶν πόθων καὶ τῶν χρηστῶν ἐλπίδων, ὅτι διὰ τῆς πιστῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος θὰ ἀσφαλίσωμεν τὴν διὰ τῶν προσφάτων ὑπερλάμπρων κατορθωμάτων μεγαλυνθεῖσαν νέαν Ἑλλάδα καὶ θὰ παρασκευάσωμεν ταχέως τὴν ὀριστικὴν καὶ τελείαν ἀποκατάστασιν τῆς ὅλης ἐλληνικῆς πατρίδος.

Ἡ σημαία τῶν φρουρῶν
Ἡ

Ἡ ἐθνικὴ σημαία

Τὸ ἐθνικὸν ἔμβλημα

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΣΗΜΑΙΑΣ

§ 98. *Ὅρισμός τῆς σημαίας.*—Τῆς πατρίδος πλήρης ἀπεικόνισις, τελεία ἐμφύχωσις καὶ ἀπτή ἐκπροσώπησις ἦνε ἡ *σημαία*.

Καλεῖται δὲ σημαία ὕφασμα ἀπὸ κοντοῦ ἢ ἰστοῦ ἀναρτώμενον καὶ διὰ τοῦ ἰδιάζοντος αὐτοῦ χρωματισμοῦ ἢ καὶ διὰ τῆς εἰκόνος, ἣν φέρει, συμβολίζον τῆς πατρίδος τὴν ἐθνικότητα.

§ 97. *Ἑλληνικὴ σημαία.*—Καὶ τὴν γλυκυτάτην δ' ἡμῶν πατρίδα ἐν ὅλῃ τῇ φωτοδόλῳ αἴγλῃ αὐτῆς ἐκπροσωπᾷ ἡ *ἑλληνικὴ σημαία*.

Τύποι τῆς ἑλληνικῆς σημαίας

Τῆς *ἑλληνικῆς σημαίας* κύριος τύπος ἦνε ἡ *ἐθνικὴ σημαία*. Αὕτη σύγκειται ἐξ ἐννέα ὀριζοντίων ἰσοπλατῶν ταινιῶν, ὧν αἱ πέντε κυαναὶ καὶ αἱ τέσσαρες λευκαὶ ἐναλλόμεναι ἐν τῇ ἄνω δ' ἐσωτερικῇ γωνίᾳ φέρει ἐπὶ κυανοῦ τετραγώνου, ἔχοντος τὴν πλευρὰν ἴσην πρὸς τὸ πλάτος πέντε ταινιῶν, ὄρθιον λευκὸν σταυρὸν, ἐκτεινόμενον μέχρι τῶν πλευρῶν τοῦ περιέχοντος αὐτὸν τετραγώνου καὶ σχηματιζόμενον διὰ δύο ἰσομήκων πρὸς ἀλλήλας καὶ ἰσοπλατῶν πρὸς τὰς ταινίας τῆς σημαίας κεραίων.

Ἡ ἐθνικὴ αὕτη σημαία ἦνε καὶ ἡ *ἐμπορικὴ* ἡμῶν *ναυτικὴ σημαία*, καὶ ἡ μόνη ἐπιτρεπομένη ὅπως ἀναρτᾶται ὑπὸ παντὸς ἰδιώτου Ἑλλήνου.

Ταύτη ὁμοία, ἀλλὰ φέρουσα ἐπὶ πλέον κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὀψεις

ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ σταυροῦ τὸ βασιλικὸν στέμμα χρυσόχρουν, ἦνε ἡ **πολεμικὴ ναυτικὴ σημαία**. Ταύτην ἀναρτῶσι πλὴν τῶν πολεμικῶν πλοίων, τὸ ὑπουργεῖον τῶν ναυτικῶν, τὰ καταστήματα τῶν λιμενικῶν ἀρχῶν, τὰ ἱδρύματα τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ καὶ τὰ ἑλληνικὰ προξενεῖα.

Ἡ δὲ **σημαία τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς** διακρίνεται εἰς **σημαίαν φρουρίων** καὶ **σημαίαν συνταγμάτων πεζικοῦ καὶ εὐζώνων**.

Ἡ **σημαία τῶν φρουρίων** ἦνε ὀρθογώνιον τετράπλευρον κυανοῦν, διαιρούμενον εἰς τέσσαρα ἴσα ὀρθογώνια τετράπλευρα διὰ ὀρθίου λευκοῦ σταυροῦ, φέροντος ἐν τῷ μέσῳ κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις τὸ βασιλικὸν στέμμα χρυσόχρουν. Τὴν σημαίαν ταύτην ἐκτὸς τῶν φρουρίων ὑφούσι τὰ ὑπουργεῖα, αἱ ἑλληνικαὶ πρεσβεῖαι καὶ τὰ λοιπὰ δημόσια καὶ δημοτικὰ καταστήματα, πλὴν τῶν, ὡς ἄνω ἐρρήθη, ἀναρτώντων τὴν πολεμικὴν ναυτικὴν σημαίαν.

Ἡ δὲ **σημαία τῶν συνταγμάτων τοῦ πεζικοῦ καὶ τῶν εὐζώνων**, ἦνε σχεδὸν τετράγωνος, κατασκευάζεται ἐκ μεταξωτοῦ ὑφάσματος, καὶ φέρει ἐπὶ κυανοῦ ἐδάφους λευκὸν σταυρόν, ἐκτεινόμενον μέχρι τῶν πλευρῶν, καὶ ἐν τῷ μέσῳ κοσμούμενον κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις διὰ τῆς εἰκόνης τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Ἡ σημαία αὕτη κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς ἔχει χρυσοῦς κροσσούς, κατὰ δὲ τὴν τετάρτην προσηλοῦται διὰ πλατυκεφάλων ἐκ λευκοῦ μετάλλου ἡλίσκων ἐπὶ κοντοῦ ἐπενδεδυμένου διὰ κυανοῦ βελουδίου καὶ φέροντος κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον σφαῖραν ἐκ λευκοῦ μετάλλου, ἣς ἐπὶκειται ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου μικρὸς σταυρός.

Σημασία τῆς ἑλληνικῆς σημαίας.

Ἄλλ' ἡ **ἑλληνικὴ σημαία** πλὴν τῆς πατρίδος ὑπομινῆσκει συγχρόνως διὰ τοῦ σταυροῦ, ὃν φέρει, τὰς ὑφίστας καὶ τελειοτάτας διδασκαλίας τῆς θείας τοῦ Ἰησοῦ θρησκείας.

Πατρὶς λοιπὸν καὶ **θρησκεία**, τὰ τιμαλφέστατα ταῦτα καὶ ἱερῶτατα τοῦ Ἑλληνος ἰδανικά, ἐπαναπαύονται ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ἔθνικοῦ λαθάρου σκηνώματι. Διὰ τῆς ἀγλαοφεγγοῦς ἑλληνικῆς σημαίας συμβολίζονται ἀρρήκτως συμπε-

πλεγμένα, ἔσαι ἡδελφωμένα ἢ Ἀκρόπολις καὶ ὁ Γολγοθᾶς, ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ὁ χριστιανισμὸς, καὶ παρίσταται τὸ πολυ-
θρόλητον σύνθημα τῶν γιγαντομάχων πατέρων· «μάχου
ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος».

Διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἡ θεὰ τοῦ παγκάλου τῆς πατρίδος
ἐμβλήματος δονεῖ, συγκινεῖ, ἡλεκτρίζει καὶ ἐγκαρδιοῖ τοὺς
τε ἐλευθέρους καὶ ἀλυτρώτους Ἑλλήνας. Ἀναπολεῖ τὸ πάν-
θεον τῆς ἑλληνικῆς ἀνδρείας καὶ ἀνάγει ἡμᾶς μέχρι τοῦ
θρόνου τοῦ Θεοῦ. Ἀναμνησκει τοὺς γιγαντομάχους πατέ-
ρας, οἵτινες ὑπὸ τὸ ἱερὸν τῆς πατρίδος ἰνδαλμα καὶ τὴν ζωο-
γόνον πρὸς τὸν Ἰησοῦν πίστιν ὠρκίζοντο νὰ ζήσωσιν ἐλευ-
θεροὶ ἢ νὰ ἀποθάνωσιν, ἐνέβαλλον εἰς δεινὸν πανικὸν ἀπειρο-
πληθεῖς τοῦ ἐχθροῦ στρατιάς καὶ χιλιοναύτας στόλους καὶ
διὰ πρωτοφανῶν καὶ πανενδόξων θριάμβων, θυσιῶν καὶ νικῶν
ἐπανήγον τὴν καλλιπέταλον ἐλευθερίαν εἰς τὸν πρῶτον ἀθά-
νατον καὶ αἰθέριον θρόνον αὐτῆς.

Ἄλλ' ἡ ἑλληνικὴ σημαία δὲν ἀναπλάττει μόνον τὸ χρυ-
σοῦν καὶ ἀπαράμιλλον τοῦτο παρελθόν· νικήτρια καὶ τρο-
παιοῦχος ἀντικατοπτρίζει καὶ τοὺς νέους θρυλικούς κατὰ
γῆν καὶ θάλασσαν ἡρώισμους τῆς φυλῆς καὶ ζωογονοῦσα
τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν συνάπτει τὰς ἀφθίτους ἀναμνήσεις αὐτῆς
πρὸς τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος καὶ διδάσκει νὰ πιστεῦωμεν
ἀκραδάντως εἰς μίαν ἐνιαίαν, μεγάλην καὶ ἀδιαίρετον Ἑλ-
λάδα, τὴν Ἑλλάδα τῶν σκέψεων καὶ τῶν πόθων παντὸς
Ἑλληνος ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀλώσεως.

Ὅπουδ' ἴποτε κυματίζει ἦνε σύμβολον τῆς ἐλευθερίας, τῆς
ισχύος καὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἐλευθέρου ἡμῶν κράτους.
Ὅτι δ' ἴποτε σκέπει ἀναπόσπαστον ἀποτελεῖ τμήμα τῆς φιλ-
τάτης πατρίδος. Καὶ οἱ ἐθνικοὶ στρατοὶ καὶ τὰ ἐθνικά
σκάφη, τὰ ἐθνικά κτίρια καὶ αἱ ἐν τῇ ἁλλοδαπῇ ἑλληνικὰ

πρεσβεῖαι, τὰ προξενεῖα καὶ πρακτορεῖα, ὥς καὶ τὰ ἰδιωτικὰ ἑλληνικὰ πλοῖα φέρουσιν αὐτὴν ὑπερήφανα. Δι' αὐτῆς κοσμοῦνται χαρμοσύνης καὶ αἱ οἰκίαι καὶ αἱ ὁδοὶ κατὰ τὰς μεγάλας ἐθνικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἐορτάς.

Ἐκαστος κυματισμὸς αὐτῆς ἦνε γλυκὺ τῆς ποθεινοτάτης πατρίδος θώπευμα καὶ ἐκάστη πτυχή τρυφερὸν μειδιάμα ἀλλὰ καὶ παρότρυνσις ζωνηρά, ἵνα παρασκευάζωμεν τὰς ψυχὰς εὐτόλμους πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ θεοστηρίκτου ἔργου τῶν γιγαντομάχων πατέρων τοῦ 21 καὶ τῶν ἡμιθέων πολεμιστῶν τῶν δύο τελευταίων θαυματοπληθῶν πολέμων ἡμῶν.

Ἡ σημαία τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος κεντρίζει, ἵνα ἐπαξίως τῶν μεγάλων τῆς φυλῆς παραδόσεων ἐργαζόμενοι θεραπεύωμεν τοῦ πολιτισμοῦ τὰ ὑψηλὰ καὶ εὐγενῆ ἰδεώδη καὶ διαδίδωμεν τῆς θείας ἀληθείας τὸ φῶς, τὴν ἰσονομίαν, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν πρόοδον καὶ τὰς ἄλλας ἀειλαμπεῖς πατρίους ἀρετάς.

§ 100. Ἀγάπη καὶ σεβασμὸς πρὸς τὴν σημαίαν. —

Ὅθεν εὐλογώτατα ἡ ἑλληνικὴ σημαία πρέπει νὰ τυγάνη παρ' ἀπάντων ἡμῶν ὑπερτάτης ἀγάπης. Μετ' ἀμερίστου σεβασμοῦ καὶ ἐθνικῆς φιλαυτίας ὀφείλομεν ἀείποτε νὰ προσδλέπωμεν πάντες οἱ Πανέλληνες πρὸς αὐτήν.

Ἡ τιμὴ τῆς ἑλληνικῆς σημαίας πρέπει νὰ ἐπέχη τὴν πρῶτην θέσιν ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν.

Προθυμότατα καὶ εὐτόλμως ἅς ὑπεραμυνώμεθα ταύτης κατὰ πάσης προσβολῆς καὶ ἅς προτιμῶμεν νὰ πέσωμεν ἡρωϊκῶς ὑπὸ τὴν τρισαγίαν σκέπην αὐτῆς ἢ νὰ ἐγκαταλίπωμεν ἐπιτόκως ἢ νὰ παραδώσωμεν αὐτὴν ἀνάνδρως πρὸς αἰώνιον αἰσχος εἰς τῆς πατρίδος τὸν ἐχθρόν.

Ἐν τῇ σφοδρότητι τῆς μάχης πρὸς αὐτὴν ἀτενίζουσι καὶ

ἐξ αὐτῆς θερμαίνονται ὑπὲρ τῆς δόξης τῆς πατρίδος καὶ τῆς πίστεως οἱ ἄνδρες.

Αἱ ἐν πολέμῳ κυριεύμεναι σημαίαι τοῦ ἐχθροῦ ἦνε τὰ πολυτιμώτατα τρόπαια τῆς νίκης καὶ τὰ φωτεινότερα διαρκῆ μαρτύρια τῆς εὐτυχίας.

Ἐς ἀποκαλυπτώμεθα εὐλαβῶς πρὸ αὐτῆς διερχομένης καὶ ἃς ὑπεγειρώμεθα καθήμενοι. Παρέρχεται ἡ πάνσεπτος εἰκὼν τῆς πατρίδος.

Ἐς μὴ ἀναμειγνύωμεν αὐτὴν τὴν ἀμώμητον καὶ ἄσπιλον εἰς τὴν ἐκδήλωσιν πάσης ἡμετέρας χαρᾶς, εἰς τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰς κραιπάλας ἡμῶν, μηδ' ἅς καθιστῶμεν τὸ σύμβολον τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος σημαίαν ἐθνοκτόνων διχονοιῶν καὶ διαιρέσεων καὶ κομματικῶν διαδηλώσεων καὶ συναθροίσεων. Τοῦναντίον ἡ θεὰ αὐτῆς ἃς διδάσκει τὴν ἐκεχειρίαν καὶ ἃς ἐπισκέπη ὁ φωτοβόλος οὗτος τῆς πατρίδος ἥλιος ὁμονοῦντας καὶ ἀστασιάστους ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς ἀρρήκτου ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης, ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς εὐημερίας καὶ τῆς πλήρους ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ χρῆσις τῆς σημαίας ἔστω φειλωδὴ καὶ σκόπιμος.

ΣΗΜ. α'. *Κυανοῦν* εἶχε τὸ ἔδαφος καὶ ἡ *σημαία* τῆς πρώτης μετὰ τὴν ἄλυσιν ἐλευθέρως ἐλληνικῆς πολιτείας, τῆς *Ἐπτανήσου* (ἀπὸ τοῦ 1800 μ. Χ.).

Ὁ δὲ ἐκ Βάλτου ἀτρόμητος *ἀρματοῦλὸς Γιάννης Σταθάς* γενόμενος μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Βλαχάβα γενικὸς ἀρχηγὸς καταδρομικοῦ ἐξ 70 περίπου πλοιαρίων στόλου ὕψωσε καὶ ἐπ' αὐτῶν τῷ 1807 σημαίαν ὁμοίαν σχεδὸν πρὸς τὴν τῶν φρουρίων σημερινὴν ἐλληνικὴν σημαίαν, δι' ἧς ἤδη ἀπὸ τοῦ 1800 εἶχεν ἀντικαταστήσει τὴν ἐπὶ τοῦ πολυθυλήτου καταμέλανος πλοίου αὐτοῦ ὡσικὴν σημαίαν.

Κυανοῦν ὥσαυτως εἶχε τὸ ἔδαφος κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνα καὶ ἡ *σημαία* τῆς *Ὑδρας*.

Ἐπισημῶς δ' ὁμῶς ἐγένοντο δεκτὰ ὡς ἐθνικὰ χρώματα τῆς ἑλληνικῆς σημαίας τὸ *κυανοῦν* καὶ τὸ *λευκὸν* ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐθνικῆς συνελεύσεως (1822), ὃ δὲ *τύπος* αὐτῆς καθωρίσθη διὰ ψηφίσματος τοῦ τότε ἐκτελεστικοῦ, ἐγένετο δ' ἀποδεκτὸς καὶ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου.

ΣΗΜ. β'. Ἀξία ἰδίᾳς μνείας ἦνε καὶ ἡ *τοῦ βασιλέως σημαία*, καὶ αἱ *τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας*.

Ἡ τοῦ βασιλέως σημαία ἦνε κυανοῦν τετράγωνον, διαιρούμενον δι' ὀρθίου λευκοῦ σταυροῦ, ἐκτεινόμενου μέχρι τῶν πλευρῶν, εἰς τέσσαρα ἴσα τετράγωνα, ἐν τῷ κέντρῳ δὲ καὶ κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις κοσμουμένου διὰ τοῦ βασιλικοῦ θυρεοῦ, ὅστις καλύπτει κατὰ τι τὰς ἐσωτερικὰς γωνίας τῶν κυανῶν τετραγώνων, ὅπισθεν δ' ἔχει διασταυρουμένας χιαστὶ δύο στραταρχικὰς ῥάβδους κτιρίου χρυσοειδοῦς χρώματος.

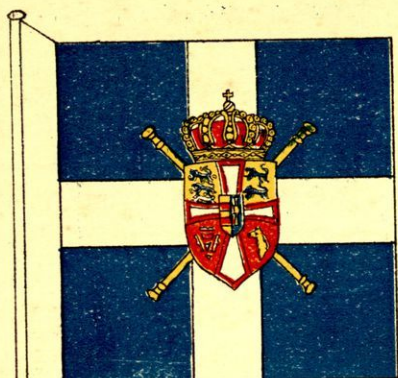
Ἡ τῆς βασιλίσσης σημαία ἦνε ὁμοία τῇ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ σταυροῦ φέρει τὸ οἰκόσημον αὐτῆς ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ θυρεοῦ καὶ τοῦ μικρὸν ὑπερκειμένου αὐτοῦ στέμματος.

Ἡ τοῦ διαδόχου σημαία ἦνε ὁμοία τῇ τοῦ βασιλέως, πλὴν ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σταυροῦ βασιλικοῦ θυρεοῦ φέρει κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις ἐν τῷ μέσῳ ἐκατέρου τῶν παρὰ τὸν ἰστὸν κυανῶν τετραγώνων βασιλικὸν στέμμα.

Ἡ τῆς βασιλίσσης μητρὸς σημαία ἦνε ὀρθογώνιον τετράπλευρον κυανοῦν, διαιρούμενον ὑπὸ λευκοῦ ὀρθίου σταυροῦ εἰς τέσσαρα ἴσα ὀρθογώνια, καὶ φέρον καθέτως κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις τὰ οἰκόσημα αὐτῆς.

Ἡ δὲ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας σημαία ἦνε ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ διαδόχου, ἀλλὰ μεθ' ἐνὸς μόνου στέμματος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἄνω παρὰ τὸν ἰστὸν τετραγώνου.

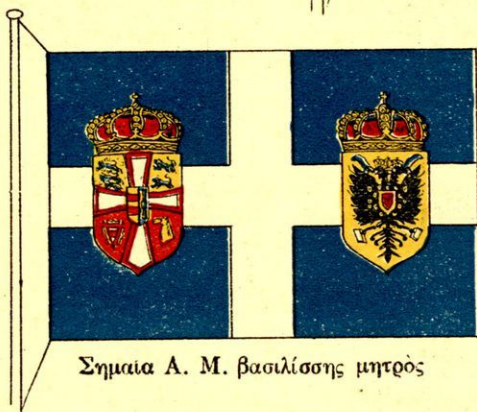
ΣΗΜ. γ'. Οἱ τύποι τῆς ἑλληνικῆς σημαίας ἐκανονίσθησαν διὰ τοῦ ἀπὸ 31 Μαΐου 1914 β. δ., ἡ δὲ σημαία τοῦ βασιλέως καὶ αἱ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας διὰ τοῦ ἀπὸ 3 Ἰουνίου 1914 β. δ.

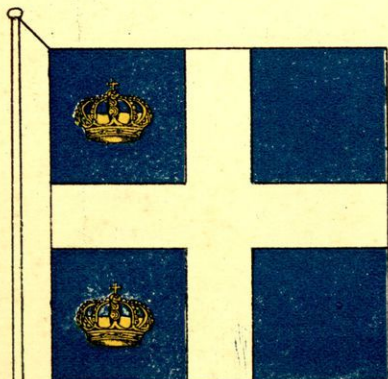
Σημαία Α. Μ. τοῦ βασιλέως

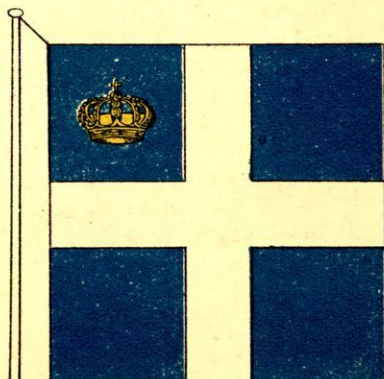
Σημαία Α. Μ. τῆς βασιλίσσης

Σημαία Α. Μ. βασιλίσσης μητρός

Σημαία Α. Β. Υ. τοῦ διαδόχου

Σημαία Α. Α. Β. Β. Υ. Υ. τῶν μελῶν
τῆς βασιλικῆς οικογενείας

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΕΘΝΙΚΟΥ ΥΜΝΟΥ

§ 101. "Εννοια ἔθνικοῦ ὕμνου. — 'Ο ἔθνικὸς ὕμνος, πρὸς ὃν ὀφείλεται ὡσαύτως ἀπόλυτος σεβασμός, ἦγε παικίλου περιεχομένου παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς. Δι' αὐτοῦ συνήθως ἐξαίρεται μέγα τι ἐθνικὸν γεγονός, δι' οὗ ἐπετεύχθη ἡ πολιτικὴ λαοῦ τινος ἀποκατάστασις ἢ ἠσφαλίσθησαν αἱ πολιτικαὶ ἐλευθερίαι αὐτοῦ ἢ ὑμνεῖται ὁ ἡρώϊσμός τῆς ἐθνικῆς δυναστείας ἢ διαδηλοῦται ἐθνικὴ ὑπερηφανία. Ἐν γένει ὁ ἐθνικὸς ὕμνος ἦγε ἀνάλογος πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις ἐκάστου λαοῦ.

§ 102. 'Ο ἔθνικὸς ὕμνος τῶν Ἑλλήνων. — 'Ο ἔθνικὸς ἡμῶν ὕμνος ποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγαλοπνεύστου τῆς ὠραίας Ζακύνθου γόνου, τοῦ Σολωμοῦ, καὶ ὑπὸ τοῦ διασήμου Κερκυραίου μουσουργοῦ Μαντζάρου ἐνθουσιώδης τονισθεὶς ἐξαγγέλλει καὶ γεραίρει τὴν ἀνδρείαν τῶν πανενδόξων πατέρων καὶ τὸν ἄσβεστον πρὸς τὴν θεῖαν ἐλευθερίαν πόθον τοῦ Ἑλλήνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΣΤΕΜΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΥ ΕΜΒΛΗΜΑΤΟΣ

§ 103. "Εννοια τοῦ στέμματος. — Ἀπτὴ παράστασις τῆς κυριαρχίας τῆς πολιτείας ἦγε τὸ στέμμα, πρὸς ὃ ὀφείλεται ὁμοίως βαθύτατος σεβασμός. Ἡ μετὰ πομπῆς γινομένη

ἐπίθεσις τούτου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μονάρχου, ἥτοι ἡ *στέψις*, θεωρεῖται ὡς συμβολικὴ ἐγκαθίδρυσις τοῦ μονάρχου ἐν τῇ διακυβερνήσει τῆς χώρας.

Μεταφορικῶς ἡ λέξις δηλοῖ καὶ τὸν *κάτοχον τοῦ στέμματος*, τὸν μονάρχην, ἐτι δὲ καὶ τὸν θεσμόν *τῆς μοναρχίας*.

§ 104. Ἑθνικὸν ἔμβλημα. — Ἀνάλογον πρὸς τὸ προειρημένον ἦνε τὸ *ἐθνικὸν ἔμβλημα*, ὅπερ ἐκάστη πολιτεία, ὡς οἱ οἰκοὶ τῶν εὐγενῶν τοῦ μεσαίωνος, ἔχει μετὰ ποικίλων παραστάσεων.

Τὸ *ἐλληνικὸν ἔμβλημα* ἢ τὸ ἔμβλημα τοῦ κράτους, διὰ τοῦ ἀπὸ 9^{ης} Ν^{οβρίου} 1863 β. δ. προσδιορισθέν, συνίσταται ἐξ ἰσοπλεύρου κυανοῦ θυρεοῦ δξυνομένου κατὰ τὸ μέσον τῆς κάτω πλευρᾶς καὶ περιέχοντος τὸν ἐλληνικὸν σταυρὸν ἀργυρόχρουν. Ὁ θυρεὸς περιβάλλεται τὴν τοῦ τάγματος τοῦ Σωτήρος ταινίαν, ἀφ' ἧς κρέμαται τὸ διάσημον, καὶ φέρει κεκλεισμένον τὸ βασιλικὸν στέμμα, ἔχον ἐπικειμένην σφαῖραν σταυροφόρον, φρουρούμενον δ' ἐκατέρωθεν ὑπὸ ὀρθίου ῥοπαλοφόρου Ἑρακλέους φυσικοῦ χρώματος. Κάτωθεν δὲ τοῦ θυρεοῦ ἐπὶ ταινίας κυανῆς, ἐχούσης στενὸν ἀργυρόχρουν περιθώριον, ὑπάρχει γεγραμμένη χρυσοῖς γράμμασιν ἡ ῥήτρα, ἣν ὁ ἀλησμονήτης βασιλεὺς ἡμῶν Γεώργιος κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἐλληνικοῦ στέμματος ἐξήνεγκεν· «*ἰσχὺς μου ἢ ἀγάπη τοῦ λαοῦ*». Τὸ ὅλον δὲ σύμπλεγμα κεῖται ὑπὸ βασιλικὸν σκῆνωμα, ἐξωθεν μὲν πορφυροῦν καὶ κατὰσπαρτον διὰ μικρῶν χρυσῶν σταυρῶν, περίξ δὲ καὶ ἐσωθεν κεκοσμημένον διὰ δέρματος τριχῶδους λευκογαλῆς καὶ κατὰ τὰς παρυφᾶς διὰ μαϊάνδρου χρυσοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΕΟΡΤΗ

§ 105. Ἡ ἐθνικὴ ἐορτή.— Ἡ 25 Μαρτίου, ἡ ἐπέτειος τῆς μεγάλης ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ Θεὸς εὐηγγελίσαστο πρὸς τὴν Θεοτόκον διὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, εἶχε καθορισθῇ καὶ ὡς ἡμέρα ἐνάρξεως τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας γιγαντώδους ἀγῶνος τοῦ 1821. Καὶ ἐπεταχύνθη μὲν ἔκ τινων γεγονότων ἡ ἔναρξις τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ 4 ἡμέρας, ἀλλ' ὅμως ὁ φιλόπατρις βασιλεὺς Ὁθων τῇ 1838 διὰ διατάγματος τὴν ἡμέραν ταύτην καθώρισεν ὡς ἐπέτειον τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας.

Κατὰ τὴν ἱερωτάτην καὶ πανένδοξον ταύτην τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἡμέραν, ἐν ἣ ἄγομεν πανήγυριν διπλῆς ἀπελευθερώσεως, θρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς, οἱ ἀπανταχοῦ ἐλεύθεροι καὶ ἀλύτρωτοι Ἕλληνες μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀγαλλιάσεως ἀναπολοῦμεν τοὺς ἀπαραμίλλους κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἐθνικοὺς θριάμβους τῶν ἡρώων τοῦ 1821 πατέρων. Οὗτοι ὑπὸ τὴν ἱεράν σκέπην τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἀγωνιζόμενοι, ὡς ἀπὸ ἀκαταβλήτων προμαχόνων, ἀνεδείχθησαν μοναδικοὶ πρωταθληταὶ τῶν τιμαλφεστάτων τῆς ἀνθρωπότητος ἰδανικῶν καὶ ἐβάδισαν πρῶτοι ἀτρέμητοι τὴν ὁδὸν τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου, ἐν ἣ τοσοῦτον θριαμβευτικῶς ἠκολούθησεν αὐτοὺς ἡ σύγχρονος τῶν Ἑλλήνων νικηφόρος γενεά. Ἡ ἐθνικὴ δ' ἐορτὴ οὐ μόνον πληροὶ ὑπερηφανίας καὶ χαρᾶς τὴν ἐλληνικὴν ψυχὴν διὰ τὰ ἀθά-

νατα μεγαλουργήματα τὰ μέχρι σήμερον ἐπιτελεσθέντα, ἀλλὰ καὶ γιγαντώνει αὐτήν, ἵνα δι' ἀνεκδότου ἐργασίας συμπληρώσῃ τὴν ἀπολύτρωσιν καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ γένους.

§ 106. **Ἡ βασιλικὴ ἐορτὴ.** — Εὐφροσύνως ὡσαύτως καὶ μετὰ μεγάλης τιμῆς πανταχοῦ, ὅπου οἰκοῦσιν Ἕλληνας, πανηγυρίζεται ἡ **ὀνομαστικὴ ἐορτὴ τοῦ βασιλέως**. Αὕτη συμπίπτει νῦν πρὸς τὴν 21^{ην} Μαΐου, καθ' ἣν ἡ ἁγία ἐκκλησία ἡμῶν τελεῖ τὴν μνήμην τῶν ἱσαποστόλων βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης, τῶν ἀνυψώσαντων τὸν χριστιανισμόν ἀπὸ τῶν κατακομβῶν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον καὶ βαλόντων στερεὰ τὰ θεμέλια τῆς μεγάλης ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου.

Ἡ ἀπὸ τε θρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς τοιοῦτοτρόπως ἀπόψεως περίλαμπρος αὕτη ἡμέρα ἀπέβη ἔτι ἱερωτέρα, διότι συνεδέθη καὶ πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἀπὸ τῆς θεοσδότου γεννήσεως αὐτοῦ συγκεντρώσαντος καὶ θαυμασίως πραγματοποιήσαντος τὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς ὑποκαρδίους μακραιώνας πόθους τῆς φυλῆς λατρευτοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου.

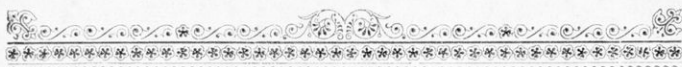
Η Α. Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΒ' Ο ΕΛΕΥΘΕΡΤΗΣ

ΜΕΡΟΣ Γ'
ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

---

§ 107. Γνωσεις καὶ ἐκτελέσεις τῶν καθηκόντων. — Ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἐρρήθη, πλασθεὶς κοινωνικὸς ὑπόκειται κατὰ πάντα τὸν ἑαυτοῦ βίον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν ποικίλων καθηκόντων.

Ὅθεν καὶ ὡς μέλος τῆς πολιτείας ἔχει καθήκοντα πρὸς αὐτήν, ὧν ἡ ἀκριβὴς γνώσις ἀποβαίνει ἀναγκασιότατη, διότι συμβάλλεται εἰς τὴν πιστὴν ἐκπλήρωσιν τούτων, ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ἐπιτυχία τοῦ ὑψηλοῦ τῆς πολιτείας σκοποῦ.

§ 108. Ἀποτελέσματα. — Ζηλωτοὶ ἦνε οἱ πολῖται οἱ ἔχοντες πλήρη συναίσθησιν τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων καὶ ἐν τῇ ἐκτελέσει τούτων μένοντες ἀκλόνητοι καὶ πρὸ αὐτοῦ τοῦ θανάτου. Συντελοῦσιν εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας καὶ τὴν ἰδίαν εὐτυχίαν καὶ εἰς τὴν τελείωσιν αὐτὴν

τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Αἰσθάνονται ἡδονὴν ἄρρητον ἐπὶ τῇ ἐκπληρώσει τοῦ καθήκοντος καὶ ἐπισπῶνται τὴν ἀγάπην, τὸν θαυμασμόν καὶ αἶδιον τὸν ἔπαινον πάντων. Ἦνε ὑψηλοί, εὐγενεῖς χαρακτήρες. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν οἱ Ἕλληνες, ὧν ἡ ἱστορία παρέχει ἀνάριθμα παραδείγματα τοιούτων ἀνδρῶν, ὅς ἀφοσιώμεθα εἰς τὰ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντα ἡμῶν.

§ 109. **Τίνα τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου.**—Ἵψιστον τῶν καθηγόντων τοῦ πολίτου ἦνε ἡ **φιλοπατρία**, ἐν ᾗ περιλαμβάνονται πάντα τὰ λοιπά, ὧν τὰ κυριώτατα κατωτέρω θὰ ἀναπτύξωμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Η ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΑ

§ 110. *Ὅρισμός τῆς φιλοπατρίας.*—*Φιλοπατρία ἦνε ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀληθῶς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἀγαπῶντος.*

Ἡ φιλοπατρία, ἥτις παρατηρεῖται ὡς ἐνστικτον καὶ παρὰ τοῖς ἀλόγοις ζῴοις, παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ μάλιστα ὑπῆρξεν ἔκπαιλα τὸ ἥδιστον καὶ ἰσχυρότατον τῶν αἰσθημάτων πάσης εὐγενοῦς καρδίας, τὸ πρῶτιστον καθήκον παντὸς πολίτου καὶ τὸ ἀσφαλέστατον ἐχέγγυον τῆς ἐθνικῆς τῶν λαῶν ὑποστάσεως.

Ἦνε ἄρα ἡ φιλοπατρία διὰ τοὺς λαοὺς ὅ,τι ἡ ἀγάπη τῆς ζωῆς διὰ τὰ ἄτομα.

§ 111. *Ἐκκαλλιέργηθι μάλιστα παρὰ τοῖς Ἑλλησι.*—Καὶ παρ' ἅπασιν μὲν τοῖς λαοῖς ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη δεόντως ἡσκήθη καὶ περιφανῶς ἐξεδηλώθη, ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἰδιαίτατα ἡ ἀρετὴ αὕτη ἐκκαλλιεργήθη καὶ διὰ θαυμασιῶν ἀφοσιώσεων καὶ ἐκπληκτικῶν μεγαλουργημάτων ἐξέλαμψεν.

§ 112. *Ἀποτελέσματα τῆς φιλοπατρίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν.*—*Διὰ τῆς φιλοπατρίας οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἀνεδείχθησαν ἀνυπέρβλητα καὶ ἀπαράμιλλα πρότυπα ἡρωϊσμοῦ, ἀπέτελεσαν ὅ,τι τέλειον παρήγαγε τοῦ ἀνθρώπου ὁ νοῦς, τὰ καλλιστεῦματα τῆς τέχνης, τὰ ἀριστουργήματα τῆς διανοίας, διεμόρφωσαν τὸν ἀμίμητον ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἐπεξέτειναν τὰ στενὰ ὅρια τῆς γενε-*

θλήου γῆς εἰς πᾶσαν ἐγγὺς ἢ ἀπωτέρω αὐτῆς χώραν, ἐν ᾗ ἔδρασαν ἢ πρὸς ἣν τὰ βήματα αὐτῶν διηθύοναν καὶ ἐδημιούργησαν τὴν ἐνότητά τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, τὴν ἀνέφικτον ἐλληνικὴν πατρίδα.

Τὸ ἐκ τῆς εὐγενοῦς δὲ φιλοπατρίας συσφιγχθὲν καὶ ἐξαρθὲν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους λαοὺς μεγασθενὲς ἐλληνικὸν ἔθνος ἐν πλήρει συναισθήσει τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ καὶ ἄνευ ὑπεροφίας διεκήρυττε «πᾶς μὴ Ἑλλήν βαρβαρος», καὶ οἱ μύριοι τοῦ Ξενοφῶντος ἐθροντοφώνουν· «Ἑλληνες ὄντες βαρβάροις δουλεύσομεν»;

καὶ ὁ μέγιστος τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων Ἀλέξανδρος παρέβαλλε τοὺς ὁμοφύλους Ἑλλήνας πρὸς ἡμιθέους ἐν μέσῃ θηρίων.

Ἀπαύγασμα δὲ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης τοῦ Ἑλληνος ἦνε καὶ αἱ ἐξῆς πολυθρύλητοι ῥήτραι ἐπιφανῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τέκνων·

«οὐδὲν γλύκιον πατρίδος»,

«εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης»,

«μητρός τε καὶ πατρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμωτέρον ἐστὶν ἢ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσιν»,

«ἡ πατρίς φίλιτον βροτοῖς»,

«καὶ μείζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω»,

«ἀναγκαίως ἔχει πατρίδος ἐρᾶν ἅπαντας»,

«οὐ χρὴ νομίζειν αὐτὸν ἑαυτοῦ τινα εἶναι τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως»,

«τῇ πατρίδι ἐγεννήθημεν πρώτον» κλπ.

§ 113. Ἀποτελέσματα τῆς φιλοπατρίας ἐπὶ τοῦ

μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. — "Ὅθεν φυσικὸν ἦτο καὶ ἐπὶ τῆς ῥωμαιοκρατίας τὸν κατακτήτην εἰς κατακτηθέντα νὰ μεταβάλῃ ὁ Ἕλλην διὰ τὸ ἀπροσπέλαστον μεγαλεῖον τῆς πατρίδος, περὶ ἧς μετὰ θαυμασμοῦ ὁ ῥητορικώτατος τῶν Ῥωμαίων Κικέρων εἶπε· «*nihil Graecia humanius nihil sanctius*» (=οὐδὲν τῆς Ἑλλάδος ἀνθρωπινώτερον, οὐδὲν ἱερώτερον) καὶ ὁ μέγιστος λυρικός Ὀράτιος·

«*Graecia capta ferum victorem cepit, et artes intulit agresti Latio*» (=ἡ Ἑλλάς ἀλοῦσα εἴλε τὸν ἄγριον νικητὴν καὶ τὰς τέχνας εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἄγροικον Λάτιον), καὶ ἐκ τοῦ ἀχανοῦς ῥωμαϊκοῦ κράτους νὰ ἀποτελεσθῇ ἑλληνικωτάτη καὶ λαμπροτάτη ἡ βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ.

§ 114. **Ἀποτελέσματα τῆς φιλοπατρίας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως.** — Καὶ κατὰ τὴν μακραίωνα δὲ τοῦ ἔθνους δουλείαν ἀκοίμητος διετηρήθη ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη τοῦ Ἕλληνος, ὥστε εὐθὺς ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς βασιλείας τῶν πόλεων ἢ τε ὀρθόδοξος ἡμῶν ἐκκλησία καὶ τὸ ἔθνος ἤλπισαν ἀκραδάντως εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ γένους. Ἐκ τούτου διὰ διηγεκῶν ἐπαναστάσεων ἐσάλευσεν τοῦ αἵμοσταγοῦς τυράννου τὸν θρόνον καὶ ὁ Σκουφᾶς κατὰ τὴν ἡῶ τῆς παλιγγενεσίας διέλυε τὸ ἐν Ὁδησσῷ ἐμπορικὸν αὐτοῦ κατάστημα, ἵνα μεταβάς εἰς τὴν τοῦ Κωνσταντίνου πόλιν μνήσῃ τοὺς ἐμοφύλους τὰ τῆς φιλικῆς ἐταιρείας, καὶ οἱ Ὑψηλάνται καὶ Μαυροκορδατοὶ καὶ Κουντουριῶται καὶ τόσοι ἄλλοι ἀφωσίουν ἑαυτοὺς καὶ τὰς οἰκογενείας καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Καθόλου δ' ὑπὸ οὐρανίου θάρρους ἐνεψυχώθη ὁ Ἕλλην κατὰ τὸ ἀθάνατον 21 καὶ ἐν μέσῳ ἑπταετῶν μεγαλοδόξων ἀγώνων καὶ υπερανθρώπων θυσιῶν ἔθραυσεν τὰ δεσμὰ στυγεραῆς δουλείας τεσσάρων ὅλων αἰώνων καὶ ἐπηξεν ἐλευθέραν πατρίδα, μικρὰν μὲν διὰ τὰς ἀδίκους ἀποφά-

σεις τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, ἀλλὰ πυρῆνα τῆς βεβαίας αὐτοῦ πλήρους ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως.

Ἐπεὶ ταύτης δὲ διηνεκῶς καὶ πάσῃ δυνάμει ἀγωνιζόμενος κατορθεῖ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ μέσα τῆς βασιλείας τοῦ ἀειμνήστου ἀνακτος Γεωργίου νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τοὺς ζωογόνους κόλπους τῆς ἐλευθέρας μητρὸς τμήματα ἑλληνικῆς γῆς μακροὺς ὑποσπάντα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνας. Καὶ πρὸ μικροῦ δ' ἐν ὑπερόχῳ ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγωνι διακαλλιστεφάνων τροπαίων καὶ τῆς ὑψίστης πρὸς τὸν θάνατον περιφρονήσεως ἔπηξε τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ὁμαίμων χωρῶν, αἵτινες μέχρι χθὲς ἐδεσθλοῦντο ὑπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ ποδός, καὶ περιέλαβεν εἰς τὰ ὅρια τῆς ἐλευθέρας πατρίδος τὰ ἱερὰ ἐδάφη τῆς γενετῆρας τοῦ Μίνως, τῆς τοῦ Πύρρου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τὰς νήσους, ἃς χωρίζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀσίας στενὰ τοσάκις ἀντηχήσαντα ἐκ τῶν διατόρων ἰαχῶν τῶν ἑλληνικῶν θριάμβων.

Συγχρόνως δὲ καὶ τὴν ἀνάγκησιν τοῦ πατρῷου πολιτισμοῦ καὶ τῆς εὐημερίας διώκων ὁ Ἕλλην ἀπὸ τῆς ἐλευθερώσεως αὐτοῦ ἀνεγείρει εὐδαίμονας πόλεις, ποικιλώνυμα σχολεῖα, βιβλιοθήκας, μουσεῖα καὶ ἄλλα εὐαγῇ καθιδρύματα ἐμφαίνοντα τὴν κρατερωτάτην φιλοπατρίαν καὶ τὸν αἰδίδιον ζῆλον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς πρὸς πᾶν ὅ τι μέγα, ἐκπολιτιστικὸν καὶ καλόν.

Καὶ οὕτω διὰ πάσης ταύτης τῆς θαυμαστῆς πολεμικῆς καὶ εἰρηρικῆς αὐτοῦ δράσεως ὁ Ἕλλην διανοίγει εὐρείαν καὶ ἀσφαλῆ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὸ πολυπόθητον τέρμα τῶν πατροπαραδότων ἀγώνων.

§ 115. Πῶς θὰ δεκνύωμεν τὴν φιλοπατρίαν αἰνεώτεροι Ἕλληνες ; — Καὶ ἡμεῖς ἄρα ὀφείλομεν, ἂν θέλω-

μεν νὰ δεικνυόμεθα ἄξιαι τοῦ ἐλληνικοῦ ὀνόματος, νὰ ὤμεν **φιλοπάτριδες**.

Ἀλλὰ πῶς **δυνάμεθα νὰ ὤμεν τοιοῦτοι**;

1) **Ἄν ἀγαπῶμεν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν ἐλληνικὴν πα-
τρίδα**, ἥτις παιδεύει καὶ μεγαλύνει ἡμᾶς, ὑπερασπίζει τὴν
ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν ἡμῶν τε καὶ τῶν ἡμε-
τέρων οἰκῶν κατὰ παντὸς ἐχθροῦ, περιέχει τὰ φίλτατα ἡμῶν,
συνδέει ἐν τῇ ὀνόματι αὐτῆς σύμπαντας τοὺς ὁμοφύλους,
ἀναπολεῖ τόσας γλυκυτάτας ἀναμνήσεις τοῦ τε ἡμετέρου
βίου καὶ τοῦ τῶν προγόνων, πατέρων καὶ ἀδελφῶν, καὶ συν-
ελόντι εἰπεῖν ἐγκλείει δι' ἡμᾶς πᾶν ὅ,τι εὐγενές, ὅ,τι ἄριστον,

2) **ἂν ἔχωμεν λατρεῖαν ἀκοίμητον πρὸς τὴν θεῖαν
ἡμῶν θρησκείαν** καὶ ἔμμενον προσήλωσιν εἰς τὰ
ἐθνικὰ ἰδεώδη.

3) **ἂν ἀγαπῶμεν καὶ τιμῶμεν τὸν ἐνσαρκούντα τὴν
ἐθνικὴν ἰδέαν καὶ πληρώσαντα διὰ πανεκλάμπρων πολεμι-
κῶν θριάμβων αἰῶνων πολλῶν πόθους καὶ ὄνειρα τῆς φυλῆς
καὶ ζωογονοῦντα τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν καλλίνικον βασιλέα
ἡμῶν Κωνσταντῖνον τὸν Β'** καὶ τὴν σεπτὴν βασιλικὴν
οἰκογένειαν,

4) **ἂν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας, τῆς τιμῆς καὶ τοῦ
μεγαλείου τῆς πατρίδος** ὤμεν ἀείποτε πρόθυμοι εἰς
πᾶσαν θυσίαν, ὑποτάσσοντες τὸ ἴδιον εἰς τὸ κοινὸν συμφέ-
ρον καὶ ἀποφεύγοντες παντὶ σθένει τὰς κακίας τὰς διασπώ-
σας τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους,

5) **ἂν ἀδιστάτως περὶ ὧμεθα τοῖς νόμοις τῆς πα-
τρίδος**,

6) **ἂν καταβάλλωμεν τακτικῶς τοὺς φόρους καὶ
σεβώμεθα τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν**,

- 7) ἂν ἐκπληρώμεν προθύμως τὴν στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν.
- 8) ἂν συμμετέχωμεν τακτικῶς τῆς ψηφοφορίας.
- 9) ἂν σεβώμεθα καὶ προστατεύωμεν τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας τῶν προγόνων τέχνης.
- 10) ἂν εὐλαθώμεθα τὴν ἐσρότητα τοῦ ὅρκου ἡμῶν, τὴν θεῖαν ἀλήθειαν καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς πίστιν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.
- 11) ἂν φιλῶμεν ἐκ καρδίας τὴν ἑντιμον ἐργασίαν καὶ τὴν σώτειραν ἀποταμίευσιν καὶ ἀποφεύγωμεν τὴν ὀλεθρίαν πολυτέλειαν.
- 12) ἂν ἐμμένοντες πιστοὶ εἰς τὰ πάτρια ἀποφεύγωμεν ἐσχυρῶς πᾶν τὸ ὀθνεῖον καὶ ξενότροπον καὶ ἐξέλληνίζωμεν καὶ τὰ κατ'ἀνάγκην ἐπέσκαττα ξένα ἀγαθὰ.
- 13) ἂν μὴ στερῶμεν τὴν πατρίδα διὰ μεταναστεύσεων καὶ ἐκπατρισμάτων τὰς ἀναγκαίας πρὸς τὴν εὐημερίαν αὐτῆς καὶ τὴν τελείαν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀποκατάστασιν δυνάμεις. Αἰρετώτερος ἦνε δ βίος ἐν ἀνεξαρτησίᾳ καὶ ἐν τῇ πατρὶα χώρᾳ μετὰ λιτότητος καὶ στερήσεων ἢ δ ἐν τῇ ξένῃ μετὰ λαμπρότητος καὶ πλούτου.
- 14) ἂν ἐν τῇ ξένῃ κατ' ἀνάγκην ζῶντες διασφύζωμεν μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφανίας τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν, τὸν ἐθνισμὸν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς πᾶν ὅ,τι ἐλληνικὸν καὶ διὰ τῆς χρηστῆς ἐν πᾶσι συμπεριφορᾷς ἡμῶν διαθέτωμεν εὐμενῶς τοὺς ξένους ὑπὲρ τῆς χώρας καὶ τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν δικαίων.
- 15) ἂν μὴ ἐπιτρέπωμεν νὰ διασύρῳνται καὶ χλευάζονται ὑπὸ τῶν ξένων, πολλῶ δὲ μάλλον ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν, ἡ πατρίς, ἡ σημαία, ἡ γλῶσσα, ἡ κυβέρνησις, οἱ νόμοι, ὁ βίος, τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα κλπ. ἡμῶν.

16) ἂν ἀγαπῶμεν καὶ προάγωμεν τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν παιδευτήρια, καθιστώντες ταῦτα πηγὰς ἀκνωτοῦ γνησίας φιλοπατρίας καὶ ἀληθοῦς εὐσεβείας, ἀπορρήτων καὶ ἀπτοήτων ἐθνικῶν ἰδεωδῶν καὶ ἂν μὴ ἀπαμειβλύνωμεν τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἐθνικὸν αἶσθημα τῶν νεαρῶν οἰκείων ἡμῶν, ἐμπιστεύοντες τούτους πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς ξένας προσηλυτιστικὰς σχολὰς.

Καὶ ἐν γένει, ἂν ἐν τε τῷ ἰδιωτικῷ καὶ τῷ δημοσίῳ ἡμῶν βίῳ καὶ ὡς ἄνθρωποι καὶ ὡς πολῖται, καὶ ὡς μέλη τῆς ἰδίας καὶ τῆς ὅλης ἐθνικῆς οἰκογενείας φιλοστόργως, συναιδῶς, εὐσυνειδήτως καὶ ἀκαμάτως πράττωμεν τὸ ἡμέτερον καθήκον καὶ σπουδάζωμεν, ὅπως τὴν πατρίδα τοῖς ἐπιγιννομένοις παραδῶμεν πλείω καὶ ἀρείω ὕψους παρεδεξάμεθα, ἐνιστήν καὶ ἐλευθέρην.

Τὰ ἀντίθετα τῇ φιλοπατρίᾳ.

§ 116. Ἑθνικὴ ἀδιαφορία καὶ κοσμοπολιτισμός. — Εἰς τὴν φιλοπατρίαν ἀντίκεινται ἡ ἐθνικὴ ἀδιαφορία καὶ ὁ κοσμοπολιτισμός.

§ 117. Ἑθνικὴ ἀδιαφορία. — Καὶ ἡ μὲν ἐθνικὴ ἀδιαφορία προέρχεται

α') ἐξ ἰδιοτελείας, ὅτε τις θεραπεύων μόνον τὸ ἴδιον συμφέρον δὲν ταυτίζει τὴν ἑαυτοῦ τύχην κατὰ τὴν ἀθάνατον παραίνεσιν τοῦ μεγάλου Περικλέους πρὸς τὴν τῆς πατρίδος, ἀλλὰ νομίζει, ὅτι «πατρίς ἐστὶ πᾶς», ἢ ἂν πρῶτη τις εὖ», ἢ κατὰ τὸ ἰσοδύναμον λατινικὸν «ubi bene, ibi patria»,

β') ἐκ ξενομανίας, ὅτε τις τὰ μὲν τῆς πατρίδος ὑποτιμᾷ ὡς μικρά, εὐτελῆ καὶ βάρβαρα, ἐξαίρει δὲ τὰ ξένα, καὶ

γ') ἐξ ἀπαραιοδοξίας, ἥτις οὕσα χεῖριστον κακὸν ἐμβάλ-

λει εἰς τὸν κατεχόμενον ὑπ' αὐτῆς ψυχρότητα καὶ ἀπελπισμόν, διότι δῆθεν κακοδαίμονει ἢ μειονεκτεῖ ἄλλων κρατῶν ἢ ἡμετέρᾳ πατρίδι.

§ 118. **Κοσμοπολιτισμός.**—Ὁ δὲ κοσμοπολιτισμός ἀπαρνούμενος τὴν πατρίδα διδάσκει τὸν ἄνθρωπον νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν ὡς μέλος τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος καὶ ἐπιδιώκει τὴν ἰδρυσιν μιᾶς παγκοσμίου πολιτείας περιλαμβανούσης πάντα τὰ ἔθνη ὑπὸ ἄρχοντα τὸν νόμον.

Πρῶτος θραύσας τὰ στενὰ γεωγραφικὰ ὅρια τῆς πατρίδος καὶ διακηρύξας, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔνε ὠρισμένους ἔθνους καὶ ὠρισμένης πόλεως μέλος, ἀλλ' ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπῆρξεν ὁ Σωκράτης «οὐκ Ἀθηναῖος οὐδ' Ἕλλην ἀλλὰ κόσμιος εἶναι φήσας», εἶτα δὲ Διογένης ὁ Σινωπεύς, ὅστις ἐρωτηθεὶς «πόθεν εἶ», κοσμοπολίτης ἔφη, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ Στοὰ κελεύσασα «πατρίδα τὴν οἰκουμένην ἡγεῖσθαι πάντας».

Ἡ τοιαύτη δ' ὅμως παγκόσμιος πολιτεία ἀποτελεῖ μὲν ὕψιστον τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ ἰδεῶδες, ἀλλ' ἔνε ἀνέφικτος, διότι ἡ ἐκπλήρωσις τούτου ἀπαιτεῖ τὴν ἐν ἴσῳ βαθμῷ ἡθικὴν τελείωσιν ἀπάντων τῶν ἐθνῶν, ἣ δὲ περὶ αὐτῆς θεωρία ἔνε καὶ ἐπικινδυνωτάτη δι' ἑκείνα μάλιστα τὰ ἔθνη, ἅτινα οὐδαμῶς ἢ ἐν μέρει μόνον ἀποκατεστάθησαν πολιτικῶς.

Ἐντεῦθεν ἐπεταί, ὅτι ἐπιβάλλεται μὲν εἰς ἡμᾶς, ἀκολουθεύοντας καὶ τὰ θεία καὶ ὑψηλὰ διδάγματα τοῦ Σωτῆρος περὶ τῆς ἀδελφότητος, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἀνθρώπων, νὰ μὴ μισῶμεν ἢ ἀδικῶμεν τοὺς ἄλλους λαοὺς ἢ περιφρονῶμεν τὰς πατρίδας αὐτῶν, ἀλλ' ὀφείλομεν καὶ νὰ μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ἡ εὐρυτάτη αὕτη κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη δὲν πρέπει νὰ ἀπαμβλύνῃ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα ἐρώτατον ἔμφυτον αἶσθημα. Καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς διδάσκει ἡμᾶς

τὸ καθήκον τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, διότι, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς καινῆς διαθήκης, ἰδιαιτέραν ἐδεικνυον ἀγάπην πρὸς τὸ αἰκεῖον ἰουδαϊκὸν ἔθνος. Καὶ ὁ φιλόσοφος δὲ Σωκράτης παρ' ὅλην τὴν πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπην ἐτόνισε. τὰ ἱερώτατα καὶ εὐγενέστατα ἰδεώδη τῆς πατρίδος εἶπερ τι καὶ ἄλλος διακηρύξας ὡς τὸ σεμνότετον καὶ ἀγιώτατον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πραγμάτων τὴν πατρίδα, καὶ ἡ νεωτέρα δὲ φιλοσοφία διὰ τοῦ Φίχτε ἀνεκήρυξε τὸ δίκαιον τῆς πατρίδος ὑπέρτατον πάντων τῶν δικαίων.

Ὅθεν ὀφείλομεν νὰ μὴ λησμονῶμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἀνήκομεν πρῶτιστα εἰς ὠρισμένον ἔθνος, τὸ ἐλληνικόν, καὶ ὅτι ἡ πρὸς αὐτὸ θερμὴ ἀγάπη καὶ ἡ ὑπὲρ τῶν δικαίων τούτου ὁλόφυχος ἄμυνα πρέπει νὰ ἀποτελῶσι τὸ ὕψιστον καὶ κυριώτατον καθήκον ἡμῶν.

Οὕτω πράττοντες καὶ ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος ἀμυνόμεθα, διότι συντελοῦντες εἰς τὴν διάσωσιν καὶ ἠθικὴν προαγωγὴν μέρους τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος, τοῦ ἡμετέρου τουτέστιν ἔθνους, ἀποκρούομεν ἐκ τῶν προτέρων τὸν τε ἀπόλυτον δεσποτισμὸν καὶ τὴν ἐκβαρβάρωσιν, εἰς ἃ ἀπειλοῦνται νὰ ὑπαχθῶσι πάντα τὰ ἔθνη, ἂν ἐνστερνισθέντα τὴν ἰδέαν τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ καὶ ὀλιγωρήσαντα τῆς ἰδίας αὐτῶν αὐθυπαρξίας περιέλθωσιν ὑπὸ τὴν ὀλικὴν βίαν, τοὺς νόμους καὶ τὴν πολιτισμὸν ἑνὸς τινος ἔθνους, μᾶλλον ἐπιδιώξαντος τὴν ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπικράτησιν ἢ τὴν πραγμάτων τῆς θεωρίας τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ. Ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος δὲ γενναίως ἐπολέμησαν καὶ οἱ προπάτορες τῶν ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ οἱ ἀθάνατοι τοῦ 21 πατέρες, καὶ ἡ σημερινὴ γενεὰ τῶν ἡμιθέων, διότι ἐκείνοι μὲν πρὸς τῷ ἀνυπερβλήτῳ πολιτισμῷ αὐτῶν ἐσφύζον καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ εὐδαιμονίαν

τῆς Εὐρώπης, οὗτοι δὲ οὐ μόνον ἐξησφάλισαν μέγα μέρος τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν δικαίων, ἀλλὰ καὶ διεσκέδασαν ἀπὸ πολλοῦ μέρους τῆς ἐγγυὲς Ἀνατολῆς τὸ σκότος τῆς στυγνῆς δουλείας καὶ προήγαγον τοὺς λαοὺς αὐτῆς εἰς τελειότερας ἰδέας, ἐξαπλώσαντες τὸ φῶς, τὴν πρόοδον, τὴν ἰσονομίαν καὶ τὴν γενικὴν καὶ ἀτομικὴν εὐημερίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΟΓΔΩΘΟΝ

ΤΟ ΠΕΙΘΕΣΘΑΙ ΤΟΙΣ ΝΟΜΟΙΣ

§ 119. Τὸ πείθεσθαι τοὺς νόμοις ἦνε καθήκον πάντων. — Τὸ πείθεσθαι τοὺς νόμοις ἦνε θεμελιώδες καὶ κυριώτατον καθήκον παντὸς πολίτου. Πειθόμενοι τοὺς νόμοις, τιμῶντες καὶ σεβόμενοι αὐτούς, οὐδὲν ἄλλο πράττομεν ἢ πειθόμεθα ἡμῖν αὐτοῖς, σεβόμεθα καὶ τιμῶμεν ἡμᾶς αὐτούς, διότι τοὺς νόμους ὁ λαός, ἤτοι ἡμεῖς αὐτοί, διὰ τῶν ἀντιπροσώπων ἡμῶν ἐθεσπίσαμεν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος.

Ἀλλὰ τὸ πείθεσθαι τοὺς νόμοις ἦνε καὶ τρανοτάτη ἀπόδειξις τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης, διότι οὗτοι ἀποτελοῦσιν ἑκφρασιν τῆς βουλῆσεως αὐτῆς.

Διὰ τῶν νόμων διαγράφονται τὰ ὅρια τῆς ὀρθῆς ἐνεργείας τῶν μελῶν τῆς πολιτείας καὶ οὐδεμία ἐπιτρέπεται διάκρισις, ἐκτὸς ἂν ἐξαιρηταί τις δι' ἄλλου νόμου προνοητέα καὶ λεγομένου.

Ὅθεν ἡ εἰς τοὺς νόμους εὐπείθεια ἦνε καθήκον ἐπιβαλλόμενον τοῖς πᾶσιν ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος μέχρι τοῦ τελευταίου πολίτου. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀντιστῇ κατὰ τῶν νόμων, οὐδὲ νὰ τεθῇ ὑπεράνω αὐτῶν. Καὶ κατὰ τὴν θεμελιώδη δὲ θεσμὸν τοῦ ἡμετέρου κράτους, τὸ σύνταγμα, πάντες οἱ Ἕλληνες ἦνε ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου.

Καὶ εἰς τὰς νομίμους ἄρχας τῆς πολιτείας ἐξουσίας.

χάριν τῆς γενικῆς εὐημερίας ἐπιβάλλεται μετὰ σταθερότητος καὶ καρτερίας καὶ ἄνευ ἰδιοτελείας καὶ φιλαυτίας νὰ τηρῶσι τοὺς νόμους καὶ πρὸς αὐτοὺς νὰ συμμορφῶνται.

§ 120. **Ἱερίαις περὶ τοῦ ποιοῦ τῶν νόμων.**—Οὐδὲ ἐπιτρέπεται δ' εἰς τὰς ἐξουσίας ταύτας νὰ ἀποφεύγῃσι τὴν αὐστηράν ἐφαρμογὴν ἢ νὰ ἐπιτρέπωσι τὴν παράβασιν νόμου τινός, διότι κρίνουσιν αὐτὸν κακόν. Μόνῃ τῇ νομοθετικῇ ἐξουσίᾳ, ἥτις, ὡς γνωστόν, ἦνε ἡ ὑπερτάτη καὶ ἡ πηγὴ τῶν ἄλλων ἐξουσιῶν καὶ ἐκ τοῦ συντάγματος κέκτηται τὸ δικαίωμα τῆς αὐθεντικῆς ἐρμηνείας, ἐπιτρέπεται ἡ συμπλήρωσις ἢ καὶ ἡ κατάργησις νόμου, ὅστις ἐδείχθη ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἀτελὴς ἢ κακός.

Ἄλλ', ἂφ' οὗ οὐδ' αὐτῇ τῇ δικαστικῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ἐκτελεστικῇ ἐπιτρέπεται πρὸς τήρησιν καὶ ἐφαρμογὴν νόμου τινός ἡ κρίσις περὶ τοῦ ποιοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον δὲν δύναται αὕτη ἄνευ κινδύνου νὰ ἀφεθῇ εἰς ἕκαστον πολίτην. Πολλοὶ νόμοι συμφορώτατοι τῷ κοινῷ θὰ ἐκληφθῶσι πάραυτα αὐστηροί, ἄδικοι καὶ κακοί, διότι κατὰ τύχην παραβλάπτουσι τὰ ἴδια συμφέροντα ἢ τὰ τῶν οἰκείων ἢ καὶ τὰ τῶν φίλων ἡμῶν.

Ὁ ἀληθὺς φιλόπατρις πείθεται ἀμέσως τοῖς νόμοις οἰοδῆποτε καὶ ἂν ὦσιν. Ἦνε κελεύσματα τῆς πατρίδος, ἦνε νόμοι τοῦ κράτους· «χείροσι νόμοις ἀκινήτοις χρωμένῃ πόλις κρείσσων ἐστὶν ἢ καλῶς ἔχουσιν ἀκύροις», εἶπε καὶ ἡ σοφὴ ἐλληνικὴ ἀρχαϊότης. *Dura lex sed lex*, εἶπον καὶ οἱ νομοταγέστατοι Λατίνοι.

§ 118. **Τὰ τῆς ἀπειθείας εἰς τοὺς νόμους κακία.**—Ὁ δ' ἀπειθὼν τοῖς νόμοις ὑποσκάπτει τῆς κοινωνίας τὰ θέμεθλα, πλῆττει τὴν πατρίδα καιρίως. Ἐργάζεται πρὸς ἐκμηδένισιν παντός ἐν αὐτῇ τιμίου καὶ ἡθικοῦ στοιχείου.

Συντελεῖ, ἵνα βασιλεύσῃ ἡ ἀδικία, ἡ ἀρπαγὴ καὶ ἡ βία, καὶ καθόλου παρασκευάζει τὴν ἀναρχίαν, ἥς κατὰ τὸν δαιμόνιον Σοφοκλέα «μεῖζον οὐκ ἔστι κακόν», καὶ τὸν ὅλθερον αὐτὸν τῆς πολιτείας. «*Αὐθέντων τῶν νόμων καὶ ἐκάστῳ δοθείσης ἐξουσίας ὅτι βούλεται ποιεῖν οὐ μόνον ἡ πολιτεία οἴχεται, ἀλλ' οὐδ' ὁ βίος ἡμῶν τοῦ τῶν θηρίων ἂν διενέγκαι*», καὶ «*τοὺς νόμους δεῖ τηρεῖν...*, εἰ δὲ μὴ λέλυται πάντα, ἀνέφκται, συγχέχεται, τῶν πονηροτάτων καὶ ἀναιδεστάτων ἡ πόλις γίγνεται», ἐκήρυττε καὶ ὁ ἀεὶ ὕπατος τῶν ῥητόρων.

Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Θεὸς τιμωρεῖ τὴν ἀπειθεῖαν, ὥς μαρτυρεῖ ὁ μέγας Παῦλος γράφων· «*ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας*».

§ 119. *Τὰ ἐκ τῆς εὐπειθείας εἰς τοὺς νόμους ἀγαθὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι.* — Διὰ ταῦτα καὶ ὑπὸ τοῦ μεγαλοφρονότατου Αἰσχύλου προσφυστάτα ἡ εὐπειθεια διεκηρύχθη μήτηρ εὐπραξίας, καὶ ὁ Δημόκριτος δὲν ὤκνησε πρὸς τοῦ μεγάλου τῶν Περσῶν βασιλέως Ξέρξου νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ πειθαρχία καθίστα τὴν Ἑλλάδα πανίσχυρον καὶ ἀδούλωτον, καὶ οἱ τριακόσιοι τοῦ Λεωνίδου πειθόμενοι τοῖς ῥήμασι τῆς πατρίδος ἀπὸ θανάτου ἑαυτούς, καὶ ὁ μέγιστος τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος παρέσχεν ἑαυτὸν λαμπρότατον δειγμα τελείας εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος ὑποταγῆς.

Ἀριδύλως δ' ἐν γένει καταφαίνεται, ὅτι ἡ εἰς τοὺς νόμους εὐπειθεια μετὰ τῆς πρὸς τὸ θεῖον εὐσεβείας ἐμεγάλυνε καὶ ἐλάμπρυνεν ἀείποτε τὴν Ἑλλάδα. «*Οἱ νόμοι μετὰ τοὺς θεοὺς ὁμολογοῦνται σφῆξιν τὴν πόλιν*», εἶπεν ὁ Δημοσθένης.

§ 120. *Διὰ τί μάλιστα ἐπιβάλλεται ἡμῖν τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις;* — Ἵνα λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἀποδεικνύομεθα γνήσια τέκνα ἐνδόξων προγόνων, πολῖται δόκιμοι

καὶ δυνηθῶμεν οὐ μόνον νὰ διαφυλάξωμεν τὴν δι' αἰθαυριάστων νικῶν μεγαλυνθεῖσαν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ νὰ συμπληρώσωμεν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἐνότητα, ὀφείλομεν τυφλὴν εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος νὰ ἔχωμεν ὑπακοὴν καὶ σεβασμὸν εἰς τὸ σύνταγμα, οὗ «ἡ τήρησις ἀφιεροῦται εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων».

§ 121. **Εὐπείθεια καὶ σεβασμὸς πρὸς τὰς ἀρχάς.** — Ἡ εἰς τοὺς νόμους εὐπείθεια συνεπάγεται τὴν ἐκουσίαν ὑποταγὴν καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν πολιτῶν πρὸς τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα καὶ τοὺς δημοσίους λειτουργοὺς, οἵτινες τάττονται ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς πατρίδος καὶ ὑπερασπισταὶ τῶν συμφερόντων αὐτῆς. Διὸ καὶ ὁ πρὸς τοὺς σεβασμὸς ἡμῶν ἦγε καὶ σεβασμὸς πρὸς τὴν πατρίδα, ἣτις κατέστησεν αὐτοὺς, καὶ ὁ ἐξευτελίζων, ὑβρίζων, συκοφαντῶν καὶ καθόλου ταπεινῶν τὸν ἄρχοντα ἢ δημοσίαν ἀρχὴν εἰς αὐτὴν τὴν πατρίδα ἁμαρτάνει καὶ ἦγε διὰ τοῦτο ἀφιλόπατρις.

Ἀφιλόπατρις δεῖκνυται ὡσαύτως ὁ μὴ συντρέχων τὰς νομίμους ταύτας ἀρχάς εἰς πᾶν ἀγαθόν, ὁ μὴ βοηθῶν εἰς τὴν αὐστηράν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν· ὅστις ἐπὶ παραδείγματος, καίπερ γινώσκων, δὲν καταμηνύει τὸν φυγόδικον, ὅστις κρύπτει τὸν κλεπτοτελώνην ἢ τὸν φονέα, ἢ συντόμως εἰπεῖν νομίζει αἰσχρὸν νὰ παραδίδῃ τῇ πολιτείᾳ πρὸς τιμωρίαν τὸν παραδόντα τοὺς νόμους αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΥΠΟΧΡΕΩΣΙΣ

§ 122. **Στρατός.**—Ἐκάστη πολιτεία, ἵνα υπερασπίζη ἑαυτὴν κατὰ παντὸς ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ κινδύνου καὶ προνοή περὶ τῆς διεκδικήσεως τῶν ὑπ' ἄλλων πολιτειῶν καταπατουμένων ἐθνικῶν δικαίων αὐτῆς, ἔχει ἀνάγκην μονίμου στρατοῦ — καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο νοοῦμεν τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης —, ἣτοι δυνάμειος διαρκῶς ἐνόπλου καὶ πρὸς πόλεμον καλῶς ὀργανωμένης.

§ 123. **Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ἔνε καθήκον καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ.**—Ὅθεν ἕτερον σπουδαιότατον καθήκον τοῦ πολίτου ὑπὸ τῶν νόμων τῆς πολιτείας ἐπιβαλλόμενον ἔνε ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία. Ἡ ὑποχρέωσις αὕτη ἔνε μὲν βαρυτάτη, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐγενεστάτη, ἀγνωτάτη καὶ ἱερωτάτη πασῶν, ἐπιβάλλεται δ' ἐν πάσῃ πολιτείᾳ, πλήν τῆς Ἀγγλίας ἐχούσης ἐθελοντικὸν μισθοφορικὸν στρατόν, εἰς πάντα συμπληρώσαντα τὸ 20^{ον} ἢ 21^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας πολίτην οὐ μόνον ἐν πολέμῳ ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ.

Τοῦτο δ' ἔνε ἄμεσον ἐπακολούθημα τοῦ διπλοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκει ὁ στρατός· ἐσωτερικῶς μὲν δηλ. περιφρουρεῖ οὗτος τὴν ἔννομον τάξιν, ἐξασφαλίζει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων καὶ τῶν δικαίων τοῦ πολίτου, ἐξωτερικῶς δ' ἐπιβάλλει τὸν σεβασμὸν τῶν ξένων πρὸς τὴν τιμὴν, τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους, οὗ φέρει τὰ σύμ-

βολα, καὶ πελεμεῖ πρὸς τοὺς στρατοὺς ἄλλων πολιτειῶν, ὅταν ἡ ἑαυτοῦ πατρίς δὲν δυνήθῃ δι' ἄλλου εἰρηνικοῦ καὶ νομίμου τρόπου νὰ ἀμύνηται ὑπὲρ τῆς ἀπειλουμένης ἀνεξαρτησίας ἢ τῶν καταπατουμένων δικαίων αὐτῆς.

§ 124. **Στρατιωτικὴ παιδεύσις.**—Πλὴν τούτου δ' ὁμοῦς ὁ πόλεμος κατέστη τελεία τέχνη καὶ ὁ στρατιώτης ἐκ τῶν προτέρων ὀφείλει νὰ ἀσκηθῇ καὶ παρασκευασθῇ ὡς κάλλιστα ἀξιόμαχος. Γίνεται δὲ τοῦτο ἐν σχολαίοις, ἅτινα ἐν καιρῷ εἰρήνης ἦνε αἱ τάξεις τοῦ στρατοῦ.

Ἐν αὐτοῖς θὰ καταμάθῃ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων, τὰς ἀναγκαίας στρατιωτικὰς κινήσεις, θὰ ἐθισθῇ εἰς τὴν σιδηρὰν πειθαρχίαν, ἣτις δημιουργεῖ τοὺς ἀληθεῖς ἐθνικοὺς στρατοὺς, θὰ προπαρασκευάσῃ τὸ σῶμα διὰ τοὺς μόχθους τοῦ στρατιωτικοῦ βίου καὶ θὰ ἐμπνευσθῇ θάρρος, καρτερίαν καὶ ἀφοσίωσιν μέχρις αὐτοθυσίας εἰς τὴν ἀγάπην τῆς ἐθνικῆς σημαίας καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς τιμῆς, τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος, καὶ καθ' ὅλου θὰ ἐξοικειωθῇ πρὸς τὴν τέχνην τοῦ Ἀρεως.

§ 125. **Φυγόστρατοι καὶ λιποτάκται.**—Ὁ ἀποφεύγων ἄρα ἐν εἰρήνῃ νὰ τελέσῃ τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ θητεῖαν ἐκθέτει τὴν ἐκθρέψασαν αὐτὸν ἀσφαλῶς μέχρι τῆς στρατευσίμου ἡλικίας εἰς τὸ μέγιστον τῶν κακῶν τῆς πολιτείας, τὴν ἀναρχίαν, καὶ εἰς τὰς ἀδίκους ἐπιθέσεις τῶν ξένων, καὶ οἶονεῖ λέγει αὐτῇ· «ἀρνοῦμαι νὰ ὑπηρετήσω νῦν, ἵνα μὴ καταστῶ ἱκανὸς νὰ σε ὑπερασπίσω ἐν κινδύνῳ». Ἦνε ἐπομένως ὁ φυγόστρατος ἐξ ἴσου βδελυρὸς, ἐξ ἴσου κατάπτυστος πρὸς τὸν καταλείποντα τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ ἐν πολέμῳ, τὸν λιποτάκτην.

Ὁ καταλείπων τὴν πατρίδα ἐν ἐπικαίρῳ στιγμή ἀνυπεράσπιστον ἦνε υἷς ἀσπλαγχνίς τῆς ἀνάνδρου δειλίας καὶ

τῆς εἰδεχθοῦς φυγῆς, ἅτε ἐγκαταλείπων ἄνευ ἀρωγῆς τὴν τροφὸν καὶ μητέρα, τὴν πατρικὴν ἐστίαν, τοὺς οἰκείους εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ, ἦγε τῆς πατρίδος ἐφιέλτης, τῆς πίστεως λυμαντήρ, τῆς τιμῆς τοῦ ἔθνους ἀποτρόπαιον μίσμα καὶ συντόμως εἶπεν ἄχθος ἀρούρας ἐτώσιον.

Οὐδενὶ λοιπὸν οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς ἠθικῆς ἐπιτρέπεται ἡ ὀλιγορία τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἱερᾶς ταύτης ὑποχρεώσεως. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οὐδεὶς λαὸς εἰλικρινῶς τὴν πατρίδα ἀγαπῶν ἐπελάθετο τοῦ καθήκοντος τούτου.

§ 126. **Διὰ τί ἐπιβάλλεται μάλιστα ἡμῖν ἡ στρατιωτικὴ ὑποχρέωσις;** — Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν, ὧν ἡ πατρίς ἠρίθμυσεν ἀπαραμίλλους πολεμικοὺς θριάμβους, ὑπέστη μόχθους καὶ θυσίας μεγίστας καὶ κατηστερίσθη διὰ μυριάδων ἡρώων, τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ὀφειλομένη προθυμότητι νὰ ἐκπληρῶμεν καὶ εἰς τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν τῶν στρατιωτικῶν ἡμῶν δυνάμεων ἀποβλέποντες νὰ κρατύνωμεν αὐτὰς μετὰ στοργῆς οἱ Πανέλληνες, πρὸς δὲ τοὺς τυχόν φυγοστράτους ἢ λιποτάκτας νὰ φερώμεθα μετὰ τῆς αὐτῆς ἀποστροφῆς, ὥς εἰ ἄρχαῖοι Σπαρτιᾶται πρὸς τοὺς τρέσαντας καὶ οἱ Σουλιῶται πρὸς τὸν ῥίψασπιν Πήλιον Γούσην.

Ἵνα δὲ περὶ αὐτῶν διαρκῇ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἔθνους τὸ ἐξαρθὲν στρατιωτικὸν αὐτοῦ φρόνημα καὶ ἡ ἀκλόνητος πεποίθησις ἐπὶ τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις καὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ἐν τῇ μέλλοντι θαυμαστωθῇ, ὀφείλουσι καὶ οἱ διδασκαλοὶ τὴν γενεὰν τῆς αὔριου, τὴν ἐγκλείουσιν τοὺς πόθους τῆς εὐδαιμονεστέρας ἐνιαίας μεγάλης πατρίδος, νὰ παρασκευάζουσιν, ὥστε ὡς πλείστον νὰ ἀντέχῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτῆς καθηκόντων, ὑπομεινῇσκοντες αὐτήν, ὅτι καὶ χθὲς ἔτι τῶν ἡμετέρων ἀξιομα-

τικῶν, ὑπαξιωματικῶν, στρατιωτῶν καὶ ναυτῶν «τὸ αἷμα, οἱ κόποι, οἱ ἀγῶνες, αἱ στερήσεις, ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ καρτερία ἔκαμαν τὴν πατρίδα μας μεγάλην, ὅχι δὲ μόνον μεγάλην ἀλλὰ καὶ τιμημένην καὶ σεβαστήν, καὶ ἔνδοξον εἰς ὅλον τὸν κόσμον», ὥς διεκήρυξεν ἀπὸ τῶν ἐνδόξων πεδίων τῶν μαχῶν ὁ θριαμβευτῆς βασιλεὺς ἡμῶν. Ὅφείλουσι νὰ ἐμφυσῶσι γενναῖα φρονήματα εἰς τὰς ἀπαλὰς τῶν τέκνων τοῦ ἔθνους ψυχάς, νὰ ἐνισχύσωσι τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν πρὸς τὸ μέγα ὄνομα, ὅπερ φέρομεν, καὶ πρὸς τοὺς νέους θριάμβους, οἵτινες ἐλάμπρυναν τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν, καὶ νὰ μεταδώσωσι «τὴν ἀκαμπτον ἀπόφασιν ὅλων μας, νὰ κάμωμεν Ἑλλάδα πολεμικῶς ἰσχυροτάτην, σεβαστήν εἰς τοὺς φίλους της καὶ τρομεράν εἰς τοὺς ἐχθρούς της». Οὕτως οἱ Ἑλληνό-παιδες θὰ ἀνδρωθῶσιν ἐν ἐπιγνώσει τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν ἀποστολῆς εἰς θαυροστροφεῖς προμάχους τῆς πλήρους ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, εἰς πρωταθλητάς, ὅπου ἤθελεν ἐκπέμψαι αὐτοὺς ἢ πατρίς ἢ καλέσει ἢ φωνὴ στένοντος ὑπὸ δουλείαν ἀδελφοῦ, ἢ ὅπου θάλλει ἄσθετος τῆς ποθεινοτάτης ἐλευθερίας ὁ ἔρως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ

ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΥΠΟΧΡΕΩΣΙΣ

§ 127. **Ἑννοια τοῦ φόρου.** — Πᾶσα εὐνομούμενη πολιτεία πρὸς πραγμάτων τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ιδέας χρήζει **δαπανῶν**, ὡς ἀναγκαιότατον ἐκπαλαί ἐθεωρήθη, ὥπως ἀγογγύστως εἰσφέρωσιν ἀναλόγως τῶν ἐαυτῶν προσόδων αἱ πολῖται.

Καὶ τὸ ἑλληνικὸν δὲ σύνταγμα τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην θεωρήσαν ἀπαραίτητον καὶ ἱερὰν ἐπιβάλλει ἐν τῇ τρίτῃ ἄρθρῳ εἰς τοὺς Ἕλληνας ὧδε· «οἱ Ἕλληνες συνεισφέρουσιν ἀδιακρίτως εἰς τὰ δημόσια βάρη ἀναλόγως τῶν δυναμέων των».

Ἡ τιαύτη συνεισφορά γινομένη εἰς χρήματα κατ' ἐξαιρέσιν δ' εἰς εἶδεις, παρέχεται εἰς τὴν πολιτείαν ὑφ' ἑκάστου πολίτου, ἀποτελεῖ δὲ τὸν λεγόμενον **φόρον**.

Φόρος λοιπὸν καλεῖται τὸ ποσόν, ὅπερ ἕκαστος πολίτης ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ τῇ πολιτείᾳ πρὸς **θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν αὐτῆς**.

Ὁ φόρος εἰδικώτερον καλεῖται **τέλος**, ὅταν καταβάλληται ὑπὸ τοῦ πολίτου εἰς τὴν πολιτείαν ὡς ἀντάλλαγμα ὀρισμένης ὑπηρεσίας, π. χ. τὰ ταχυδρομικὰ ἔνσημα, τὰ τηλεφωνικὰ τέλη κ. ἄ.

Ἐπὶ τῆς καταβολῆς ταύτης, ἥτις ἦνε ἡ κυρία πηγὴ τῶν

ἐσόδων τοῦ ἐτησίου τῆς πολιτείας προϋπολογισμοῦ. * ἐρεῖδεται ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις καὶ ἡ τιμὴ τῆς πολιτείας. Διὰ τῆς εἰσφορᾶς ταύτης καταβάλλονται αἱ δαπάναι τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, τῆς δικαιοσύνης, τῆς συγκοινωνίας, τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀσφαλείας τῆς χώρας, οἱ μισθοὶ τῶν δημοσίων λειτουργῶν, αἱ συντάξεις τῶν ἀφιερωσάντων τὴν ζωὴν αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πολιτείας, αἱ συνδρομαὶ εἰς ἀτυχήσαντας ἐκ θεομηνίας ἢ ἄλλας αἰτίας συμπολίτας ἢ ὁμοεθνεῖς, οἱ τόκοι καὶ τὰ χρεωλύσια ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων ἐν τῇ παρελθόντι χάριν διαφόρων ἐθνικῶν σκοπῶν κ. ἄ.

Ὅθεν λαμβάνων τις πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ὅφ' ἐκάστου πολίτου εἰσφερόμενον ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὀφελείας, ὧν οὗτος ἀπολαύει παρὰ τῆς πολιτείας, θὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡ εἰσφορὰ αὕτη καὶ μνηδαμινὴ ἦνε καὶ καταβάλλεται τῇ πολιτείᾳ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ εἰσφέροντος.

Δὲν ἦνε ἄρα ὁ φόρος βάρος, οὐδ' ἀναγκαῖον κακόν, διότι πρᾶγμα οὕτως ὠφέλιμον δὲν ἦνε κακόν, ἦνε δὲ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἐρωτάτη ὑποχρέωσις, ἀφ' οὗ τοσοῦτον ἱερὸς ἦνε καὶ ὁ σκοπὸς αὐτῆς.

ΣΗΜ. Ἐν τοῖς φορολογικοῖς νόμοις ἀναγράφονται καὶ ἀπαλλαγαί τινες ὁρισμένων προσώπων καὶ πραγμάτων ἐκ τινος φορολογίας, αἱτινες καλοῦνται ἀτέλειαι.

Διαιρέσεις τῶν φόρων.

§ 128. Διανεμητοὶ καὶ κατὰ ποσὸν φόροι. — Οἱ

* Προϋπολογισμὸς καλεῖται ἡ λεπτομερὴς κατάστασις τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων, ἢ καθ' ὕπολογισμὸν ἐκ τῶν προτέρων γινόμενον καταρτίζει ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν διὰ τὸ ἐκάστοτε προσεχὲς οἰκονομικὸν ἔτος καὶ ὑποβάλλει εἰς τὴν βουλὴν πρὸς ψήφισιν.

φόροι διὰ τὸ πολλαπλοῦν αὐτῶν διακροῦνται εἰς **διανεμη-**
τοὺς καὶ κατὰ ποσόν.

Καὶ **διανεμητοὶ** μὲν λέγονται οἱ φόροι, ὧν τὸ ὀλι-
κὸν ποσὸν ὀρίζεται ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἵνα εἴτα δια-
νεμηθῇ μεταξὺ τῶν πολιτῶν.

Φόροι δὲ **κατὰ ποσόν** ἢ **ποσοτικοὶ** λέγονται οἱ
καθορίζοντες ἀπλῶς τὸ ποσόν, ὅπερ ἕκαστος φορο-
λογούμενος ἀναλόγως τῶν ἑαυτοῦ προσόδων ὀφεί-
λει νὰ καταβάλλῃ τῇ πολιτείᾳ.

§ 129. **Ἑμέσοι καὶ ἔμμεσοι φόροι.** — Οἱ φόροι
διακρίνονται καὶ ἄλλως· εἰς **ἑμέσους** καὶ **ἐμμέσους**.

Καὶ **ἑμέσοι** μὲν φόροι ἦνε οἱ καταβαλλόμενοι
ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ πολίτου, ὡς ὁ ἔγγειος φόρος, ὁ
ἐπὶ τῶν ἀροτριῶντων κτηνῶν, ὁ ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν, ὁ ἐπὶ
τοῦ ἐπιτηδεύματος κ. ἄ.

Ἐμμέσοι δ' οἱ μὴ καταβαλλόμενοι ἀπ' εὐθείας ὑπὸ
τῶν φορολογουμένων, ἀλλ' ἐπ' εὐκαιρία πράξεώς
τινος ἢ ἐν τῇ καταναλώσει τῶν θεραπευόντων τὰς
χρείας τοῦ ἀνθρώπου εἰδῶν διὰ τῆς προσθήκης τοῦ
φόρου εἰς τὴν τιμὴν αὐτῶν. Τοιοῦτοι ἦνε οἱ τελωνειακοὶ
δασμοί, ὁ τοῦ καπνοῦ, ὁ τοῦ οἰνοπνεύματος κ. ἄ.

ΣΗΜ. Ἡ τῶν εἰδῶν κατανάλωσις ἦνε τριττὴ·

α') κατανάλωσις τῶν εἰδῶν τῆς πρώτης ἀνάγκης, ὡς τοῦ
ἄρτου, τοῦ κρέατος,

β') τῶν εἰδῶν τῆς σχετικῆς χρησιμότητος, ὡς τοῦ σακχα-
ρου, τοῦ οἴνου, καὶ

γ') τῶν εἰδῶν τῆς ἀρεσκείας ἢ πολυτελείας, ὡς τῶν πνευμα-
τωδῶν ποτῶν, τοῦ καπνοῦ, τῶν παιγνιοχάρτων κ. ἄ.

§ 130. **Σύγκρισις τῶν ἑμέσων καὶ ἐμμέσων φό-**

ρων.— Πολλὰ ἐλέχθησαν περὶ τῶν πλεονεκτημάτων καὶ τῶν ἐλαττωμάτων τῶν ἀμέσων καὶ ἐμμεσῶν φόρων.

Οἱ ἄμεσοι θεωροῦνται σταθερώτεροι τῶν ἐμμεσῶν, διότι ἐν περιπτώσει διαταράξεως τῆς πολιτείας ἐκ πολέμου ἢ στάσεως οὗτοι μὲν σφόδρα παραβιάπτονται, ἐκείνοι δ' ἄτε ὄντες προσωπικοὶ οὐδαμῶς ἢ ὀλίγον ἐπηρεάζονται ὑπὸ τῶν ἐπερχομένων ἐμπορικῶν, βιομηχανικῶν, γεωργικῶν καὶ τῶν ἄλλων κρίσεων καὶ ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀβεβαιότητος. Διὸ καὶ πολλὰ ἀναφέρονται παραδείγματα σωτηρίας πολιτειῶν ἐν τοιοῦτοις κρίσεσιν καιροῖς διὰ τῶν ἀμέσων φόρων.

Οἱ δ' ἐμμεσοὶ ἔχουσι μέγα πλεονέκτημα, οὐ στεροῦνται οἱ ἄμεσοι, ὅτι ἦνε καθολικοί, ἅτε εἰσπραττέμενοι καὶ παρὰ τῶν πολιτῶν ἐκείνων, οἵτινες, διότι ἦνε πτωχοὶ ἢ ἔχουσι ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ τὴν περιουσίαν αὐτῶν, ἀπαλλάττονται τῶν ἀμέσων, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν συνείκων ἢ παρ' ἐπιδήμων ξένων, οἵτινες ὡσαύτως ἀπολαύουσι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς πολιτείας.

Οἱ τε ἄμεσοι ἄρα καὶ ἐμμεσοὶ φόροι συμπληροῦσιν ἀλλήλους, ἐνεκα τούτου δὲ καὶ θεωροῦνται ὡς τὰ δύο σκέλη τῆς πολιτείας.

§ 131. "Φοροὶ ἀπαρτέτεροι ἐν τῇ φορολογίᾳ.—"Ἰνα δ' οἱ φόροι οὗτοι μὴ ὦσι δυσανάλογοι καὶ ἐπαχθεῖς, μηδὲ προκαλῶσιν ἀντιδράσεις καὶ ἀντιπάθειαν, κλεπτοτελωνίας καὶ ψεύδη, ἢ ἀπεργάζωνται τὴν οἰκονομικὴν τῶν πολιτῶν ἐξάντλησιν καὶ αὐτὴν τέλος τὴν ἐθνικὴν καταστροφὴν, ἀπαιτεῖται νὰ ἐπικρατῇ ἀναλογία καὶ δικαιοσύνη ἐν τῇ φορολογίᾳ. ἦνε ἀναγκαῖον διὰ τοῦ προσφόρου συνδυασμοῦ ἀμφοτέρων τῶν φόρων οἱ νομοθέται νὰ προσπαθῶσιν, ὅπως μετριάξωσι τὰ τούτων ἄτοπα καὶ ἐπιφέρωσι κατὰ τὸ ἐνδὸν δι' ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις φορολογικὴν ἰσότητα.

Ὅθεν ἀπαραίτητον ἦνε ἐν πάσῃ φορολογικῇ ἐνεργείᾳ τῆς πολιτείας νὰ μὴ παρορῶνται τὰ ἑξῆς:

α') ἕκαστος πολίτης ὀφείλει νὰ εἰσφέρει τῇ πολιτείᾳ ἀναλόγως τῶν εἰσοδημάτων αὐτοῦ.

β') οἱ φόροι νὰ καθορίζωνται ἐκ τῶν προτέρων διὰ νόμου, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν.

γ') νὰ εἰσπράττωνται ἐν χρόνις προσφόροις εἰς πάντας τοὺς φορολογουμένους καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν δίκαιον, ἡπιον καὶ ἀμερόληπτον τρόπον, καὶ

δ') νὰ θεραπεύσῃ τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τοῦ συνόλου ἢ τῆς πλειονότητος τῶν μελῶν τῆς πολιτείας.

§ 132. **Τὸ καθήκον τῶν φορολογουμένων.**—Καταδειχθείσης ἐκ τῶν προηγουμένων τῆς σπουδαιότητος καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ φόρου, εὐκόλως συνάγεται, ὅτι ἑγκλήματα μέγιστον διαπράττουσι κατὰ τῆς πολιτείας οἱ ἀποκρύπτοντες τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν ἢ μὴ καταβάλλοντες πλήρεις τοὺς ὠρισμένους φόρους. Ἀδικοῦσι, κλέπτουσι, δολιεύονται τὸ δημόσιον. Φρικτοῦ ἄρα ἐγκλήματος ἔνοχοι ἦνε οἱ κλεπτοτελῶναι, οἱ τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν λάθρα ἐξάγοντες, ἵνα μὴ καταβάλωσιν εἰς τὸ δημόσιον τὸν νόμιμον φόρον, συνένοχοι δὲ καὶ τῆς πατρίδος ἐχθροὶ ἦνε καὶ οἱ ἀποκρύπτοντες αὐτοὺς ἢ ὁπωσδήποτε συνεπικουροῦντες.

§ 133. **Περιστάσεις.**—Ἀλλ', ἀφ' οὗ οὕτως ἀπαραίτητος ἦνε ἡ καταβολὴ τῶν φόρων, δὲν ὑπάρχουσι καὶ περιστάσεις, καθ' ἃς ὑπὸ τῆς πολιτείας δύναται νὰ γίνῃ ἀναστολὴ αὐτῶν, νὰ συμβῇ δηλ. τὸ καλούμενον **φοροστάσεις**:

Ἀληθῶς ὑπάρχουσιν ἐξαιρετικαὶ τινες περιστάσεις, αἵτινες ἦνε αἱ ἀκόλουθοι:

α') ἂν ἡ πολιτεία διεξάγῃ μακρὸν πόλεμον, ὅτε το-

σαῦται ἐργάτιδες χεῖρες ἦνε ἀπησχολημέναι εἰς τὴν στρα-
τιωτικὴν ὑπηρεσίαν,

β') ἂν πρὸ μακροῦ χρόνου ἐκ μακροῦ ἀγῶνος ἐξῆλ-
θεν αὕτη, καὶ

γ') ἂν θεωρηθῇ ἐνέσκηψεν εἰς τὴν χώραν.

Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ περιπτώσει ἐπιτρέπεται ἡ ἀναστολή
τῶν φόρων, διότι τότε ἀδικαιολόγητος θὰ ἦνε αὕτη καὶ
θὰ διακυβεύσῃ αὐτὴν ταύτην τὴν συντήρησιν καὶ ὑπόστασιν
τῆς πολιτείας, αὐτὸ τὸ μέλλον τῆς πατρίδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

§ 134 Ὁ σεβασμὸς τῶν μνημείων τῆς τέχνης ἦνε καθ'ἑκτον. — Ὡς ἡ σημαία, ἅτε ἀντιπροσωπεύουσα τὴν πατρίδα, ἦνε ἀξιολάτρευτος, ἀγιωτάτη καὶ σεμνοτάτη, οὕτω καὶ πᾶν τὸ ὑπομνησκον καθόλου τὴν δόξαν καὶ τὴν δύναμιν τῆς πατρίδος ἦνε ἱερὸν καὶ προσφιλὲς καὶ ἐπιβάλλεται ἡμῖν, ἵνα παντὶ σθένει διασώζωμεν.

Καὶ εἰς τὰ μνημεῖα ἄρα τῆς τέχνης τῶν ἑαυτοῦ προγόνων ἕκαστος λαὸς ὀφείλει ἐκ φιλοπατρίας νὰ προσδλέψῃ μετὰ θαυμασμοῦ καὶ λατρείας. Ἐν τούτοις ἀνευρίσκει τὴν παρ' ἐκείνοις διαμορφωθείσαν ἰδέαν τοῦ καλοῦ καὶ ταύτην ὡς γνώμονα ἔχων δύναται νὰ διακρίνῃ καὶ τὸν βαθμὸν τῆς φαντασίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως καθόλου τοῦ πολιτισμοῦ τῆς πατρίδος αὐτοῦ.

§ 135. Διὰ τί ἐπιβάλλεται μάλιστα τοῖς Ἕλλησιν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὰ προγονικὰ ἔργα; — Τὸ δ' ἀριστοτάκον ἐλληνικὸν ἔθνος, ὡς ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις εἵδεσι τοῦ πολιτισμοῦ διαλάμπει ὥσπερ ἥλιος καὶ ἵσταται ἐν ἀπροσπελάστῳ ὕψει, οὕτω καὶ ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ διατελεῖ ὁ ἀριστος τύπος καὶ ὑπογραμμός, ὁ θεῖος διαμορφωτὴς τοῦ τελείου καλοῦ καὶ ἡ ἐστία τῶν αἰωνίων ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης.

Ἐν τοῖς ἔργοις τῆς ἐλληνικῆς τέχνης αἴρεται πᾶσα ἀτέλεια παρατηρουμένη ἐν τῇ τέχνῃ τῶν ἄλλων ἀρχαίων λαῶν καὶ ἐπανθελὶ αἰδίου χάρις. Ἐπὶ παντὸς μνημείου τῆς

τέχνης, ὅπερ κατέλιπεν ἡμῖν ἡ θεσπεσία ἑλληνικὴ ἀρχαιο-
της, κεῖται ἀποτετυπωμένη ἢ σφραγὶς τῆς περιωνύμου προ-
γονικῆς μεγαλοφυΐας, καὶ ἔχομεν τοὺς ἀφευθεῖς μάρτυρας
τοῦ εὐκλεοῦς παρελθόντος καὶ τοῦ ἀνυπερβλήτου πολιτισμοῦ
τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος.

Διὸ καὶ πάντες οἱ ἐν τοῖς γράμμασι καθηγγεμένοις τῶν
μάλιστα ἐν τῷ πολιτισμῷ προηγημένων λαῶν ἀπὸ τῶν χρό-
νων τῆς ἀναγεννήσεως καθήκον ἑαυτῶν ἐθεώρησαν νὰ ἀνα-
σκάψωσι κατ' ἐξοχὴν τοὺς χώρους, ἐν οἷς ἔδρασαν ὁ ἀθάνα-
τος ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος, ἵνα φέρωσιν εἰς φῶς καιμῆ-
λίον τι τῆς προγονικῆς ἡμῶν εὐκλείας, ἵνα διαφωτίσωσι
σελίδι τινὰ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἢ πλουτίσωσι τοὺς πολυτί-
μους θησαυροὺς τῆς οἰκείας χώρας, ἢ καὶ παράσχωσιν εἰς
ὁμοεθνεῖς τεχνίτας ἀληθῆ πρὸς μίμησιν πρότυπα.

Οὕτως ἐγεννήθη ἄκρατος θαυμασμός πρὸς τὴν ἑλληνικὴν
καλλιτεχνίαν καὶ ζωντανή καθόλου ἀγάπη καὶ μελέτη
τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀνεφάνησαν οἱ αἰεδῖμοι
ἐκεῖνοι φιλέλληνας, εἴτινες, ὅτε σύσσωμον τὸ ἔθνος, ὡς εἰς
ἄνθρωπος ἠγέρθη ἀπὸ τοῦ Προῦθου μέχρι τῶν Λευκῶν ὀρέων,
ὡς ἄλλοι Φῆμιοι, Δημόδοκοι καὶ Ὅμηροι ἐξύμνουν τὰ νέα
θαύματα καὶ τρόπαια τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀκάθεκτοι συν-
ηγωνίζοντο μετὰ τῶν ἡρώων πατέρων καὶ ἐν Πέτρᾳ καὶ ἐν
Ναυπλίῳ καὶ ἐν Φαλήρῳ καὶ πολλαχοῦ ἄλλαχοῦ. Ἡ τιμὴ δ'
αὕτη συμμετοχὴ τούτων καὶ τὰ θαυμαστὰ μεγαλουργήματα τοῦ
μαχομένου ἔθνους συνεβάλλοντο εἰς τὸν ἔκφρονα ἐκείνον ἐνθου-
σιασμόν, ὅστις διαδραμῶν τὴν οἰκουμένην σύμπασαν ἑτερμά-
τισε διὰ τοῦ Ναυαρίνου τὸν γιγάντειον τῶν πατέρων ἀγῶνα.

Καὶ νῦν δ' ἔτι ἡ ἱερὰ Ἄλτις, οἱ Δεῖφοι καὶ ὁ Παρθενών,
τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο καὶ ἁρμονικὸν τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς
ἀποτύπωμα, καὶ τόσα ἄλλα ἔξοχα μνημεῖα ἀποτελοῦσι κρα-

τερῶτατα προπύργια τῆς ἀθανασίας τῆς φυλῆς ἡμῶν καὶ πολυτιμωτάτην παρακαταθήκην τῶν προγόνων καὶ πατέρων εἰς ἡμᾶς.

Ἐκ τῶν προρρηθέντων κατανοοῦμεν τὴν ἐκ τῶν προγονικῶν κειμηλίων μεγίστην ὠφέλειαν καὶ τὸ ἱερὸν καθήκον, ὅπερ ἔχομεν, ὅπως μετὰ λατρείας ἀφοσιώμεθα εἰς τὰ ἀρχαῖα τῶν προγόνων καλλιτεχνήματα καὶ ἀγρυπνώμεν, ἵνα μὴ φθείρονται ὑπὸ ἱεροσύλων ἢ λάθρα ἐξάγωνται τῆς πατρίδος, ἢ πωλῶνται εἰς ξένους. Οἱ ταῦτα πράττοντες δὲν ἦνε γνήσια τῆς πατρίδος τέκνα· ληστεύουσι τὸν ἐθνικὸν θησαυρὸν αὐτῆς, διότι οἱ νόμοι κηρύττουσι τὰς ἐλληνικὰς ἀρχαιότητας κτῆμα ἐθνικὸν συμπάντων τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ προθύμως παρέχουσι πρὸς ἔρευναν καὶ μελέτην εἰς πάντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη· ἦνε προδόται τῆς προγονικῆς δόξης, διότι θραύουσι τὴν ἐνότητά τῆς πατρὸς ἱστορίας.

Ἡ πατρίς δ' ἡμῶν πολλάκις πολυειδῶς ἀπέδειξε, πόσον ἦνε υπερέφανος ἐπὶ τῇ ἀνεκτιμήτῳ ταύτῃ κληρονομίᾳ, πόσον σεμνύνεται ἐπὶ τοῖς μνημείοις, ἅτινα διέσωσεν αὐτῇ ὁ χρόνος καὶ ἐφ' ὧν ἀναζῇ, ἀπαστρέπτει καὶ κορυφῶται ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀκεραιότης αὐτῆς, καὶ πόσον ἐπιθυμεῖ, ἵνα ὥς τοῖς πᾶσι σεβαστά.

Ἐψηφίσαντο νόμους δρακοντεῖους πρὸς διάσωσιν καὶ συντήρησιν αὐτῶν, ἀνήγειρε καλλιμάρμαρα μουσεῖα καὶ στήματα ὥς προδότας καὶ πατραλοίας τοὺς ἀπεμπολῶντας ἢ σὺλῶντας, ἢ φθείροντας τῆς γεγραμῆς αὐτῆς ἀρχαιότητος τὰ μνημεῖα.

§ 136. **Ἐὰν τὰ τῆς ξενοκρατίας μνημεῖα ᾖσαν σεβασμοῦ.**—Τῆς ἡμετέρας δὲ μερίμνης πρέπει νὰ τυγχάνωσιν οὐ μόνον τὰ τῆς ἀκηράτου ἐλληνικῆς τέχνης μνημεῖα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἐπὶ τῆς ξενοκρατίας γενόμενα. Καὶ ταῦτα

ὀφείλομεν νὰ μελετῶμεν καὶ περισφύζωμεν, διότι οὐ μόνον ἱστορικὰ μνημεῖα καὶ πολλάκις ἐξόχου ἀρχαίας ἢ μεσαιωνικῆς τέχνης ἔργα ἴνε, ἀλλὰ καὶ αἰώνια μαρτύρια τῆς ἀνυπερβλήτου ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης καὶ τῆς ἐνότητος τῆς ἱστορίας τῆς ἀειζῶου φυλῆς ἡμῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

§ 137. **Δικαιώματα τοῦ προσώπου.** — Ὁ ἄνθρωπος ὡς μέλος τῆς πολιτείας ὑπόκειται, ὡς εἶδομεν, εἰς ποικίλα καθήκοντα. Πρὸς ταῦτα ἀντιστοιχοῦσι διάφορα δικαιώματα, ἅτινα ἀνεγνώρισθησαν τῷ ἄνθρωπῳ καθόλου καὶ τῷ πολίτῃ μετὰ μακροῦς καὶ αἱματηροῦς κατὰ τῆς ἀπαισίτου ἀνομίας καὶ τῆς θεοστυγοῦς δεσποτείας ἀγῶνας, ἐν οἷς μάλιστα ἐπρωτοστάτησε τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος μετὰ τοῦ γαλλικοῦ.

§ 138. **Διαιρέσεις τῶν δικαιωμάτων τοῦ προσώπου.** — Τὰ δικαιώματα ταῦτα διακρίνονται· 1^{ον} εἰς πολιτικά, 2^{ον} εἰς ἀτομικά ἢ προσωπικά, ἢ θεμελιώδη ἢ δημόσια, ἢ ἀτομικὰς ἢ προσωπικὰς ἐλευθερίας, καὶ 3^{ον} εἰς ἁστικά.

§ 139. **Πολιτικά δικαιώματα.** — Πολιτικά δικαιώματα λέγονται τὰ δικαιώματα, ἅτινα παρέχονται μόνον εἰς τοὺς πολίτας, τοὺς κεκτημένους τὰ ὑπὸ τοῦ δημοσίου δικαίου ἀπαιτούμενα προσόντα, ἀποκλειομένων τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς πολιτείας, κατὰ γενικὸν δὲ κανόνα καὶ τῶν ἁλλοδαπῶν τιαῦτα ἐν Ἑλλάδι δικαιώματα ἦνε τὸ τοῦ ἐκλέγειν ἢ ἐκλέγεσθαι, τὸ εἶναι ἔνορκον, τὸ εἶναι δεκτὸν ἐν δημοσίαις λειτουργίαις κτλ.

§ 140. **Ἀτομικά δικαιώματα.** — Ἀτομικά δὲ ἢ

προσωπικά δικαιώματα ἦνε τὰ δικαιώματα, ἅτινα ἀσφαλίζονται ὑπὸ τοῦ συντάγματος ὑπὲρ πάντων ἐν γένει τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ ζώντων προσώπων ἀσχέτως ἰθαγενείας, γένους, ἡλικίας κτλ.

Ταῦτα ἐν Ἑλλάδι καθορίζονται διὰ τῶν ἄρθρ. 3—20 τοῦ ἰσχύοντος συντάγματος, διαγράφουσι δὲ τὰ ὅρια τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου δράσεως, ἀποκλειομένης ἢ περιοριζομένης τῆς ἐπεμβάσεως τῆς πολιτείας. Οὕτω τὰ ἄρθρ. 4^{ον} καὶ 5^{ον} ἀσφαλίζουν τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου, τὸ ἄρθρον 12^{ον} τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας.

§ 141. Σπουδαιότης τῶν πολιτικῶν καὶ προσωπικῶν δικαιωμάτων. — Διὰ τῶν πολιτικῶν καὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων παρεσκευάσθη ἔνδοξος ἡ ἱστορικὴ σταδιοδρομία τῆς ἀνθρωπότητος, ἠδυνήθησαν οἱ ἐρίζοντες τοῦ πνεύματος καὶ ἐφωτίσθησαν δι' οὐρανίου φωτὸς μεγάλοι πρᾶγμονες λαοὶ εἰς τὴν ἰδίαν εὐημερίαν καὶ τὴν πλήρη ἀκμὴν καὶ πρόσδον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· διὸ καὶ δικαίως θεωροῦνται, ὅτι ἀποτελοῦσι σπουδαιότατα τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθὰ καὶ χαρακτηρίζονται ἱερὰ καὶ ἀπαραράγραπτα.

§ 142. Σεβασμὸς καὶ προστασία τῶν πολιτικῶν καὶ προσωπικῶν δικαιωμάτων. — Ὅθεν εὐλόγως πρὸς τὰ δικαιώματα ταῦτα, ὧν οὕτως ἐξαισιοὶ ἦνε αἱ τε ὕλικοι καὶ πνευματικοὶ καρποί, καὶ ἡ πολιτεία καὶ τὰ μέλη ταύτης τρέφουσιν ἱερὸν σεβασμόν.

Οἱ ἀγαθοὶ νόμοι ἐν πάσῃ συνταγματικῇ πολιτείᾳ ἐξασφαλίζουν ἰσχυρῶς καὶ προστατεύουσιν αὐτὰ ὡς συνταγματικὰ τῆς ἐθνικῆς ἀσφαλείας καὶ πρόδου. Ἀλλ' ὑπὸ ἀπόλυτον μοναρχίαν τὰ εἰρημένα δικαιώματα ἢ ὅλως ἐλλείπουσιν ἢ κατὰ τύπον μόνον ὑφίστανται, διότι συνηθέστατα καταπατοῦνται καὶ παραβιάζονται εἴτε ὑπ' αὐτῆς τῆς

ἰδιοτροπίας τοῦ μονάρχου, εἴτε ὑπὸ τῶν δημοσίων ὀργάνων αὐτοῦ.

Καὶ οἱ ἀγαθοὶ δὲ πολῆται μέχρι παραφορᾶς, μέχρι αὐτοθυσίας ὑπερασπίζουσι τὰ δικαιώματα αὐτῶν κατὰ παντὸς καταπατοῦντος ἢ ἀπειλοῦντος τὴν τούτων ἀκεραιότητα.

Ἡ ἀμέλεια τῆς ἀμύνης ταύτης ἐλέγχει μαρασμὸν τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς καὶ παρασκευάζει κινδύνους τῇ ἐθνικῇ πολιτείᾳ, διότι δύναται νὰ γεννήσῃ τύραννον ἢ νὰ συντρίψῃ καὶ βαρβαρώσῃ τὴν πολιτείαν.

§ 143. Ἀστικά δικαιώματα. — Ἀστικά δὲ δικαιώματα καλοῦνται τὰ ἀνήκοντα κατὰ γενικὸν κανόνα εἰς πάντα τὰ πρόσωπα τὰ ζῶντα ἐν τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ, καθοριζόμενα δ' ὑπὸ τοῦ ἀστικοῦ δικαίου αὐτῆς· οὕτω Γάλλος ζῶν ἐν Ἑλλάδι ἔχει τὸ ἀστικὸν δικαίωμα νὰ ἦναι ἀγοραστὴς καὶ πωλητὴς ὀρισμένου πράγματος, θαναιστῆς ἢ ὀφειλέτης, μισθωτῆς ἢ κύριος κτήματος, μέλος οἰκογενείας κ.τ.τ.

Ἐν ταῖς ἐπομένοις πραγματευόμεθα πρῶτον περὶ τῶν ἀτομικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ εἶτα περὶ τῶν ἀστικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΑΥΤΟΣΥΝΤΗΡΗΣΙΑ

§ 144. **Ἐννοία τοῦ δικαίου τῆς αὐτοσυντηρησίας.**—Πρώτιστον καὶ σπουδαιότατον δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἦνε θεμελιώδης καὶ ἀναγκαία προϋπόθεσις παντὸς ἄλλου δικαιώματος, ἦνε τὸ τῆς αὐτοσυντηρησίας, ἥτοι τὸ δικαίωμα τοῦ διατηρεῖν ἕκαστον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν.

Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐπιβάλλεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀρμεμφύτου τῆς ζωῆς εἷς τε τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἄλλην ἐνόργανον φύσιν, διὸ ἦνε ἱερὸν, αἰώνιον καὶ ἀπαράγραπτον.

Ἡ σωματικὴ ζωὴ ἦνε τὸ πρῶτον καὶ ἀναγκαιότατον ὄργανον, δι' οὗ ἡ πνευματικὴ τοῦ ἀνθρώπου δύναμις ἐμφανίζε-
ται ἐν τῷ κόσμῳ ἐνεργοῦσα καὶ πραγματοποιοῦσα τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ. Ὅθεν καὶ ἡ θεία ἡμῶν θρησκεία ἐπιβάλλει νὰ διατηρῶμεν τὴν ἐπίγειον ἡμῶν ζωὴν καὶ νὰ φροντίζωμεν διὰ τῶν προσφόρων τρόπων, ὅπως ἀναδεικνύωμεν τὸ σῶμα τελειότερον καὶ ἐπιτηδειότερον τῆς ψυχῆς ὄργανον.

§ 145. **Συντελεστικὰ τῆς εὐεξίας τοῦ σώματος.**—Πρὸς εὐεξίαν δὲ τοῦ σώματος καὶ διατήρησιν ἐν γένει τῆς ἡμετέρας ὑγιείας ἀναγκαιότατα ἦνε:

α') ἡ καθαριότης, ἥτις ἄλλως ἐπιβάλλεται ἡμῖν καὶ ὑπὸ τοῦ ὀφειλομένου τῇ κοινωνίᾳ σεβασμοῦ,

β') ἡ ἐγκράτεια, ἥτις ἐκ τῆς λιτότητος, τῆς νηφα-
λιότητος καὶ τῆς σωφροσύνης ἀποτελουμένη σφίζει τὸ
τε σῶμα καὶ τὰς οἰκονομικὰς ἡμῶν δυνάμεις, καὶ

γ') ἡ **σωματικὴ ἄσκησις**, ἣτις παρασκευάζει εὐσταλῆ καὶ εὐρωστα σώματα.

§ 146. **Ἄμυνα**.—Ἐκ τοῦ δικαίου τῆς αὐτοσυντηρησίας πηγάζει, ὅτι ἕκαστος ὀφείλει οὐ μόνον νὰ διεκδικῇ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ δίκαιον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τούτου νὰ ἐπιδιώκῃ διὰ πάντος τρόπον, μετρίαζομένου καὶ εὐγενεστεροῦ καθισταμένου μόνον ὑπὸ τῆς ἠθικῆς. Ἀποτέλεσμα τοῦ πρὸς αὐτοσυντηρησίαν ἀγῶνος ἦγε καὶ ἡ **ἄμυνα**, ἣτις οὐ μόνον ὑπὸ τῆς ἠθικῆς, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιτρέπεται, ἅτε στενωτάτα συνδεομένη μετὰ τοῦ δικαίου τῆς αὐτοσυντηρησίας.

Καλεῖται δ' ἄμυνα, ἡ ἐνέργεια ἡ γινομένη πρὸς ἀπόκρουσιν ἀρξαμένης ἢ ἐπικειμένης κατὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν προσβολῆς.

Δικαιοῦται ἄρα νὰ πράξῃ τις πᾶν τὸ δυνατόν πρὸς υπεράσπισιν τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ἢ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ἑαυτοῦ σώματος, χωρὶς νὰ ὑπόκειται εἰς τινα ὑπὸ τοῦ νόμου τιμωρίαν, ὡσάκις ἡ **προσβολὴ** κατ' αὐτοῦ ἐπικείται ἢ ἤρξατο ἤδη· ἂν δ' ὅμως ἴδωμεν, ὅτι πᾶς κίνδυνος καθ' ἡμῶν ἐξέλπεν, ὀφειλομένον νὰ διακόπτωμεν τὴν **ἄμυναν**.

Ἀναγκαῖον ὡσαύτως ἦγε ἡ **ἄμυνα** νὰ μὴ σκοπῇ κατ' εὐθείαν τὸν θάνατον ἢ τὸν τραυματισμὸν τοῦ προσβάλλοντος, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς προσβολῆς νὰ ὑπάρχῃ **ἰσορροπία**, διότι, ἂν υπερβῶμεν τὰ ὅρια τῆς νομίμου ἀμύνης, ποιοῦμεθα τὴν καλουμένην **ὑπερβάσιν ἀμύνης**, ἣτις ἦγε κολάσιμος.

ΣΗΜ. Ὡς ἡ ἐν περιπτώσει ἀναγκαίας ἀμύνης ἀνθρωποκτονία δὲν ἦνε ἔγκλημα, οὕτω καὶ ὅταν τὴν πατρίδα υπερασπίζοντες ἀποκτείνωμεν τοὺς ἐναντίον αὐτῆς ἐπελθόντας πολεμίους.

§ 147. **Περιορισμοὶ τοῦ δικαίου τῆς αὐτοσυντη-**

ρησίας.—Τὸ δίκαιον τῆς διατηρήσεως τῆς ζωῆς ὑποχωρεῖ. ὅταν ἐξαναγκασώμεθα εἰς πράξιν ἀντικειμένην τῇ ἡθικῇ ἢ ταῖς θρησκευτικαῖς ἡμῶν πεποιθήσεσι, καὶ καθόλου ὅταν ἀπαίτηται παρ' ἡμῶν παράβασις ἱεροῦ καθήκοντος.

Ἐπομένως ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν ὁ φόβος τοῦ θανάτου καὶ ἡ δειλία ἦνε ἀπεδοκιμαστέα, τοῦναντίον δ' ἡ ὑπὲρ τῶν εὐγενῶν ἰδεωδῶν αὐτοθυσία ἀποτελεῖ τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς ἡθικῆς τοῦ ἀτόμου.

Ἄς φειδόμεθα λοιπὸν καὶ ἄς ἐξασφαλίζωμεν τὴν ἡμετέραν ζωὴν, ἀλλ' ἄς ἐκθέσωμεν αὐτὴν ἐκουσίως εἰς κίνδυνον, ἄς θυσιάσωμεν χάριν τοῦ θριάμβου τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ δικαίου, χάριν τῶν ἀθανάτων ἰδεωδῶν, τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ἐν οἷς ἐνσαρκοῦται τὸ ἄκρον ἅγιον, ἡ τελεία τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴ. Γεραίρονται οἱ μάρτυρες τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας καὶ ἀείμνηστον καταλείπουσι δόξαν οἱ ἥρωες τῆς πατρίδος.

§ 148. **Καθῆκον τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων.**—Ἦνα δ' ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοσυντηρησίας ἀσφαλῶς ἐπιτευχθῇ ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ καὶ ὑπάρχῃ ἡ κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη, ἀπαραίτητον καθῆκον ἔχει ἕκαστος νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ σέβηται τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων, μεθ' ὧν συζῇ, καὶ νὰ ὑπερασπίσῃ δὲ καὶ σφίξῃ αὐτὴν κινδυνεύουσαν ὥς καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ.

Τὸ καθῆκον τοῦτο ὀφείλει πᾶς νὰ θεωρῇ ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον διὰ πάντα ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν οὗτος ἦνε ἔμβρυον μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ. Κατακριτέα ἄρα καὶ ἀξιώσιμα ἦνε καὶ αἱ βρεφονομίαι καὶ οἱ ἄλλοι φόνοι, ὥς καὶ οἱ ἀκρωτηριασμοὶ καὶ πᾶσα καθόλου ἐκνυσία βλάβη τῆς ζωῆς καὶ τῆς υἱείας τοῦ ἄλλου.

Οὗ μόνον δὲ τὸ ἄτομον ὀφείλει νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς

διατηρήσεως τῆς ζωῆς τοῦ πλησίον, ἀλλὰ καὶ ἡ **πολιτεία** καθήκον ἔχει νὰ λαμβάνῃ τὰ προσήκοντα μέτρα πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς διατελούντων καὶ νὰ συντελῇ εἰς τὴν ὑγίειαν αὐτῶν. Καὶ πᾶς δὲ **πολίτης** δικαιούται νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς πολιτείας, ἐν ᾗ ζῇ, τὴν προστασίαν τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς. Ἡ ζωὴ ἐκάστου ἀτόμου ἀποτελεῖ σπουδαῖον ἐθνικὸν κεφάλαιον, πολύτιμον ἐθνικὴν δύναμιν.

Τὸ καθήκον τοῦ **σεβασμοῦ πρὸς τὴν ζωὴν** τῶν ἄλλων γεννᾷ τὴν παρὰ μεγαθύμων τῆς πατρίδος τέκνων ἢ παρὰ τῆς κυβερνήσεως ἱδρυσιν καὶ συντήρησιν διαφόρων εὐαγῶν καθιδρυμάτων, οἷα τὰ νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα καὶ βρεφοκομεῖα πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς υγείας καὶ διατήρησιν τῆς ζωῆς τοῦ πλησίον.

ΣΗΜ. Τὸ δίκαιον τῆς **αὐτοσυντηρησίας** δὲν ἦνε μόνον **ἀτομικόν**, ἀλλὰ καὶ τῆς **πολιτείας**. Ἐκ τούτου δὲ καὶ αὕτη ἐν ἀνάγκῃ αἰμύνης πρὸς προάσπισιν τῶν ἑαυτῆς συμφερόντων καὶ τῆς ὑπάρξεως δικαιούται νὰ καταδικάζῃ καὶ εἰς θάνατον ὠρισμένους **ἐγκληματίας** καὶ νὰ ἀπαιτῇ παρὰ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, ὅπως σέβωνται τὴν ὑπόστασιν αὐτῆς ἢ καὶ νὰ προσφεύγῃ εἰς **πόλεμον**, ἂν τὰ καλούμενα **εἰρηνικά μέσα** καὶ πεμφθὲν **τελεσίγραφον** ἀπέβησαν μάταια.

Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ δικαιώματος ὁρμωμένη ἡ **πολιτεία** δύναται νὰ ἐπαυξάνῃ πρὸς πρόοδον αὐτῆς καὶ τὰ **ὕλινά ἀγαθὰ**, ἅτινα φέρει κέρηται.

Αὐτοκτονία.

§ 149. **Ἔννοια τῆς αὐτοκτονίας.**—Εἰς τὸ δικαίωμα τῆς **αὐτοσυντηρησίας** ἀντίκειται ἡ **αὐτοκτονία** ἢ **αὐτοχειρία**, ἥτοι ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐκουσία καὶ βιαία **καταστροφή τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς**, διότι προσβάλλει καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἠθικὴν.

Ὁ αὐτόχειρ ἁμαρτάνει εἰς τὸν θεῖον πλάστην καὶ τὴν ἁγίαν ἡμῶν θρησκείαν, ἐγκαταλείπει αἰσχροῦς τοὺς οἰκείους εἰς θλίψεις καὶ πολλάκις ἀπροστατεύτους καὶ τῆς διαφθορᾶς ἔρμαια, ἀδικεῖ τὴν κοινωνίαν, πρὸς ἣν ἔχει καθήκοντα, ἀφ' οὗ ζῶν ἀπέλαυσεν ἐν αὐτῇ πολλῶν δικαιοματίων, καὶ κακουργεῖ πρὸς τὴν πολυφιλητον πατρίδα.

§ 150. **Καταλογισμὸς τῆς αὐτοκτονίας.**— "Ἰνα δὲ κριθῇ προσηκόντως ἡ ἠθικὴ ποιότης τῆς αὐτοχειρίας, ἀναγκαῖον ἦνε νὰ ληφθῶσι πρὸ ὀφθαλμῶν αἱ προκαλέσασαι ταύτην αἰτίαι.

Αὕτη ἦνε **συγγνωστή**, ἂν διεπράχθη ἐν παραφορᾷ μανίας καὶ ἐν ἐκστάσει φρενῶν· ὅπως δ' ὅμως ἀδικαιολόγητος τυγχάνει, ὅταν προέρχεται ἐξ ἀπελπισμοῦ δι' ἀνίατον νόσημα ἢ ἐξ ἀηδίας καὶ μίσους πρὸς τὴν ζωὴν δι' ἐπικειμένην ἢ καὶ ἐπελθοῦσαν συμφορὰν, ἢ ἐκ στρεβλῶν δοξασιῶν ἢ διὰ λόγους καθόλου ματαίους καὶ εὐτελεῖς. Ἐν ταῖς τοιαύταις περιπτώσεσιν ἐξελέγχεται ἀπώλεια ὑπομονῆς καὶ εὐσταθείας, πίστεως καὶ ἐλπίδος, ἔλλειψις παντὸς ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ φρονήματος. Διὸ τὸν **τοιούτον αὐτόχειρα** ἡ μὲν **κοινωνία** θεωρεῖ ἀξιοκατάκριτον, ἡ δὲ **θρησκεία** ἀσυγχώρητον καὶ τῆς νενομισμένης ταφῆς ἀνάξιον, οὐ μόνον ἵνα τιμωρήσῃ τὸν διὰ τῆς φρικτῆς πράξεως αὐτοῦ προσκρούσαντα εἰς τὸ γνήσιον πνεῦμα τοῦ **χριστιανισμοῦ** καὶ ἀπαρνησάμενον ποικίλας κοινωνικὰς ὑποχρεώσεις, ἀλλὰ καὶ ἵνα σωφρονίσῃ τοὺς ζῶντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ

§ 151. "Εννοια τοῦ δικαίου τῆς τιμῆς. — Ὁ ἄνθρωπος φύσει ὢν λογικὸν καὶ ἠθικὸν ὃν ἀξιοὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀληθοῦς αὐτοῦ προορισμοῦ οὐ μόνον νὰ διασφίξῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνισχύῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὰς λογικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτοῦ ιδιότητας.

Τὸ σύνολον τῶν λογικῶν καὶ ἠθικῶν τούτων τοῦ ἀνθρώπου ιδιοτήτων ἀποτελεῖ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν, τὴν τιμὴν αὐτοῦ. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ὁ ἄνθρωπος μόνος αὐτὸς ἔχει συναίσθησιν τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἀξίας, ἡ τιμὴ λέγεται ἐσωτερικὴ ἢ ἐξ ὑποκειμένου, καθ' ὅσον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἀναγνωρίζουσιν αὐτὴν εἰς τι πρόσωπον καὶ ἐκδηλοῦσι σεβασμὸν πρὸς αὐτὸ ὡς λογικὸν καὶ ἠθικὸν ὃν ὀνομάζεται ἐξωτερικὴ ἢ ἐκτίμησις ἢ καὶ ὑπόληψις. Τὴν ὑπὸ τὴν τελευταίαν ἐννοίαν τιμὴν περιλαμβάνει τὸ δίκαιον τῆς τιμῆς καὶ ταύτην ἡ πολιτεία προστατεύει.

Κατὰ τὰ προειρημένα λοιπὸν τιμὴ ἦνε ἡ συναίσθησις, ἦν ἕκαστος ἡμῶν ἔχει περὶ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἀξίας ὡς λογικοῦ καὶ ἠθικοῦ ὄντος καὶ ἡ παρὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀναγνώρισις αὐτῆς.

Ζῶν ἄρα ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει τὸ μὲν πλήρη καὶ ἀπόλυτον συναίσθησιν τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ τιμῆς νὰ ἔχῃ, τὸ δὲ μεγάλως νὰ φροντίζῃ, ὅπως δι' ἀμέμεπτου καὶ

ἐναρέτου βίου ἐκδηλοῖ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ τιμὴν πρὸς κτήσιν καὶ τῆς παρὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐκτιμήσεως.

§ 152. **Φιλοτιμία.** — Ἡ τοιαύτη πρὸς τὴν παρὰ τῶν ἄλλων ἐκτίμησιν ἡμῶν σπουδὴ ἦνε ἔμφυτος καὶ ἀρετὴ ἔξοχος ἀποτελεῖ δὲ τὴν καλουμένην **φιλοτιμίαν**. οὐδαμῶς ὅμως ἡ σπουδὴ αὕτη πρέπει νὰ ἦνε ὑπέρμετρος, διότι ἀποβαίνει πάθος, περιπίπτει εἰς **ψευδοφιλοτιμίαν**, ἣς κυριώτερα εἶδη· ἡ **φιλοδοξία**, ἡ **δοξομανία**, ἡ **ὕψηλοφροσύνη**, ἡ **ἀλαζονεία** καὶ ἡ **ματαιοφροσύνη** ἡ **κενοδοξία**.

§ 153. **Σπουδαιότης τῆς τιμῆς.** — Ἐνεκα δὲ τῆς σπουδαιότητος, ἣν ἔχει διὰ πάντα ἄνθρωπον ἡ **ἐξωτερικὴ τιμὴ**, ὀφείλομεν εὐ μόνον νὰ προνοῶμεν περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς τιμῆς ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπαιτῶμεν παρὰ τῶν ἄλλων, ὅπως ἀναγνωρίζωσι καὶ σέβωνται ταύτην.

Ἐκ τῆς **τιμῆς ταύτης** πηγάζουσι **ποικίλα ἡμῶν δικαιώματα**, ὥς τὸ μετὰ παρρησίας ἐμιλεῖν πρὸ τῶν ἄλλων, ἢ πρὸς ἡμᾶς πίστις αὐτῶν, καὶ καθόλου κοσμοῦνται πάσαι αἱ κοινωνικαὶ ἡμῶν σχέσεις. Διὰ τοῦτο δ' ἡ τιμὴ ἀποτελεῖ τὸ ἀφθαρτον μέρος τοῦ ἡμετέρου βίου, τὸν πολυτιμότετον θησαυρὸν ἡμῶν, καὶ ἐπὶ τῆς ἀγαθῆς δόξης τοῦ ἡμετέρου ὀνόματος στηρίζεται ὁ ἀληθὴς ἡμῶν βίος καὶ αὐτὸ τὸ κλέος τῆς πατρίδος. Ἄνευ ταύτης τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὑπείστασις ἀποβαίνει ψευδής, διότι τὸν ἄτιμον οὐδεὶς ἐν τοῖς ἀνθρώποις λογιζέται.

§ 154. **ὑπεράσπισις τῆς τιμῆς.** — Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ βασιλέως ἢ τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος μέχρι τοῦ τελευταίου πολίτου σέβεται καὶ προσπίζει τὴν τιμὴν αὐτοῦ κατὰ πάσης ἀδίκου προσβολῆς, κατὰ πάσης καταπατήσεως τοῦ δικαιώματος τῆς τιμῆς αὐτοῦ, κατὰ πάσης ἐπιδαικτικῆς παραλαίψεως τοῦ ὀφειλομένου τῷ προσώπῳ αὐτοῦ σεβασμοῦ ἐκ μίσους, φθόνου, χαιρεκακίας.

ἐκδικήσεως, πολλάκις δὲ καὶ ἐξ ἰδιουσυγκρασίας ἢ φιλαυτίας ἀνθρώπου, ὅστις νομίζει, ὅτι ἀνυφοὶ ἑαυτὸν μειῶν τὴν τιμὴν τῶν ἄλλων διὰ συκοφαντιῶν, δι' ἐξυβρίσεων ἢ διὰ ψευδοῦς κατατηγνύσεως ἢ διὰ σπερμολογιῶν καὶ τῶν παρομοίων.

Πλὴν ἐν **τις περιστάσεις** δυνάμεθα νὰ ἀντιτάσσωμεν εἰς ὕβρεις, συκοφαντίας κ. τ. τ. χυδαίων καὶ χαμερπῶν ἀνθρώπων περιφρόνησιν ἢ καὶ συγγνώμην, νὰ ἐξακολουθώμεν δ' ἐκπληροῦντες μετὰ ψυχικῆς γαλήνης τὸ ἡμέτερον καθήκον· ἂν δ' ὅμως ἡ **ἠθικὴ ἡμῶν** ἐν τῷ κόσμῳ **ἐνέργεια** διακωλύηται ἢ ὅλως ἀναιρῆται, ὀφείλομεν νὰ μὴ μένωμεν ἀδιάφοροι, ἀλλὰ νὰ ζητήσωμεν παρὰ τοῦ προσβαλόντος ἡμᾶς **δημοσίᾳ** ἐξηγήσεις, ἢ διὰ τῆς ἀρμοδίας δικαστικῆς ἀρχῆς νὰ ἀπαιτήσωμεν ἱκανοποιήσιν τῆς προσβληθείσης τιμῆς ἡμῶν.

§ 155. **Καθῆκον πρὸς τὴν τιμὴν τῶν ἄλλων.** — Ἐχόντες δὲ τὸ **δικαίωμα** νὰ ἀπαιτῶμεν **παρὰ τῶν ἄλλων** σεβασμὸν καὶ ἐκτίμησιν πρὸς τὴν τιμὴν ἡμῶν ἔχομεν καὶ **ἀπαρτίτητον καθῆκον** νὰ σεβώμεθα καὶ τιμῶμεν τὴν **τιμὴν αὐτῶν**· ὀφείλομεν παντὶ σθένει τοὺς ἀξίους τιμῆς νὰ ὑπερασπίζωμεν κατὰ πάσης ἀδίκου διαβολῆς, βλασφημίας, καθυδρίσεως καὶ καταλαλιᾶς. Καὶ γινώσκοντες δ' **ἐλάττωμά** τι τοῦ πλησίον, καθῆκον ἔχομεν νὰ μὴ ἀποκαλύπτωμεν αὐτό, ἐκτὸς ἂν ὑπέρτερον ἠθικὸν καθῆκον ἀπαιτήσῃ τοῦτο ἢ ὑπάρξῃ ἀνάγκη νὰ καταδείξωμεν τὴν ἠθικὴν ποιότητά τινος προσβαλόντος τὴν τιμὴν ἡμῶν ἢ καὶ ἄλλου ἀξιόσαντος τὴν ἡμετέραν ὑπεράσπισιν.

Ἐν τῷ δικαίῳ ἄρα τῆς τιμῆς ἐνυπάρχει οὐ μόνον ἡ ἐννοία τοῦ **δικαιώματος**, ἀλλὰ καὶ τοῦ **καθήκοντος**.

Οὐ μόνον δὲ τὰ άτομα τῆς κοινωνίας ὀφείλουσιν ἀπαρεγκλίτως νὰ σέβωνται τὴν τιμὴν ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ ἡ **πολι-**

ταῖα ὀφείλει νὰ προστατεύῃ τὴν τιμὴν τῶν διατελούντων ὑπ' αὐτήν. Τοῦτο ὀρθοποδοῦσαν καὶ περιλαμπρον αὐτήν καθίστα, τοῦναντίον δὲ εἰς παράλυσιν καὶ μαρασμὸν φέρει, ὅταν ἀνυπεράσπιστος καὶ τῷ τυχόντι ἔρμαιον καταλείπηται ἡ τιμὴ τῶν πολιτῶν.

Καὶ καθόλου δὲ ἡ **πολιτεία** εὐτυχεῖ καὶ μεγαλουργεῖ, ὅταν οὐ μόνον αὐστηρότατα ἐφαρμόζονται αἱ ποινικοὶ νόμοι κατὰ τοῦ συκοφάντου καὶ ὕbrisτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ **κοινωνία** αὐτῆς ἀντιτάσῃ κατ' αὐτῶν πλήρη περιφρόνησιν καὶ ἀποδιώκῃ ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς.

Πολιτεῖται καὶ **κοινωνίαι** θεραπεύονται καὶ ἀνεχόμεναι τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους φέρονται κατὰ κρημνῶν καὶ εἰς ἄφευκτον ὄλεθρον. Παράδειγμα ἔστωσαν αἱ ἀρχαῖαι Ἀθηναὶ καὶ ἡ Ῥώμη, αἵτινες ἐδαραθρώθησαν, ὅτε συκοφάνται σὺτιδανοὶ ἐθριάμβευον καὶ ἡκούοντο ἐν αὐταῖς.

ΣΗΜ. Τὸ **δίκαιον τῆς τιμῆς** ἀνήκει ὡσαύτως εἰς τὴν **πολιτείαν**, διὸ καὶ πᾶσα πολιτεία ὀφείλει νὰ διαφυλάττῃ καὶ προσπίξῃ τὴν τιμὴν αὐτῆς καὶ τὴν τῶν ἄλλων πολιτειῶν, μὴ ἐπιτρέπουσα μηδ' εἰς τοὺς ἐντὸς τῆς ἐδαφικῆς αὐτῆς κυριαρχίας εὐρισκομένους **ἀλλοδαποὺς** καθ' οἷονδήποτε τρόπον νὰ προσβάλλωσι τὸ δίκαιωμα τοῦτο.

Μονομαχία.

§ 156. **Ἔννοια τῆς μονομαχίας.** — Δύναται δ' ὅμως νὰ συμβῇ ὥστε ὁ προσβληθεὶς οὐ μόνον, καθ' οὓς προδιεγράψαμεν τρόπους, νὰ ἀπατήσῃ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ ἐπανεῖρθωσιν τῆς ἑαυτοῦ τιμῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς βίας ἐνίστῃ.

Μία τοιαύτη διὰ τῆς βίας ἔκφρασις ἱκανοποιήσεως καὶ λύσεως τῆς διαφορᾶς δύο ἀτόμων ἔγνε καὶ ἡ **μονομαχία**.

§ 157. **Ἱστορία τῆς μονομαχίας.** — Ἐν ταῖς ἀρχαῖαις τοῦ πολιτισμοῦ ἐστίαις ἡ μονομαχία ἐπετρέπετο, ἀλλὰ μόνον μεταξὺ προσώπων τὴν ὅλην ἀντιπροσωπεύοντων πολιτείαν· ἐκ τῶν πολλῶν παραδειγμάτων τῆς ἀρχαιότητος ἀναφέρονται τὰς μονομαχίας τοῦ Μενελάου καὶ Πάριδος, τοῦ Ἑκτορος καὶ Αἴαντος, τῶν Ὀρατίων καὶ Κουριατίων καὶ τοῦ Δαυὶδ καὶ Γολιάθ. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸ ἄτομον ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀπερροφάτο καὶ συνεχωνεύετο ἐν αὐτῇ, ἥτις ἀπετέλει τὸ πᾶν.

Ἄλλ' ἀναφαίνονται κατόπιν οἱ **μεσαιωνικοὶ χρόνοι**, καθ' οὓς, παρὰ τοῖς Γερμανοῖς μάλιστα, ἡ πολιτεία ὑπάρχει διὰ τῶν ἀτόμων, καὶ δι' αὐτῶν μόνον ἔχει σημασίαν καὶ λαμβάνει ὑπόστασιν. Εὐλογον λοιπὸν ἐθεωρεῖτο τότε, ἂν διὰ τῶν ὅπλων ἄτομα καὶ οἰκογένειαι ἐζήτουν ἱκανοποίησιν τῆς προσβληθείσης τιμῆς αὐτῶν, ἂν ἐμονομάχουν διὰ τὴν κατοχὴν ἀκινήτων κτημάτων, καὶ ὅτι ἡ μονομαχία εἶχε καθιερωθῇ ὡς μέσον ἀποδείξεως ἐπὶ διαφορῶν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων.

§ 158. **Χαρακτὴρ τῆς μονομαχίας.** — Ἀφ' ὅτου δὲ ὅμως ἡ πολιτεία ἀνέλαβεν ἰσχυρῶς τὴν υπεράσπισιν τῶν ἐαυτῆς μελῶν, ἡ **μονομαχία** οὐδέναι λόγον ὑποστάσεως ἔχει καὶ καταδικάζεται ὡς **ἐγκλημα**, ὡς ἔμμεσος δολοφονία ἢ ὡς ἀπόπειρα τοιαύτης. Θεωρεῖται ἀπάνθρωπος συνήθεια καὶ ἐπίμορφος, διὸ καὶ ἀπαγορεύεται ὑπὸ τε τῆς **ἠθικῆς** καὶ τοῦ **δικαίου**. Καὶ ὑπὸ μὲν τῆς **ἠθικῆς**, διότι οὐδαμῶς θὰ ἱκανοποιηθῇ ἡ προσβληθεῖσα τιμή, οὐδὲ θὰ ἐκπληθῇ εἰς τὸ αἶμα ἡ προσβολὴ τῆς τιμῆς ἀδεξίου εἰς τὸν χειρισμὸν τῶν ὅπλων, προκληθέντος εἰς μονομαχίαν καὶ φονευθέντος ὑπὸ ἐπιδεξίου ὀπλομάχου ἢ καὶ ἐκ τύχης ὑπὸ τοῦ ἠθικῶς ἀνα-

ξιοτέρου· ὑπὸ δὲ τοῦ **δικαίου**, διότι ἢ εἰς τὴν μονομαχίαν προσφυγὴ καὶ οὐχὶ εἰς τὰ δικαστήρια τῆς πολιτείας, τὰ ἔτιμια ὄντα νὰ ὑπερσπίσωσι τὴν ἀδικηθέντα, ἦνε κατάλυσις τοῦ δικαίου τῆς πολιτείας καὶ κατ' ἀκολουθίαν καταβάθρωσις τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Καὶ ἐλέγχθησαν μὲν **πολλὰ σοφίσματα** πρὸς δικαιολογίαν τῆς μονομαχίας, κατέφυγον δὲ πολλοὶ καὶ εἰς τὸ **ἔξῃς δόγμα**, τὸ οὐδεμίαν ἐνέχον ἀλήθειαν καθόλου λεγόμενον· ὅτι δηλ. «*volenti non fit injuria*» (=κατὰ τοῦ βουλομένου δὲν διαπράττεται ἀδίκημα)· διότι πολλάκις ὁ **προκαλούμενός** **τινα εἰς μονομαχίαν** πράττει τοῦτο εἴτε ἐκ ψευδοῦς φιλοτιμίας παρακινούμενος, εἴτε ὑπείκων εἰς τὰς προλήψεις τῆς κοινωνίας, θεωροῦσης τὴν μονομαχίαν γενναίω-ψυχίαν, εἴτε ἕνεκα ψυχολογικῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ ὁ καταναγκασμὸς δεσπόζει πάσης ἐλευθέρως βουλήσεως.

Ἀναγκνίστατον λοιπὸν ἀποβαίνει νὰ ἐκλίπη τὸ βάρβαρον, ἀντικοινωνικὸν καὶ τὴν ἀδικίαν ἐπιτείνον **ἔθιμον τῆς μονομαχίας**, τὸ οὐχὶ ἄλλως σπανίως καὶ γελοῖον καθιστάμενον διὰ τῶν εὐφυῶν μέτρων, ἅτινα ἐκ τῶν προτέρων μηχανῶνται οἱ **μάχρυρες**.

Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ὀφείλουσι νὰ συντελέσωσι καὶ ἡ **πολιτεία**, προσηκόντως προστατεύουσα τὴν τιμὴν τῶν ὑπ' αὐτὴν ζώντων, καὶ ἡ **κοινὴ γνώμη**, ἀμειλίκτως καταδικάζουσα τὸν προσβολέα, ἀνδρεῖον δὲ καὶ εὐγενῆ θεωροῦσα ἐκεῖνον, ὅστις ἐξ ἠθικῆς πεποιθήσεως ἀποφεύγει τὴν μονομαχίαν, ἵνα ἢ συμφώνως τοῖς νόμοις τῆς ἠθικῆς καὶ τῇ δικαίῳ τῆς πατρίδος, δράττεται δὲ τῶν ποικίλων ἄλλων ἐν τῇ ζωῇ περιστάσεων, ἵνα ἀποδείξῃ τὸ εὐφυχον αὐτοῦ.

Περίπτωσις, καθ' ἣν ὑπὸ τε τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἠθικῆς

ἐπιτρέπεται ἡ προσφυγὴ ἡμῶν οὐχὶ κυρίως εἰς μονομαχίαν, ἀλλ' εἰς ἄμεσον αὐτοδικίαν, ἵνα μόνον ὅταν προσβάλληται ἡ πατρίς, διότι τότε καὶ παθόντες θυσιάζομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὑπὲρ τῆς τιμῆς αὐτῆς.

ΣΗΜ. Τὸ ἔθιμον τῆς μονομαχίας εἰσήχθη ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι ἐκ τῆς Δύσεως, ἰδίως ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἀντιβασιλείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

§ 159. *Ἐννοία τῆς ἐλευθερίας.*—Ὁ ἄνθρωπος ὡς λογικὸν ὄν κέκτηται παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, ἵνα κατὰ βούλησιν ἀποφασίζῃ καὶ πράττῃ καὶ καθόλου ρυθμίζῃ πάντα τὰ ἑαυτοῦ· ἡ τριαύτη τοῦ ἀνθρώπου δύναμις ἀποτελεῖ τὴν ἐλευθερίαν ἢ τὸ αὐτεξούσιον αὐτοῦ.

Πάντα τὰ ἄλλα ὄντα τῆς ἐνοργάνου φύσεως ἐξ ἐνστίκτου καὶ κατὰ νόμους τῆς φύσεως ὀρισμένους καὶ ἀναλ-
λοιώτους δρῶσι· δὲν ἦνε ἄρα ἐλεύθερα.

Κατὰ ταῦτα ἐλευθερία καλεῖται ἡ δύναμις, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος αὐτοβούλως καὶ ὅλως ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν φυσικῶν νόμων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδρά-
σεων ἐνθymίζει τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν καὶ ἐνέργειαν.

Ἦνε ἄρα ἡ ἐλευθερία θεῖον καὶ ἀνεκτίμητον δικαίωμα καὶ ἔμφυτον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν.

Τὸ δικαίωμα τοῦτο γοητεύει ἀρρήτως καὶ κατακυ-
ριεύει τὴν ψυχὴν παντὸς ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς γεννήσεως
μέχρι τοῦ θανάτου, ἐνέχει ἀνέκφραστα θέληγητρα καὶ προ-
καλεῖ ἀνεκλαλήτους ἐνθουσιασμοὺς καὶ θεσπεσίας συγκινή-
σεις, καὶ ἄγει ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προόδου καὶ τοῦ
πολιτισμοῦ, εἰς τὴν εὐδαιμονίαν. Διὰ τούτου ὁ ἄνθρωπος
ἀνήχθη εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα, ἀπηλλάγη τῆς δυνα-
στείας τῆς περικυκλώσεως αὐτὸν φύσεως καὶ ἀνεδείχθη ἡ
κορωνὴς τῆς κτίσεως.

Ἵπὲρ τῆς ἐλευθερίας δι' ἀγώνων καὶ θυσιῶν, δι' αἱμάτων καὶ μαρτυριῶν ἡγωνίσαντο κρατερώτατα καὶ ἐδεινοπάθησαν μέγιστα πολυάριθμοι λαοί, καὶ ἐδημιουργήθησαν ἀπαστράπτουσαι ἐξ ἀφθίτου δόξης κοσμοσωτήριαι σελίδες τῆς ἱστορίας.

Ἡ ἡμετέρα μάλιστα πατρις εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας προσήνεγκεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐκθυμώτατα τὰς μεγίστας θυσίας καὶ οἱ πρόγονοι καὶ οἱ πατέρες ἀνεδείχθησαν ἐν τῇ ὑπὲρ αὐτῆς ἱερωτάτῃ καὶ εὐγενεστάτῃ ἀγῶνι μοναδικὰ παραδείγματα ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐταπαρνησίας· πάντα κίνδυνον ἠψύφησαν καὶ πᾶν ἄλλο ἀγαθὸν ἐθυσίασαν, ἵνα ἐν σύμπαντι τῇ κόσμῳ βροντοφωνῶνται ὡς συνώνυμα ἢ Ἑλλάς καὶ ἡ ἐλευθερία.

§ 160. **Ἀρνησις τῆς ἐλευθερίας.**— Πλὴν ἐν τούτοις οὐκ ὀλίγοι ἠθέλησαν νὰ μὴ ἀναγνωρίσωσι τῷ ἀνθρώπῳ τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀποδεχόμενοι, ὅτι αὐτὸς ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἀναγκάων καὶ ἀναλλοιώτων τῆς φύσεως νόμων. Καὶ ἅπαντα δὲ σχεδὸν τὰ θρησκευτικὰ συστήματα ἀπηνήσαντο τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπέδωκαν ἄλλα μὲν, ὡς παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς, ὅτι τὴν βούλησιν καὶ τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου τὸ πεπρωμένον διέπει, ἄλλα δέ, ὡς ἐν Ἑλλάδι, ἡ ἀνάγκη ἢ αἴσα κλπ.

Τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως ἡμῶν πρώτη ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία κατανήσασα διεκήρυξεν, ὁ δὲ θεᾶνθρωπος καθώρισε τελείως καὶ ἡ γεγραμμένη ὁρθοδοξία, ἡ ἐνώσασα ἐν ἑαυτῇ ἁρμονικῶς τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα καὶ τὴν τελείαν θρησκείαν, κρατερώτατα ὑπεστήριξεν.

Ἡ ἄρνησις τῆς πανσθενοῦς ἐλευθερίας, τῆς ἐξεγερούσης ὅλας τὰς ἠθικὰς τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν δυνάμεις καὶ παρεχούσης σάρκα καὶ ὅσα εἰς τὰ εὐγενῆ ἰδεώδη, αἶρει τὴν ἔννοιαν τοῦ καθήκοντος, τὴν αὐτοπροαίρετον ἐνέρ-

γειαν, καταλύει τὸν ἠθικὸν καταλογισμόν, τὸ συνειδὸς, καὶ υποβιβάζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ συντελεστοῦ τῆς ἱστορίας εἰς θεατὴν ἀδιάφορον, εἰς ἔμψυχον ὄργανον ἢ δοῦλον.

Διαιρέσεις τῆς ἐλευθερίας.

§ 161. **Ἀστική καὶ πολιτική ἐλευθερία.** — Ἡ ἐλευθερία καίπερ οὖσα κατ' οὐσίαν μία καὶ ἀδιαίρετος, ἐν τῇ ἐκδηλώσει αὐτῆς ἐμφανίζεται ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ὥς δυνάμεθα νὰ περιλάβωμεν εἰς δύο τάξεις· εἰς **ἀστικήν ἐλευθερίαν**, ἣτις ἀναφέρεται εἰς τὰς σχέσεις τοῦ ἀτόμου ὡς ἀνθρώπου πρὸς τοὺς ἑαυτῷ ὁμοίους, καὶ εἰς **πολιτικήν ἐλευθερίαν**, ἣτις ἀναφέρεται εἰς τὰς πρὸς τὴν πολιτείαν σχέσεις τοῦ πολίτου.

§ 162. **Προσωπικὴ καὶ πολιτικὴ ἐλευθερία.** — Κατ' ἄλλην διαιρέσιν, ἣν καὶ προτιμῶμεν, ἡ ἐλευθερία ἔχει **προσωπικὴ καὶ πολιτικὴ**.

§ 163. **Προσωπικὴ ἐλευθερία.** — Κατὰ ταύτην ἀναγνωρίζεται τῷ ἀνθρώπῳ τὸ δικαίωμα τῆς τελείας καὶ αὐτοβούλου χρήσεως τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἔχει αὕτη ἱερωτάτη καὶ πολυτιμωτάτη, καὶ ἡ βάσις τῆς εὐημερίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ **προσωπικὴ ἐλευθερία** ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ἀπερίοριστος· βραδύτερον δ' ὅμως ὁ ἄνθρωπος κατενόησεν, ὅτι ὄφειλεν ἐν πάσῃ βιοτικῇ αὐτοῦ ἐνεργεῖα νὰ μὴ παραβιάπτῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἄλλων, εἴτε ὁμοῦ νοουμένων εἴτε ἐκάστου χωρὶς λαμβανομένου, καὶ ἤξιωσε διὰ τῆς πολιτείας νὰ ἀσφαλισθῇ τοῖς πάσιν ἡ ἴση αὕτη ἐλευθερία. Ἐν **πολιτείᾳ** ἄρα μόνον ἀσφαλίζεται ἡ **προσωπικὴ ἐλευθερία** πάντων.

Ὅθεν ἡθεκὸν καθῆκον ἔχει πᾶσα εὐνεμουμένη πολιτεία ἐντὸς καθωρισμένων ὑπὸ τοῦ νόμου ὁρίων νὰ περιφρουρῇ καὶ ρυθμίζῃ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου καὶ διὰ προσφόρου διδασκαλίας νὰ ἐθίξῃ τὸν λαὸν αὐτῆς εἰς τὴν σὺνφροναν καὶ ἀδελφεῇ διὰ τε τὸ σύνολον καὶ ἕκαστον τῶν μελῶν ἀπόλαυσιν τῆς παρεχομένης προσωπικῆς ἐλευθερίας· ἄλλως θὰ ἐπικρατῇ ψευδελευθερία καὶ ἀκολασία, δεσποτισμὸς καὶ δουλεία, ὁ ἰσχυρότερος τοῦ ἀσθενεστερου.

§ 164. **Εὔδη τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας.** — Ἐμφανίζεται δ' ἡ ἐλευθερία αὕτη ὥδε:

α') ὡς **σωματικὴ ἐλευθερία** (= ἀσφάλεια), β') ὡς **πνευματικὴ ἐλευθερία**, γ') ὡς **ἐλευθερία τῆς ἰδιοκτησίας** καὶ δ') ὡς **ἀστική ἐλευθερία**.

ΣΗΜ. Ἡ **σωματικὴ ἐλευθερία** ἰσοδυναμεῖ τῇ **προσωπικῇ ἐλευθερίᾳ**, λαμβανομένου τοῦ ὅρου τούτου ἐν τῇ στενῇ αὐτοῦ σημασίᾳ.

§ 165. **Σωματικὴ ἐλευθερία.** — Κατὰ ταύτην ἀναγνωρίζεται παντὶ τὸ δικαίωμα τῆς φυσικῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ ἐλευθέρως κινεῖσθαι.

Ἡ ἀφαίρεσις αὐτῆς δι' αἰχμαλωσίας ἢ ὑποδουλώσεως ἢ ἄλλως καθιστᾷ τὴν ζωὴν ἀλγευνεστάτην καὶ δημιουργεῖ τὴν στυγνὴν **δουλείαν**, τὴν **φρικτὴν τ. ἔ. τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνην κατάστασιν**, ἐν ᾗ οὗτος ἀφαιρεῖται τὴν **προσωπικότητα** αὐτοῦ καὶ ὑποβιβαζόμενος εἰς τὴν **εὐτελεῇ θέσιν** τοῦ ἀψύχου καὶ ἀλόγου πράγματος ἀποβαίνει **ἰδιοκτησία ἄλλου ἀνθρώπου**, αὐθαίρετως καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν μεταχειριζόμενον τὰς **δυνάμεις** τούτου. Εὐτυχῶς ὁ ἀθέμιτος καὶ παράνομος οὗτος θεσμὸς τῆς **δουλείας** ἢ **σωματεμπορίας**, ὁ ἐντε-

λῶς ἀντιφάσκων πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ ἐξηλείφθη ἤδη σχεδὸν πανταχοῦ τοῦ κόσμου. Ἡ πατρις δ' ἡμῶν ἡλλὰς ἔχει τὴν ἀθάνατον δόξαν, ὅτι πρώτη αὐτὴ ἐξ ὅλων τῶν ἐθνῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἑαυτῆς ἀνεξαρτησίας τῇ 1ῃ Ἰανουαρίου 1822 ἐν τῷ 9ῳ ἄρθρῳ τοῦ συντάγματος τῆς Ἐπιδιούρου ἀνέγραψε τήνδε τὴν βήτραν, ἣν καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συντάγματα ἡμῶν παρέλαβον· «εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν οὔτε πωλεῖται, οὔτε ἀγοράζεται ἄνθρωπος· ἀργυρώνητος δὲ παντὸς γένους καὶ πάσης θρησκείας ἅμα πατήσας τὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη εἶνε ἐλεύθερος καὶ ἀπὸ τὸν δεσπότην αὐτοῦ ἀκαταζήτητος» (Ἰδε καὶ 13^{ον} ἄρθρον τοῦ ἐν ἰσχύι συντάγματος).

§ 166. Ἐπακόλουθα τῆς σωματικῆς ἐλευθερίας. — Τῆς σωματικῆς ἐλευθερίας ἀναγκαῖα ἐπακόλουθα ἦνε τὰ ἑξῆς τέσσαρα·

α') τὸ δίκαιον τῆς ἀμύνης κατὰ πάσης παραινόμου ἐπιθέσεως,

β') τὸ ἀπαρχθῆσθαι τοῦ προσώπου, καθ' ὃ οὐδεὶς δύναται νὰ στερηθῇ τὴν ἑαυτοῦ ἐλευθερίαν καὶ νὰ κρατηθῇ ἀδίκως καὶ αὐθαιρέτως,

γ') τὸ ἀκόλυτον τῆς μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐπικοινωνίας, καὶ

δ') ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας, τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας.

Τὰ δικαιώματα ταῦτα ἐν πάσῃ εὐρύθμῳ πολιτείᾳ ἦνε τοῖς πᾶσι σεβαστὰ καὶ σκέπονται ὑπ' αὐτῆς, περιορίζονται δὲ μόνον ἕνεκα δημοσίου συμφέροντος, ὡς π. χ.

1) ὅταν ὑπάρχῃ φόβος μεταδόσεως νόσου μολυσματικῆς ἢ ἐπιδημικῆς ἢ ἄλλης βλάβης εἰς τὴν δημοσίαν υἰγιάν,

2) ὅταν τις πάσχη τὰς ψυχὰς ἐπικινδύνως διὰ τοὺς ἄλλους,

3) ἕνεκα δίκης (πρβλ. προσωπικὴν κράτησιν, προφυλάκισιν) ἢ μετὰ δικαστικὴν ἀπόφασιν,

4) ὅταν πολέμιος συλληφθῇ αἰχμάλωτος, ὃν μέχρι τέλους τοῦ πολέμου ἐκ χριστιανικῆς ἀγάπης ἀφείλει ἡ πολιτεία καλῶς νὰ μεταχειρίζηται, νὰ περιορίζῃ δέ, ἐφ' ὅσον ἦνε ἀναγκαῖον, ὥστε νὰ μὴ παρέχῃ οὗτος βλάβην τινὰ εἰς αὐτήν, καὶ

5) ὅταν ἡ πολιτεία ἐδρῷ μονοπώλεια ἢ περιορίζῃ τὴν μετανάστευσιν ἢ τὴν ἐξάσκησιν ἐπαγγέλματος ἄνευ διπλώματος ἢ ἀδείας.

Ἡθικῶς θεμιτὸν ἦνε καὶ τὸ δικαίωμα τῶν γονέων νὰ περιορίζωσι τὰ ἀνήλικα αὐτῶν τέκνα.

Ἡ σωματικὴ ἐλευθερία ἀσφαλίζεται διὰ τοῦ 4^{ου} ἄρθρου τοῦ ἡμετέρου συντάγματος ὧδε· «ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία εἶναι ἀπαράβιαστος· οὐδεὶς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται ἢ ἄλλως πῶς περιορίζεται εἰ μὴ ὁπόταν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὁρίζει».

Τῆς σωματικῆς ἐλευθερίας συμπλήρωμα ἦνε τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀσφαλίζει παντὶ προσώπῳ ἡ ἡμετέρα πολιτεία διὰ τοῦ ἄρθ. 12 τοῦ συντάγμ. καὶ καθιστᾷ αὐτὸ κύριον ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ, εἰς ὃν οὐδεὶς δύναται, οὐδ' αὐταὶ αἱ ἀρχαὶ νὰ εἰσέλθωσιν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ οἰκοῦντος προσώπου, πλὴν ἐν ὁρισμέναις ὑπὸ τοῦ νόμου περιπτώσεσιν, ὡς ἦνε ἡ κατ' οἶκον ἔρευνα, ἡ κατάληψις οἰκίας ὡς στρατιωτικοῦ καταλύματος κ.ἄ.

Ἀρχαὶ ἔνοχοι μέτρων αὐθαιρέτων καὶ καταθλιπτικῶν κατὰ τῆς σωματικῆς ἐλευθερίας τῶν πολιτῶν καὶ τῆς ἀσυ-

λίας τοῦ οἴκου ὑπέχουσι πολλῶν εἰδῶν εὐθύνas (ιδεῖ ἀρθ. 5^{ον} καὶ 12^{ον} τοῦ συντάγματος).

§ 167. **Πνευματικὴ ἐλευθερία.** — Κατὰ ταύτην ὁ ἄνθρωπος δικαιούται νὰ ἐκδηλοῖ ἐλευθέρως τὰς ἑαυτοῦ σκέψεις, τὰς πεποιθήσεις καὶ τὰ αἰσθήματα. Ἡ ἐλευθερία αὕτη ἀποτελεῖ τὴν εὐγενεστάτην ἐκδήλωσιν τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, διότι ἦγε ἐξωτερικεῖς τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ ἦγε ἡ πηγὴ πασῶν τῶν πράξεων αὐτοῦ, ὁ δὲ δημιουργὸς κατέστησεν ἀπρόσβλητον ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς βίας. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν μεγίστων ἀπειλῶν καὶ τῶν σατανικωτάτων βασιάνων δύναται νὰ σκέπτηται καὶ νὰ πιστεῇ ὅτιδὴποτε θέλει. Ταύτην στερηθεὶς μεταξὺ τῶν ἀλόγων ζῴων λογίζεται. Ἐν τούτοις, ἂν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν, παρατηροῦμεν, ὅτι ἥκιστα τὸ σπουδαιότατον τοῦτο δικαίωμα ἐν ταῖς ἀρχαίαις κοινωνίαις ἀνεγνωρίζετο. Διὸ καὶ μέγιστοι τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφοι τὰ δεινότατα ἔπαθον, καὶ ὁ Σωκράτης αὐτὸς ὑπέστη τὸν διὰ κινήου θάνατον, καὶ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων μυριάδες θεοφόρων μαρτύρων τραγικώτατα ἀπέθανον, διότι δὲν ὤκνουν δημοσίᾳ νὰ ἐξαγγέλλωσι τὰς ἑαυτῶν γνώμας καὶ ἀρχὰς καὶ νὰ ἀντιτάσσωνται εἰς πάντα κατὰ τοῦ πνεύματος καταναγκασμόν. Καὶ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν δὲ τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ δικαίωμα τοῦτο τοῦ ἀνθρώπου δὲν ὑπῆρξε σεβαστόν, ὥς τεκμηριεῖσι τρανόντατα τὰ ὄργια ἐνίων παπῶν καὶ τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως, τὰ καταισχύναντα τὸ ὄνομα Ἰησοῦ, ὅστις ἐκήρυξε τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν.

Ἄλλ' ὅμως νῦν ἡ ἐλευθερία αὕτη ἔχει ἀναγνωρισθῇ ἐν πάσῃ εὐρύθμῳ πολιτείᾳ καὶ ἔχει παραγάγει, καὶ παράγει

αἰ ἐργα θεσπέσια καὶ ἐγκαλλωπίσματα ἀληθῆ τῆς τε προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

§ 168. Ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ ἐπακόλουθα αὐτῆς. — Τῆς πνευματικῆς δ' ἐλευθερίας ἀποτέλεσμα ἦνε·

α') ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος, ἅτε οὐ μόνον πνεῦμα ἔχων, ὅπως σκέπτεται, ἀλλὰ καὶ γλῶσσαν, ἵνα διαλέγεται, ἀκωλύτως ἀνακοινοῖ τὰς ἐαυτοῦ σκέψεις καὶ πεποιθήσεις καὶ ἀκούει τὰς τῶν ὁμοίων. Ταύτης πάλιν φυσικὴ ἀπόρροια ἦνε·

1) ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου, καθ' ἣν δικαιουταί τις νὰ ἐκφράζη τοὺς ἐαυτοῦ στοχασμοὺς διὰ τοῦ τύπου, ἐφ' ὅσον δὲν διαταράσσεται ἡ κοινωνικὴ τάξις καὶ δὲν προσβάλλεται ὁ πλησίον, ὅτε ἡ τιμωρία ἐνδείκνυται (ιδεὲ τὸ 14^{ον} ἄρθρ. τοῦ ἡμετ. συντ.).

Διὰ τοῦ τύπου περιλαμβάνοντος οὐ μόνον τὴν περιοδικὸν τύπον, τ. ἔ. τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ περιοδικά, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τυπογραφικὴν, λιθογραφικὴν ἢ φωτογραφικὴν ἐργασίαν καὶ καθ' ὅλου πᾶν μέσον, δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται ἡ παραγωγὴ πολλῶν ὁμοίων ἀντιτύπων, γραπτοῦ κειμένου, εἰκόνων κ.τ.τ. ἐπὶ χάρτου ἢ ὑφάσματος ἢ μετὰλλων κ.τ.λ., μεταδίδονται αἱ νέαι ιδέαι, φωτίζεται καὶ προάγεται ἡ κοινωνία. Ὁ περιοδικὸς τύπος μάλιστα, ὃν ἦνε ἐλεύθερος, ἡμερόληπτος, σταθερός, ἀδέκαστος καὶ ἀληθῶς ἐθνικός, κρατύνει εὐεργετικώτατα τὴν πολιτείαν εἰς πλοῦτον, χρηστότητα, πολιτικὴν υἱείαν, καὶ καθόλου προάγει εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, διὸ καὶ ἡ τετάρτη τῆς πολιτείας ἐθεωρήθη ἐξουσία,

2) τὸ ἀπαρхаθίστον τῶν ἐπιστολῶν, καθ' ὃ οὐδενὶ οὐδέποτε ἐπιτρέπεται ἡ παραβίασις τοῦ ἀπορρήτου πῶν ἐπιστολῶν (ιδεὲ τὸ 20^{ον} ἄρθρ. τοῦ ἡμετ. συντ.).

3) ἡ ἐλευθερία τοῦ διδάσκειν, καθ' ἣν δικαιουταί τις νὰ μεταδίδῃ διὰ διδασκαλίας τοῖς ἄλλοις τὰς ἐαυτοῦ ιδέας, τὰς γνώσεις, τὰ αἰσθήματα, τὰς πεποιθήσεις κ.τ.τ. καὶ παρέχεται τὸ δικαίωμα εἰς ιδιώτας ἢ νομικὰ πρόσωπα νὰ συνιστῶσιν ιδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια, λειτουργοῦντα κατὰ τὸ σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας. (Ἰδὲ τὸ 16^{ον} ἄρθ. τοῦ ἡμετ. συντάγμ.).

Κατὰ ταῦτα δ' ἐν Ἑλλάδι ἀπαγορεύεται ἡ ἴδρυσις ἐκπαιδευτηρίων σκοποῦντων τὸν προσηλυτισμὸν ἢ ἄλλην ἐπέμβασιν κατὰ τῆς ἐπικρατούσης ἐν τῷ κράτει θρησκείας ἢ τὴν παρὰ τὴν ἐπισήμου γλώσσης τοῦ κράτους (Ἰδὲ ἄρθ. 1^{ον} καὶ 117^{ον} τοῦ συντάγμ.).

4) ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀναφέρεισθαι πρὸς τὰς ἀρχάς, καθ' ἣν ἕκαστος ἢ καὶ πολλοὶ ὁμοῦ ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἀναφέρωνται ἐγγράφως πρὸς πᾶσαν ἐξουσίαν τῆς πολιτείας διὰ πᾶσαν ιδιωτικὴν ἢ πολιτικὴν ὑπόθεσιν (Ἰδὲ τὰ ἄρθ. 9^{ον} καὶ 58^{ον} τοῦ ἡμετ. συντ.).

5) τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι, καθ' ὃ πολλοὶ ἡσυχῶς καὶ ἀόπλως δύνανται νὰ συνέρχωνται πρὸς ἐκδήλωσιν κοινῶν φρονημάτων ἢ πρὸς κοινὴν συζήτησιν ὑποθέσεως, ἢ πρὸς κοινὴν ἐξάσκησιν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀναφέρεισθαι πρὸς τὰς ἀρχάς, ἢ ὅπως ἀκούσωσι ῥήτορος (Ἰδὲ τὸ 10^{ον} ἄρθρ. τοῦ ἡμετ. συντ.).

6) τὸ τοῦ συνεπιρρίψεσθαι, καθ' ὃ δύο ἢ πλεονα πρόσωπα δύνανται νὰ συνδεθῶσι πρὸς ἐκπλήρωσιν κοινοῦ θεμιτοῦ σκοποῦ, π.χ. ἐπαγγελματικοῦ, φιланθρωπικοῦ, φιλολογικοῦ, πολιτικοῦ κτλ. (Ἰδὲ τὸ 11^{ον} ἄρθρον τοῦ ἡμετ. συντ.).

Ὅθεν ἐκδηλώσεις τοῦ συνεπιρρίψεσθαι ἦνε τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ σωματεῖα, ἡ ἐκκλησία καὶ

οἱ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν τάξεων **συνεταιρισμοί**.

Διάφοροι τῶν συνεταιρισμῶν τούτων ἦνε αἱ ἐπιδιώκοντες τὸ χρηματικὸν κέρδος **οἰκονομικοὶ συνεταιρισμοὶ** ἢ **ἐταιρεῖαι**, δι' ὧν ἡ πρόφῃν μικρὰ ἐν τοῖς ἔργοις ἀνθρωπότης τὰ μέγιστα ἐπετέλεσεν ἔργα, δι' ἃ ὁ ὕλικός πλοῦτος καὶ τοῦ πλουσιωτάτου ἀνθρώπου ἢ δὲν θὰ ἐπ'ήρκει ἢ δὲν θὰ ἀπετολμᾶτο νὰ διακυβευθῇ.

ΣΗΜ. Τοῦ **οἰκονομικοῦ συνεταιρισμοῦ** μορφὴ ἦνε αἱ ἑξῆς:

α') ἡ **ὁμόρρυθμος ἐταιρεία**, καθ' ἣν δύο ἢ πλείονα ἄτομα, συγκροτοῦντα ἐταιρείαν, προσωπικῶς καὶ ἀλληλεγγύως εὐθύνονται,

β') ἡ **ετερόρρυθμος**, ἐν ἣ ἐκ δύο ἢ πλείονων ἀτόμων, ἐταιρείαν ἀποτελούντων, τινὰ μὲν εὐθύνονται μόνον κατὰ τὸ καταβαλλόμενον ὑπ' αὐτῶν, τινὰ δὲ προσωπικῶς καὶ ἀλληλεγγύως διὰ τὴν ὅλην τῆς ἐταιρείας διοίκησιν, καὶ

γ') ἡ **ἀνώνυμος**, ἐν ἣ τὰ μέλη εὐθύνονται μόνον κατὰ τὸ καταβαλλόμενον ὑπ' αὐτῶν. Εἰς ταύτην ὑπάγονται τὰ ταμιευτήρια, αἱ ἐταιρεῖαι τῆς ἀλληλοβοηθείας, αἱ τράπεζαι κ.τ.λ.,

β') ἡ **θρησκευτικὴ ἐλευθερία** ἢ **ἀνεξιθρησκία**, καθ' ἣν ἕκαστος πολίτης δικαιούται νὰ λατρεύῃ κατὰ τὰ δόγματα τῆς ἑαυτοῦ θρησκείας τὸν Θεόν. Τὴν ἐλευθερίαν ταύτην τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καθιεροῖ καὶ τὸ ἡμέτερον σύνταγμα διὰ τῶν δύο πρώτων αὐτοῦ ἀρθρῶν, ἀλλὰ καὶ κηρύττει ἐπικρατοῦσαν παρ' ἡμῖν τὴν θρησκείαν τῆς ἀνατολικῆς ὁρθοδόξου ἐκκλησίας.

Πρὸς τὴν **θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν** ἀντίκεινται ἡ **μεισάλλοδοξία** καὶ ὁ λεγόμενος **φανατισμὸς** ἢ **θρησκοληψία**, ἅτινα ἀναρίθμητα κακὰ παρέσχον πολλαῖς πολιτεαῖς καὶ μακροτάτους ἐγέννησαν πολέμους.

Ἡ πολιτεία ὀφείλει νὰ παρακωλύῃ πᾶσαν πρὸς ἀλλήλας

σύγκρουσιν τῶν θρησκειῶν, καὶ ἕκαστος δ' ἡμῶν καθήκον ἔχει νὰ σέβηται τὰ θρησκευτικὰ δόγματα τῶν ἀλλοθρήσκων καὶ ἑτεροδόξων.

Λαὸς ἔχων ἀκοίμητον λατρείαν πρὸς τὴν θρησκείαν αὐτοῦ καὶ ὄντως πεπολιτισμένος σέβεται καὶ τὰς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων θρησκευτικὰς πεποιθήσεις.

Τὸ καθήκον τοῦτο ἦνε κατ' ἐξοχὴν κληῖρος τοῦ εὐγενοῦς καὶ χριστιανικωτάτου ἐλληνικοῦ ἔθνους.

§ 169. **Ἐλευθερία τῆς ιδιοκτησίας.**— Κατὰ ταύτην ἕκαστος δικαιούται ἀκωλύτως νὰ ἔχῃ *ιδιοκτησίαν* ἐν τῇ *πολιτείᾳ*, δὲν ἐπιτρέπεται δ' ἡ στέρησις ταύτης εἰμὴ διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν προσηκόντως ἀποδεδειγμένην, ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος διατάσσει, πάντοτε δὲ προηγουμένης ἀποζημιώσεως (ἄρθρ. 17^{ον} τοῦ ἡμ. συντ.).

§ 170. **Ἀστική ἐλευθερία.**— Κατὰ ταύτην ἕκαστος δικαιούται νὰ ἐνασκῇ ἐν τῇ πολιτείᾳ τὰ ὑπὸ ταύτης ἀνεγνωρισμένα ἀστικά δικαιώματα.

§ 171. **Πολιτικὴ ἐλευθερία.**— Κατ' αὐτὴν δικαιούται πληρέστατα μόνον ὁ ἰθαγενὴς καὶ δὴ ὁ τέλειος πολίτης (ὁ κεκτημένος δηλ. πρὸς τὴν ἰθαγενεῖαν καὶ τὰ κατὰ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας ἀπαιτούμενα προσόντα) νὰ συμμετέχῃ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐν βαθμῷ ποικίλλοντι κατὰ τὰ διάφορα πολιτεύματα καὶ παρακολουθῶν καὶ ἐλέγχων τὴν δρᾶσιν τῆς πολιτείας νὰ ἐπιζητῇ, ὅπως αὕτη ὡς οἶόν τε φιλανθρωποτάτη καὶ κρατίστη διοργανωθῇ.

Ἡ συμμετοχὴ αὕτη τοῦ πολίτου ἐκδηλοῦται ἐν τῇ καθολικῇ ψηφοφορίᾳ, ἐν τῇ ἀναδείξει τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ διακυβερνήσει τῆς χώρας.

Διὰ ταῦτα πάντα ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία ἦνε σπουδαιο-

τάτῃ, καὶ ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν προστασίαν αὐτῆς λειτουργεῖ τελεσφόρως πᾶσα ἄλλη ἐλευθερία. Αὕτη ἦνε ἡ πυρὰ ἡ θερμαίνουσα τὸ θεῖον τῆς ἐλευθερίας δῶρον, ἡ προάγουσα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας, εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ πνεύματος καὶ εἰς τὴν ἀκραιφνῇ καθόλου ἐξυπηρέτησιν τοῦ πολιτισμοῦ.

Δικαιότατα λοιπὸν καὶ ὁ σπέρματ' ἐλευθερίας σπείρας «**Παραῖος ἀοιδὸς ἐβόα·**

καλῆτέρα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακή.

Πλὴν κατὰ τοὺς **ἀρχαίους χρόνους** καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐνδόξοις πολιτείαις ἡ **πολιτικὴ ἐλευθερία** εἶχε παραγνωρισθῇ, διότι ὁ σεβασμὸς τῶν δικαιωμάτων τοῦ ατόμου, ἀπορροφωμένου ὑπὸ τῆς πολιτείας, κατεπατεῖτο.

Ἐν τοῖς τότε χρόνοις καὶ ὁ ἐπονεϊδιστὴς θεσμὸς τῆς **δουλείας** ἐθεωρεῖτο φυσικὸς καὶ ἡ **ἀνεξιθρησκία** καὶ ἡ **πνευματικὴ καθόλου ἐλευθερία** δὲν ἀνεγνωρίζοντο τῇ πολίτῃ.

Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν δ' ὅμως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν δι' ἀγώνων καὶ ἐπαναστάσεων πρόοδον τοῦ ἀνθρώπου ἡ πολιτεία περιώρισε τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ατόμου καὶ ἀνεγνώρισε τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου.

Νῦν δ' **ἀλάθητον σημεῖον τῆς προόδου** καὶ τοῦ **πολιτισμοῦ** τῶν λαῶν θεωροῦνται τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ὧν ἀπολαύουσιν οὗτοι. Καὶ **ἔθνος** δ' ὡς πλείστας κερτημένον ἐλευθερίας καὶ προσηκόντως γινώσκον νὰ ἀπολαύῃ αὐτῶν ἦνε κατὰ τὸν Νορμὰν Δρόζ τὸ πρῶτον πάντων. Οἰονδήποτε καὶ ἂν ἦνε τὸ ὕλικόν μεγαλεῖον αὐτοῦ, κέκτηται ἠθικὴν δύναμιν, ἥτις καθιστᾷ αὐτὸ ἀνώτατον τῶν ἄλλων καὶ ἐξασφαλίζει τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν εὐτυχίαν αὐτοῦ κρεῖττον ἢ τὰ τηλεβόλα καὶ τὰ ὅπλα.

ΣΗΜ. Τὸ δίκαιον τῆς ἐλευθερίας ἀνήκει καὶ εἰς πᾶσαν πολιτείαν ὥς πρὸς τὰς διεθνεῖς σχέσεις. Ἐκ τούτου δὲ δικαιοῦται αὕτη νὰ συνάπτη συνθήκας μετ' ἄλλων πολιτειῶν, νὰ ἐπικοινωνῇ μετ' αὐτῶν διὰ τῶν διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων, νὰ διατηρῇ καὶ νὰ μετέχῃ τῆς ταχυδρομικῆς, τηλεγραφικῆς καὶ πάσης ἐν γένει συγκοινωνίας καὶ νὰ ἀπατῇ τὴν προστασίαν τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πολιτῶν αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΟΣ

§ 172. **Ἐννοία τῆς ἰσότητος.** — Πάντες οἱ ἄνθρωποι ὁπουδήποτε τῆς γῆς γεννῶνται, τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἔχουσιν **ἡθικὰ** (ἐλευθέραν βούλησιν, θρησκείαν καὶ συνείδησιν) καὶ **φυσικὰ** (ὀργανισμόν, γλώσσαν) **χαρακτηριστικά**, ἐφ' ὧν ἐρεῖδεται ἡ **ἐνότης** τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐκ τούτου καταδεικνύται, ὅτι οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται ἴσοι, διὸ καὶ ἕκαστος ἀναγνωρίζων ἐν τοῖς ὁμοίοις ἑαυτῷ τὴν ἰδίαν φύσιν παραχωρεῖ μέρος τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ πρὸς κοινωνικὴν μετ' αὐτῶν συμβίωσιν. Ἡ τοιαύτη ὑπὸ ἐκάστου ἀνθρώπου ἀναγνώρισις ἀποτελεῖ τὸ **δικαίον τῆς ἰσότητος**, ὅπερ ὂν φυσικὸν καὶ ἐξ ἴσου καὶ ἡ ἐλευθερία ἀπαραίτητον εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ ᾔηνε ἱερὸν τοῖς πᾶσι καὶ ἀπαράβιαστον.

§ 173. **Ἡ φυσικὴ ποικιλία τῶν ἀνθρώπων ἐδρῶε τὴν ἁρμονίαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ.** — Πλὴν οἱ ἄνθρωποι σὺν τῇ προόδῳ τῆς ἡλικίας αὐτῶν καθίστανται ἔνεκα ποικίλων **φυσικῶν** (κλίματος, τόπου) καὶ **ἡθικῶν** (φυλῆς, κληρονομικότητος, θρησκείας, κοινωνίας, πολιτεύματος καὶ ἀγωγῆς) αἰτίων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον **διέφοροι** πρὸς ἀλλήλους, ἥτοι οἱ μὲν ὠραιότεροι, οἱ δ' ἀνδρείότεροι, εὐφυέστεροι, φιλοπονώτεροι τῶν ἄλλων κ. τ. λ.

Ὅθεν ἡ φύσις κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν δημιουργεῖ τοῦς

ἀνθρώπους **δικαίους**, χωρὶς δ' ἔμως νὰ καταλύῃ καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς ἰσότητα. Ἡ **ποιικιλία** αὕτη, ἥτις παρατηρεῖται καὶ ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς εἶδεσι τῆς σοφῆς δημιουργίας, συντελεῖ, ἵνα ἀποτελήτῃ ἡ **ἁρμονία** τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ ὑπάρχωσιν ἱκανοί, ὅπως συμπληροῦντες ἀλλήλους ἐπαρκῶσιν εἰς πάσας τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας. Ἄνευ λοιπὸν τῆς **ποιικιλίας** ταύτης ἡ εὐρυθμία τῆς κοινωνίας διοργάνωσις θὰ καθίστατο ἀδύνατος. Καὶ μουσικῇ ὡς γνωστὸν ἁρμονία δὲν ἀποτελεῖται, ὅταν πάντα τὰ μουσικὰ ὄργανα τὸν αὐτὸν παράγῃσιν ἦχον. Ἄν ἄρα παρὰ τὰς ὑπὸ τῆς φύσεως δημιουργηθείσας ταύτας διαφορὰς ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἠθέλομεν ἀποπειραθῇ, ἵνα ἐξισώσωμεν αὐτούς, ἵνα ἰσοπεδώσωμεν πάντας τοὺς πολίτας, ὡς ἀξιούσιν οἱ τὴν ἀπόλυτον κοινωνικὴν ἰσότητα ὀνειροπολοῦντες **κοινωνιστὰς** (σοσιαλιστὰς), θὰ προσκαλούμεν ὀλέθρια καὶ οἰκτρὰ ἀποτελέσματα διὰ τὴν κοινωνίαν, θὰ ἐφέρεμεν ἀσφαλῶς αὐτὴν εἰς τὴν παράλυσιν καὶ τὴν ἀφανισμόν.

Ἄν ἡ **πολιτεία** ἐν τῇ **μεγαλοδουναμίᾳ**, τῇ παμβασιλείᾳ αὐτῆς ἀπένεμε κατὰ πλὴν τούτων ἀπαιτήσεις ἴσα ἀξιώματα καὶ δικαιώματα εἰς ἀνδρείους καὶ δειλοὺς, εἰς ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς, εἰς σοφοὺς καὶ ἀσόφους, εἰς φιλοπόνους καὶ νωθροὺς, οὐδὲν ἄλλο θὰ συνέβαινεν ἢ νέκρωσις εὐγενεστάτου ἀνθρωπίνου αἰσθήματος, τῆς **φιλοτιμίας**, τῆς ἀμίλλης, ἥτις ἀποτελεῖ κέντρον ἰσχυρότατον πρὸς πᾶσαν ἀγαθὴν καὶ γενναίαν πράξιν καὶ ὁδηγεῖ γοργῶς εἰς τὴν **προόδον** τὸν ἰδιώτην, τὸ ἔθνος καὶ πᾶσαν συλλήβδην τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀνακοπτομένης δὲ τῆς **προόδου** ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ κατάστασιν, τὴν ἀγρίαν, καὶ ἦκιστα θὰ διέφερε τῶν θηρίων.

Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἄλλα θεινὰ θὰ προσέκυπτον ἐπακολού-

θήματα ἐκ τῆς ἀπολύτου ταύτης κοινωνικῆς ἐξισώσεως· θὰ κατηργεῖτο τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτησίας, θὰ κατελύετο ὁ γάμος, ὁ τὴν πρώτην τῆς πολιτείας βᾶσιν ἀποτελῶν, θὰ ἐξέλπειον οἱ συνέχοντες τὴν κοινωνίαν ἡθικοὶ δεσμοί, θὰ ἐξηφανίζετο ἡ ἐνότης τῆς κοινωνίας, καὶ ἡ πολιτεία παρ' ἑλὴν τὴν παμβασιλείαν αὐτῆς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ προλάβῃ ἡ ἀποφύγη τὴν ἀναπόφευκτον πηράλυσιν καὶ τὴν ἀλληλομαχίαν, ἀνάθεκτος δὲ θὰ κατεφέρετο εἰς τὸν ὄλεθρον.

Ἐκ τῶν προειρημένων ἤδη δῆλον γίνεται, ὅτι ἡ ἀπόλυτος κοινωνικὴ τῶν ἀνθρώπων ἰσότης ἀποβαίνει χίμαρα· ἦνε ἀπραγματοποίητος ὡς ἀσυμφορωτάτη.

§ 174. **Πολιτικὴ ἰσότης.**— Δὲν συμβαίνει δ' ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὴν **πολιτικὴν ἰσότητα**, ἥτις ἀποτελεῖ θεμελιώδη θεσμὸν τῆς πολιτείας, καθότι μέλημα σπουδαίω-
τατον ἔχει αὕτη, καὶ ὀφείλει νὰ ἔχῃ, ὅπως πάντα τὰ μέλη αὐτῆς ὡς ἴσα ἀπέναντι τῶν νόμων, ὅπως πάντες οἱ πολῖται τῆς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ δικαίου ἀπολαύσι προστάσις, ἦτοι **ἰσονομίᾱς**. Ἡ τιαύτη πολιτικὴ ἰσότης καθιστᾷ συμπαγὴ τὴν μεταξὺ τῶν πολιτῶν ἀλληλεγγύην καὶ ἀσφαλίζει ἰσχυρῶς τὴν εὐημερίαν καὶ πρόοδον.

§ 175. **Ἱστορία τῆς πολιτικῆς ἰσότητος.**— Ἄλλ' ἐὰν ἐξετάσωμεν τὴν **ἱστορίαν τῆς πολιτικῆς ἰσότητος**, παρατηροῦμεν, ὅτι αὕτη δὲν ὑπῆρχεν ἔκπαλαι παρὰ τοῖς λαοῖς. Τρανότατα τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ παρ' Ἰνδοῖς καὶ Αἰγυπτίοις εἰς τάξεις διαίρεσις τοῦ λαοῦ, ἡ παρ' Ἰουδαίοις μεγάλη ἰσχύς τῶν ἱερέων, ὁ παρ' Ἑλλήσι καὶ Ῥωμαίοις θεσμοὶ τῆς δουλείας.

Πρῶτοι οἱ **στωϊκοὶ** κατενόησαν καλῶς τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἰσότητα εἰπόντες, ὅτι πάντες οἱ ἀνθρώποι ἔσμεν συγγενεῖς, καὶ ὁ **χριστιανισμὸς** διέδωκεν αὐτὴν ἀνὰ σύμπαντα τὴν

κόσμον κηρύξας ὅτι «οὐκ ἔστι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἕλλην· οὐκ ἔστι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔστι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ἡμεῖς ἐν ἑσμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

Οὕτως ὑπὸ τὴν ζωηφόρον τοῦ Ἰησοῦ θρησκείαν ἐξετράφη ἡ ισότης, ἐξέλιπεν ἱκανῶς τὸ πρὸς τὸν ξένον μίσος· ἰδίᾳ δ' ὅμως τὴν ἔννοιαν τῆς πολιτικῆς ισότητος τέλειον διεσάφησε καὶ ἐπέβαλε στερεῶς ἡ **μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις**, ἣτις δὲν διέκρινε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἄλλα ὅρια πλὴν τῆς προσωπικῆς ἀξίας καὶ ἀρετῆς. Καὶ τὰ ἔκτοτε δὲ συνταχθέντα συνταγματικὰ πολιτεύματα περιέλαβον τοιαύτας περὶ ισότητος διατάξεις καὶ διεκήρυξαν τὴν ἐνώπιον τοῦ νόμου ισότητα πάντων.

Ἀλλὰ παρ' ὅλην τὴν διακηρυχθεῖσαν ταύτην ισότητα ἐν Γαλλίᾳ καὶ παρ' ἅπασιν τοῖς ἄλλοις λαοῖς πλὴν τοῦ ἐλληνικοῦ, αἱ κοινωνικαὶ διακρίσεις παραμένουσι· διατηροῦνται αἱ ἐπαχθεῖς καὶ μισηταὶ τοῖς πολλοῖς προνομιούχοι τάξεις (πρίγκιπες, δούκες, κόμιστες, λόρδοι κ.τ.λ.), ἐξ ὧν πηγάζει ἡ **κοινωνικὴ ἀνισότης** ἡ γεννώσα ἐν ταῖς πολιτείαις τὸν φθόνον, τὰς φθοροποιούς στάσεις καὶ τὸν πόλεμον.

§ 176. **Ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ισότης παρ' Ἑλλήσι.** — Τὴν παρ' ἡμῶν δὲ τοῦς Ἑλλήσι πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ισότητα παρεσκεύασεν ἡ μακραίων δουλεία καὶ ὁ κοινὸς κατὰ τοῦ ἀπηνοῦς τυράννου ἐπὶ τῆς ἐθνεγεργασίας πόλεμος. Οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ δουλείᾳ ἦσαν συμπαγεῖς καὶ ἴσοι πρὸ τοῦ τυράννου, συμπαγεῖς δὲ καὶ ἐν τῇ ἀγῶνι.

Ἦνε δὲ καὶ σύμφωνος πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡ τοιαύτη ισότης. Ἐκ τούτου καὶ τὰ **πρῶτα συντάγματα** τῆς Ἑλλάδος τὸ δικαίωμα τῆς ισότητος καθιέρωσαν ἀδιαφιλονίκητον διὰ πάντας καὶ ἐν τῷ 3^ῳ ἀρθρῷ τοῦ νῦν **ἰσχύοντος συντάγματος** θαυμασίως ἀσφαλίσκεται ἡ πλή-

ρης πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ ἰσότης διὰ τῶν ἐξῆς· «ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου..... καὶ εἰς πολίτας Ἕλληνας τίτλοι εὐγενείας ἢ διακρίσεως οὔτε ἀπονέμονται, οὔτε ἀναγνωρίζονται». Καὶ ὁ ὑφιπέτης δὲ ποιητὴς **Σολωμὸς** ἐν τῷ ἐθνικῷ ὕμνῳ ἐξαίρων τὴν ἰσότητα καὶ διδάσκων τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὴν διχόνοιαν, τὴν ἐκ τῶν ἐπιζητουμένων κοινωνικῶν διακρίσεων ἀναπτυσσομένην, εὐστοχώτατα λέγει·

ὅλο τὸ αἶμα, ὅπου χυθῇ
γὰρ θρησκεία καὶ γὰρ πατρίδα,
ὅμοιαν ἔχει τὴν τιμὴν.

§ 177. **Περιορισμοὶ τῆς πολιτικῆς ἰσότητος καὶ κρείττων διακρούσεις αὐτῆς.** — Τῆς πολιτικῆς ἰσότητος σκια μόνον καὶ ὄναρ ὑπάρχει ἐν ταῖς ἀπολυταρχικαῖς πολιτείαις, κατὰ κανόνα δὲ στεροῦνται μερικῶς ταύτης ἐν πάσῃ πολιτείᾳ καὶ αἱ γυναῖκες, διότι καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου δὲν ἔχουσι καὶ ἐκλέξιμοι δὲν ἔγνε.

Καὶ ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς ἐλευθέραις πολιτείαις, ἡ πολιτικὴ ἰσότης δὲν θεωρεῖται εὐκταῖον, οὐδ' ἀναγκαῖον νὰ ᾔνη ἀπόλυτος, διότι ἐν τῇ ἰσότητι ταύτῃ δημιουργεῖται πολλάκις φανερά ἀνισότης, ὡς μαρτυρεῖ ἡ καθολικὴ ψηφοφορία, ἐν ᾗ ἐξισοῦνται ἄμαθεις καὶ λόγιοι, υἱοὶ καὶ πατέρες, ὑπερέχοντες καὶ ὑπερεχόμενοι κτλ.· καὶ ὅταν δὲ ἐκλίπη ἡ ἀρετή, ἡ πρὸς τὴν ἄκραν ἰσότητα τάσις ἄγει εἰς περιφρόνησιν τῶν νόμων, εἰς τὴν ἀσέβειαν πρὸς πᾶσαν ἀρχήν, εἰς τὴν ἀναρχίαν δηλ. καὶ εἰς τὴν ἐκμηδένισιν τῆς προσωπικῆς τοῦ ἀτόμου ἐλευθερίας, ὡς παρατηρεῖται παρὰ τοῖς λεγομένοις ἀναρχικοῖς, οἵτινες διὰ τῶν θεωριῶν αὐτῶν ὑπονομεύουσι τὰ τε ἡθικὰ καὶ υἱικά τῆς κοινωνίας θέμεθλα.

Ὅθεν ἀναγκαιότατον κρίνεται, καὶ ἡ ἐπιστήμη μο-

χθεὶ πρὸς τοῦτο, ἵνα ἀνευρεθῶσιν οἱ ὅροι, καθ' οὓς θὰ ὀργανωθῇ κρεῖττον ἡ πολιτεία, καὶ θὰ ἐπιτευχθῇ ὥστε προσηκόντως νὰ συνδυασθῇ ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία μετὰ τῆς πολιτικῆς ἰσότητος, νὰ ἐξασφαλισθῇ δὲ καὶ ἡ προτίμησις ἐν τῇ τῶν κοινῶν διοικήσει ἀνδρῶν ἱκανῶν δοῦναι ἀγαθόν τι τῇ πόλει· «ἀλλὰ γὰρ οἷς κεῖται ἀρετῆς μέγιστα τοῖσδε καὶ ἄνδρες ἄριστοι πολιτεύουσιν».

ΣΗΜ. Ἡ ἰσότης ἐν τῇ διεθνεί τῶν πολιτειῶν κοινωνίᾳ ἀναγνωρίζεται καὶ ὡς δικαίωμα πάσης ἀνεξαρτήτου πολιτείας οἷον· δῆποτε μεγέθους καὶ ἰσχύος· ἀποτέλεσμα δὲ τούτου ἦνε ἡ πλήρης ἐπ' αὐτῆς ἀπόλαυσις ἀνεξαρτησίας κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

§ 178. *Ἐννοια τῆς ἰδιοκτησίας.* — Ὁ ἄνθρωπος πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν αὐτοῦ τὸ μὲν συμπρίπτει καὶ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τὸ δ' ὑπέταξεν εἰς ἑαυτὸν τὴν πρὸς ἐξυπηρέτησιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ταχθεῖσαν μεγαλόδωρον φύσιν.

Ἡ ἐκ τῶν παροχῶν τῆς φύσεως διὰ τῶν ποικίλων ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου προερχομένη εὐημερία αὐτοῦ συνετελέσθη καὶ συντελεῖται διὰ διηνεκῶν ἀγώνων παρεχόντων ἐκάστω τὴν κυριότητα τῶν κτωμένων ἀγαθῶν, ἅτινα ἐξαφαιλεῖ τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτησίας.

Ἦνε δὲ δίκαιον ἰδιοκτησίας, τὸ δικαίωμα, ὅπερ ἕκαστος ἔχει, ἵνα ἐλευθέρως ἀπολαύῃ καὶ διαθέτῃ τὰ τε ἑαυτοῦ πράγματα καὶ τὰ προϊόντα τῶν ἰδίων ἔργων.

Ἡ ἰδιοκτησία οὕτω συνδέεται στενότερα μετὰ τῆς ἐλευθερίας, ἥτις, ὡς ἐρρήθη, περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ συλλήβδην πάντα τοῦ ἀνθρώπου τὰ δικαιώματα, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀνέλιξις αὐτῆς ὁμοία τῇ τῆς ἐλευθερίας ὑπῆρξεν.

Ἐπειδὴ δὲ μόνῃ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ φύσις δὲν παρέχει τῷ ἀνθρώπῳ ἱκανὰ τὰ πρὸς συντήρησιν ἐφόδια, ἐνωρὶς κατενόησεν οὗτος, ὅτι ὤφειλε νὰ καλλιεργῇ ταύτην, ὅπως ἐπαρκῇ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν χρειῶν αὐτοῦ, αἵτινες διαρκῶς σὺν τῇ κοινωνικῇ τοῦ ἀνθρώπου προόδῳ ἐπαυξάνονται.

§ 179. Ἡ ἐργασία ἦνε ἀρχὴ καὶ βάσις τῆς ιδιοκτησίας.—Ἐπεζητήσῃς δὲ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἐργασίας. Ἀρχὴ ἄρα καὶ βάσις τῆς ιδιοκτησίας, ἦνε ἡ ἐργασία, ἥτοι ἡ καταβολὴ τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων πρὸς παραγωγὴν πραγμάτων χρησίμων.

Δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος ἐπερρώσθη σωματικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ κατέστη ἐλεύθερος καὶ κύριος τῆς δημιουργίας ἀπάσης. Ἐν τῷ ἰδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγεῖ τὸν ἄριον σου, λέγει ἡ ἁγία γραφή, καὶ διὰ τῆς ἐργασίας, μυριοτρόπως ἐκδηλωθείσης, ὥντως ὁ ἄνθρωπος ἐξυψώθη ὑπὲρ τὴν ἄλλογον φύσιν, ἐπιθάσσευσε καὶ κατεδάμασε τὰ θηρία, καὶ ἐχρησιμοποίησε τὸν ὕλικόν κόσμον· διὸ καὶ ἡ ἐργασία ἐθεωρήθη μία τῶν εὐγενεστάτων τοῦ ἀνθρώπου ἀρετῶν, ἣν ὁ Θεὸς παρέσχεν εἰς αὐτὸν ἐμβαλὼν συγχρόνως καὶ ἐπὶ τῇ ἐκάστοτε ἐκτελουμένῃ ἐργασίᾳ ἡδίστην τέρψιν.

Τὴν ἐργασίαν κατ' ἐξοχὴν ἐτίμησε τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἡ δ' ἁγία ὑπ' αὐτοῦ κατεδικάσθη ὡς ὄνειδος καὶ μῆτηρ πάσης κακίας καὶ τῆς δουλείας φορεῦς, διὰ τῆς ἐργασίας ὑπὲρ πάντα τὰλλα ἔθνη ἀνεδείχθη ἡ Ἑλλὰς καὶ κατέστη τῆς ἀνθρωπότητος αἰώνιος διδάσκαλος, διὰ τῆς ἐργασίας δὲ θὰ ἀναδειχθῇ καὶ πάλιν ἀκηκαία καὶ ἱκανὴ νὰ παραγάγῃ ἔργα κάλλιστα καὶ αἰδία.

Τὴν ἐργασίαν ἀνύψωσε καὶ ἐτίμησεν ὡσαύτως ὁ χριστιανισμός, διότι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ εἰργάσατο ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ διετέλεσαν ἀποχειροδίοτοι, καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις δὲ χρόνοις ἡ ἐργασία ἐνισχύεται, τιμᾶται καὶ ἀξιάκει τὴν πρόεσιν καὶ εὐημερίαν ἐκείνων μάλιστα τῶν λαῶν, παρ' οἷς αὕτη τυγχάνει θεραπείας.

§ 180. **Ἐκδήλωσις τῆς ἐργασίας.**—Πρώτη ἐκδήλωσις τῆς ἐργασίας ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου **κατάληψις** τμήματος γῆς ἀδεσπότης πρὸς καλλιέργειαν καὶ πορισμὸν ἀφθονώτερον καὶ εὐχερέστερον τῶν χρειωδῶν, ἅτινα ὑπὸ τῆς φύσεως παρείχοντο αὐτῷ πρότερον αὐτοφυῆ, ἐφ' ὅσον διετέλει οὗτος ἀπαίδευτος καὶ ἀπολίτιστος, καὶ ἐπεκράτει ὀλιγανθρωπία.

Ἡ **γεωργία**, ἡ τροφὴ καὶ πότνια μήτηρ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἐθεραπεύετο οὕτως, καὶ ἡ ἡὺς τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐπεφαίνετο.

Ἡ **ἰδιοκτησία** λοιπὸν κατὰ πρῶτον ἐξεδηλώθη ἐν τῇ **κυριότητι** ἢ **κατοχῇ γῆς**, εἰτα δ' ἐπεξετάθη σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἐπὶ ἄλλων πραγμάτων τοῦ ὕλικου κόσμου (ἐργαλείων, ποιμνίων, θηραμάτων κτλ.), καὶ διὰ τῆς προνοίας καὶ τῆς ἀποταμιεύσεως τοῦ ἀνθρώπου συνεβάλετο εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ **κεφαλαίου**. Ἰνα δ' ἡ καλλιέργεια τοῦ καταληφθέντος τμήματος τῆς γῆς ἀποβῇ ἀσφαλῆς καὶ μὴ ὁ καρπὸς τῶν μόχθων τοῦ καλλιεργητοῦ εὕρισκῃται εἰς τὴν διάκρισιν παντός, ἐκ λόγων κοινωνικοῦ συμφέροντος κατενόηθη ταχέως, ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο νὰ **ἀναγνωρισθῇ** καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἡ **κατάληψις** αὕτη.

Ἄνευ τῆς ἀσφαλείας τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἀδύνατος θὰ ἀπέβαινεν ἡ κοινωνικὴ τῶν ἀνθρώπων συμβίωσις καὶ ἡ συντήρησις αὐτῶν καὶ οὐδεὶς θὰ ἔστειργε τὴν ἐργασίαν, ἀφ' οὗ ἐκ τῶν προτέρων ἐγίνωσκεν, ὅτι τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας αὐτοῦ δὲν ἦτο σεβαστόν, ἀλλ' ἔρμαιον.

Ἀναγνωρισθεὶς δ' ὅμως τῆς κυριότητος ἐξησφαλίσθη ἡ ἰδιοκτησία, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ κοινωνικὴ τάξις, καὶ ἐτέθη ἀρραγῆς ἡ κρηπίς τῆς ἁρμονικῆς συμβιώσεως. Διὰ ταῦτα δὲ

καὶ τὸ δίκαιον τῆς ιδιοκτησίας εὐλόγως θεωρεῖται θεμελιώδες καὶ πρωτόγονον τοῦ ἀνθρώπου δικαίωμα καὶ τὸ πρὸς τοῦτο αἶσθημα ἦγε ἔμφυτον εἰς αὐτόν.

§ 181. **Ἱστορία τῆς ιδιοκτησίας.** — Ὁ θεσμὸς τῆς ιδιοκτησίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις ἀπὸ παλαιστάτων χρόνων ἀνεγνωρίσθη, ἰδίᾳ δ' ὅμως ἐξησφαλίσθη καὶ ὡς ἀπαράγραπτον τοῦ ἀνθρώπου δικαίωμα καθιερώθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὴν ἐν ταύτῃ διακήρυξιν τῇ 26ῃ Αὐγούστου 1789 συνεδυσάθη καταλλήλως ἡ ἀσφάλεια τῶν ἀγαθῶν τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον, καὶ διεδηλώθη, ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας δικαιώματα τῆς πολιτείας οὐδαμῶς ἦνε εὐρύτερα τῶν ἐπ' αὐτῆς δικαιωμάτων τῶν ἄλλων ιδιωτῶν· χάριν δ' ὅμως τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς πραγματώσεως τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας ἐτέθη ὁ περιορισμός, ἵνα ἐν περιπτώσει δημοσίας ὠφελείας στερηταί τις τῆς ἑαυτοῦ ιδιοκτησίας μετὰ προηγουμένην ἀποζημίωσιν.

Ἡ δειάταξις αὕτη περιελήφθη ἔκτοτε ἐν πᾶσι τοῖς συντάγμασιν, ὡς καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ, οὕτως τὸ 17^{ον} ἄρθρον διὰ τε τοὺς ἐν Ἑλλάδι ἰθαγενεῖς καὶ ἄλλοδαποὺς καθιεροῖ τὸ ἀναφαίρετον τῆς ιδιοκτησίας ὥδε· «οὐδεὶς στερεῖται τῆς ιδιοκτησίας του, εἰ μὴ διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν προσηκόντως ἀποδεδειγμένην, ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος διατάσσει, πάντοτε δὲ προηγουμένης ἀποζημιώσεως».

182. **Καθῆκον πρὸς τὴν ιδιοκτησίαν.** — Ἐκ τῶν προειρημένων συνάγεται, ὅτι ἕκαστος ἐνῆλξ ὧν ὀφείλει καὶ χάριν τῆς ἑαυτοῦ συντηρήσεως καὶ τῆς τῶν οἰκείων νὰ ἀσκήῃ μετὰ τιμιότητος καὶ ἱκανότητος ὁρισμένον τι ἔργον ἢ ἐπάγγελμα καὶ διὰ συνετῆς οἰκονομίας νὰ κτήσεται

ιδιοκτησίαν καὶ νὰ ἐπαυξάνῃ αὐτήν, καὶ ὑπερασπίξῃ δ' ἐν ἀνάγκῃ κατὰ πάσης ἀδίκου προσβολῆς.

Ὡς δὲ χάριν τοῦ ἀσφαλοῦς τῆς ιδιοκτησίας δικαιούται πᾶς τις νὰ ἀξιοῖ παρά τε τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἀτόμων νὰ σέβωνται τὴν ιδιοκτησίαν αὐτοῦ, οὕτω καὶ οὗτος **καθῆκον** ἀπαράβατον ἔχει νὰ σέβηται τὴν ιδιοκτησίαν τοῦ ἄλλου καὶ νὰ ὑπερασπίξῃ αὐτὴν κατὰ ἀδίκων προσβολῶν· ἀπαγορεύεται ἄρα πᾶσα ζημία τῆς ιδιοκτησίας τοῦ ἄλλου διὰ βίας (ἄρπαγῆς, κλοπῆς) ἢ ἀπάτης (τοκογλυφίας, χρεωκοπίας κτλ.) καὶ πᾶς καθόλου **ἀδίκος** καὶ **αἰσχροῦς** τρόπος παραβλάπτων τὴν ιδιοκτησίαν τῶν ἄλλων.

§ 183. **Περιορισμὸς τῆς ιδιοκτησίας.** — Ἐπειδὴ δ' ἕκαστος δικαιούται νὰ ἀπολαύῃ τῆς ιδιοκτησίας αὐτοῦ, δύναται κατὰ βούλησιν καὶ νὰ διαθέτῃ ταύτην καὶ τὰ προϊόντα αὐτῆς. Ἀλλὰ τὸ δικάϊωμα τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀσκῇται ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἄλλων ἢ τοῦ δημοσίου, ὥς ὀρθότατα παραγγέλλει καὶ ἡ λατινικὴ ῥήτρα· *sic utere tuo, ut alienum non laedas* (= οὕτω μεταχειρίζου τὸ σόν, ὥστε νὰ μὴ βλάπτῃς τὸ ἀλλότριον).

Διὸ καὶ τὸ δίκαιον τῆς ιδιοκτησίας χάριν τῆς ἁρμοικῆς συμβιώσεως καὶ τῆς ἀποφυγῆς τοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ περιορίζεται·

α') ἂν ἡ καταστροφὴ τοῦ πράγματος φέρῃ κίνδυνον εἰς τὸ **δημόσιον**, ὥς ἐμπρησμὸς οἰκίας ἐν τῇ πόλει,

β') ἂν **δημοσία** ὠφέλεια ἐπιβάλλῃ τὴν μετὰ προηγουμένην ἀποζημιώσιν ἀπαλλοτριώσιν, ὥς ἐν χαράξει σιδηροδρομικῆς ὁδοῦ κτ.τ., καὶ

γ') διὰ τῆς **φορολογίας**, ἥτις ἐπιβάλλεται πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς πολιτείας καὶ ἐξασφάλισιν αὐτῆς τῆς ιδιοκτησίας.

Πλήρες δ' ὅμως εἰς πάντα ἀναγνωρίζεται τὸ δικαίωμα τῆς μεταβιβάσεως τῆς ἑαυτοῦ ἰδιοκτησίας εἰς ἄλλον διὰ συμβάσεως, κληρονομίας κτλ.

§ 184 **Δουλεῖαι.** Ἐκτὸς τῶν προειρημένων περιορισμῶν τῆς ἰδιοκτησίας ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι συνιστώμενοι ὑπὸ τοῦ κυρίου τοῦ πράγματος.

Τοιοῦτοι περιορισμοὶ ἦνε ἐν πρώτοις αἱ **δουλεῖαι**, κληθεῖσαι οὕτω, διότι **πρᾶγμα τι δουλεύει προσώπῳ ἢ ἑτέρῳ πράγματι** κατ' ἀκολουθίαν αἱ **δουλεῖαι** διακρίνονται εἰς **προσωπικὰς**, τὰς **συνιστωμένας τ. ἔ. πρὸς ὠφέλειαν ὠρισμένου προσώπου**, καὶ **πραγματικὰς**, ἥτοι τὰς **συνιστωμένας πρὸς ὠφέλειαν ὠρισμένου πράγματος**.

Τῶν προσωπικῶν δουλειῶν σπουδαιότατη εἶνε ἡ **ἐπικαρπία**, τὸ δικαίωμα δηλ., ὅπερ ὁ κύριος κτήματός τινος παραχωρεῖ εἰς ἕτερον, ὅπως ποιῇται χρῆσιν τοῦ κτήματος καὶ καρπῶται αὐτό.

Εἰς τὰς πραγματικὰς δὲ δουλείας ἀνήκει ἡ **δουλεία ὁδοῦ**, τὸ δικαίωμα τ. ἔ. ὅπερ ὁ κύριος κτήματος παρέχει εἰς τὸν κύριον τοῦ γειτονικοῦ κτήματος, ἵνα διέρχεται διὰ τοῦ κτήματος ἐκεῖνου· ἡ **δουλεία ὕδατος**, τὸ δικαίωμα δηλ., ὅπερ παρέχει ὁ κύριος τοῦτου εἰς τὸν κύριον τοῦ γειτονικοῦ κτήματος, ὅπως ποιῇται χρῆσιν τοῦ ἐν τῷ κτήματι ἐκεῖνου ὕδατος, καὶ ἡ **δουλεία φωτός**, δι' ἧς ὁ κύριος κτήματος παρέχει εἰς τὸν κύριον τοῦ γειτονικοῦ κτήματος τὸ δικαίωμα νὰ ἔχῃ παράθυρον πρὸς τὸ μέρος τοῦ κτήματος ἐκεῖνου.

§ 185. **Ἐμπράγματος ἀσφάλεια.**— Πλὴν τῶν δουλειῶν ἦνε καὶ ὁ **δε** **ἐμπράγματος ἀσφαλείας** περιορι-

σμός τῆς κυριότητος. Τελύτη δὲ ὑπάρχει, ὅταν ὁ ὀφειλέτης παρέχῃ τῷ πιστωτῇ πράγμα τι πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτοῦ καὶ τὸ δικαίωμα, ὅπως, ἂν μὴ ἱκανοποιηθῇ ὑπ' ἐκείνου κατὰ ταχθεῖσαν προθεσμίαν, δύνηται νὰ ἱκανοποιηθῇ προνομιακῶς (=προτιμώμενος δηλ. τῶν ἄλλων δανειστῶν) ἐκ τοῦ τιμήματος τῆς πωλήσεως τοῦ δοθέντος πράγματος.

Ἡ ἐμπράγματος ἀσφάλεια παρουσιάζεται ὑπὸ δύο μορφάς· τὴν τοῦ ἐνεχύρου καὶ τὴν τῆς ὑποθήκης. Ἡ μεταξὺ δὲ τούτων κυρία διαφορὰ καίται ἐν τῷδε· ὅτι δηλ. ὡς ἐνεχύρον μὲν δίδεται πάντοτε κινητὸν (π. χ. χρυσοῦν κόσμημα) οὕτινος ἡ νομὴ (=κατοχή) μεταβιβάζεται ἀμέσως τῷ πιστωτῇ, ἐνθ' ἡ ὑποθήκη συνίσταται ἐπὶ ἀκινήτων (καὶ ἐπὶ πλοίων), ὧν ἡ νομὴ παραμένει τῷ πιστωτῇ.

§ 186. Διαίρεσις τῆς ιδιοκτησίας. — Ἡ ιδιοκτησία δὲν ἦγε μόνον ιδιωτική, ἀλλὰ καὶ δημοτικὴ ἢ κοινοτική, ὅταν ἀνήκῃ εἰς δῆμον ἢ εἰς κοινότητα καὶ ἐθνικὴ ἢ δημοσίαν, ὅταν ἀνήκῃ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ αἶσθημα τῆς ιδιοκτησίας ἦγε ἔμφυτον εἰς τὸν ἄνθρωπον οὐ μόνον ἡ ἀτομικὴ ιδιοκτησία διαφυλάσσεται μετὰ ζήλου ἀγρύπνου ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν δῆμων καὶ ἡ τῆς πολιτείας.

§ 187. Πνευματικὴ ιδιοκτησία. — Πρὸς τῇ ὕλικῇ ιδιοκτησίᾳ, ἥτις ἦγε κινητὴ ἢ ἀκίνητος, ὑπάρχει καὶ ἡ πνευματικὴ, τ. ἔ. ἡ τῶν διανοητικῶν ἔργων ιδιοκτησία. Ὁ ἄνθρωπος δηλ. ὡς ἐπὶ τῶν προϊόντων τῆς σωματικῆς αὐτοῦ ἐργασίας, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τῆς πνευματικῆς κέκτηται δικαίωμα ιδιοκτησίας.

Τοῦ δικαίωματος τούτου ἡ ἀναγνώρισις κυρίως ἤρξατο μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς τυπογραφίας, ἐτελεώθη δὲ

ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Διὰ τῆς τοιαύτης ἀναγνωρίσεως ἀπαγορεύεται ὑπὸ τοῦ νόμου πᾶσα ἀναπαραγωγή βεβλήου ἄνευ ἀδείας τοῦ συγγραφέως ἢ τοῦ πρώτου ἐκδότου, καὶ προστατεύονται οἱ συγγραφεῖς, ἵνα διὰ τῆς ἀπολαύσεως τοῦ ἐκ τῆς διανοητικῆς ἐργασίας ὕλικου κέρδους ἀνέτως ἐπιδίδονται καὶ μετὰ ἀμίλλης θεραπεύωσι τὰ γράμματα.

Εἰς τὴν πνευματικὴν ιδιοκτησίαν κατατάσσεται καὶ ἡ βιομηχανική, ἣτις τῇ ἐφευρετῇ ἢ τελειωτῇ οἰουδήποτε ἐπιτυχὸς βιομηχανικοῦ ἔργου ἐξασφαλίζεται ὑπὸ τῆς πολιτείας διὰ τῶν λεγομένων βιομηχανικῶν σημάτων, τῶν διπλωμάτων εὐρησιτεχνίας καὶ δι' ἄλλων ὀριζομένων προνομίων.

§ 188. Ὁργάνωσις τῆς ιδιοκτησίας. — Σπουδαιότατον ἔκπαλαι ὑπῆρξε τὸ πρόβλημα περὶ τῆς σκοπίμου ὀργάνωσεως τῆς ιδιοκτησίας· πολλὰ ἐγένοντο ἀπόπειραι ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, ἵνα ἡ ιδιοκτησία κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὁργανωθῇ, ὥστε τὸ μὲν νὰ ἐξασφαλίζεται ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας, τῆς ιδιοκτησίας δηλ., τὸ δὲ πλήρης νὰ ὑπάρχῃ ἰσότης κερδῶν μεταξὺ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, ἐργάτου καὶ κεφαλαιούχου, καὶ ἀσφαλῆς καὶ ἀνεπίφθονος μεταξὺ πλουσίων καὶ πενήτων σύμπραξις, ἀλλ' οἰκτρῶς ἐναυάγησαν.

Ἐν τοῖς νεωτέροις μάλιστα χρόνοις δεινότατοι ἀνεφάνησαν τῆς ιδιοκτησίας ἐχθροί, οἱ ἀναρχικοί, οὐχ ἥμισυ δὲ καὶ οἱ κοινωνισταὶ (σοσιαλισταί). Οἱ τελευταῖοι ἐπαγγέλλονται τὴν εὐημερίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἐπαναφέροντες εἰς τὴν ζωὴν σχέδιον, ἕπερ πρῶτος ὁ θεῖος Πλάτων ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτοῦ καὶ τοῖς νόμοις διέγραψε, τὴν κοινωνοκτημοσύνην, ἥτοι τὴν κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτη-

σίας διὰ τῆς δημοποιήσεως, τὴν μεταβολὴν πάσης ιδιοκτησίας εἰς κοινὸν τῆς πολιτείας κτῆμα.

Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἡ **ιδιοκτησία** θεωρεῖται σκοπιμωτέρα, ὅταν καταστῇ δημοσία, καὶ ὅταν ἡ πολιτεία ἐν τῇ κηδεμονευτικῇ παμβασιλείᾳ αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἀτόμων ἰσοπεδώσῃ τὴν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας ἀνισότητά, κανονίσῃ δὲ κατ'ἀξίαν καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ πᾶσαν τοῦ ἀτόμου ἐνέργειαν καὶ σχέσιν. Ἰδίως ὁ πόλεμος στρέφεται κατὰ τοῦ **κεφαλαιοῦ**, διότι θεωρεῖται, ὅτι «τοῦτο συγκεντρωθὲν εἰς χεῖρας ὀλίγων καταθλίβει τοὺς πολλούς, τ. ἔ. τοὺς ἐργάτας, ἀδικουμένους ἐν τῇ διανομῇ τοῦ προϋόντος τῆς ἐργασίας αὐτῶν, καίπερ καταβάλλοντας τοὺς μείζονας κόπους».

Οἱ κίνδυνοι τῆς κοινωνίας ἐκ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων ἦνε πρόφανεις καὶ μεγάλοι, διότι ἡ πρόθεσις αὐτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἦνε ἀνεφάρμοστος καὶ ὀλεθριωτάτη, ἡ δὲ **πολιτεία**, ἣν ἐπιζητοῦσιν οἱ **κοινωνισταί**, ὑπενθυμίζει τὴν παρομοίωσιν τοῦ Ἀγγλοῦ φιλοσόφου Hobbes: «τεράστιον οἰκοδόμημα ἐρμητικῶς κεκλεισμένον καὶ εἰς οὐδένα ἐπιτρέπον ἐλευθέραν ἀναπνοὴν καὶ ἐνέργειαν».

Καὶ ὥντως ἐν τῇ ἐπιδιωκομένῃ **κοινοκτημοσύνῃ** τὸ ἄτομον ἐκμηδενίζεται πρὸς τοῦ συνόλου, πᾶσα αὐτοῦ ἐνέργεια ἀπορροφᾶται ὑπὸ τῆς πολιτείας, οἱ πολῖται ὑποβιβάζονται εἰς θέσιν δούλων, οὕς διατρέφει ὡς δεσπότης ἡ πολιτεία χορηγοῦσα ἀναλόγως τῆς ἰδιοφυίας αὐτῶν καὶ ἐργασίαν· ἐκλείπει ἡ θαυματουργὸς ἄμιλλα πρὸς κοπώδεις μελέτας ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, αἵρεται ὁ ἐλεύθερος ἐν τῇ ἐμπορίᾳ ἀνταγωνισμός, καταπαύεται πᾶσα αὐτενέργεια καὶ πᾶς πρὸς ἀποταμίευσιν ζήλος, καὶ καθόλου καταλύεται ὁ πλοῦτος, ὅστις ἦνε τὸ ἰσχυρότατον

κέντρον πάσης ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, πάσης ὕλικῆς καὶ πνευματικῆς τῶν κοινωνιῶν πρόδου.

Διὰ τοῦτο ἡ **ἐπιστήμη** καὶ οἱ σπουδαιότατοι **οἰκονομολόγοι** πλείστας κατέβαλον καὶ καταβάλλουσι προσπάθειας, ὅπως ἄριστα καὶ ἀνυσιμώτατα ὀργανωθῇ ἡ **ιδιοκτησία** καὶ πλήρης ἐπέλθῃ ἡ **συνδιαλλαγή** τῶν δύο διακεκριμένων ἐκφάνσεων αὐτῆς, τῆς **ἀτομικῆς ιδιοκτησίας** καὶ τῆς **κοινοκτησίας** ἢ **κοινοκτημοσύνης**.

Συμφωνοῦσι δ' ἐν τῷδε, ὅτι ἡ ταιαύτη **ὀργάνωσις** ἀναγκαῖον ἦνε νὰ ἀποτελέσῃ τὸ κυριώτατον τῆς **πολιτείας** ἔργον· ὀφείλει δὲ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν **ὀργάνωσιν** ταύτην ἡ **πολιτεία** **οὐχὶ ὀρίζουσα** κατὰ τοὺς **κοινωνιστὰς** τὸ μέγιστον ὅριον τῆς ἐπιτρεπομένης τοῖς πολίταις **ιδιοκτησίας**, διότι σὺν τῷ χρόνῳ ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τοῦ τε **χαρακτήρος** καὶ τῆς **φιλοπονίας** τῶν ἀνθρώπων θὰ προκύψωσι τὰ αὐτὰ ἢ καὶ χεῖρονα ἀποτελέσματα, **οὐδὲ καταργοῦσα** τὴν διὰ τῆς **κληρονομίας** μεταβίβασιν τῶν περιουσιῶν εἰς τοὺς οἰκέλους ἢ τοὺς φίλους τοῦ ἀποθανόντος, διότι ὁ διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως **σχηματισμὸς** τῶν κεφαλαίων θὰ περιορίζετο, θὰ ἐνεκροῦτο δὲ καὶ πᾶσα **κοινωνικὴ πρόοδος**.

Ἄντι τούτων κάλλιστα μέτρα ἡ πολιτεία ἔχει, ἀνφορολογῇ τὰς **κληρονομίας**, ἀλλὰ καὶ **προστατεύῃ** τοὺς ἀνηλίκους, ἀνπεριορίσῃ τὴν ἐν ταῖς διαθήκαις ἀπόλυτον ἐλευθερίαν τῆς διαθέσεως τῆς περιουσίας, ἀνκαταργήσῃ τὰς τῆς **πολυτελείας** θέσεις, καὶ πρὸ πάντων, ἀνδιὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ **ὀρίξῃ** ἐκάστοτε πρόσφορον **φορολογικὸν σύστημα** καὶ **λαμβάνῃ** τὰ συντελοῦντα εἰς τε τὴν **σωματικὴν** καὶ τὴν **οἰκονομικὴν εὐεξίαν** τοῦ ἐργάτου **μέτρα**.

Οὐχ ἦττον δὲ **συντελεστικώτατον ἀποδίδει**, καὶ ἀνδιὰ **καταλλήλου διδασκαλίας** **καταμάθωσι** πάντες τὰ ἐκ τῆς

συνετῆς οἰκονομίας ἢ ἀποταμιεύσεως ἀγαθὰ, τὰ ἐκ τῶν ἐργατικῶν συνεταιρισμῶν εὐεργετικώτατα ἀποτελέσματα, καὶ τέλος τὸ καθήκον, ὅπερ ἔχουσιν οἱ τε εὐποροὶ καὶ οἱ κυβερνῶντες, ἵνα εὐεργετῶσι τοὺς πράγματι δεομένους βοήθειας, ἀνεγείροντες φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα καὶ προάγοντες τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΟΓΔΩΘΟΝ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ

§ 189. *Έννοια τῆς ψήφου.*—Ὡς γνωστόν, οἱ πολῖται καταβάλλουσι τὰς πρὸς συντήρησιν τῆς πολιτείας δαπάνας. Ἐκ τούτου δὲ καὶ πᾶσα πολιτεία ἐλευθέρᾳ ἔκρινε νὰ παράσχωι εἰς τοὺς ἑαυτῆς πολίτας τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν. Ἐπειδὴ δ' ὅμως ἀδύνατος ἦνε ἡ συμμετοχὴ πάντων εἰς τὴν τοιαύτην διοίκησιν, προσέκυψεν ἡ ἀνάγκη τῆς λεγομένης ἀντιπροσωπείας, ἥτοι τῆς ἐκλογῆς ἀντιπροσώπων, δι' ὧν ὁ λαὸς ἐμμέσως ἐκδηλοῖ τὰ ἑαυτοῦ αἰσθήματα καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἐκπληροῦ πόθους.

Βάσις τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ τούτου συστήματος ἦνε ἡ ἐθνικὴ κυριαρχία, ἥτις ἀνήκει εἰς πάντα τὸν λαὸν τῆς πολιτείας. Ποιεῖται δ' ὁ πολίτης τοῦ δικαιώματος τούτου, τοῦ μετὰ μακροχρονίους ἀγῶνας ἀπονεμηθέντος αὐτῷ, τὴν ἐκδήλωσιν διὰ τῆς ψήφου.

§ 190. *Χρῆσις τῆς ψήφου.*—Ἦνε δ' ἡ χρῆσις τῆς ψήφου ἢ ἡ ψηφοφορία·

α') καθολικὴ ἢ πάνδημος καὶ μερικὴ ἢ περιορισμένη,

β') ἄμεσος καὶ ἑμμέσος, καὶ

γ') μυστικὴ ἢ κρύβδην ψήφος, καὶ φανερά ἢ ἀφανδὸν ψήφος.

Καὶ καθολικὴ μὲν εἶνε ἡ ψηφοφορία, ὅταν πάντες

οὶ πολῖται, πλὴν ὠρισμένων ὑπὸ τοῦ νόμου ἐξαιρέσεων, ψηφίζονται, ὡς ἐν Ἑλλάδι, Γαλλίᾳ κλπ., περιορισμένη δ' ὅταν τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου μέρος μόνον τῶν πολιτῶν ἀπολαύη, ὡς ἐν Βελγίῳ, Πορτογαλίᾳ κλπ.

§ 191. **Καθολικὴ ἢ πάνδημος ψήφος καὶ μερικὴ ἢ περιορισμένη.**—Ἡ καθολικὴ ψηφοφορία ἢ τὸ πάνδημον τῆς ψήφου ἦνε ἀναγκαῖον ἐπακολουθήμα τῆς καθολικῆς φορολογίας καὶ τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως, ἀπαιτεῖ δὲ λαὸν ἀνεπτυγμένον καὶ καλῶς κατενοοῦντα τὴν ἐιρήνην καὶ τὴν σημασίαν τῆς ψήφου, ὅπου δὲ τοῦτο δὲν συμβαίνει τὸ καθολικὸν τῆς ψήφου δύναται νὰ βλάψῃ καίριώτατα· διὰ τοῦτο καὶ ἐν τισι συνταγματικαῖς πολιτεαῖς διὰ λόγους θεωρητικῶς μᾶλλον ἢ πρακτικῶς ὁρθοῦς ἰσχύει ἡ **μερικὴ ψηφοφορία**. Καὶ ἐν ἄλλαις μὲν τούτων τοῦ δικαιώματος τοῦ ψηφοφορεῖν ἀποκλείονται οἱ ἀγράμματοι, ἐν ἄλλαις δ' οἱ ἀκτῆμονες, καὶ ἐν ἄλλαις ἄλλοι.

Πλὴν ἀρίστη καὶ ἀρμόττουσα εἰς ἐλευθέραν πολιτείαν ἦνε ἡ καθολικὴ ψηφοφορία, διότι τοῦτο καὶ ἐκ τῆς πολιτικῆς ἰσότητος ἐπιβάλλεται, καὶ ἀφοπλίζει τοὺς ταραξίαις, καὶ αἴρει τὰ κύρια τῶν στάσεων αἷτια, προάγει δὲ καὶ πάντας τοὺς πολίτας εἰς εὐγενέστερα αἰσθήματα καὶ ὑψηλοτέρας ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας ιδέας· πρὸς τοῦτο δ' ὅμως συμφέρει πᾶς πολίτης οὐ μόνον ἀρτίως νὰ τυγχάνῃ στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ νὰ παιδαγωγῇται πολιτικῶς.

§ 192. **Ἄμεσος καὶ ἔμμεσος ψήφος.**—Ἄμεσος καλεῖται ἡ ψηφοφορία, ὅταν οἱ πολῖται κατ' εὐθείαν αὐτοὶ ἢ ἀποφαίνωνται τὴν ἐαυτῶν γνώμην περὶ τινος ζητήματος ἢ ἐκλέγωσι τοὺς ἐαυτῶν ἀντιπρο-

σώπους, ἔμμεσος δ' ὅταν ἐκδηλῶσι τὴν ἑαυτῶν γνώμην διὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγέντων ἀντιπροσώπων ἢ ἐκλέγωσι τοὺς ὀριστικούς ἀντιπροσώπους αὐτῶν δι' ὠρισμένου ἀριθμοῦ ἐκλογέων πρὸς τοῦτο πρότερον αἰρεθέντων.

Ἐν τούτοις ζήτημα ἀναφύεται καὶ περὶ τοῦ κρείττονος τῶν τρόπων τούτων· τὸ ἀληθές δ' ὅμως ἦνε, ὅτι ὁ **πρῶτος τρόπος** ἦνε δημοκρατικὸς καὶ ἱκανὸς νὰ παράγῃ μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων τὴν ἀναγκαίαν ἁρμονίαν, ὁ δὲ **ἕτερος** ἦνε ὀλιγαρχικὸς καὶ ἐπικρατεῖ, ἐν αἷς χώραις ὑπάρχει διαφορά τῶν πολιτῶν ἔνεκα πλούτου, δυνάμεως καὶ ἀναπτύξεως.

§ 193. **Φανερά ἢ ἀναφανδὸν ψήφος καὶ μυστικὴ ἢ κρύβδην.**—**Διάφοροι** κρατοῦσι γινώματι καὶ περὶ τοῦ πότερος τῶν ἄλλων τῆς ψηφοφορίας τρόπων ἀσφαλίζει τὴν ἔκφρασιν τοῦ γνησίου φρονήματος τοῦ λαοῦ. Καὶ οἱ μὲν διατείνονται, ὅτι ἡ **φανερὰ ψηφοφορία** ἐνέχει τι τὸ γενναῖον καὶ τὸ εὐπαρρησίαστον καὶ ἀρμόζει εἰς ἐλευθέρους καὶ εὐσυνειδήτους λαούς, οἱ δ' ὅτι ἡ **μυστικὴ ψηφοφορία** ἐξασφαλίζει τὴν ἐλευθερίαν τῶν ψηφοφόρων, διότι καθίστανται δι' αὐτῆς ἀκίνδunami αἱ ἀπειλαί, αἱ πιέσεις καὶ οἱ ποικίλοι ἄλλοι ἐπηρεασμοί, οἱ παρακωλύοντες πολλάκις τοὺς πολίτας νὰ διαθέσωσι τὴν ἑαυτῶν ψήφον κατὰ συνείδησιν.

Κατὰ τὸν αἰσίδιμον πολιτειολόγον Ν. Σαρίπολον ἡ **κρύβδην ψήφος** ἦνε τῶν παρηγμακώτων ἐθνῶν μᾶλλον ἢ τῶν νεαζόντων, ἡ δ' **ἀναφανδὸν ψηφοφορία** δημιουργεῖ ὑπερόχους καὶ ἀδαμαντίνους χαρακτῆρας.

§ 194. **Οἱ ἐπικρατοῦντες ἐν ἐκάστη πολιτείᾳ τρόποι τῆς ψηφοφορίας.**—Πολλάκις ἐν τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ κατὰ τὰς περιστάσεις δύναται νὰ ἐπικρατῇ οὗτος ἢ ἐκεῖνος

τῶν προειρημένων τρόπων τῆς ψηφοφορίας ἢ καὶ νὰ συνυπάρχωσιν ἐν συνδυασμῷ **πλείονες τοῦ ενός**, ὡς ἐν Ἑλλάδι, ἐν ἣ κατὰ μὲν τὸ ἄρθρ. 66 τοῦ συντάγματος ἡ ἐκλογή τῶν βουλευτῶν γίνεται δι' ἀμέσου, **καθολικῆς καὶ μυστικῆς ψηφοφορίας**, κατὰ δὲ τὸ ἄρθρ. 105 ἡ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας.

§ 195. **Ἐκλογεὺς καὶ ἐκλέξιμοι.** — Ἰστέον δ' ὅτι ἐν πάσῃ πολιτείᾳ οἱ κακτημένοι τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφοφορεῖν, ἦτοι **οἱ ἐκλογεῖς**, ὑπόκεινται εἰς ἤττονας περιορισμοὺς ἢ οἱ ἐκλεκτοί, οἱ καλούμενοι **ἐκλέξιμοι** ἢ ἐκλόγιμοι.

§ 196. **Σπουδαιότης τῆ ψήφου.** — Περιβεβλημένος δ' ὁ **πολίτης** τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου ἐκλέγει τὴν ὑψίστην τῆς πολιτείας ἐξουσίαν, τὴν **νομοθετικὴν**, καὶ τὴν ἐκ ταύτης λαμβανομένην **κυβέρνησιν**· συμπράττει ἄρα ἐνεργῶς εἰς τὴν ποικίλην νομοθεσίαν τῆς πολιτείας καὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτῆς, καὶ συναπεφασίζει ἐμμέσως μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἔθνους.

Ἐκ τούτου λοιπὸν καταδείκνυται πόσον σπουδαῖον καὶ μέγα ἦνε τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου. Ἀπλῇ μὲν καὶ μηχανικῇ ἦνε ἡ ἐργασία τοῦ ρίπτειν σφαιρίδιον ἢ ψηφοδέλτιον εἰς τὴν κάλπην, ἀλλὰ καὶ ἀπτῇ καὶ πραγματικῇ ἐκδήλωσις τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας τοῦ ατόμου, ὅπερ διὰ τῆς ἑαυτοῦ ψήφου ἐκλέγον τοὺς τὴν **βουλὴν** ἢ τὸ κοινοβούλιον ἀποτελοῦντας ἀντιπροσώπους αὐτοῦ, τοὺς **βουλευτάς** ἢ ἐθνικοὺς ἀντιπροσώπους καλουμένους, συντελεῖ εἰς τὴν σκόπιμον καὶ κανονικὴν λειτουργίαν τῆς πόλεως.

§ 197. **Ἡ ψήφος ἦνε καὶ καθήκον.** Ἀλλ' ἡ **ψήφος** δὲν ἦνε μόνον δικαίωμα, ἦνε καὶ **καθήκον**· διότι πᾶς πολίτης ἔχει καὶ ἱερὰν ὑποχρέωσιν νὰ συμμετέχῃ τῆς εὐθύνης τῆς εὐκόσμου καὶ λυσιτελοῦς διοικήσεως τῆς πολιτείας, νὰ

ποιῆται δηλ. χρήσιν τοῦ ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀπονειμηθέντος αὐτῷ δικαιώματος τῆς ψήφου. Συνάγεται ἄρα, ὅτι πᾶς πολίτης ὀφείλει νὰ μετέχῃ τῆς ψηφοφορίας πρὸς ἀνάδειξιν τῶν ἐθνικῶν ἀντιπροσώπων, διότι ἄλλως παραλείπει σπουδαίω-
τατον καθήκον, διαπράττει λιποταξίαν ἀνάνδρον, ἐπίμομφον καὶ ἀσύγγνωστον.

Ἄδικαιολόγητον ἀδιαφορίαν ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῆς πα-
τρίδος ἐλέγχει καὶ ἡ ἀποχή ἀγαθῶν πολιτῶν ἀπὸ τῆς
ψηφοφορίας, διότι δῆθεν ὁ πολὺς λαὸς ἦγε ὑπὲρ τινος ὑπο-
ψηφίου, ὃν αὐτοὶ ἀποδοκιμάζουσιν. Καὶ ἐν τῇ περιστάσει
ταύτῃ ἡ πρόσδοδος εἰς τὰς κάλπας ἐπιβάλλεται.

α') διότι οὐδαὶς ἐκ τῶν προτέρων δύναται νὰ γι-
νώσκῃ σαφῶς τὰ ἀποτελέσματα τῆς ψηφοφορίας.

β') διότι οὐδέποτε ἡ ἐκτέλεσις καθήκοντος πρέπει
νὰ ἐξαρτᾶται ἐξ εὐαρέστων ἐκ τῶν προτέρων ἀποτελεσμά-
των, καὶ

γ') διότι δὲν πρέπει νὰ καταλείπηται ἡ ψηφοφορία
εἰς ἐντέλους μὲν, εὐκόλως δ' ἀπαιτωμένους ἀπλοῦ-
κούς, διότι τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐκλεγγόμενοι ἀντιπρόσωποι
δὲν θὰ ὦσιν οἱ ἀληθεῖς ἀντιπρόσωποι ὅλου τοῦ λαοῦ, καὶ ἡ
κυβέρνησις δὲν θὰ ἀπορρέῃ ἐκ τῆς καθολικῆς αὐτοῦ θελή-
σεως.

Ὅθεν ὥς ἡ ἄρνησις τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου εἰς τοὺς
πολίτας ἀποστερεῖ αὐτοὺς στοιχειωδεστάτου καὶ ὑψηλοῦ
δικαιώματος, οὕτω καὶ ἡ ὑπὸ τῶν πολιτῶν παραμέλησις τού-
του συμβάλλεται, ὥστε νὰ ἀδυνατῇ ἡ πολιτεία νὰ λειτουργῇ
ἀπροσκόπτως καὶ κανονικῶς.

§ 198. **Κακὴ χρῆσις τῆς ψήφου καὶ ἀποτελέσματα.**

— Ἄλλ' ἂν ὁ παραμελῶν τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου προ-
ξενῇ νόσον εἰς τὴν πολιτείαν καὶ ἐλέγχῃται ἐκ τούτου ἀφι-

λόπατριν, δὲν συνάγεται πάνυ δικαίως, ὅτι ἐχθρὸς τῆς πατρίδος δύναται νὰ καλῇται καὶ πᾶς ὅστις κακὴν χρῆσιν ποιεῖται τῆς ἐαυτοῦ ψήφου ἢ καὶ προάγει τοὺς ἐκλογεῖς εἰς τοῦτο :

Ὁ πολίτης, ὅταν διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν κοινῶν δὲν ἐκλέγῃ ἀνιδιοτελῶς, ἐλευθέρως καὶ πεφωτισμένως τοὺς ἡθικωτάτους, σωφρονεστάτους καὶ ἐμπειροτάτους τῶν ὑποψηφίων, τοὺς ἱκανοὺς νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν πρόδον καὶ τὴν εὐημερίαν τοῦ ἔθνους καὶ νὰ προσπίσωσι καθόλου τὰ πολλὰ ἡθικὰ καὶ ὕλικά συμφέροντα τῆς χώρας, ἀλλ' ὑπείκει εἰς δῶρα ἢ βίαν, εἰς ὑποσχέσεις ἢ ἀπειλὰς καὶ καθόλου εἰς τὴν θεραπείαν τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος, καὶ κολάσιμος ἦνε καὶ μέγιστος ἐχθρὸς καὶ προδότης τῆς πολιτείας.

Ὁ ἐκλέγων, ἵνα ἀμείψῃ προσωπικὰς ὑπηρεσίας καὶ χάριτας ἢ προεξοφλήσῃ ὑποσχέσεις, ἐκείνον, ὅστις ἦνε οἰκτιρὸς ἢ φίλος τοῦ κόμματος, ὅστις παρέυχε πλουσίαν εὐωχίαν ἢ ἄλλας ἐκδουλεύσεις, ἢ τὸν δημοκόλακα, ὅστις ὑπισχνεῖται αὐτῷ ἀτέλειαν ἢ κατάργησιν φόρων, ἢ ὅτι θὰ παράσχῃ δημοσίαν θέσιν ἢ θὰ προσπίσῃ καθόλου τὰ ἀτομικὰ αὐτοῦ συμφέροντα, ἄγει εἰς μεγίστους κινδύνους τὴν πολιτείαν.

Καὶ ὅστις δὲ ψηφίζει τοὺς ἐν λόγοις καὶ διὰ συμβόλων μόνον καὶ φωνασκίων καὶ ἐπιδείξεως σημαίων φιλοπατρίδας ἢ καὶ τὸ αἰσχροτάτον καὶ βδελυρώτατον πάντων, τοὺς καπηλεύοντας καὶ ἀγοράζοντας τὴν ψήφον αὐτοῦ, συντελεεῖ εἰς τὴν ἐξουθένωσιν, τὴν παρακμήν, τὴν κατὰπτωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος.

Πανταχοῦ, ὅπου οἱ πολιτευόμενοι διὰ τοιούτων σαγηνευτικῶν καὶ ἀκατονομάστων τρόπων ὑπεδούλωσαν τὴν συνείδησιν τοῦ πολίτου, πανταχοῦ, ὅπου διὰ δώρων καὶ βίας, δι' ὑποσχέσεων καὶ ἀπειλῶν παρεποίησαν καὶ ἐπλαστογράφησαν

τὴν ἐθνικὴν βούλησιν καὶ ἐξεφαύλισαν τοὺς χαρακτηῖρας, πανταχοῦ, ὅπου διὰ τοιαύτης ἐπαισχύντου συναλλαγῆς ἀνεβιβάσθησαν εἰς τὰς ἀρχὰς ἀνίκαναι διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος καὶ ἐκμεταλλεῦται ἀσυνείδητοι τῆς πτωχείας τῶν πολιτῶν, αἱ πολιτεῖται ταχέως ἐξησθενώθησαν, παρήξιμασαν, κατέπεσον καὶ ἐξηφάνισθησαν.

§ 199. **Συμπέρασμα.** — "Ὅθεν, ὅστις ἐνθουσιᾷ πρὸς πᾶν εὐγενὲς καὶ καλόν, ὅστις ἔχει ἀγνὴν ἐλληνικὴν καρδίαν, ὅστις ὀνειρεύεται αἰσιώτερον καὶ χρυσοῦν τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους, ὅστις ἐλαύνεται ὑπὸ τοῦ διακαοῦς πόθου νὰ ἴδῃ πλήρη τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πατρίδος καὶ εἰλικρινῶς ἀγαπᾷ αὐτήν, καθήκον ἱερὸν ἔχει οὐ μόνον αὐτὸς ὀρθὴν χρῆσιν τῆς ἑαυτοῦ ψήφου νὰ ποιῇται, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἐν ἐπιγνώσει καὶ χρηστῇ συνειδήσει νὰ διδάσκῃ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἱεροῦ τούτου δικαίωματος.

Τὴν **ἱερότητα τῆς ψήφου** διδάσκων καὶ ὁ μέγας τῆς Ἑλλάδος κυδερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας περιέλαβεν ἐν τῷ ἑξῆς ὅρκῳ, ὃν ὠρκίζοντο οἱ τότε Ἕλληνες ἐκλογεῖς, **ὁλόκληρον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ἐκλογέως**· «ἐν ὀνόματι τῆς παναγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος ὀρκίζομαι ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ Θεοῦ τῆς ἀληθείας νὰ μὴ δώσω τὴν ψήφον μου οὔτε διὰ φιλίαν, οὔτε διὰ μῦσος, οὔτε διὰ φόβον ζημίας, οὔτε δι' ἐλπίδα προσωπικοῦ κέρδους, ἀλλὰ κατὰ τὴν συνείδησίν μου καὶ χωρὶς καμμίαν προσωποληψίαν».

§ 200. **Ἡ σπουδαιότης τῆς ψήφου καὶ ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν.** — "Ὅ,τι εἶπομεν περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς ψήφου διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν βουλευτῶν, ταῦτόν ισχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν πάσης αἰρετῆς ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ψήφου τοῦ λαοῦ πηγαζούσης, οἷον δημάρχου,

δημοτικοῦ συμβούλου, μελῶν ἐθνικῆς συνελεύσεως κτλ. καὶ ὡς πρὸς ἀπόφασιν γνώμης διὰ δημοψηφίσματος.

ΣΗΜ. Ἡ *καθολικὴ* καὶ *ἄμεσος* ψηφοφορία εἰσῆχθη ἐν Ἑλλάδι τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐφηρομένη ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν πληρεξουσίων τῆς ἐν Ἀργεὶ ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἴσχυεν ἡ καθολικὴ καὶ ἄμεσος ψηφοφορία.

ΑΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΙΚΑΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΠΡΑΞΙΝ

---

§ 201. **Δικαιοπραγία καὶ ἀδικοπραγία.** — Ὁ ἄνθρωπος, ὡς εἶπομεν (ἰδὲ κεφ. ΙΓ', 47), θεωρεῖται **πρόσωπον**, ἀφ' ἧς στιγμῆς γεννηθῇ, ὡς τοιοῦτον δ' ἦνε ὑποκείμενον δικαιομάτων καὶ υποχρεώσεων.

Δὲν ἔπεται δ' ἔμως ἐκ τούτου, ὅτι δύναται καὶ νὰ ἐπιχειρῇ αὐτοπροσώπως **πράξεις**, ἂν μὴ ἔχῃ καὶ τὴν ἀπαιτούμενην πρὸς τοῦτο **ικανότητα**· π. χ. ἀνήλικος δὲν δύναται νὰ πωλήσῃ μόνος οἰκίαν ἀνήκουσαν εἰς αὐτὸν ἢ νὰ υποχρεωθῇ εἰς ἀπόδοσιν χρημάτων δανεισθέντων αὐτῷ.

Τὸ **πρόσωπον**, ὅταν ἔχῃ τὴν **ικανότητα** τοῦ πράττειν, δύναται ἢ νὰ πράττῃ συμφώνως πρὸς τὸ δίκαιον, ὅτε λέγεται, ὅτι δικαιοπραγεῖ καὶ ἡ πράξις αὐτοῦ **δικαιοπραγία**, ἢ νὰ πράττῃ παρὰ τὸ δίκαιον, ὅτε λέγεται, ὅτι **ἀδικοπραγεῖ** καὶ ἡ πράξις αὐτοῦ **ἀδικοπραγία**.

§ 202. **Ίκανότης πρὸς δικαιοπραγίαν.** — Ἀπεριόριστον **ικανότητα** πρὸς δικαιοπραγίαν ἔχουσιν οἱ ἐνήλικες, καὶ τοιοῦτοι παρ' ἡμῖν ἦνε εἰ συμπληρώσαντες τὸ 21^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας, στεροῦνται δὲ παντελῶς τῆς πρὸς δικαιοπραγίαν **ικανότητος** τὰ νήπια, ἤτοι οἱ μὴ συμπληρώσαντες τὸ 7^{ον} ἔτος, καὶ οἱ **παράφρονες**. Οἱ συμπληρώσαντες τὸ 7^{ον} ἔτος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ 21^{ον} ἔχουσι περιορισμένην **ικανότητα**. Οὗτοι δύνανται μὲν νὰ ἐπιχειρῶσι δικαιοπραγίας ἐπαγομένας ὠφέλειαν εἰς αὐτοὺς, ἀλλ' οὐχὶ

καὶ τοιαύτας, δι' ὧν ὑποβάλλονται εἰς ὑποχρεώσεις (π. χ. σύναψιν δανείων) ἢ ἀπαλλοτριοῦνται τῆς ἑαυτῶν περιουσίας (π. χ. δωρεάν, πώλησιν), ἐκτὸς τῶν συμπληρωσάντων τὸ 14^{ον} ἔτος, οἵτινες δύνανται νὰ διαχειρίζονται ἐλευθέρως πᾶν ὅ,τι διὰ τῆς ἑαυτῶν ἐργασίας ἐκτήσαντο (π. χ. μισθοὺς) ἢ ἐδόθη αὐτοῖς πρὸς ἐλευθέραν χρήσιν (π. χ. χρηματικὸν ποσόν).

§ 203. **Ἱκανότης πρὸς ἀδικοπραγίαν.** — Ἐν τῇ **πρὸς ἀδικοπραγίαν δ' ἱκανότητι** διακρίνομεν· α') **πρόσωπα** ἐντελῶς ἐστερημένα ταύτης, ἅτινα δηλ. οὐδαμῶς εὐθύνονται διὰ τὰς ἀδίκους αὐτῶν πράξεις, καὶ τοιαῦτα παρ' ἡμῖν ἦνε οἱ μὴπω συμπληρώσαντες τὸ 10^{ον} ἔτος τῆς ἑαυτῶν ἡλικίας, β') **πρόσωπα**, ἅτινα εὐθύνονται μόνον, ἂν ἀποδειχθῇ, ὅτι ἐν συνειδήσει ἐξετέλεσαν τὴν ἀδικον πράξιν, καὶ τοιαῦτα ἦνε παρ' ἡμῖν οἱ ὑπερβάντες τὸ 10^{ον} ἔτος, ἀλλὰ μὴ συμπληρώσαντες τὸ 14^{ον} καὶ γ') **πρόσωπα**, εὐθυνόμενα ἀπεριορίστως, τοιαῦτα δ' ἦνε οἱ τὸ 14^{ον} ἔτος συμπληρώσαντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ

ΜΟΝΟΜΕΡΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΓΙΑΙ

---

§ 204. Ὅρισμός καὶ διαίρεσις τῶν δικαιοπραγιῶν. — Ἐν τῷ καταρτισμῷ δὲ τῆς συμφώνου πρὸς τὸ δίκαιον πράξεως, τῆς δικαιοπραγίας, ἢ ἀπαιτεῖται ἡ βούλησις ἑνὸς μόνου προσώπου, ὅτε ἡ δικαιοπραγία λέγεται **μονομερής**, π. χ. ἐν τῷ καταρτισμῷ τῆς **ιαθήκης**, ἢ ἡ βούλησις δύο ἢ καὶ πλειόνων προσώπων, ὅτε ἡ δικαιοπραγία λέγεται **διμερής** ἢ **σύμβασις**, ὡς ἐν τῇ ἀγοραπωλησίᾳ, τῇ μισθώσει κλπ.

Κατὰ τὸν καταρτισμὸν τῆς συμβάσεως μεταξὺ τῶν προσώπων τῶν δηλούντων τὴν ἑαυτῶν βούλησιν γιννῶνται ἀμοιβαίαι ὑποχρεώσεις, ὡς τὰ συμβαλλόμενα πρόσωπα ὀφείλουσι νὰ τηρῶσιν ἀκριβῶς καὶ καλῇ τῇ πίστει.

ΚΕΦ. ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΙΔΗ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ

§ 205. **Κύρια είδη συμβάσεως.** — Αί συμβάσεις κατὰ τὰς διαφορὰς τοῦ βίου περιστάσεις ἦνε πολλαπλαί, κύρια δ' εἶδη αὐτῶν ἦνε ἡ ἐταιρεία, ἡ μίσθωσις ἢ ἐκμίσθωσις, ἡ ἀνταλλαγή καὶ ἡ ἀγοραπωλησία.

§ 206. **Ὅρισμός ἐταιρείας.** — Ἐταιρεία ἦνε σύμβασις, δι' ἧς δύο ἢ καὶ πλείονα πρόσωπα ἐνοῦνται, ὅπως διὰ κοινῶν συνεισφορῶν ἐπιτύχωσι κοινοῦ θεμιτοῦ σκοποῦ.

§ 207. **Ἐννοια καὶ ὁρισμός τῆς μισθώσεως.** — Μίσθωσις ἢ ἐκμίσθωσις ἦνε σύμβασις, δι' ἧς ὁ ἕτερος τῶν συμβαλλομένων ὑπισχνεῖται τὴν παροχὴν τῆς χρήσεως πράγματός τινος ἢ ἐργασίας ἢ ὑπηρεσίας ἀντὶ χρημάτων.

Ἐκ τῆς ἐννοίας ταύτης τῆς μισθώσεως ἔπεται, ὅτι δύο τινὰ ἀπαιτοῦνται πρὸς ὑπαρξιν αὐτῆς· α') ἡ παροχὴ τῆς χρήσεως πράγματός ἢ ἐργασίας ἢ ὑπηρεσίας καὶ β') ἡ παροχὴ μισθώματος ἀντ' αὐτῆς.

Ὁ ὑπισχνόμενος τὴν παροχὴν τῆς χρήσεως πράγματός ἢ ἐργασίας ὀνομάζεται ἐκμισθωτής, ὁ δ' ὑπισχνόμενος ἀντὶ τῆς χρήσεως τοῦ πράγματος ἢ τῆς ἐργασίας τὴν παροχὴν χρημάτων μισθωτής.

Τὰ χρήματα δ' αἵτινα ὁ μισθωτής ὑπισχνεῖται, ὅτι θὰ πλη-

πρώτη ἀντὶ τῆς χρήσεως εἰς τὸν ἐκμισθωτὴν καλοῦνται **μίσθωσις, ἐνοίκιον, μισθός, ἀμειβή.**

Τὸ **πράγμα** τῆς μισθώσεως ἦνε **διττόν**· ἢ οἶκον ἢ καρποφόρον κτήμα (= ἄγρός), διὸ καὶ ὁ μισθωτὴς οἰκίας ἢ οἰκίων εἰδικώτερον ὀνομάζεται **ἐνοικιαστής**, τοῦ δὲ κτήματος **ἀγρολήπτης** ἢ **ἐπίμορτος** ἢ **μισθωτὴς ἄγρου**.

Ἐκ τοῦ ἀντικειμένου δ' αὐτῆς ἡ μίσθωσις διακρίεται εἰς **δύο εἶδη**· α') εἰς μίσθωσιν **πράγματος** (οἰκίας π. χ.) καὶ β) εἰς μίσθωσιν **ἐργασίας** (π. χ. ἀγροφόρου, ξυλουργοῦ, σιδηρουργοῦ) ἢ **ὑπηρεσίας** (π. χ. ἱατροῦ, δικηγόρου, διδασκάλου).

Καὶ μίσθωσις μὲν **πράγματος** ὑπάρχει, ὅταν ἀντικείμενον τῆς μισθώσεως ἦνε ἡ **χρῆσις πράγματος**, μίσθωσις δ' **ἐργασίας** ἢ **ὑπηρεσίας**, ὅταν ἀντικείμενον τῆς μισθώσεως ἦνε ἡ **χρῆσις** (= κάρπωσις) **ἐργασίας** ἢ **ὑπηρεσίας**.

Ἡ μίσθωσις γίνεται **προφορικῶς** ἢ **γραφικῶς**· πρὸς ἀποφυγὴν δ' ὅμως δυσχερειῶν καὶ ἐρίδων συνετώτερον καὶ κρεῖττον ἦνε νὰ συνάπτηται ἐγγράφως διὰ τοῦ συμβολαιογράφου.

§ 208. **Ὅρισμός ἀνταλλαγῆς.** — Ἀνταλλαγή ἦνε σύμβαισις, δι' ἧς ὁ εἷς τῶν συμβαλλομένων ὑπισχνεῖται τὴν παροχὴν πράγματός τινος εἰς ἕτερον ἢ παρέχει ἀμέσως τὸ **πράγμα** τοῦτο εἰς αὐτὸν ἀντὶ ἑτέρου, π. χ. ὁ Α παρέχει εἰς τὸν Β **μυχαϊρίδιον**, ἵνα ὁ Β δώσῃ εἰς τὸν Α ὥρισμένον ἀντικείμενον.

§ 209. **Ὅρισμός ἀγοραπωλησίας.** — Ἀγοραπωλησία ἦνε σύμβαισις, δι' ἧς ὁ εἷς τῶν συμβαλλομένων ἢ ὑπισχνεῖται ὅτι θὰ **παράσχῃ** ἢ **παρέχει** εἰς τὸν ἕτερον **πράγμα** τι ἀντὶ ὥρισμένου ἢ ὀριστέου

χρηματικοῦ ποσοῦ, π. χ. ὁ Α παρέρχει εἰς τὸν Β μαχαίριδιον ἀντὶ δραχμῆς.

Ὁ παρέχων τὸ πρᾶγμα ὀνομάζεται **πωλητής**, ὁ δ' ἑτερος, εἰς ὃν παρέχεται τὸ πρᾶγμα ἀντὶ χρημάτων, **ἀγοραστής**, τὸ δὲ διδόμενον χρηματικὸν πῶδον ἀντὶ τοῦ πράγματος καλεῖται **τίμημα** ἢ **τιμή**.

Περὶ χρήματος

§ 210 **Ἔννοια καὶ ὁρισμὸς τοῦ χρήματος.** — Χρηματικὸν δὲ πῶδον λέγοντες σήμερον ἐννοοῦμεν **ποσὸν νομισμάτων**· ἡ τιαύτη δ' ὅμως σύμπτωσης τῶν ἐννοιῶν **χρήματος** καὶ **νομίσματος** δὲν ὑπῆρχεν ἑκπαλαί ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἀγοραπωλησίας, διότι πρὸς σύναψιν αὐτῆς ἀντηλλάσσοντο πρᾶγματα.

Ἐπειδὴ δ' ἡ ἀνταλλαγὴ αὕτη τῶν πραγμάτων παρουσίαζεν ἀνυπερβλήτους δυσχερείας, διότι πολλὰ τούτων δὲν ἦτο δυνατόν ἀνευ μειώσεως τῆς ἀξίας αὐτῶν ἢ νὰ διαιρεθῶσιν ἢ νὰ μετακομισθῶσιν εἰς τὸν τόπον τῆς ἀγορᾶς ἢ νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον, οἱ ἄνθρωποι ἐζήτησαν νὰ εὕρωσιν ὄργανον ἀνταλλαγῆς χρήσιμον εἰς πάντας καὶ πάντοτε, εὐδιαίρετον, εὐμετακόμιστον καὶ ἀναλλοιώτον.

Ἀναλόγως δὲ τῶν κοινωνικῶν αὐτοῦ συνθηκῶν ἕκαστος λαὸς ἀνεγνώρισεν ὡς τοιοῦτον ἀνταλλακτικὸν μέσον ἢ ἐμπόρευμα τὰς διψθέρας, τὸ ἄλλας, τὴν ὀρυζαν κ.λ.π. καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸ **χρῆμα**.

Χρῆμα λοιπὸν καλεῖται τὸ εἰς πάντας χρήσιμον καὶ εὐκόλως κυκλοφοροῦν ἐμπόρευμα.

Τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος ὡς κατάλληλον ὄργανον ἀνταλλαγῆς παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς ἐθεωρήθησαν τὰ

μέταλλα καὶ δὴ τὰ εὐγενῆ χρυσὸς καὶ ἄργυρος, ὡς συγκεντροῦντα πολλὰ πλεονεκτήματα.

Περὶ νομίσματος.

§ 211. **Διαμορφώσεις τοῦ νομίσματος.** — Ληφθέντος δὲ τοῦ μετάλλου ὡς χρήματος ἔπρεπε κατὰ πᾶσαν ἀνταλλαγὴν νὰ σταθμᾶται γνήσιον μέρος τοῦτου καὶ ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ πράγματος.

Ἀλλὰ τοῦτο καὶ ὀχληρὸν ἦτο καὶ χρόνον οὐκ ὀλίγον ἀπῆται· ὅθεν ὁ ἄνθρωπος σὺν τῇ ἀναπτύξει αὐτοῦ προέβη εἰς τὴν σφράγισιν τεμαχίων μετάλλου πολυτίμου, ὥρισμένον ἐκ τῶν προτέρων βάρους καὶ ἀξίας. Οὕτω διεμορφώθη τὸ νόμισμα.

Τὴν ἐνέργειαν ταύτην τοῦ ἀτόμου ἐθεώρησε σὺν τῷ χρόνῳ δικαίωμα αὐτῆς ἢ πολιτεία καὶ ἀνέλαθεν αὐτὴ τὴν ἐκδοσιν (=κοπὴν) τοῦ νομίσματος ἐξ ἑνὸς ἢ πλείονων πολυτίμων μετάλλων.

§ 212. **Μονομεταλλισμὸς καὶ διμεταλλισμός.** — Αἱ πλείσται πολιτεῖαι καὶ πρώτη ἡ Ἀγγλία (ἀπὸ τοῦ 1816) ἀναγνωρίζουσιν ὡς νομίμως κυκλοφοροῦν κατὰ πᾶσαν τὴν ἐδαφικὴν κυριαρχίαν αὐτῶν νόμισμα, τὸν χρυσόν, τοῦτο δὲ καλεῖται **μονομεταλλισμός**, αἱ δ' ἀποτελοῦσαι τὴν καλουμένην **λατινικὴν νομισματοτεκνὴν ἑνωσιν** πολιτεῖαι (Ἑλλάς, Γαλλία, Ἰταλία, Βέλγιον, Ἑλβετία καὶ Μεξικόν) παραδέχονται τὸν **διμεταλλισμὸν**, ἥτοι ἀναγνωρίζουσιν ὡς νόμιμον νόμισμα πλὴν τοῦ χρυσοῦ καὶ τὸν ἄργυρον.

ΣΗΜ. Ὁ χαλκὸς καὶ τὸ τιτζέλιον ἦνε νῦν μόνον κερματικὸν ἢ συμπληρωτικὸν νόμισμα.

§ 213. **Χαρτονόμισμα καὶ πιστωτικὰ γραμμάτια.** —

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὰς ἐμπορικὰς ἰδίως αὐτοῦ σχέσεις δὲν περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν χρῆσιν τοῦ μετάλλου, διότι πρὸς εὐκολωτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν συναλλαγὴν εἰσέγαγε κατὰ συνθήκην μετὰ τῶν ὁμοίων καὶ τὸ **χάρτινον νόμισμα** ἢ **χαρτονόμισμα** καὶ τὰ **πιστωτικὰ γραμμάτια**. — Καὶ ἐν τούτῳ δὲ δὲν ἐβράδυνεν ἡ πολιτεία νὰ ἀπομιμηθῇ τὸ ἄτομον, διότι ἐξέδωκε καὶ αὐτὴ χαρτονόμισμα καὶ κατέστησε μάλιστα τοῦτο ὑποχρεωτικὸν εἰς πάντα ζῶντα ὑπὸ τὴν αἰγίδα αὐτῆς.

ΚΕΦ. ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΑΠΑΙΤΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΡΑΦΗΣ

§ 214. **"Εννοια ἀπαιτήσεως.**—Εἶδομεν ἄνωτέρω, ὅτι ἐκ τῶν συμβάσεων γεννῶνται μεταξὺ τῶν συμβαλλομένων ἀμοιβαῖαι ὑποχρεώσεις. Οὕτως ἐκ τῆς μισθώσεως ὑποχρεοῦται ὁ μὲν μισθωτὴς νὰ καταβάλῃ τὸ μίσθωμα, ὁ δὲ ἐκμισθωτὴς νὰ παραδώσῃ τὸ ἐκμισθωθέν. Ὡσαύτως ἐκ τῆς ἀγοραπωλησίας ὁ μὲν ἀγοραστὴς ὀφείλει νὰ καταβάλῃ τὸ τίμημα, ὁ δὲ πωλητὴς νὰ παραδώσῃ τὸ πωληθὲν πρᾶγμα. Ἄν ὁ ἐκ τινος συμβάσεως ὑπόχρεως ἀρνηθῇ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἑαυτοῦ ὑποχρεώσεως, γεννᾶται **ἀπαιτήσεις** παρὰ τοῦ ἐτέρου τῶν συμβαλλομένων κατ' αὐτοῦ. Ὁ δικαιούμενος δ' εἰς ἀπαιτήσιν ἢ ὁ δικαιούχος καλεῖται ὑπὸ τοῦ δικαίου **δανειστής**, ὁ δ' ὑπόχρεως **ὀφειλέτης**.

§ 214. **"Εννοια παραγραφῆς.**—Ἄν ὁ δανειστής ἀφήσῃ ἀνενόχλητον τὴν ἑαυτοῦ ὀφειλέτην ἐπὶ χρόνον ὀρισμένον, δὲν δύναται μετὰ τὴν πάρεδον αὐτοῦ νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ ὀφειλέτου τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποχρεώσεως τούτου, διότι ὁ νόμος θεωρεῖ, ὅτι ἐγένετο **παραγραφή** τῆς ἀπαιτήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟΝ ΩΣ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

§ 216. **Περὶ γάμου.**—Μεταξὺ τῶν δικαιωμάτων τοῦ προσώπου, ἅτινα προστατεύει τὸ ἀστικὸν δίκαιον, ἦγε καὶ τὰ ἀπρρρέοντα ἐκ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν οἰκογένειαν, ἥτις χρονολογεῖ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν πρωτοπλάστων καὶ ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τῆς κοινωνίας.

Βάσις τῆς οἰκογενείας ἦγε ὁ **γάμος**, ὅστις παρ' ἡμῖν τοῖς Ἑλλησιν ὀρθοδόξοις τελεῖται δι' ἐρωλογίας κατόπιν ἀδελφείας ἐπισκοπικῆς.

Εἰς τὸν ἄνδρα, ὡς φέροντα τὰ βάρη τοῦ γάμου, δίδεται ἡ **προίξ**.

Ὁ γάμος λύεται εἴτε φυσικῶς διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἐτέρου τῶν συζύγων, εἴτε νομικῶς διὰ **διαζυγίου**.

§ 217. **Γνήσια καὶ νόθα τέκνα.**—Τὰ ἐκ τοῦ γάμου γεννώμενα τέκνα καλοῦνται **γνήσια** ἢ **νόμιμα** ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ **νόθα**.

§ 218. **Προστασία τῶν ἀνηλίκων.**—Τὴν ἀνατροφὴν τῶν **γνησίων τέκνων**, ἐφ' ὅσον μὲν ζῇ ὁ πατὴρ, ἔχει ἐξ ὑποχρεώσεως οὗτος, τῶν δὲ **νόθων** ἢ **μητέρη**.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἀνατροφῆς τῶν **γνησίων τέκνων**, ἂν ὧσιν ἀνήλικα, περιέρχεται εἰς τὴν **μητέρα**, ταύτης δ' ἐλλειπούσης εἰς τὸν διὰ τῆς διαθήκης τοῦ πατρὸς ὀριζόμενον **ἐπίτροπον**, διαθήκης δὲ μὴ ὑπαρχούσης, εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ὀριζόμενον.

§ 219. *Διάρκεια καὶ διάρκειαις ἀνηλικιότητος.*—

Ἡ *διάρκεια* τῆς ἀνηλικιότητος ἦνε διάφορος ἐν ἐκάστη πολιτείᾳ, παρ' ἡμῖν δὲ παρατείνεται μέχρι τοῦ 21^{ου} ἔτους, ὥστε ὁ Ἕλλην καθίσταται ἐνήλειξ.

Οἱ ἀνήλικοι ἐν Ἑλλάδι διακρίνονται α') εἰς νήπια, ἥτοι τοὺς μὴ συμπληρώσαντας τὸ 7^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν,

β') εἰς ἀνήθους, ἥτοι τοὺς συμπληρώσαντας μὲν τὸ 7^{ον}, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ 14^{ον}, ἂν ὧσιν ἄρρενες, ἢ τὸ 12^{ον} ἂν ὧσι θήλεις,

γ') εἰς ἐφήθους ἥτοι τοὺς συμπληρώσαντας μὲν τὸ 12^{ον} ἢ 14^{ον}, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ τὸ 21^{ον} ἔτος.

Περὶ κληρονομίας.

§ 220. *Ἐννοια κληρονομίου.*—Τοῦ ἀποθανόντος πατρὸς ἢ μητρὸς ἢ ἄλλου μέλους τῆς οἰκογενείας ἡ *περιουσία* περιέρχεται εἰς τοὺς ἐγγυτέρους συγγενεῖς, οἵτινες καθίστανται *κληρονόμοι*, ἥτοι εἰσέρχονται εἰς τὴν *περιουσίαν* τοῦ ἀποθανόντος.

§ 221. *Ἑξῆς κληρονομῶν.*—Καθίσταται δὲ τις *κληρονομός* εἴτε διὰ *διαθήκης*, ἥτοι διὰ πράξεως ἐμφαινοῦσης τὴν *τελευταίαν* τοῦ ἀποθανόντος *βούλησιν*, ὅτε ὁ αὐτῷ κληρονομῶν καλεῖται ἐκ *διαθήκης κληρονομός*, εἴτε ἐκ τοῦ νόμου, ἐν ἐλλείψει διαθήκης, ὥστε ὁ κληρονομῶν καλεῖται ἐξ *ἀδιαθέτου κληρονομός*, ἢ δὲ *διαδοχῇ* αὐτοῦ ἐξ *ἀδιαθέτου διαδοχῇ*.

Κατὰ τὴν *διαδοχὴν* ταύτην *καλοῦνται* εἰς τὴν *κληρονομίαν*·

1) οἱ *κατεόντες*, ἥτοι οἱ υἱοὶ καὶ αἱ θυγατέρες καὶ τὰ τέκνα προαποθανόντων υἱῶν καὶ θυγατέρων, ἅτινα ὅμως λαμβάνουσι τὸ μέρος, ὅπερ θὰ ἐλάβανεν ὁ γονεὺς αὐτῶν, ἂν ἔζη, τοιούτων δὲ μὴ ὑπαρχόντων,

β) οἱ ἀνεόντες, ἦτοι ὁ πατήρ, ἡ μήτηρ, ὁ πάππος καὶ ἡ μάμμη τοῦ κληρονομουμένου, οἱ ἀμφιθαλεῖς ἀδελφοὶ καὶ τὰ τέκνα προαποθανόντων ἀμφιθαλῶν ἀδελφῶν, ἐν ἐλλείψει δὲ τοιούτων,

γ') οἱ ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοὶ καὶ τὰ τέκνα προαποθανόντων ἑτεροθαλῶν ἀδελφῶν, τοιούτων δὲ μὴ ὑπαρχόντων,

δ') οἱ λοιποὶ ἐκ πλαγίου συγγενεῖς (ἦτοι οἱ ἐξάδελφοι, οἱ ἀνεψιοὶ κ.λ.π.), προτιμωμένων τῶν ἐγγυτέρων, καὶ τοιούτων μὴ ὑπαρχόντων,

ε') ὁ ἐπιζῶν σύζυγος· ἐν ἐλλείψει δὲ τοιούτου ἡ περιουσία τοῦ ἀποθανόντος περιέρχεται εἰς τὸ δημόσιον.

Ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ ὁ διαθέτης ὑποχρεοῦται πρὸ παντὸς νὰ ὀρίσῃ ἓνα τοῦλάχιστον κληρονόμον, διότι διαθήκη ἀνευ κληρονόμου δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

Ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἑαυτοῦ κληρονόμων ὁ διαθέτης ἔφη ἐλεύθερος, διότι πᾶς τις ἔφη ἐλεύθερος νὰ διαθέσῃ τὰ ἑαυτοῦ ὑπάρχοντα κατὰ βούλησιν (ιδὲ κεφ. ΔΖ', 183).

Ἀλλ' ὁ νόμος ἀναγκάζει τὸν διαθέτην νὰ μὴ παρίδῃ ἐν τῇ διαθέσει τῆς περιουσίας αὐτοῦ ὀρισμένα πρόσωπα. Οὕτω, ἂν ὁ διαθέτης ἔχῃ κατεόντας συγγενεῖς, ὑποχρεοῦται νὰ ἐγκαταστήσῃ καὶ αὐτοὺς κληρονόμους, καὶ νὰ καταλίπῃ αὐτοῖς ὀρισμένον μέρος τῆς εἰκείας περιουσίας.

Τὸ αὐτὸ λεκτέον καὶ ἂν ὁ διαθέτης ἔχῃ μόνον ἀνιόντας. "Ενεκα δ' ὅμως ἐξαιρετικῶν λόγων, ῥητῶς ἐν τῷ νόμῳ ἀναγραφόμενων, δύναται ὁ διαθέτης νὰ ἀποκληρώσῃ τὰ πρόσωπα ταῦτα, ἰδίᾳ δ' ἂν ἐπεδείκνυτο πρὸς αὐτὸν ζῶντα κακὴν διαγωγὴν.

Δύναται ὡσαύτως ὁ διαθέτης νὰ ὀρίσῃ, ὅπως πλὴν τοῦ κληρονόμου καὶ ἑτερον πρόσωπον λάβῃ τι ἐκ τῆς κληρονομίας. Τοῦτο καλεῖται κληροπρόσημα καὶ ὁ λαμβάνων

αὐτὸ κληροδόχος. Οὗτος διαφέρει τοῦ κληρονόμου, καθότι ὁ μὲν κληρονόμος λαμβάνων τὴν κληρονομίαν ἀναδέχεται συγχρόνως καὶ τὰ βάρη αὐτῆς, ἤτοι τὰ χρέη τοῦ ἀποθανόντος, ἐνῶ ὁ κληροδόχος λαμβάνει τὸ καταλειφθὲν αὐτῷ, χωρὶς νὰ εὐθύνηται διὰ τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ ἀποθανόντος.

Περὶ διαθηκῶν

§ 222. **Σύνταξις διαθήκης.** — Πρὸς ὑπαρξιν διαθήκης ἀπαιτοῦνται δύο πρόσωπα, ἤτοι ὁ διαθέτης καὶ ὁ κληρονόμος.

Εἶδη τῆς διαθήκης. — Παρ' ἡμῖν αἱ διαθήκαι διακρίνονται εἰς **τακτικὰς** καὶ **ἐκτάκτους**. Τῆς τακτικῆς δὲ διαθήκης διακρίνονται **τρεῖς εἶδη**· ἡ **δημοσία**, ἡ **μυστική** καὶ ἡ **ἰδιωτική**.

Ἡ **δημοσία** συντάσσεται καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ διαθέτου ὑπὸ συμβολαιογράφου ἐνώπιον τριῶν μαρτύρων ἢ δευτέρου συμβολαιογράφου καὶ ἐνδὲς μάρτυρες.

Τὰ κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης συμπράττοντα μετὰ τοῦ διαθέτου πρόσωπα ὀφείλουσι νὰ ὦσι παρόντα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ καταρτισμοῦ τῆς διαθήκης καὶ νὰ μὴ ἀποκλείωνται ὑπὸ τῶν σχετικῶν διατάξεων τοῦ νόμου.

Ἡ διαθήκη αὕτη, ἀφοῦ ἀναγνωσθῇ εἰς ἐπὶ μέρος τοῦ διαθέτου καὶ τῶν **συμπραττόντων** προσώπων, υπογράφεται ὑπὸ πάντων, καταχωρίζεται δ' ἐν τοῖς βιβλίοις τοῦ συμβολαιογράφου.

Ἄν δ' ὁ διαθέτης δηλώσῃ, ὅτι ἦγε κωφός, πρέπει προσέτι νὰ δοθῇ αὐτῷ ἡ διαθήκη πρὸς ἀνάγνωσιν, ἂν δὲ δηλώσῃ, ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ ἀναγνώσκῃ χειρόγραφα, ἡ διαθήκη συντάσσεται ἐνώπιον πέντε μαρτύρων ἢ δευτέρου συμβολαιογράφου καὶ τριῶν μαρτύρων.

Ἄν δὲ ὁ διαθέτης δηλώσῃ, ὅτι ἀγνοεῖ τὴν ἐλληνικὴν, προσλαμβάνεται καὶ διερμηνεύς μὴ ἀποκλειόμενος ὑπὸ ὁρισμένων τοῦ νόμου διατάξεων.

Ἡ μυστικὴ διαθήκη ἦνε ἔγγραφον γεγραμμένον καὶ υπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ διαθέτου ἢ γεγραμμένον ὑπ' ἄλλου προσώπου ἀλλ' υπογεγραμμένον ὑπὸ τε τοῦ διαθέτου καὶ τοῦ γράψαντος αὐτὸ πρόσωπου, ἐγχειρίζομενον δ' ὑπὸ τοῦ διαθέτου ἐσφραγισμένον εἰς συμβολαιογράφον ἐνώπιον τριῶν μαρτύρων ἢ δευτέρου συμβολαιογράφου καὶ ἐνὸς μάρτυρος μετὰ τῆς προφορικῆς δηλώσεως, ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο περιέχει τὴν τελευταίαν αὐτοῦ θέλησιν.

Ἐπὶ τοῦ περικαλύμματος τοῦ ἐσφραγισμένου τούτου ἔγγραφου ὁ συμβολαιογράφος συντάσσει ἔκθεσιν περὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐγχειρίσεως τῆς διαθήκης, περιέχουσαν τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦ διαθέτου, τὴν χρονολογίαν τῆς ἐγχειρίσεως καὶ υπογραφομένην ὑπὸ τοῦ διαθέτου καὶ τῶν συμπραττόντων προσώπων.

Διὰ τῆς διαθήκης ταύτης ἐπιδιώκεται ἡ ἀξασφάλισις, ὅτι θὰ τηρηθῶσι μυστικαὶ αἱ διατάξεις αὐτῆς.

Ἡ δὲ **ἰδιόγραφος διαθήκη** γράφεται ἰδιοχειρῶς, χρονολογεῖται καὶ υπογράφεται ὑπὸ τοῦ διαθέτου, ἰσχύει δ' ἂν εὐρεθῇ μετὰ τῶν ἔγγραφων αὐτοῦ.

Ἡ διαθήκη αὕτη δύναται καὶ νὰ κατατεθῇ παρὰ συμβολαιογράφῳ πρὸς φύλαξιν.

Ὁ ἀνήλικος καὶ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἀναγινώσκῃ χειρόγραφα δὲν δύναται νὰ συντάξῃ μυστικὴν διαθήκην ἢ ἰδιόγραφον.

Ἐκτακτοὶ διαθήκαι ἦνε αἱ προφορικῶς γενόμεναι ἐπὶ παρουσίᾳ δύο μαρτύρων· α') ὑπὸ εὐρεσκομένου ἐπὶ πλοίου ἐλληνικοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν θαλασσοῦ

ταξιδίου καὶ β') ὑπὸ στρατιωτικῶν ἢ ὑπαγομένων
ὑπὸ τὴν ἀρμοδιότητα τῶν ἐν ἐκστρατεία στρατοδι-
κείων, ἐν περιπτώσει ἐκστρατείας, ἀποκλεισμοῦ ἢ πολιορ-
κίας ἢ αἰχμαλωσίας παρὰ τοῖς πολεμίοις.

ΜΕΡΟΣ Δ΄

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΜΕΡΟΣ Δ'

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΚΕΦ. ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

§ 221. Τὰ τέσσαρα πρῶτα πολιτεύματα τῆς Ἑλλάδος. — Εὐθὺς ὡς ἐλπιδοφόρος ὑψώθη ἐν τῇ ἀγίᾳ Λαύρᾳ ἡ σημαία τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ οἱ ἡμέτεροι πατέρες ἐθεώρησαν, ὅτι πρῶτιστον καθήκον εἶχον, ἵνα προνοήσωσι περὶ τοῦ προσέχοντος ὀργανισμοῦ τῆς διοικήσεως τῆς ἀπελευθερουμένης χώρας.

Τοῦτο σαφῶς τακμηριοῦσιν ἡ μεσσηνιακὴ γερουσία, ἡ πελοποννησιακὴ καὶ τᾶλλα πολιτικὰ σώματα τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ἥτις ὁ ὀργανισμὸς τῆς γερουσίας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ τῆς γερουσίας τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἡ τοῦ ἀρείου πάγου.

Ἄλλ' αἱ ἰδρυθεῖσαι αὗται κατὰ μέρος ἐξουσίαι ἦσαν τοπικαί, γενικὸν δὲ χαρακτῆρα συνταγματικοῦ νόμου συμπάσης

τῆς ὑπὲρ τῶν καλλίστων ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος φέρουσι τὰ ἐξῆς τέσσαρα πολιτεύματα·

α') τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα προσωρινὸν πολιτεύμα τῆς Ἑλλάδος, δι' οὗ ἡ **μαχομένη** Ἑλλὰς παρέστη κατὰ πρῶτον ὥς ἐνιαῖον καὶ συντεταγμένον κράτος. Ἐφηγίσθη ἐν ἔτει 1822 ὑπὸ τῆς ἐν **Ἐπιδαύρῳ** **πρώτης ἐθνικῆς συνελεύσεως**, τῆς ὑπὸ Δημητρίου Ὑψηλάντου συγκληθείσης, ἀφ' οὗ πρῶτον μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ἐκηρύχθη τῇ 1^η Ἰανουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑπαρξίς καὶ ἀνεξαρτησία,

β') τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα νόμος τῆς **Ἐπιδαύρου**. Τοῦτο ὂν ἀναθεώρησις τοῦ προσωρινοῦ πολιτεύματος τῆς Ἑλλάδος ἐφηγίσθη τῇ 29^η Μαρτ. 1823 ὑπὸ τῆς ἐν **Ἀστυρσε** **δευτέρας ἐθνικῆς συνελεύσεως**, ἀφ' οὗ διεσπλίσθη καὶ ἡ σταθερὰ τοῦ ἔθνους ἀπόφασις, ὅτι προτιμᾷ τοῦτο νὰ καταστραφῇ ἐλεύθερον παρὰ νὰ ζήσῃ δοῦλον,

γ') τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα **πολιτικὸν σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος**, ὅπερ ἐφηγίσθη τῇ 1^η Μαΐου 1827 ἐν Τροιζήνι ὑπὸ τῆς **τρίτης ἐθνικῆς συνελεύσεως**, ἀφ' οὗ πρότερον αὕτη κατὰ Μάρτιον ἐξελέξατο τῇ προτάσει τῶν ἀειμνήστων Κολοκοτρώνη καὶ Καραϊσκάκη κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ ἑπταετίαν τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὅστις ἀπεδιβάσθη τῇ 6^η Ἰανουαρίου 1828 εἰς Ναύπλιον γενόμενος μετ' ἀνυποκρίτου χαρᾶς δεκτός,

δ') τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα **ἡγεμονικὸν σύνταγμα τοῦ Ναυπλίου**, φηγισθὲν τῇ 16^η Μαρτίου 1832 ὑπὸ τῆς ἐν Ἀργεὶ ἀρξαμένης καὶ ἐν Ναυπλίῳ περατωσάσης τὸ ἔργον αὐτῆς **πέμπτης ἐθνικῆς συνελεύσεως**. Ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἤδη διὰ τοῦ ἐν Λονδίνῳ πρωτοκόλλου τῆς 22^{ας} Ἰανουαρίου 1830 τῶν τριῶν εὐεργετίδων δυνάμεων, Ἀγγλίας, Γαλλίας

καὶ Ῥωσσίας κηρυχθῇ ἐντελῶς ἀνεξάρτητον βασίλειον, βραβευμένων ἐν μέρει τῶν ἐπταετῶν πανενδόξων ἀγώνων τῶν γιγαντομάχων τοῦ 21 πατέρων. Πρὸς ἀποκατάστασιν δὲ τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς τάξεως ἐν τῇ ἐλληνικῇ χώρᾳ, τῇ ταραττιμένῃ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν παθῶν μετὰ τὴν δολοφονίαν μάλιστα τοῦ Καποδιστρίου, συμβῆσαν τῇ 27^ῃ Σεπτεμβρίου 1831 ἐν Ναυπλίῳ, συνεβάλετο ἡ ὑπὸ τῶν εὐεργετῶν δυνάμεων ἐκλογὴ τοῦ Ὁθωνος, δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ φιλελληνικωτάτου βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, ὡς πρώτου βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Οὗτος ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον τῇ 25^ῃ Ἰανουαρίου 1833, ἀφ' οὗ πρότερον (τῇ 27^ῃ Ἰουλίου 1832) ἐπεκυρώθη ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Προνοίᾳ, προασιφ τοῦ Ναυπλίου, συνελθούσης συνελεύσεως, τῆς ὀνομασθείσης **τετάρτης κατὰ συνέχειαν ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων συνελεύσεως**. Ἐγένετο δὲ δεκτὸς μετ' ἀγαλλιάσεως, διότι οἱ Ἕλληνες μετὰ αἰώνων περιπετειᾶς ἐπανεῖδον ἐν τῇ μέσῃ αὐτῶν βασιλείᾳ τοῦ ἔθνους καὶ ἐχέγγυον τῆς εὐνομίας καὶ τάξεως. Ἡ **διοικητικὴ ἐπιτροπεία τῆς Ἑλλάδος**, ἡ προσωρινῶς κυβερνώσα, πρώτη ὑποδεξαμένη αὐτὸν διὰ τοῦ ἑαυτῆς προέδρου εἶπε καταθέτουσα τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ· «τὴν προστασίαν τοῦ θρόνου θεωροῦσι πάντες οἱ Ἕλληνες ὡς τὴν ἄγκυραν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας. Ναί, Βασιλεῦ, ἡ μακρὰ καὶ πλήρης μαθημάτων πείρα ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὅτι ὁ θρόνος ἦνε τὸ μόνον ἔρεισμα τῆς πολιτικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως καὶ ἡ ἀσφαλεστάτη ἐγγύησις τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν εὐδαιμονίας».

§ 222. **Ἄθων καὶ πέμπτον σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος.**—Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Ὁθων ἦτο ἀνήλικος, κατὰ τὴν ἐν Λονδίνῳ συθήκην τῆς 25^{ης} Ἀπριλίου 1832, τὴν συναφθεῖσαν μεταξὺ τῶν τριῶν εὐεργετῶν δυνάμεων καὶ τῆς Βαυαρίας, μέχρι τοῦ χρόνου τῆς ἐνηλικιώσεως αὐτοῦ διόκησε τὴν

χώραν τριμελῆς ἐκ Βαυαρῶν ἀντιβασιλεία ὑπὸ τὴν πριεδρίαν τοῦ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς κόμιτος Ἀρμανσπεργ. Τῆς ἀντιβασιλείας ταύτης, ἣς ἡ διοίκησις ὑπῆρξεν ἀπόλυτος καὶ ἀνεύθυνος, ἔργον ἦνε ἡ ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας τῇ 13^ῃ Δεκεμβρίου 1834 μετὰθεσις τῆς βασιλικῆς ἐδράς.

Τῇ 20^ῃ Μαΐου 1835 ὁ Ὅθων κηρυχθεὶς ἐνῆλιξ ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τοῦ κράτους ἄρξας ἀπόλυταρχικῶς τῇ ἀπλῇ συμπράξει ἀνωτάτης εἰκοσαμελοῦς συμβουλευτικῆς μάλλον ἀρχῆς, τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας, μέχρι τῆς νυκτὸς τῆς 2^{ης} πρὸς τὴν 3^{ην} Σεπτεμβρίου 1843. Κατὰ ταύτην ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης ἐγένετο στάσις, ἣς ἡγήτο οὗ συνταγματάρχης τοῦ ἱππικοῦ Δημήτριος Καλλέργης καὶ δι' ἣς ἐξηναγκάσθη ὁ βασιλεὺς εἰς ἀποδοχὴν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος καὶ εἰς σύγκλησιν τῆς πρώτης ἐν Ἀθήνας ἐθνικῆς συνελεύσεως. Τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν ταύτης τῇ 8^ῃ Νοεμβρίου 1843 ἐκῆρυξεν αὐτοπροσώπως ὁ Ὅθων διὰ βασιλικοῦ λόγου, ἐψηφίσθη δ' ἐν αὐτῇ τὸ τῇ 18^ῃ Μαρτίου 1844 δημοσιευθὲν πέμπτον πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος, τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα πρῶτον σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Ὅθων τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ὡρκίσθη πανδύμως, ὅτι θὰ τηρήσῃ πιστῶς καὶ ἀπαρεγκλίτως τὸ ψηφισθὲν καὶ ὑπ' αὐτοῦ κυρωθὲν σύνταγμα. Δὲν ἐτήρησε δ' ὅμως καθ' ὅλα τὸν ὅρκον αὐτοῦ ὁ ἀγαθὸς καὶ φιλόπατρις ἄλλως βασιλεὺς καὶ τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου μέχρι πάθους ζηλωτής. Ἐνεκα τούτου καὶ δι' ἐθνικὰ αὐτοχρήματα καὶ διὰ τὰς ἐνεργείας τῆς ξένης πολιτικῆς ἐκηρύχθη, ἐν ᾧ περιώδευεν ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον, ἐκπτώτος μετὰ τῆς ἀτέκνου βασιλίσσης Ἀμαλίας διὰ ψηφίσματος τοῦ στασιάζσαντος λαοῦ τῆς πρωτευούσης κατὰ τὴν

νόκτα τῆς 10^{ης} πρὸς τὴν 11^{ην} Ὀκτωβρίου 1862 μετὰ 29 ἐτῶν βασιλείαν. Τῇ ἐσπέρᾳ τῆς ἐπιούσης καταφθάσαντες εἰς Παιραιᾶ εἰ βασιλεῖς πρὸς ἀποφυγὴν πάσης αἱματοχυσίας ἐπεβιβάσθησαν τοῦ ἐκεῖ ὁρμούντος ἀγγλικοῦ πλοίου Σκύλλης καὶ ἀπῆραν εἰς Ἑνετίαν, ὅθεν μετέβησαν εἰς Βαυαρίαν, ἐν ᾗ καὶ ἀπέθανον μικρὰν οὔτω τῆς ὑπ' αὐτῶν τὰ μάλιστα φιληθείσης χώρας.

§ 223. Γεώργιος Α', ἕκτον σὺνταγμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀναθεώρησις αὐτοῦ. — Μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν βασιλέων ἡ τῇ 10^ῃ Δεκεμβρίου 1862 συγκληθεῖσα ὑπὸ τῆς συσταθείσης προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἥτις συνέκειτο ἐκ τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη, προέδρου, Κωνσταντίνου Κανάρη καὶ Βενιζέλου Ρούφου, δευτέρου ἐν Ἀθῆναῖς ἐθνικῇ συνέλευσει, προσεκάλεσε διὰ ψηφίσματος τὸν ἐλληνικὸν λαόν, ὥπως προβῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐκύρωσε τὴν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκλογὴν τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας πρίγκιπος Ἀλφρέδου. Ἀλλ' οὗτος, ὡς μέλος βασιλικῶν δυνάμεως εὐεργέτιδος τῆς Ἑλλάδος, ἐκωλύετο διὰ τοῦ ἐν Λονδίνῳ πρωτοκόλλου τοῦ Φεβρουαρίου 1830 νὰ βασιλεύσῃ τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο ἡ ἐθνοσυνέλευσις ἐν ἀπεριγράπτῳ ἐνθουσιασμῷ ἀνηγόρευσε τῇ 18^ῃ Μαρτίου 1863 βασιλέα συνταγματικὸν τὸν κατὰ τὴν δῆλωσιν τοῦ προέδρου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου Ζ. Βάλβη ἀποδεδχομένον τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Χριστιανοῦ, ἀδελφοῦ τοῦ τότε βασιλέως τῆς Δανίας Φρειδερίκου καὶ ἐπιδόξου διαδόχου αὐτοῦ, Χριστιανόν, Γουλιέλμον, Φερδινάνδον. Ἀδελφον, Γεώργιον, ὡς Γεώργιον Α' βασιλέα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ περὶ αὐτοῦ δὲ συγκειμένη ἐκ τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη, Θρακοβούλου Ζαΐμη καὶ Δημητρίου Γρίβα ἀπε-

στάλη εἰς Κοπεγχάγην, ἵνα ἐν ὀνόματι τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ προσενέγκῃ τῷ Γεωργίῳ τὸ ἐλληνικὸν στέμμα.

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἀποδεξάμενος ἐπηγγείλατο, ὅτι κύριον τῆς βασιλείας αὐτοῦ μέλημα ἔσται νὰ ἀναδείξῃ τὴν Ἑλλάδα ἰσχυράν, ἐνδοξὸν καὶ πρότυπον ἐν τῇ Ἀνατολῇ βασιλείον καὶ νὰ προδοποιήσῃ εἰς τὸν μέγαν αὐτῆς προορισμόν. Κηρυχθεὶς δ' ἐνῆλιξ ὑπὸ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τῇ 15ῃ Ἰουνίου 1863 κατήλθεν εἰς Ἑλλάδα τῇ 10ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἔμβλημα ἔχων τὸ **ἰσχύς μου ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ**, καὶ εὐπρόσδεκτον φέρων δῶρον τὴν **ἐνώσειν τῆς Ἑπτανήσου** μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐγένετο δὲ δεκτὸς ἐν ζωηροτάτῃ ἐθνικῇ χαρᾷ. Τῇ 19ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὠρκίσθη ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως **τὸν ὄρκον**, ὃν διέγραψε τὸ περὶ τούτου ψήφισμα ταύτης, καὶ μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν ἀνέλαβε τὴν ἐνάσκησιν τῶν βασιλικῶν Αὐτοῦ δικαιομάτων. Τῇ δὲ 16ῃ Νοεμβρίου τοῦ ἐπιόντος ἔτους ὥμοσε πίστιν ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ ἐνώπιον τῆς προερχομένης ἐθνικῆς συνελεύσεως εἰς τὸ πρότερον ὑπ' αὐτῆς μὲν ψηφισθέν, ὑπ' Αὐτοῦ δὲ ὑπογραφὸν καὶ γνωστὸν ὑπὸ τῇ ἐπωνυμίᾳ **σύνταγμα τοῦ 1864**.

Τοῦτο ἰσχύον μέχρι τοῦ νῦν ἀνεθεωρήθη* μόνον κατὰ τὰς μὴ θεμελιώδεις διατάξεις αὐτοῦ ὑπὸ τῆς **δευτέρης ἀναθεωρητικῆς βουλῆς** ἐν ἔτει 1911, κατόπιν τῆς κατὰ τὴν 15ῃν Αὐγούστου 1909 πρὸς αἰσιωτέραν σταδιοδρομίαν τοῦ ἔθνους **στρατιωτικῆς ἐξεγέρσεως**.

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐπὶ πεντήκοντα σχεδὸν ἔτη βασιλεύσας ἐτήρησεν ἀπαρεγκλίτως τὸ σύνταγμα, ἡδυνήθη

(*) Τὸ σύνταγμα τοῦτο δημοσιεύεται, ὡς ἀνεθεωρήθη, ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος βιβλίου.

παρὰ τὰς πολλάκις χαλεπὰς ἐθνικὰς περιστάσεις νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπαγγελίαν, ἣν ἔδωκε κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀποδοχὴν τοῦ ἐλληνικοῦ στέμματος, καὶ ἐπεσφράγισε τὴν φωταίνην αὐτοῦ σταδιοδρομίαν ἐν τῇ μέσῃ χαρμοσύνῳ ἐθνικῶν μεγαλουργημάτων πεσὼν ὑπὸ χειρὸς δολοφόνου ἐν θέσει περιόπτῃ, τῇ περιμαχίτῃ Θεσσαλονίκῃ, ἐν ἣ ἔταξεν ἑαυτὸν ἐκουσίως καὶ ἐν γνώσει τοῦ κινδύνου φρουρὸν τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος.

§ 224. **Κωνσταντῖνος Β΄**. Μετὰ τὸν οὕτω τραγικῶς ἐκλειπόντα βασιλέα ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου ὁ νόμιμος διάδοχος αὐτοῦ, ὁ νῦν εὐκλεῶς ἀνάσσειν βασιλεὺς **Κωνσταντῖνος**, ὅστις διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς τόποις τῶν περιλάμπρων νικῶν καὶ ἐν μέσῃ τοῦ ὑπὸ τὴν δαιμονίαν ἡγεσίαν αὐτοῦ τροπαιοφόρου ἐθνικοῦ στρατοῦ ἀνευφημήθη βασιλεὺς καὶ τῇ 7ῃ Μαρτίου τοῦ 1913 ἐνώπιον τῆς βουλῆς τῶν Ἑλλήνων ὤμοσε τὸν ὑπὸ τοῦ συντάγματος ὀριζόμενον ὄρκον.

§ 225. **Χαρακτηρισμὸς τῶν ἐξ ἐλληνικῶν πολιτευμάτων.**—Ἐκ τῶν ἐξ προρρηθέντων πολιτευμάτων τῆς Ἑλλάδος τὰ τρία πρῶτα εἶχον δημοκρατικὸν χαρακτῆρα· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τὸ μὲν προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ νόμος τῆς Ἐπιθεώρου διὰ τὰς τότε δεινὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις δυσκόλως καὶ ἐπὶ βραχὺ μόνον ἐφηρμοσθησαν, τὸ δὲ πολιτικὸν σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ ἡγεμονικὸν σύνταγμα τοῦ Ναυπλίου οὐδαμῶς. Ἐκ τῶν δύο ὑπολοίπων τὸ μὲν ἐπὶ **Ὀθωνος σύνταγμα**, οὗ τὸ σχέδιον ἐπιτροπεία ἐξ 21 μελῶν συγκειμένη συνέταξεν, ἐγένετο κυρίως κατὰ τὸ γαλλικὸν τοῦ 1830 καὶ τὸ βελγικὸν τοῦ 1831, συνέκειται δὲ ἐξ 107 ἄρθρων, τὸ δὲ τοῦ **1864**, οὗ τὸ σχέδιον συνέ-

ταῖς ἐπιτροπείαις ἐκ 17 νομιμαθῶν ἀνδρῶν, ἐγένετο κατὰ τὸ προηγούμενον μάλιστα σύνταγμα καὶ κατὰ ἐλευθεριωτάτης ἀρχάς, σύγκριται δὲ μετὰ τὴν ἀναθεώρησιν ἐξ 111 ἄρθρων, ἐνῶ πρὸ ταύτης ἀπιτελεῖτο ἐξ 110, καὶ ἔχει πλεῖστα πλεονεκτήματα.

Τὸ νῦν διέπων τὴν Ἑλλάδα σύνταγμα, εὖ ἡ τήρησις ἀφιεροῦται εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων (ἰδὲ ἄρθρ. 111^{ον}), διαφέρει τοῦ ἐπὶ Ὅθωνος κατὰ τὴν μορφὴν τοῦ πολιτεύματος, διότι ἐν ἐκείνῳ μὲν καθιεροῦται ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ (ἄρθρ. 21^{ον} συντ.), ἐν τούτῳ δὲ πηγὴ τῶν ἐξουσιῶν ἐθεωρεῖτο ὁ βασιλεὺς, καὶ προσέτι κατὰ τὰ ἐξῆς:

1) ὅτι κατελύθη ἡ γερουσία, ἣς τὰ μέλη ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἦσαν δὲ ἰσόβια καὶ κατ' ἐλάχιστον ἀριθμὸν 27 καὶ

2) ὅτι ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν, διότι κατὰ μὲν τὸ ἐπὶ Ὅθωνος σύνταγμα τὸ νομιθετικὸν συμβούλιον συνέκειτο ἐξ 80 τοῦλάχιστον βουλευτῶν κατὰ τριετίαν ἐκλεγομένων, κατὰ δὲ τὸ νῦν ἰσχύον ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν ὀρίζεται εἰς 150 τοῦλάχιστον.

ΚΕΦ. ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

§ 227. **Τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως.**—Ὡς ἐν πάσῃ συνταγματικῇ πολιτείᾳ, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι ὁ βασιλεὺς ἔνεστιν ὁ ὄργανον τοῦ κράτους, ὁ ἀνώτατος ἄρχων, ἡ κορυφὴ τοῦ κράτους, ἡ ἔμφυχτος παράστασις τῆς ἐθνικῆς μεγαλειότητος, τὸ ἐνωτικὸν σημεῖον πασῶν τῶν ἐκ τοῦ κυριάρχου λαοῦ πηγάζουσων ἐξουσιῶν. Τὸ πρόσωπον δ' αὐτοῦ ἔνεστιν ἀνεύθυνον καὶ ἀπαρκαδίαστον (ἄρθρον 29 συντ.), ἔτι εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν ἢ ἐξουσίαν τοῦ κράτους δίδει ὁ βασιλεὺς λόγον τῶν ἐαυτοῦ πράξεων καὶ περιβάλλεται διὰ μείζονος προστασίας κατὰ πάσης προσβολῆς τοῦ προσώπου αὐτοῦ.

§ 228. **Ἀρμοδιότης τοῦ βασιλέως.**—Δικαιώματα δ' ὁ βασιλεὺς ἔχει τὰ ὑπὸ τοῦ συντάγματος (ἄρθ. 44) καὶ τῶν συναδόντων πρὸς αὐτὸ νόμων παρεχόμενα· ἔτι διατίθει καὶ παύει τοὺς ὑπουργοὺς καὶ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, ἄρχει τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, κηρύττει πόλεμον, συνομολογεῖ συνθήκας εἰρήνης, συμμαχίας καὶ ἐμπορίας, ἀπονέμει τοὺς διαφόρους στρατιωτικούς καὶ ναυτικούς βαθμοὺς, τὰ κακानονισμένα παράσημα, ἀμνηστίαν ἐπὶ πολιτικῶν ἐγκλημάτων, χάριν εἰς καταδίκους, κυροῖ ἢ δημοσιεύει τοὺς ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφισθέντας νόμους, συγκαλεῖ καὶ διαλύει τὴν βουλὴν, κόπτει νομίσματα, κ. ἄ.

§ 229. **Βασιλικὴ χορηγία.**—Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος λαμβάνει παρὰ τοῦ κράτους ἐτήσιαν χορηγίαν

2.000.000 δρ. συμπεριλαμβανομένης ἐν αὐτῇ καὶ τῆς θαπάνης τῶν πρὸς συντήρησιν τῶν ἀνακτόρων ἐπισκευῶν.

ΣΗΜ. Ἐτησίαν ὥσαύτως χορηγίαν παρὰ τοῦ κράτους λαμβάνουσιν ὁ ἐνῆλιξ διάδοχος τοῦ θρόνου 200.000 δρ. καὶ ἡ **βασίλισσα μήτηρ** Ὀλγα 300.000 δρ.

§ 230. **Διαδοχή.**—Ἡ βασιλεία ἐν Ἑλλάδι ἦνε **κληρονομική**, περιέρχεται δ' εἰς τοὺς κατ' εὐθείαν γραμμὴν γνησίους καὶ νομίμους ἀπογόνους τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου κατὰ τάξιν πρωτοτοκίας, προτιμωμένων τῶν ἀρρέων, ἀποκλειομένων δὲ τῶν θρόνου τῶν γυναικῶν, ὅταν ὑπάρχωσιν ἐν τῇ βασιλικῇ οἰκῇ ἄρρενες καὶ νεώτεροι ἐτι τῶν γυναικῶν (ἄρθ. 47^{ον} συντ.).

Ὅφείλει δ' ὁ **διάδοχος** τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου νὰ πρεσβεύῃ τὴν θρησκείαν τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας (ἄρθ. 47^{ον} συντ.).

§ 231. **Ἀντιβασιλεία.**—Τὰ περὶ ἀντιβασιλείας ὁρίζονται ὑπὸ τῶν ἄρθρ. 50^{ου}, 52^{ου} καὶ 53^{ου} τοῦ συντάγματος, ἐγκαθιδρύεται δ' αὕτη:

α') ἂν ὁ θρόνος **κηρεύῃ**, β') ἂν ὁ βασιλεὺς ἦνε **ἀνήλικος** ἢ **ἀπών**, γ') ἂν ὁ βασιλεὺς ἔνεκε νόσου κρίνῃ ἀναγκαίαν τὴν σύστασιν ἀντιβασιλείας, καὶ δ') ἂν ὁ βασιλεὺς ἔνεκε **σωματικῆς** ἢ **πνευματικῆς βλάβης** πᾶν ἦνε εἰς **κατάστασιν** νὰ **βασιλεύῃ** καὶ ε') ἐν **ἀποδημίᾳ** τοῦ βασιλέως **ἐκτὸς τοῦ κράτους**.

ΣΗΜ. Ἐν περιπτώσει **ἀποδημίας** τοῦ βασιλέως ἐκτὸς τοῦ κράτους ἡ **ἀντιβασιλεία** διὰ β. δ., τῇ προΐσσει τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἐκδιδομένον, ἀνατίθεται ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῷ **ἐνηλικῷ διαδόχῳ**· τούτου δ' ἐλλείποντος ἢ κωλυομένου, διὰ β. δ., ὡς ἀνωτέρω ἐκδιδομένου, καὶ ἐν ὀνόματι ὥσαύτως τοῦ βασιλέως ἡ διαχείρισις ὀρισμένου μόνον μέρους τῆς συνταγματικῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἀνατίθεται τῷ **ὑπουργικῷ συμβουλίῳ**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

§ 232. **Βουλή.**— Κατὰ τὸ ἀρθρ. 22^{ον} τοῦ συντάγματος ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βουλῆς, ἣτις ἔχει ὡσαύτως ἄμεσον ὄργανον τοῦ κράτους, παριστᾷ δὲ τὴν κυρίαρχον λαὸν καὶ ἔχει τὰ ἀπονειμόμενα αὐτῇ ὑπὸ τοῦ συντάγματος δικαιώματα.

§ 233. **Βουλευταὶ.**— Ἡ βουλὴ, καλουμένη καὶ κοινοβούλιον καὶ βουλευτήριον, σύγκαιται ἐκ βουλευτῶν, ἐκλεγομένων ἀνὰ τετραετίαν καὶ ταυτοχρόνως καθ' ὅλον τὸ κράτος ὑπὸ τῶν ἐχόντων δικαίωμα πρὸς τοῦτο πολιτῶν διὰ ψηφοφορίας ἡμέρου, καθολικῆς καὶ μυστικῆς διὰ σφαιριδίων ἐν ταῖς νόμῳ ὁρισμέναις ἐκλογικαῖς περιφερείαις.

Ἡ ἡμέρα τῆς καθ' ἅπαν τὸ κράτος συγχρόνου ψηφοφορίας ἔχει Κυριακή, ὁρίζεται δὲ διὰ β. δ. «*τριάκοντα τοῦλάχιστον ἡμέρας πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ψηφοφορίας*». τῇ 15^ῃ δ' ἡμέρᾳ πρὸ ταύτης ἀνακηρύττονται ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου πρωτοδικεῖου ἐν δημοσίᾳ συνεδρίᾳ οἱ ὑποψήφιοι βουλευταί.

Μετὰ τὴν λήξιν τῆς ψηφοφορίας γίνεται ἡ διαλογὴ τῶν ψήφων, τὸ δ' οἰκτεῖον πρωτοδικεῖον ἀνακηρύττει βουλευτὰς τοὺς τὴν σχετικὴν πλειοψηφίαν λαβόντας ὑποψηφίους δι' ἀποφάσεως, ἐκδιεσπομένης παραχρᾶμα καὶ κοινοποι-

ουμένης εἰς ἅπαντας τοὺς ὑποψηφίους. Ἐν ὑποψηφίᾳ μεταξὺ δύο ἢ πλείονων ὑποψηφίων γίνεται κλήρωσις ἐν τῇ πρωτοδικείῳ.

Ἐκλόγιμοι βουλευταὶ ἔνε αἱ ἔχοντες πλὴν ἄλλων καθωρισμένων προσόντων καὶ συμπεπληρωμένον τὸ 25^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν Ἑλλήνες πολῖται.

Ἡ ἐξέλεξις τοῦ κύρους τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ κατὰ τὸ ἄρθρον 73^{ον} τοῦ συντάγματος ἐξ ἄρεοπαγιτῶν καὶ ἐφετῶν συγκροτούμενον εἰδικὸν δικαστήριον.

Ὁ ἄρεθιμὸς τῶν βουλευτῶν ἐκάστης ἐκλογικῆς περιφέρειας ὀρίζεται διὰ νόμου ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς. Ἐξάφρεσις γίνεται μόνον διὰ τὰς νήσους Ἰῶραν καὶ Σπέτσας καὶ τοὺς ἐν Ἑρετρίᾳ τῆς Εὐβοίας συνφικιμένους Ψαριανοὺς, διότι ὡς ἐπαθλὸν τῶν ἐνδόξων ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους ἀγώνων αὐτῶν ἔλαβον παρὰ τοῦτου τὸ ἐκλέγειν βουλευτὰς αἱ μὲν Σπέτσαι καὶ τὰ νέα Ψαρά ἀνὰ δύο, ἡ δ' Ἰῶρα τρεῖς.

Οἱ ἀνακηρυχθέντες βουλευταὶ πρὸ τῆς ἐνασχίσεως τῶν καθηκόντων αὐτῶν ὁμνύουσεν ἐν δημοσίᾳ συνεδρίᾳ τῆς βουλῆς τὸν ἐν τῇ ἁρθρῷ 64^ῃ τοῦ συντάγματος ὀριζόμενον ὅρκον, δὲν δύνανται δὲ νὰ ᾧσιν ἐλάττωνας τῶν 150 κατὰ τὸ 68^{ον} ἄρθρ. τοῦ συντάγματος.

Ἡ αἷς βουλευτῆς ἀντιπροσωπεύει ἐν τῇ βουλευτηρίῳ οὐχὶ μόνον τὴν ἐκλογικὴν περιφέρειαν, ἐν ᾗ ἐκλέγεται, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸ ἔθνος (67 ἄρθρ. συντ.).

§ 234. Ἔσοσι καὶ χρόνος τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς.—Ὁ ἀπὸ μιᾶς μέχρι ἐτέρας γενικῆς βουλευτικῆς ἐκλογῆς τετραετὴς χρόνος ὁνομάζεται βουλευτικὴ περίοδος.

ὁ δὲ χρόνος, καθ' ὃν ἡ βουλὴ ἦνε ἐν ἐνεργείᾳ, **βουλευτικὴ σύνοδος**, αἱ δὲ καθ' ἡμέραν ἐργασίαι τῆς βουλῆς **συνεδριάει**.

Ἡ βουλὴ **συνέρχεται** αὐτοδικαίως κατ' ἔτος τῇ 1ῃ Ὀκτωβρίου, ἂν μὴ συγκληθῇ πρότερον ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Καθ' ἅπασαν δὲ τὴν βουλευτικὴν περίοδον γίνονται τέσσαρες **τακτικαὶ σύνοδοι**, ἐν σπουδαίαις δὲ καὶ ἐπείγουσαις τοῦ κράτους ἀνάγκαις ἡ βουλὴ δύναται νὰ κληθῇ καὶ εἰς **ἐκτακτον σύνοδον** ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὅστις δικαιούται καὶ νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν πρὸ τῆς λήξεως τῆς βουλευτικῆς περιόδου.

Ἡ **διάρκεια** ἐκάστης **τακτικῆς συνόδου** δὲν δύναται νὰ ἦνε βραχυτέρα τῶν τριῶν μηνῶν.

§ 240. **Βουλευτικὴ ἀποζημίωσις**. — Οἱ βουλευταὶ λαμβάνουσιν ἐκ τοῦ δημόσιου ταμείου **ἀποζημίωσιν** οἱ μὲν ἐν Ἀθήναις καὶ Παιραιεὶ κατοικοῦντες δρ. ὀκτακοσίας ἐν ἀρχῇ ἐκάστης τριμηνίας, οἱ δὲ λοιποὶ χιλίας.

Εἰς τὸν τακτικὸν πρόεδρον τῆς βουλῆς παρέχεται δι' ἑξοδα παραστάσεως πρόσθετος ἀποζημίωσις ἐκ δρ. διακοσίων πενήκοντα μηνιαίως (ἄρθρ. 75^{ον} συντάγμ.).

§ 241. **Κανονισμὸς καὶ τρόπος τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς**. — Πρὸς εὐρυθμον καὶ αξιοπρεπεῖν ἐκπλήρῳσιν τῶν καθηκόντων αὐτῆς ἡ βουλὴ ἐργάζεται κατ' ἴδιον **κανονισμόν** ὑπ' αὐτῆς συνταχθέντα (65^{ον} ἄρθρ. τοῦ συντ.). Συνεδριάζει δὲ δημοσίᾳ ἐν τῇ βουλευτηρίῳ, δύναται ὅμως νὰ πράξῃ τοῦτο καὶ **κεκλεισμένων τῶν θυρῶν** (55^{ον} ἄρθρ. τοῦ συντ.), δὲν δύναται δὲ νὰ συζητήσῃ, ἂν μὴ εὐρίσκηται ἐν **ἀπαρτίᾳ**, ἥτοι ἂν μὴ παρευρίσκηται τοῦλάχιστον τὸ ἐν τρίτον τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἐκλεγομένων βουλευτῶν, οὐδὲ νὰ αποφασίσῃ τι, ἂν μὴ ὑπάρχῃ ἀπόλυτος **πλειονοψηφία** τῶν παρόντων μελῶν, ἥτις

οὐδέποτε πρέπει νὰ ἦνε μικροτέρα τῶν τεσσάρων πέμπτων τοῦ προειρημένου κατωτάτου ὁρίου τῆς ἀπαρτίας (ἄρθρ. 56^{ον} τοῦ συντ.).

Οἱ βουλευται **ἀγορεύουσιν**, ἀφ' οὗ λάθωσι τὴν πρὸς τοῦτο παρὰ τοῦ προέδρου ἄδειαν, ἀπὸ τοῦ βήματος, ἀπὸ τῆς θέσεως δ' αὐτῶν μόνον τῇ συγκαταθέσει τοῦ προέδρου, ἀποτείνονται δὲ πρὸς ὅλην τὴν βουλὴν καὶ οὐχὶ πρὸς βουλευτὴν ἢ βουλευτάς. Οἱ γραπτοὶ λόγοι, αἱ διαλογικαὶ συζητήσεις, αἱ προσωπικαὶ ὕβρεις, αἱ ἐγκλήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις κ.τ.τ. ἀπαγορεύονται (ἄρθρ. 26^{ον} — 31^{ον} τοῦ κανον. τῆς βουλῆς).

§ 242. **Βουλευτικὴ ἰσυλία.** — Οὐδαὶς βουλευτῆς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται ἢ φυλακίζεται διαρκούσης τῆς βουλευτικῆς συνόδου ἄνευ **ἁδείας τῆς βουλῆς**, πλὴν ἂν συλληφθῇ ἐπ' αὐτοφώρῳ κακουργῶν (ἄρθρ. 62^{ον} καὶ 63^{ον} τοῦ συντάγμ.).

Ὡσαύτως διαρκούσης τῆς βουλευτικῆς συνόδου δὲν ἐνεργεῖται προσωπικὴ κράτησις κατὰ βουλευτοῦ τέσσαρας ἐβδομάδας πρὸ τῆς ἐνάρξεως καὶ τρεῖς μετὰ τὴν λήξιν αὐτῆς. Ἄν δὲ βουλευτῆς τύχῃ διατελὼν ὑπὸ προσωπικὴν κράτησιν, ἀπολύεται ἀνυπερθέτως τέσσαρας ἐβδομάδας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς συνόδου (ἰδὲ ἄρθρ. 63^{ον} τοῦ συντάγμ.).

§ 243. **Προεδρεῖα τῆς βουλῆς.** — Κατὰ τὴν ἐναρξιν ἐκάστης βουλευτικῆς συνόδου **προεδρεύει προσωρινῶς** εἰς τῶν **ἀντιπροέδρων** τῆς παρελθούσης συνόδου κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν, ἐν ἀπουσίᾳ δὲ τούτων ὁ πρεσβύτατος τῶν παρόντων βουλευτῶν, **γραμμικατεύουσι** δὲ τέσσαρες ἐκ τῶν νεωτέρων βουλευτῶν. Μετὰ τὸν καταρτισμὸν τούτον τοῦ **προσωρινοῦ προεδρείου** ἡ βουλὴ προδίδει διὰ ψηφοδελτίων καὶ διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας εἰς τὴν δι' ἀπολύτου **πλειονοψηφείας** ἐκ τῶν ἐαυτῆς μελῶν, πλὴν τῶν ὑπουρ-

γῶν, ἐκλογὴν τοῦ **ὀριστικοῦ προεδρείου**, συγκειμένον ἐξ ἑνὸς προέδρου, τριῶν ἀντιπροέδρων, ἑνὸς κοσμήτορος καὶ τεσσάρων γραμματέων. Τὸ προεδρεῖον τοῦτο παρουσιάζεται πρὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἀναγγέλλει τὸν **καταρτισμὸν** τῆς βουλῆς, διατηρεῖ δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ μετὰ τὴν λήξιν τῆς συνόδου, καθ' ἣν ἐξελέγη, μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπομένης συνόδου.

§ 244. **Ἀναπληρωτικὴ καὶ ἐπαναληπτικὴ ἐκλογή.**— Ἐν περιπτώσει θανάτου ἢ παραιτήσεως βουλευτοῦ, ἢ ἀποδοχῆς παρ' αὐτοῦ θέσεως ἀσυμβιβάστου πρὸς τὰ καθήκοντα τοῦ βουλευτοῦ (ἄρθρ. 71^{ον} τοῦ συντάγμ.), ἢ πολιτικῆς ἀνικανότητος ἐκ καταδίκης ἐπὶ κακουργήματι, ἐκ πτωχεύσεως κτλ. διενεργεῖται **ἀναπληρωτικὴ ἐκλογὴ** ἐντὸς διμήνου, ἐν περιπτώσει δ' **ἀκυρώσεως ἐκλογῆς ἐπαναληπτικὴ ἐκλογὴ** ἐντὸς δύο μὲν μηνῶν, ἂν πρόκειται περὶ ἀκυρώσεως ἕνεκα ἑλλείψεως προσόντων, ἐντὸς δὲ μηνός, ἂν πρόκειται ἀπλῶς περὶ ἐπαναλήψεως τῆς ψηφοφορίας.

Νέα ἐκλογὴ δὲ γίνεται, ἂν ἡ **βουλευτικὴ ἔδρα** ἐκινώθη κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς β' περιόδου, καὶ ἐφ' ὅσον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλιπόντων βουλευτῶν δὲν ὑπερβαίνει τὸ τέταρτον τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἐκλεγομένων βουλευτῶν (ἄρθρ. 69^{ον} τοῦ συντάγμ.).

§ 245. **Ἀρμοδιότης τῆς βουλῆς.**— Ἡ βουλὴ **δικαιοῦται** νὰ συζητῇ καὶ ψηφίσῃ τοὺς νόμους, τοὺς φόρους, τὸν προϋπολογισμὸν, τὸν προσδιορισμὸν τῆς στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως, τὴν στρατολογίαν καὶ ναυτολογίαν, νὰ ἐξελέγχῃ τὴν διοίκησιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἀρχῆς, ἀπευθύνουσα διαφόρους ἐπερωτήσεις, καὶ νὰ κατηγορῇ τοὺς ὑπουργοὺς ἐνώπιον ἐπὶ τούτῳ δικαστηρίου· ἦγε ἄρα **ἀνώγος καὶ ἔφορος τῆς ἐκτελεστικῆς ἀρχῆς**.

§ 246. Συμπολίτευσις καὶ ἀντιπολίτευσις.—Ἡ πλειονοψηφία, ἐφ' ἧς ἐρείδεται ἡ κυβέρνησις, ἀποτελεῖ τὴν συμπολίτευσιν, κατέχει δ' ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ τῆς βουλῆς τὴν δεξιὰν τῷ προέδρῳ πτέρυγα, ἡ δὲ μειονοψηφία, κατέχουσα τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, ἀποτελεῖ τὴν ἀντιπολίτευσιν, ἧς ἡ ὕπαρξις ἦνε ἀναγκαῖον στοιχεῖον ἐν ἐλευθέρᾳ καὶ εὐρύθμῳ πολιτείᾳ, ἃν σκόπιμον ποιῇται χρῆσιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς.

ΚΕΦ. ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΚΑΤΑΡΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

§ 247. **Πρότασις καὶ στάδια νόμου.**—Οἱ νόμοι ἐν Ἑλλάδι καταρτίζονται ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ἣν, ὡς ἐρρήθη, ἀποτελεῖ ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς βουλῆς· **δικαίωμα** ἐπομένως **προτάσεως νόμου** ἔχει ἡ βουλή καὶ ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἐνασκει τοῦτο μόνον διὰ τῶν ὑπουργῶν (ἄρθρ. 23^{ον} συντ.). Ἵνα πρότασις τις νόμου (νομοσχέδιον) καταστῇ νόμος τοῦ κράτους, πρέπει νὰ διέλθῃ τέσσαρα στάδια·

α') νὰ **ψηφισθῇ** ὑπὸ τῆς βουλῆς, β') νὰ **κυρωθῇ** ὑπὸ τοῦ βασιλέως, γ') νὰ **ἐκδοθῇ** ὑπ' αὐτοῦ καὶ δ') νὰ **δημοσιευθῇ** ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐφημερίδι τῆς κυβερνήσεως.

§ 248. **Ψήφισις.**—Πᾶσα πρότασις νόμου, ἣτις κατὰ κανόνα εἰσάγεται ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἀρχῆς μετὰ δικαιολογητικῆς ἐκθέσεως, ἵνα γένηται **δεκτή**, πρέπει νὰ συζητηθῇ καὶ ψηφισθῇ ὑπὸ τῆς βουλῆς ἅπαξ μὲν κατ' ἀρχήν, δις δὲ κατ' ἄρθρον καὶ σύνολον ἐν τρισὶ διαφόροις ἡμέραις (ἄρθρ. 57^{ον} τοῦ συντ.). Εἰς μόνος νόμος, ὁ **προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους**, ἐξαιρεῖται τῆς τοιαύτης **διαδικασίας**, ἅτε συζητούμενος καὶ ψηφιζόμενος ἅπαξ κατὰ ὅλως ἴδιον τρόπον, συμφώνως πρὸς τὸ 60^{ον} ἄρθρον τοῦ συντάγματος.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν οὕτω γενομένην τριπλὴν ψήφισιν ὑπὸ τῆς βουλῆς τὸ νομοσχέδιον δὲν κατέστη ἀκόμῃ νόμος

τοῦ κράτους· πρέπει πρὸς τούτο νὰ γένηται ἡ κύρωσις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως.

§ 249. **Κύρωσις.**—Κύρωσιν δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν τὸ δικαίωμα, ὅπερ ἐκ τοῦ συντάγματος ἔχει ὁ βασιλεύς, ἵνα ἐκδηλοῖ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν περὶ τοῦ ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφισθέντος νομοσχεδίου· ἢ συναίνων δηλ. διὰ τῆς υπογραφῆς αὐτοῦ, ἵνα τὸ ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφισθὲν καταστῇ νόμος, ἥτοι ἐπικυρῶν τὸ νομοσχέδιον, ἢ ἄρνούμενος τὴν κύρωσιν αὐτοῦ.

Διὰ τὴν ἄρνησιν δὲ τῆς κυρώσεως τοῦ ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφισθέντος νομοσχεδίου δὲν διαγράφεται ἐν τῷ συντάγματι ὁρισμένος τύπος, ἀλλὰ σιωπηλῶς νομοσχέδιόν τι λογίζεται ὡς ἀκυρωθέν, ἂν ἐντὸς δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς συνόδου, ἐν ᾗ ἐψηφίσθη, μὴ δημοσιευθῇ (ἄρθρ. 36^{ον} συντ.).

Ἡ κύρωσις δὲ τοῦ νομοσχεδίου ἐν Ἑλλάδι εἴθισται νὰ προτάσσηται τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, ἐνυπάρχουσα ἐν ταῖς λέξεσιν ἀποφασίζομεν καὶ διατάσσομεν. Δύναται δ' ἡ κύρωσις πλὴν τῶν λέξεων τούτων νὰ περιέχῃ καὶ τι πλεῖον, ἥτοι νὰ ἐκφράζῃ τὴν βεβαίωσιν πλήρους μεταξὺ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ βασιλέως ὁμοφωνίας διὰ τῆς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ νόμου φράσεως· «ψηφισάμενοι ὁμοφώνως μετὰ τῆς βουλῆς ἀποφασίζομεν καὶ διατάσσομεν».

§ 250. **Ἐκδοσις.**—Διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως κυρώσεως τὸ νομοσχέδιον μετατρέπεται τὸ πρῶτον εἰς νόμον· ἀλλ' ἵνα οὗτος περιέλθῃ εἰς φῶς, ἵνα καταστῇ κοινὸς καὶ κτήσεται ἰσχὺν υποχρεωτικὴν, πρέπει νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἐξωτερικὴ τις δῆλωσις, ἥτοι τύπος ἴδιος ἐπισήμως καὶ αὐθεντικῶς βεβαιῶν, ὅτι ὁ νόμος κατηρτίσθη κατὰ τὸ σύνταγμα. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἐκδοσιν τοῦ νόμου.

Ἡ τύπος ἐκδόσεως ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατήσας ἦνε ἡ κάτωθι

τοῦ νόμου γραφομένη ῥήτρα· «ὁ παρὼν νόμος, ψηφισθεὶς παρὰ τῆς βουλῆς καὶ παρ' ἡμῶν σήμερον κυρωθεὶς, δημοσιευθήτω διὰ τῆς ἐφημερίδος τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐκτελεσθήτω ὡς νόμος τοῦ κράτους». Μετὰ ταῦτα ὁ νόμος παραδίδεται ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τὸν ὑποβαλόντα ὑπουργὸν μετὰ τῆς παραγγελίας πρὸς δημοσίευσιν.

§ 251. **Δημοσίευσίς.** — Ἄμεσον καὶ ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς πρὸς δημοσίευσιν παραγγελίας τοῦ βασιλέως ἦγε ἡ **διὰ τῆς ἐφημερίδος τῆς κυβερνήσεως δημοσίευσίς τοῦ νόμου**. διότι μόνον δι' αὐτῆς οὗτος θὰ ἀποκαλυφθῇ, θὰ καταστῇ δηλ. γνωστὸς εἰς τὸ κοινὸν καὶ θὰ κτησῇται ὑποχρεωτικὸν διὰ πάντας κύρος.

Φέρει δὲ δημοσιευόμενος ὁ νόμος τὴν τοῦ βασιλέως ὑπογραφὴν, τὴν τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργοῦ καὶ τὴν τοῦ ὑπουργοῦ τῆς δικαιοσύνης, ὅστις ἐπιτίθεται καὶ τὴν μεγάλην σφραγίδα τοῦ κράτους.

§ 252. **Ἰσχὺς τοῦ νόμου.** — Ἡ **ἰσχὺς τοῦ νόμου** ἀναφέρεται εἰς τὸ μέλλον, οὐχὶ δὲ εἰς τὸ παρελθόν, διότι ὁ νόμος στερεῖται ἀναδρομικῆς δυνάμεως· ἐξαίρεσις ὑπάρχει ἐν τοῖς ἐρμηνευτικοῖς νόμοις καὶ ἐν ἐκείνοις, δι' οὓς αὐτὸς ὁ νομοθέτης ῥητῶς προσέθηκεν ἀναδρομικὴν δύναμιν. Ἡ **ὑποχρεωτικὴ δὲ τοῦ νόμου ἰσχὺς** ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἡμέρας, ἣν ὁ νομοθέτης ὀρίζει ὡς ἀρχὴν τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἄλλως τῇ δεκάτῃ ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ ἡμέρα, μεθ' ἣν οὐδεὶς δύναται ἐν τῷ κράτει νὰ προτείνῃ ἄγνοιαν τῆς τούτου ὑπάρξεως.

Παύεται δὲ ἡ ἰσχὺς νόμου τινός, ὅταν δημοσιευθῇ νέος νόμος ῥητῶς καταργῶν τὸν πρότερον ἢ ὅταν αἱ διατάξεις τοῦ νέου προφανῶς ἀντιφάσκωσι πρὸς τὰς τοῦ προτέρου.

§ 253. **Ἀρίθμησις τοῦ νόμου.** — Οἱ **νόμοι ἀριθ-**

θμοῦνται διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, λαμβανομένων ὡς ἀριθμητικῶν σημείων, ἀπὸ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου διὰ τῶν ἀραβικῶν ἀριθμῶν.

Τὰ ἀρνούμενα τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ἐκ τοῦ νόμου.

§ 254. Διατάγματα, ἐγκύκλιοι, διαταγαί.—Ἐκ τοῦ νόμου τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ἀρῶνται τὰ διατάγματα, αἱ ἐγκύκλιοι καὶ αἱ διαταγαί.

Διάταγμα καλεῖται πᾶσα πράξις γινομένη ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἥτοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὑπουργῶν.

Τὰ διατάγματα, πληρέστερον καλοῦνται βασιλικά διατάγματα, καταχωρίζονται δέ, ὡς καὶ οἱ νόμοι, ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς κυβερνήσεως.

§ 255. Κύρια εἶδη τῶν διαταγμάτων.—Κύρια εἶδη τῶν διαταγμάτων ἦνε τὰ κανονιστικὰ ἢ ἐκτελεστικὰ καὶ τὰ νομοθετικὰ.

Καὶ κανονιστικὰ μὲν ἢ ἐκτελεστικὰ διατάγματα καλοῦνται τὰ πρὸς ἐκτέλεσιν νόμου ἐκδιδόμενα,

νομοθετικὰ δὲ τὰ περιέχοντα νέους κανόνας δικαίου καὶ ἐκδιδόμενα κατὰ ῥητὴν διὰ νόμου ἐντολὴν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας.

§ 256. Ἐγκύκλιος.—Ἐγκύκλιος δ' ἦνε τὸ ὑπὸ ὑπουργοῦ ἀρμοδίως ἀπευθυνόμενον πρὸς τὰς ὑφισταμένας ἀρχὰς ἔγγραφον πρὸς ὁδηγίαν αὐτῶν ἢ πρὸς ἐρμηνείαν νόμου ἢ βασιλικοῦ διατάγματος.

§ 257. Διαταγή.—Διαταγή δὲ λέγεται ἡ γραπτὴ ἐντολή, ἣν διοικητικὴ ἀρχή, π. χ. ὑπουργὸς ἢ νομάρχης, ἢ ἀστυνόμενος, ἢ δήμαρχος ἐκδίδει. Ἡ διαταγή αὕτη λέγεται καὶ πράξις.

ΚΕΦ. ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 258. **Υπουργοί.**—Κατὰ τὸ ἄρθρον 27 τοῦ συντάγματος ἡ **ἐκτελεστικὴ ἐξουσία** ἀνήκει εἰς τὸν βασιλέα, ἐνεργεῖται δὲ διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ διοριζομένων ὑπευθύνων **ὑπουργῶν**, διὸ καὶ ἵνα πράξῃς τις αὐτοῦ ἰσχὺν καὶ ἐκτελεῖται, πρέπει νὰ ᾖνε προσυπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργοῦ, ὅστις διὰ μόνῃς τῆς υπογραφῆς αὐτοῦ καθίσταται ὑπεύθυνος (ἄρθρ. 30 συντάγμ.).

Οἱ ὑπουργοὶ ὄντες οἱ ἀνώτατοι δημόσιοι λειτουργοὶ (ιδὲ σελ. 72) προΐστανται κλάδου τινὸς τῆς διοικήσεως καὶ χρησιμεύουσιν ὡς σύνδεσμος μεταξὺ βασιλέως καὶ βουλῆς, καὶ ἀποτελοῦσι τὴν λεγομένην **κυβέρνησιν** ἢ τὸ **ὑπουργικὸν συμβούλιον**.

§ 259. **Ἐκλογὴ τῶν ὑπουργῶν.**—Ὁ βασιλεὺς ᾔνε ἐλεύθερος περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπουργῶν, δικαιούμενος νὰ διορίσῃ τοιοῦτους, οὓς ᾔθελε κρίνει καταλλήλους. Ἀλλὰ κατὰ συνταγματικὸν ἔθιμον λαμβάνονται οὗτοι ἐκ τοῦ ἐν τῇ βουλῇ **κρατοῦντος κόμματος** καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ, ὅταν οὗτος κληθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως πρὸς σχηματισμὸν τῆς **κυβερνήσεως**. Ἀναλαμβάνοντες δὲ τὴν ὑπηρεσίαν ὀρκίζονται ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ **προέδρου** τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου.

§ 260. **Θέσεις, δικαιώματα καὶ ἀναπλήρωσις τοῦ προέδρου τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν ὑπουργῶν.** Ἴνα

δέ τις γένηται ὑπουργός, δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ἔχῃ ἄλλα προσόντα πλὴν τοῦ νὰ ᾔηνε πολίτης Ἑλλήν. Μέλος τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας δὲν δύναται νὰ διορισθῇ ὑπουργός (ἄρθρ. 77^{ον} συντάγμ.).

Οἱ ὑπουργοὶ ᾔηνε ἴσοι πρὸς ἀλλήλους, πλὴν τοῦ προέδρου. ἀλλ' ἰσχύει μεταξὺ αὐτῶν ἡ ἀρχαιότης τῆς ὑπηρεσίας, ἔχουσι δὲ ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον εἰς τὴν βουλὴν συνεδριάζουσιν καὶ δικαιούνται νὰ ζητῶσι καὶ νὰ λαμβάνωσι τὸν λόγον καὶ νὰ ψηφοφορῶσι δὲ μόνον, ἐὰν ᾧσι βουλευταὶ (ἄρθρ. 78^{ον} συντάγμ.).

Ἐκαστος τῶν ὑπουργῶν διευθύνει ἐν ὑπουργεῖον· δύναται ὅμως ὁ αὐτὸς καὶ ἕτερον ὑπουργεῖον νὰ διευθύνῃ εἴτε προσωρινῶς εἴτε διαρκῶς.

Πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἡ τῆς κυβερνήσεως ἡ **πρωθυπουργός** ᾔηνε ἐκεῖνος, ὃν ᾔηθελεν ὀρίσει ὁ βασιλεὺς, τυνήθως δ' ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κρατοῦντος κόμματος. Οὗτος ᾔηνε ὁ **ἀνώτατος** τῶν λειτουργῶν τοῦ κράτους, ἀπὼν δὲ ἡ **κωλυόμενος** ἀναπληροῦται ὡς **πρόεδρος** μὲν ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ἀρχαιοτάτου τῶν ὑπουργῶν ἡ τοῦ πρεσβυτάτου αὐτῶν μεταξὺ τῶν ἰσοχρόνως διορισθέντων, ὡς **ὑπουργός** δὲ ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένων ὑπουργῶν.

Ἐν ὑπουργῶν δὲ ἀπόντα ἡ κωλυόμενον ἀναπληροῦ ὁ πρωθυπουργός ἡ ἕτερος ὑπ' αὐτοῦ προταθεὶς ὑπουργός.

§ 261. **Συνεδρίαὶ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου.**— Αἱ **συνεδρίαὶ** τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ᾔηνε **μυστικάι**, παρίστανται δ' ἐν αὐταῖς πλὴν τῶν ὑπουργῶν καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὅστις ᾔηνε ὑπάλληλος διοριζόμενος εἰδικῶς πρὸς τοῦτο.

Εὐρίσκεται δὲ τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἐν ἀπαρτίᾳ, ὅταν πρὸς τῷ προέδρῳ ἢ τῷ προσωρινῷ ἀναπληρωτῇ αὐτοῦ παρῶσι 3 τοῦλάχιστον τῶν ὑπουργῶν. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, λαμβάνονται κατὰ πλειονοψηφίαν, ἐν ἰσοψηφίᾳ δὲ νικᾷ ἡ ψῆφος τοῦ προέδρου. Ἐν ταῖς συνεδρίαις τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, δύνανται ἐν τισὶ περιπτώσεσι νὰ παραστῶσι καὶ ἄλλα πρόσωπα, ἀλλὰ μετὰ συμβουλευτικῆς μόνον ψήφου.

ΣΗΜ. Ὁ θεσμὸς τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἰδρύθη κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, σκοπιμώτερον δὲ τὰ κατ' αὐτὸν ἐκανονίσθησαν διὰ τῶν συνταγμάτων τοῦ 1844 καὶ 1864 καὶ διὰ νεωτέρων νόμων.

ΚΕΦ. ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΥΠΟΥΡΓΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΑΥΤΩΝ

§ 262. "Εννοια ὑπουργείου. — Ὑπουργεῖον λέγοντες ἐννοοῦμεν τρία τινά:

α') τὸ σύνολον τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, τῶν εὐρισκομένων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἐνὸς ὑπουργοῦ,

β') τὸ κατὰστημα, ἐν ᾧ ὑπηρετοῦσιν οἱ ἀποτελοῦντες τὸ προσωπικὸν τοῦ ὑπουργείου δημόσιοι λειτουργοὶ καὶ ὑπάλληλοι, καὶ

γ') ὅλον τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον.

§ 263. Ἀριθμὸς καὶ τάξις ὑπουργείων. — Τὰ ὑπουργεῖα ὄντα 9 τάσσονται κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν:

α') τῶν ἐξωτερικῶν, β') τῆς δικαιοσύνης, γ') τῶν ἐσωτερικῶν, δ') τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ε') τῶν οἰκονομικῶν, στ') τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ζ') τῆς συγκοινωνίας, η') τῶν στρατιωτικῶν καὶ θ') τῶν ναυτικῶν.

Εἰς ἕκαστον τούτων, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις, ὑπάρχονταί ἑσπεροι ὑπηρεσίαι, αἵτινες κατανέμονται εἰς διευθύνσεις, τμήματα καὶ γραφεῖα ἢ μόνον εἰς τμήματα καὶ γραφεῖα.

§ 264. Προσωπικὸν τῶν ὑπουργείων. — Μετὰ τὸν ὑπουργὸν ὡς ὑφυπουργὸς τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν καὶ ἐποπτείαν τῆς ὅλης ὑπηρεσίας ἐν μὲν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν ἔχει ὁ γενικὸς διευθυντής, ἐν δὲ τοῖς ὑπο-

γείοις τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν ὁ **προσωπάρχης**, ὅστις ἦνε ἀείποτε στρατιωτικός, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ὑπουργείοις ὁ **γενικὸς γραμματεὺς**.

Τὸ λοιπὸν **προσωπικὸν** ἐκάστου ὑπουργείου ἀποτελοῦσιν·

α') οἱ **τμηματάρχαι** καὶ οἱ **γραμματεῖς**, διοριζόμενοι προτάσει τοῦ οἰκείου ὑπουργοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ διαιρούμενοι εἰς πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως,

καὶ β') οἱ **γραφεῖς** καὶ οἱ **κλητῆρες**, οἵτινες διορίζονται ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ, διαιροῦνται δὲ εἰς δύο ἢ τρεῖς τάξεις.

ΣΗΜ. α'. Ἐν τισι τῶν ὑπουργείων μετὰ δικαιοδοσίας μείζονος πὼς τῆς τοῦ τμηματάρχου ἦνε οἱ **διευθύνται**.

ΣΗΜ. β'. Τὸ **προσωπικὸν** ἐκάστου ὑπουργείου ὁρίζεται διὰ νόμου καὶ διὰ νόμου μόνον δύναται νὰ μεταβληθῇ.

ΣΗΜ. γ'. **Πάντες οἱ ὑπάλληλοι** τοῦ κράτους ὀφείλουσι νὰ ᾤσιν **Ἕλληνες ὑπήκοοι**, πλὴν τῶν δι' ἐιδικῶν νόμων εἰσαγομένων ἐιδικῶν ἐξαιρέσεων (ἄρθρ. 3ον συντάγμ.). Οὕτω δι' ἐιδικῶν νόμων ἐγένοντο δεκτοὶ ἐν διαφόροις δημοσίαις λειτουργίαις τοῦ κράτους Γάλλοι καὶ Ἀγγλοὶ καὶ Ἰταλοὶ ἀξιοματικοὶ καὶ ἄλλοι διοικητικοὶ ὑπάλληλοι.

Οἱ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους διαιροῦνται εἰς **ἀνωτάτους**, **ἀνωτέρους** καὶ **κατωτέρους**. Καὶ **ἀνώτατοι** μὲν ἦνε ὁ γενικὸς διευθυντής, οἱ γενικοὶ γραμματεῖς καὶ οἱ διευθύνται, **ἀνώτεροι** δὲ οἱ τμηματάρχαι καὶ οἱ γραμματεῖς α' τάξεως καὶ **κατώτεροι** οἱ γραμματεῖς β' τάξεως καὶ οἱ γραφεῖς.

Ἄλλων δημοσίων ὑπηρεσιῶν ὑπάλληλοι, ὧν ὁ βαθμὸς δὲν ἔχει κανονισθῇ διὰ νόμου, **ἐξομοιοῦνται** πρὸς τοὺς ἐν τοῖς ὑπουργείοις ὑπαλλήλους ἀναλόγως τοῦ ἀρχικοῦ μισθοῦ τοῦ καθωρισμένου διὰ τὴν ἡν κατέχουσι θέσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

§ 265. **Ἀρμοδιότης αὐτοῦ.**—Εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν ὑπάγεται ἡ διατήρησις τῶν δικαιωμάτων καὶ συμφερόντων τοῦ βασιλείου καθ' ἀπάσας τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ σχέσεις, ἡ διαπραγμάτευσις μετὰ ξένων κυβερνήσεων καὶ τῶν παρὰ τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων, ἡ συνομολόγησις συνθηκῶν ἢ συμβάσεων πρὸς ξένας πολιτείας, ἡ προστασία τῶν ὑποθέσεων τῶν ἐν τῇ ἁλλοδαπῇ παρεπιδημούντων Ἑλλήνων ὑπηκόων, ἡ ἐπικύρωσις τῶν διαβατηρίων, ὁ διορισμὸς τῶν ἐν ταῖς ξέναις πολιταίαις διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων καὶ τῶν προξένων, ἡ παροχὴ ἀδείας τοῖς ἡμεδαποῖς πρὸς ἀνάληψιν ξένης δημοσίας ὑπηρεσίας, ἡ ἀπονομὴ παρασῆμων κλπ.

§ 266. **Διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι ἢ ἀρχηγοὶ τῆς διπλωματικῆς ὑπηρεσίας ἢ πρέσβεις.**—Οὗτοι διαιροῦμενοι εἰς ἐκτάκτους ἀπεσταλμένους καὶ πληρεξουσίους ὑπουργοὺς α' ἢ β' τάξεως καὶ εἰς προσέδρους ὑπουργοὺς χρησιμεύουσι πρὸς καλλιέργειαν καὶ διατήρησιν τῶν διεθνῶν σχέσεων τοῦ κράτους πρὸς τὰς ἄλλας πολιτείας, προΐστανται δὲ τῶν πρεσβειῶν, ὧν τὸ προσωπικὸν ἀποτελοῦσιν οἱ γραμματεῖς, σύμβουλοι, ἀκόλουθοι, ἀρχαιοφύλακες, διερμηνεῖς καὶ κλητῆρες.

ΣΗΜ. α'. Ὁ ἐν Καῖρῳ διπλωματικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος ἔχων τὸν τίτλον προέδρου ὑπουργοῦ καλεῖται **διπλωματικὸς πρᾶκτωρ**.

ΣΗΜ. β'. Τὸ σύνολον τῶν διαπεπιστευμένων ὑπὸ τῶν οἰκείων κυβερνήσεων παρὰ τῇ ἑλληνικῇ αὐτῇ διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων καλεῖται **διπλωματικὸν σῶμα**, οὗ πρῶτανις ἦνε ὁ ἀρχαιότατος τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ πρεσβευτῶν.

§ 267. **Πρόξενοι**.—Οὗτοι στερούμενοι τῆς διπλωματικῆς ιδιότητος διορίζονται ἐν ἐμπορικαῖς ἢ παραλίαις πόλεσι τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἵνα ἐπαγρυπνῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς χώρας, ἐν ᾗ ἐδρεύουσιν, ὑφισταμένων συνθηκῶν, εἰς τὴν τήρησιν τοῦ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν σεβασμοῦ, πληροφορῶσι τὴν κυβέρνησιν περὶ παντὸς συμφόρου τῇ ἑλληνικῇ κράτει, ἰδίως περὶ τῆς ναυτιλίας, τῆς ἐμπορίας, τῆς βιομηχανίας, τῆς δημοσίας ὑγιείας κτλ., καὶ παρέχωσι καθόλου συνδρομὴν καὶ προστασίαν τοῖς Ἑλλήσιν ὑπηκόοις, διαβατήρια κτλ. Οἱ πρόξενοι ἐν αἷς χώραις, ὡς ἐν Τουρκίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ, ἰσχύουσιν αἱ **διομολογήσεις** (capitulations) ἀσκοῦσι καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων, ἰδιάζουσιν ἔχουσιν σπουδαιότητα.

Διακρίνονται δὲ εἰς **γενικοὺς προξένους**, **προξένους** α' καὶ β' τάξεως, **ὑποπροξένους** καὶ **προξενικοὺς πράκτορας**.

ΣΗΜ. Ἐνίοτε εἰς ἑμμοσθον γενικὸν πρόξενον, ἐδρεύοντα ἐν πρωτεύουσῃ κράτους, ἐν ᾧ δὲν ὑπάρχει ἰδρυμένη πρεσβεία, ἦνε δυνατόν νὰ ἀνατεθῶσι διπλωματικὰ καθήκοντα παρὰ τῇ κυβερνήσει τοῦ κράτους τούτου μετὰ τοῦ τίτλου τοῦ προέδρου ὑπουργοῦ.

§. 268. **Περὶ παρασήμεων**.—Τῷ 1843 πρὸς ἐπιβράθευσιν τῶν ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἔθνους ἐργαζομένων συνέστη τὸ

τάγμα τῆς ἀριστείας ἢ τῶν ἵπποτῶν τοῦ Σωτήρος, διαιρούμενον εἰς 5 τάξεις μετὰ τοῦ εἰκείου παρασήμου καὶ τοῦ ἐπισυνημμένου διπλώματος·

- α') εἰς τὴν τοῦ τάγματ. τῶν ἵπποτῶν τοῦ ἀργ. σταυροῦ,
 β') » » » » » τοῦ χρυσοῦ σταυροῦ,
 γ') » » » » τῶν ταξιαρχῶν,
 δ') » » » » τῶν ἀνωτέρων ταξιαρχῶν. καὶ
 ε') » » » » τῶν μεγαλοσταύρων.

ΚΕΦ. ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

§ 269. **Αρμοδιότης αὐτοῦ.** Τὸ ὑπουργεῖον τῆς δικαιοσύνης φροντίζει περὶ τῆς κανονικῆς τῶν δικαστηρίων τοῦ κράτους λειτουργίας καὶ περὶ τῶν φυλακῶν ἔθεν διορίζει τοὺς δικαστάς, οἰκοδομεῖ δικαστήρια καὶ φυλακάς, ὑποβάλλει τῷ βασιλεὶ τὰς εἰσηγήσεις περὶ ἀπονομῆς χάριτος εἰς καταδίκους δι' ἐλαττώσεως ἢ ἀφέσεως τῆς ποινῆς αὐτῶν κτλ.

Πλὴν τῶν δικαστῶν, ὑπ' αὐτοῦ διορίζονται καὶ οἱ εἰσαγγελεῖς, οἱ συμβολαιογράφοι, οἱ δικηγόροι, οἱ δικαστικοὶ κλητῆρες καὶ τὰ ἄλλα ὑπηρετικὰ τῆς δικαιοσύνης πρόσωπα. Οὕτως εἰς τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο ὑπάγεται πᾶσα σχεδὸν ἡ δικαστικὴ ἐξουσία τοῦ κράτους.

ΣΗΜ. Οἱ στρατιωτικοὶ δικάζονται ὑπὸ ἰδίων δικαστηρίων, ὑπαγομένων εἰς τὰ οἰκεία ὑπουργεῖα· καὶ οἱ μὲν τῆς ξηρᾶς ὑπὸ τῶν στρατοδικείων, οἱ δὲ τῆς θαλάσσης ὑπὸ τῶν ναυτοδικείων.

ΚΕΦ. ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

§ 270. Ἀρμοδιότης αὐτοῦ. — Τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως περιλαμβάνει 4 κλάδους· τὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, τὸν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, πλὴν τῶν εἰδῶν αὐτῆς τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν ἀρμοδιότητα ἄλλων ὑπουργείων, τὸν τῆς ἀρχαιολογίας καὶ τὸν τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων.

§ 271. Περὶ τοῦ κλάδου τῶν ἐκκλησιαστικῶν. — Εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ κλάδου τούτου, ἐν στενωτάτῃ πρὸς τὴν ἱεράν σύνοδον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σχέσει εὐρισκομένου, ὑπάρχοντι αἱ διάφοροι χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι καὶ αἱ ἄλλαι θρησκευτικαὶ κοινότητες, αἱ μοναί, αἱ ἱερατικαὶ σχολαί, δκαταρτισμοὶ καὶ ἡ ἐποπτεία τῆς ἱερᾶς συνόδου κλπ.

§ 272. Ἑλληνικὴ ἐκκλησία. — Ἡ ἐλληνικὴ ἐκκλησία, οὕσα ἀναποσπᾶστος ἡνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ πάσης ἄλλης ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἦγε αὐτοκέφαλος ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου, ἀνεγνωρίσθη δὲ κανονικῶς τοιαύτη ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου διὰ τοῦ συνδικικοῦ τόμου τῆς 29^{ης} ἰουνίου 1850· πρὸς διατήρησιν δ' ὅμως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καὶ ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν λαμβάνει τὸ ἄγιον μύρον παρ' αὐτῆς, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι, ἐξαιρουμένης τῆς ῥωσικῆς. Διοικεῖται δὲ

ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἣτις ἦνε ἡ ἀνωτάτη ἐκκλησιαστική ἀρχὴ καὶ ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων ἐπισκόπων, καλουμένων ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτῶν, καὶ ἐκ τοῦ ἐκάστοτε μητροπολίτου Ἀθηνῶν ὡς προέδρου. Παρὰ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ διορίζεται ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας βασιλικὸς ἐπίτροπος, ὅστις ὀφείλει νὰ παρευρίσκηται ἐν ταῖς συνεδρίαις τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ νὰ προσυπογράφη πάσαν πρᾶξιν αὐτῆς ἀναγομένην εἰς τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ αὐτῆς καθήκοντα.

Ὁ ἀνώτερος κλήρος ἐν Ἑλλάδι ἔχει καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν, ἀναφερομένην εἰς διαζύγια, πταίσματα κληρικῶν κ.τ.τ., τὴν ὑπεράτην δ' ἐπὶ τοιούτων ὑποθέσεων δικαστικὴν ἐξουσίαν κέκτηται ἡ ἱερὰ σύνοδος.

§ 273. Περὶ τοῦ κλήδου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. — Ὁ κλήδος οὗτος περιλαμβάνει δύο γραφεῖα, τὸ τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως καὶ τὸ τῆς σχολικῆς ὑγειονόμου, ὑπαγόμενα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ γενικοῦ γραμματέως, καὶ δύο τμήματα, τὸ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τὸ τῆς κατωτάτης ἢ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἡ ἐκπαίδευσις διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ κράτους ἐνεργεῖται δαπάναις αὐτοῦ. Ἡ στοιχειώδης ἢ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἦνε εἰς πάντας ὑποχρεωτική, παρέχεται δὲ δωρεὰν ὑπὸ τοῦ κράτους (ἄρθρ. 16^{ον} συντάγμ.), διὸ καὶ ἀποκλείονται δι' αὐτὴν ἐκπαιδευτικὰ τέλη. Τὴν ἐποπτείαν δὲ καὶ διοίκησιν ταύτης ὡς καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως διενεργεῖ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κ.λ.π. διὰ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου τῶν ἐποπτικῶν

συμβουλίων καὶ τῶν ἐπιθεωρητῶν καὶ διευθυντῶν τῶν σχολείων.

§ 274. Περὶ τοῦ κλάδου τῆς ἀρχαιολογίας. — Εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τούτου ὑπάγεται ἡ φροντίς τῆς ἀναζητήσεως, διασώσεως, συντηρήσεως καὶ ἐποπτείας τῶν ἀνὰ τὸ κράτος ἀρχαιοτήτων καὶ μουσείων καὶ ἡ καθόλου μέριμνα περὶ ἀναπτύξεως καὶ προαγωγῆς τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐν Ἑλλάδι σπουδῶν.

§ 275. Περὶ τοῦ κλάδου τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων. — Εἰς τοῦτον ὑπάγεται τὸ ἐν τῷ Μετσοβίῳ πολυτεχνεῖῳ σχολεῖον τῶν καλῶν τεχνῶν, αἱ συλλογαὶ βυζαντιακῶν καὶ ἄλλων μεσαιωνικῶν ἔργων τέχνης, ἡ σύνταξις τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ λεξικοῦ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, τὰ καλλιτεχνικὰ καὶ λογοτεχνικὰ ἱδρύματα καὶ καθόλου ἡ μέριμνα περὶ προστασίας καὶ προόδου τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων.

§ 276. Ἐκκληροδοτήματα, σχολικὰ κτίρια, μουσεῖα, καὶ ἱερὰ καθεδρύματα. — Εἰς τὴν ἀρμοδιότητα ὡσαύτως τοῦ ὑπουργείου τούτου ὑπάγονται τὰ **ἐκκληροδοτήματα**, ὡς καὶ ἡ κατασκευὴ, ἐπισκευή, ἀνακαίνισις, συντήρησις τῶν **σχολικῶν κτιρίων**, τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτλ., τῶν **μουσείων** καὶ τῶν **ἱερῶν καθεδρυμάτων** (μονῶν καὶ ναῶν), τῶν ἐχόντων ἱστορικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἀξίαν.

ΣΗΜ. Γενικὸν ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον. — Ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἐποπτείαν τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως διατελεῖ τὸ **γενικὸν ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον**. Τοῦτο ἴδιον ἀποτελοῦν νομικὸν πρόσωπον καὶ ἐδρεῖον ἐν Ἀθήναις διοικεῖται ὑπὸ πενταμελοῦς συμβουλίου, καλουμένου **διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου**, σκοπεῖ δὲ τὴν μισθοδοσίαν τῶν ἀρχιερέων τοῦ κράτους, τῶν ἱεροκλήρων,

τῶν καθηγητῶν τῶν ἱερῶν μαθημάτων, τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου καὶ τὴν καταβολὴν τῶν ὁδοιπορικῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν, ἐν περιπτώσει δὲ περισσευμάτων ἐπαρκῶν μετὰ πάσας τὰς προειρημένας δαπάνας καταβάλλει καὶ τὰς μισθοδοσίας τῶν ἡμερησίων, τὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ἐκπαιδευτικὰς ἑξωτερικὰς δαπάνας, τὰς ἀναφερομένας ἰδίᾳ εἰς τὴν συντήρησιν τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὀρθοδόξων ἐλληνικῶν ναῶν καὶ πλήρωσιν ἄλλων καθωρισμένων ἐκκλησιαστικῶν σκοπῶν.

Εἰς τὸ *διοικητικὸν τοῦτο συμβούλιον*, ὅπερ ἀποτελοῦσιν ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν, διαρκὲς πρόεδρος αὐτοῦ, δύο συνόδοι ἀρχιερεῖς, καλούμενοι ἐκάστοτε κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας, ὁ ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ βασιλικὸς ἐπίτροπος καὶ ὁ ἐν τῷ οἰκείῳ ὑπουργείῳ τμηματάρχης τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἦνε ἀνατεθειμένη ὡσαύτως ἡ *διοίκησις τῶν μοναστηρίων τοῦ κράτους*.

ΚΕΦΑΛ. ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

§ 277. Ἀρμοδιότης αὐτοῦ. — Τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν ἀρμοδιότητα ἔχει νὰ μεριμνᾷ περὶ τῶν ἐκλογῶν καὶ τῶν ἀπογραφῶν, περὶ τῆς διοικήσεως τῆς χώρας διὰ τῶν νομαρχιῶν καὶ τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν ἀρχῶν, περὶ τῆς δημοσίας υγιείας, περὶ τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας διὰ τῆς ἀστυνομίας, περὶ τῆς μεταναστεύσεως, περὶ τῶν φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων καὶ περὶ παντὸς ἄλλου ἔργου σκοποῦντος τὴν ἀρωγὴν ἀπόρων, προσφύγων κ.τ.λ.

§ 278. Ἀστυνομία. — Κατὰ τὰ προειρημένα ὄργανον τοῦ ὑπουργείου τούτου ἦνε καὶ ἡ ἀστυνομία, ἥτις σκοπὸν ἔχει τὴν πρόληψιν καὶ καταστολὴν οἰασδήποτε βλάβης ἢ ἀδικήματος, τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐγκλημάτων, τὴν τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως, τὴν ρύθμισιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς διὰ ποικίλων σκοπίμων διατάξεων, π. χ. περὶ διατιμῆσεως τῶν τροφίμων, περὶ καθαριότητος κ.τ.λ., καὶ καθόλου τὴν περιφρούρησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτου καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῇ χώρᾳ προσώπων.

Ἡ ἀστυνομία τοῦ κράτους ἀσκεῖται διὰ τοῦ σώματος τῆς χωροφυλακῆς. Ταύτης, διακρινομένης εἰς πεζὴν καὶ ἑφιππον, προΐσταται ὁ ἀρχηγὸς τῆς χωροφυλακῆς, οὗ δ' ἄνδρες προέρχονται ἐξ ἐθελοντῶν καὶ ἐκ τοῦ στρατοῦ.

Τὸ ἀρχηγεῖον τῆς χωροφυλακῆς ἔχει ὑφ' ἑαυτὸ πέντε ἀνωτέρας ἀστυνομικὰς διοικήσεις (Μακεδονίας, Ἡπείρου, Αἰγαίου, Κρήτης καὶ παλαιᾶς Ἑλλάδος), ὧν ἡ μὲν πρώτη ἐδρεύει ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἡ δευτέρα ἐν Ἰωαννίνοις, ἡ τρίτη ἐν Μυτιλήνῃ, ἡ τετάρτη ἐν Χανίοις καὶ ἡ πέμπτη ἐν Ἀθήναις.

Ἐν τῇ πρωτευούσῃ δ' ἐκάστου νομοῦ ἐδρεύει ἀστυνομικὴ διεύθυνσις, ἐν δὲ τῇ πρωτευούσῃ ἐκάστης ἐπαρχίας ἀστυνομικὴ ὑποδιεύθυνσις καὶ ἐν ἐκάστῃ δήμῳ ἡ κοινότητι ἀστυνομικὸς σταθμός.

Ἡ χωροφυλακὴ ὑπάγεται μὲν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν, ἀλλὰ μόνον ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀνατεθειμένης αὐτῇ ὑπηρεσίας καὶ τὴν μισθοδοσίαν, ὡς πρὸς δὲ τὸν ὀργανισμόν, τὴν πειθαρχίαν καὶ τὸ ὕλικόν (στολὴν, ἐξάρτυσιν καὶ ὅπλισμόν) εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν.

Ἐν περιπτώσει σπουδαίας διασαλεύσεως τῆς δημοσίας τάξεως καλεῖται προσωρινῶς καὶ ὁ στρατὸς μετ' ἀπόφασιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτῆς.

ΣΗΜ. *Ὁργανα τῆς δημοσίας ἀσφαλείας καὶ τῆς τάξεως ἦνε καὶ οἱ δασοφύλακες καὶ οἱ ἀγροφύλακες, ὑπαγόμενοι εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

§ 279. *Ἀρμοδιότης αὐτοῦ.* — Εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν οἰκονομικῶν ὑπάγεται ἡ εἰσπραξις καὶ διαχειρίσις τῶν δημοσίων προσόδων, ἡ ὑποβολὴ εἰς τὴν βουλὴν τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους, ἡ μέριμνα περὶ διατηρήσεως τῆς περιουσίας τοῦ κράτους, ὁ διορισμὸς τῶν ἀναγκαιούντων οἰκονομικῶν ὑπαλλήλων (ἐφόρων, ταμιῶν, τελωνῶν, εἰσπρακτόρων), τὰ νομισματικά, ἡ ἀπόσβεσις τῶν χρεῶν τῆς ἐπικρατείας, τὰ τοῦ λογιστικοῦ αὐτῆς, καὶ πᾶσα καθέλου οἰκονομικὴ ἐργασία τοῦ κράτους, διό καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν θεωρεῖται ὁ νόμιμος ἀντιπρόσωπος τῶν συμφερόντων τοῦ δημοσίου.

ΣΗΜ. Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους ὑποβάλλεται πρὸς ψήφισιν ἐντὸς τῶν δύο πρώτων μηνῶν ἐκάστης συνόδου εἰς τὴν βουλὴν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν, περιλαμβάνει δὲ λεπτομερῶς τὰ προϋπολογιζόμενα ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους, διό καὶ γενικὸς προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους ἄλλως λέγεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

§ 280. *Άρμοδιότης αὐτοῦ.* — Τὸ ὑπουργεῖον τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας μεριμνᾷ περὶ τῆς προστασίας, ἐνισχύσεως καὶ προαγωγῆς τῆς γεωργίας, τῶν δασῶν, τῆς ἐμπορίας, τῆς βιομηχανίας, τῶν μεταλλείων, τῆς ἀλιείας καὶ τῶν ἀλυκῶν διὰ τῆς συστάσεως, ὀργανώσεως, διοικήσεως καὶ ἐποπτείας γεωργικῶν σταθμῶν, πρακτικῶν γεωργικῶν σχολῶν, γεωργικῶν, ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐπιμελητηρίων, πρατηρίων καὶ σχολείων, γεωργικῶν, ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐκθέσεων καὶ στατιστικῶν, καὶ περὶ τῆς λήψεως τῶν ἐνδεικνυομένων μέτρων πρὸς ἐπίτευξιν ὑγιεινῶν καὶ ἐπωφελῶν συνθηκῶν βίου καὶ ἐργασίας τῶν ἐργατῶν καὶ προσέλκυσιν καὶ παράτασιν τῆς διαμονῆς τῶν ξένων ἐν Ἑλλάδι.

ΣΗΜ. Τὸ ὑπουργεῖον τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἰδρύθη διὰ τοῦ ἀπὸ 28ης Ἀπριλίου 1910 νόμου, ΓΨΚΔ (3724).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΗΣ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

§ 281. Ἀρμοδιότης αὐτοῦ. — Εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ὑπουργείου τῆς συγκοινωνίας ὑπάρχονται τὰ δημόσια ἔργα, ὡς ἡ ὁδοποιία, τὰ σχέδια πόλεων καὶ κτιρίων, τὰ ὑδραυλικά (ἀποξήρανσις ἐλῶν καὶ τελμάτων, ὕδρευσις πόλεων) λιμενικά κ.τ.τ. ἔργα, οἱ σιδηρόδρομοι, οἱ τροχιόδρομοι, τὰ αὐτοκίνητα (πλὴν τῶν στρατιωτικῶν) καὶ αἱ μηχανουργικαὶ καὶ ἠλεκτρικαὶ ἐγκαταστάσεις, τὰ ταχυδρομεῖα, οἱ τηλέγραφοι καὶ τὰ τηλέφωνα, καὶ ἡ ἐποπτεία τῆς διοικήσεως τοῦ Μετσοβίου πολυτεχνείου καὶ ἄλλων τεχνικῶν σχολῶν σχετικῶν πρὸς τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ὑπουργείου τούτου.

ΣΗΜ. Ἡ σύστασις τοῦ ὑπουργείου τῆς συγκοινωνίας ἐγένετο πρὸ μικροῦ διὰ τοῦ ἀπὸ 9 Ἰουνίου ἐ. ἔ. νόμου 276.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

§ 282. **Ἀρμοδιότης αὐτοῦ.** — Τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν μεριμνᾷ περὶ τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς διοικήσεως ἀξιωμαχοῦ στρατοῦ, περὶ τῆς προμηθείας τοῦ χρησίμου τῷ στρατῷ ὀπλοῦ, περὶ τῆς κατασκευῆς στρατιῶνων, στρατιωτικῶν σχολῶν κτλ.

§ 283. **Τὰ σώματα τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ.** — Ὁ κατὰ ξηρὰν στρατὸς περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς σώματα· τὸ πεζικόν, τὸ ἵππικόν, τὸ πυροβολικόν, τὸ μηχανικόν, τὸ εὐζωνικόν, τὸ ἀεροπορικόν, τὸ οἰκονομικόν, τὸ υγειονομικόν, τὸ προσωπικόν τῆς στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὸ τῶν μουσικῶν.

§ 284. **Στρατιωτικὴ ὑπηρεσία.** — Ἡ στρατιωτικὴ θητεία ἦνε δεκατετράμηνος διὰ πάντα τὰ σώματα τοῦ στρατοῦ, ἐπιβάλλεται δ' εἰς πάντα Ἑλλήνα συμπληρώσαντα τὸ 20^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ.

Τῆς στρατιωτικῆς θητείας κατὰ τὸν στρατολογικὸν νόμον ἀπαλλάττονται μόνον οἱ σωματικῶς ἢ πνευματικῶς ἀνίκανοι καὶ οἱ ἐξ ἄλλων ὀρισμένων λόγων κωλύμενοι.

Μετὰ τὴν θητείαν οἱ ἀφυπηρετήσαντες μετατίθενται εἰς τὴν ἐφεδρείαν τοῦ ἐνεργοῦ στρατοῦ, ἣτις καλεῖται κατ' ἔτος ἐπὶ ὀρισμένον χρόνον εἰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις. Μετὰ δέκα δὲ ἔτη κατατάσσονται εἰς τὴν ἐθνοφρουράν

καὶ μετὰ ὀκτὼ ἄλλα ἔτη εἰς τὴν ἐφεδρείαν τῆς ἔθνο-
φρουρᾶς ἐπὶ δέκα ἔτη.

Ὅθεν στρατεύσιμοι ἦνε οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ 21^{ου} μέχρι
τοῦ 50^{ου} ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν· καὶ ἐφεδρείας ἡλικίας
παρ' ἡμῖν ἦνε ἀπὸ τοῦ 24^{ου}—34^{ου} συμπεριλαμβανομένου,
ἐθνοφρουρᾶς δὲ ἀπὸ τοῦ 35^{ου}—43^{ου}, καὶ ἐφεδρείας τῆς
ἐθνοφρουρᾶς ἀπὸ τοῦ 44^{ου}—50^{ου}.

§ 285. Γαμίζον τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης. —Τοῦτο ὑφι-
στάμενον ἀπὸ τινων ἐτῶν χρησιμεύει πρὸς ἀνανέωσιν καὶ
πρόσκτησιν πολεμεφοδίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ΟΓΔΩΘΟΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ

§ 286. **Ἀρμοδιότης αὐτοῦ.** — Τὸ ὑπουργεῖον τῶν ναυτικῶν διπλοῦν σκοπὸν ἔχει, πολεμικὸν δηλ. καὶ ἐμπορικόν· διότι τὸ μὲν μεριμνᾷ περὶ τοῦ κατὰ θάλασσαν στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, περὶ τῆς κατασκευῆς πολεμικῶν λιμένων, ναυστάθμων καὶ ναυτικῶν σχολῶν, τὸ δὲ περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως, συντηρήσεως καὶ διοικήσεως τῶν φάρων καὶ φανῶν, περὶ παρασκευῆς ἱκανῶν ἐμποροπλοιάρχων καὶ περὶ τῆς ἐν γένει προστασίας καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας.

Τὸν ναυτικὸν στρατὸν ἀποτελοῦσιν ἐκ τῶν στρατευσίμων ἐκάστου ἔτους οἱ ἐκ ναυτικῶν δήμων καταγόμενοι, οἱ ἐργάται θαλάσσης καὶ οἱ ἀσκούντες ναυτικὰς τέχνας.

Ὁ ἐλληνικὸς στόλος σύγκειται ἐκ πολεμικῶν σκαφῶν, διακρινομένων εἰς θωρηκτά, καταδρομικά ἢ εὐδρομα, τορπιλλικά, ἀντιτορπιλλικά, καταδύμενα (ἢ ὑποβρύχια) καὶ ὑδροπλάνα.

§ 287. **Λαχεῖον τοῦ ἐθνικοῦ στόλου.** — Πρὸς οἰκονομικὴν ἐπίρρωσιν καὶ κρείττονα ὀργάνωσιν τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους συμβάλλεται καὶ τὸ ταμιεῖον τοῦ ἐθνικοῦ στόλου, οὗ εἰς τῶν καλλίστων πόρων ἦγε τὸ λαχεῖον αὐτοῦ, ὑπαγόμενον εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν οἰκονομικῶν.

ΣΗΜ. α'. Πρὸς μόρφωσιν καὶ παρασκευὴν ἀξιωματικῶν μὲν τοῦ ναυτικοῦ λειτουργεῖ ἐν Ἑλλάδι ἡ σχολὴ τῶν δοκίμων καὶ ἡ σχολὴ τοῦ ναυτικοῦ πυροβολικοῦ, τῶν δ' ἀξιωματικῶν τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ ἡ σχολὴ τῶν εὐελπίδων καὶ ἡ σχολὴ τῶν ὑπαξιωματικῶν, αἵτινες διὰ τοῦ νέου κανονισμοῦ τοῦ στρατοῦ θὰ ἀποτελέσωσι τὴν ἀκαδημίαν τοῦ πολέμου, καὶ οἱ ἀντικαταστήσαντες τὸ σχολεῖον τῶν ἐφέδρων ἀξιωματικῶν ἐφεδρικοὶ οὐλαμοί.

ΣΗΜ. β'. Ἀξία μνείας ἐνταῦθα ἦνε καὶ τὸ ναυτικὸν ἀπομαχικὸν ταμεῖον, ὅπερ ἔχον καθωρισμένους διὰ νόμου πόρους σκοπεῖ κυρίως τὴν περίθαλψιν τῶν καταπεπονημένων ἢ ἀναπήρων ἐργατῶν θαλάσσης, τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν αὐτῶν καὶ ἡ ἐπιτροπεία τῆς περιθάλψεως τῶν θυμάτων τοῦ πολέμου. Ἀνάλογα ἦνε καὶ τὸ ἀπομαχικὸν ταμεῖον τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ καὶ τὸ μετοχικὸν ταμεῖον τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων.

ΚΕΦΑΛ. ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

§ 288. Σκοπὸς τῶν συμβουλίων τῆς κυβερνήσεως καὶ διαίρεσις αὐτῶν. — Ἵνα τὸ ἔργον τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐνδὲς ἐκάστου τῶν ὑπουργῶν ἀποβαίνει ταχὺ καὶ ἀπταιστον, ἀναγκαῖα ἐθεωρήθη ἡ ἱδρυσις συμβουλίων τῆς κυβερνήσεως, ἅτινα συγκείμενα ἐξ εἰδικῶν ἀνδρῶν ἀποφασίζουσιν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν ἢ ἀποφαίνονται γνώμας περὶ ἐπιστημονικῶν ἢ τεχνικῶν ζητημάτων. Τὰ συμβούλια ταῦτα ἦνε μόνιμα καὶ ἑκτακτα· καὶ τὰ μὲν μόνιμα λειτουργοῦσι διαρκῶς κατὰ νόμον καθορίζοντα τὰ κατ' αὐτά, τὰ δ' ἑκτακτα, ἅτινα καλοῦνται συνηθέστερον ἐπιτροπεῖαι, συγκαλοῦνται κατὰ περιστάσεις ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν. Τὰ μόνιμα ὑποδιαίρουνται εἰς γενικά, ἀναφερόμενα εἰς πᾶσαν τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, ὡς τὸ νομικὸν συμβούλιον, καὶ εἰς εἰδικά, ἀναφερόμενα εἰς ἰδίον τινα κλάδον τῆς διοικήσεως, ὄντα δὲ διανενημεμένα κατὰ τὰ ὑπουργεῖα, ἐξ ὧν ἐξαρτῶνται.

Περὶ τινῶν τῶν συμβουλίων τούτων θὰ διαλάβωμεν ἀμέσως.

§ 289. Συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας. — Τῶν συμβουλίων τούτων σπουδαιότατον ἦνε τὸ καὶ παρ' ἅπασι σχεδὸν τοῖς ἄλλοις πεπολιτισμένοις λαοῖς ἀπαντῶν συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας.

Τοῦτο παρ' ἡμῖν ἐπὶ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας τοῦ Ὁθω-

νος (ἀπὸ τοῦ ὀκτωβρίου τοῦ 1835) λειτουργήσαν εἶχε καταργηθῆ διὰ τοῦ συντάγματος τοῦ 1844, ἐπανιδρυθῆ δ' ὡς σῶμα μόνον συμβουλευτικὸν πρὸς παρασκευὴν καὶ βάσανον τῶν νομοσχεδίων διὰ τοῦ συντάγματος τοῦ 1864.

Τὸ συμβούλιον καταργηθὲν ἐκ νέου τῷ 1865 ἐπανιδρύθη τελευταίον μετ' εὐρυτάτης καὶ πικίλης δικαιοδοσίας διὰ τῶν ἄρθρων 82-86 τοῦ ἀναθεωρηθέντος συντάγματος, σκοπεῖ δέ·

α') τὴν **ἐπεξεργασίαν** τῶν νομοσχεδίων καὶ τῶν κανονιστικῶν διαταγμάτων, ἀναπληροῦν οὕτως ὑπὸ τινα ἔποψιν τῇν ἀλλαχοῦ ὑπάρχουσιν δευτέραν βουλὴν, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ,

β') τὴν **ἐκδίκασιν** τῶν διοικητικῶν διαφορῶν ὡς **διοικητικὸν συμβούλιον**,

γ') τὴν **ἀκύρωσιν** κατ' αἵτησιν τοῦ ζημιωθέντος οἰασδήποτε παρανόμου πράξεως τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν, καὶ

δ') τὴν **πειθαρχικὴν τιμωρίαν** τῶν μονίμων ὑπαλλήλων.

Ἀπαρτίζεται δ' ἀνὰ δεκαετίαν ἐκ μελῶν τακτικῶν μὲν οὐχὶ ἐλασσόνων τῶν ἐπτὰ, οὐδὲ πλειόνων τῶν δέκα καὶ πέντε, ἐκτάκτων δ' οὐχὶ πλειόνων τῶν δέκα.

§ 290. **Ἐλεγκτικὸν συνέδριον.** — Τοῦτο ὃν ἰσότημον πρὸς τὸν ἄρειον πάγον ἀποτελεῖ ἀνωτάτην ἐξελεγκτικὴν οἰκονομικὴν ἀρχήν, δικαστικῶς ὀργανωμένην καὶ ἀνεξάρτητον, ἐφορεύεται δὲ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διὰ τοῦ γεν. ἐπιτρόπου τῆς ἐπικρατείας καὶ **λειτουργεῖ** κυρίως πρὸς ἐλεγχον τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν ὑπολόγων.

Τὸ **ἐλεγκτικὸν συνέδριον** συγκείμενον ἐκ πολλῶν μελῶν, ὑπὸ ἓνα πρόεδρον διατελούντων, ἀναδιοργανώθη καὶ διεργυθμίσθη ἐπὶ τὰ κρεῖττω τῷ 1887. Ἐκ τῶν μελῶν τοῦτου **ἰσόδια** ἦνε οἱ ἐλεγκταὶ καὶ οἱ πάρεδροι (ἄρθρ. 98 τοῦ συντάγμ.).

§ 291. **Νομικὸν συμβούλιον.** — Τοῦτο σύγκειται ἐξ ἰσαριθμῶν πρὸς τὰ ὑπουργεῖα νομικῶν συμβούλων, ὠρισμένα προσόντα κακτημένων καὶ ἐπὶ ἐξαετίαν διοριζομένων τῇ προτάσει τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ ὑπουργείου, εἰς ὃ προσκολλᾶται ὡς εἰδικὸς σύμβουλος εἰς τῶν νομικῶν συμβούλων, καὶ μετὰ γνωμοδότησιν ὠρισμένης δικαστικῆς ἐπιτροπείας.

Προεδρεύεται δὲ ὑπὸ τοῦ νομικοῦ συμβούλου τοῦ ὑπουργείου τῶν οἰκονομικῶν, ὅστις εἰδικώτερον καλεῖται δικαστικὸς σύμβουλος. Τὸ νομικὸν συμβούλιον συνεδριάζει ἐν τῇ ὑπουργείῳ τῶν οἰκονομικῶν, **χρησιμεύει** δὲ πρὸς ἐκδίκασιν ἐφέσεων ἐπὶ ὠρισμένων διοικητικῶν διαφορῶν, π. χ. παραβάσεων τελωνιακῶν δασμῶν, μονοπωλίων, τοῦ περὶ χαρτισήμου νόμου, εἰς τὴν λύσιν τῶν ἐν τῇ διοικητικῇ ὑπηρεσίᾳ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων προκυπτόντων ζητημάτων καὶ ἀπειρῶν καὶ εἰς τὴν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὑπεράσπισιν τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων τοῦ δημοσίου.

§ 292. **Ἀνώτατον δικαστικὸν συμβούλιον.** — Τοῦτο ἐδρεῦον ἐν τῇ ἀρείῳ πάγῳ σύγκειται ἐξ ἑννέα μελῶν λαμβανομένων ἐξ αὐτοῦ, ἤτοι ἐκ τοῦ προέδρου τοῦ ἀρείου πάγου ὡς προέδρου, τοῦ ἀντ.προέδρου, τοῦ εἰσαγγελέως καὶ ἐξ ἀρεοπαγιδῶν ἐκλεγομένων ἐκ τῆς ἐλομελείας διὰ κληρώσεως ἐνεργουμένης κατὰ τὴν πρώτην δημοσίαν συνεδρίαν πολιτικῶν ὑποθέσεων τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους.

Ἀποφασίζει δὲ περὶ διωρισμοῦ, προαγωγῆς, μεταθέσεως καὶ παύσεως τῶν δικαστικῶν ὑπαλλήλων.

§ 293. **Ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον.** — Τοῦτο ἐδρεῦον ἐν τῇ ὑπουργείῳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδύσεως ἀποτελεῖται ἐκ **δώδεκα** **μονίμων**

συμβούλων ὑπὸ τὴν προεδρίαν ἐνὸς αὐτῶν κατὰ τριετίαν ἐκλεγομένου, **μεριμνᾷ** δὲ περὶ παντὸς ζητήματος σχέσιν ἔχοντος πρὸς τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν καὶ συνέρχεται εἰς **γενικὰς καὶ εἰδικὰς συνεδρίας**.

Τῶν **γενικῶν συνεδριῶν** μετέχουσι μετὰ δικαιώματος ψήφου καὶ οἱ τμηματάρχαι τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς μέσης ἐκπαίδεψεως καὶ ἄλλοι εἰδικοὶ περὶ τὰ παιδευτικὰ καὶ τὴν παιδικὴν ὑγεινήν, τῶν δὲ **εἰδικῶν**, διαιρουμένων εἰς **κοινὰς καὶ κατὰ τμήματα**, μόνοι οἱ σύμβουλοι.

Τὸ ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον εὐρίσκεται ἐν ἀπαρτίᾳ ἐν μὲν ταῖς **γενικαῖς συνεδρίασις**, ὅταν παρευρίσκωνται ὅκτὼ τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἐν δὲ ταῖς **κοιναῖς εἰδικαῖς** ἐννέα, ἐν δὲ ταῖς **ἀνὰ τμήματα** τέσσαρα.

Τὰ **τμήματα** τοῦ συμβουλίου ἦνε δύο ἐξαμελεῖ· τὸ τῆς **δημοτικῆς** καὶ τὸ τῆς **μέσης ἐκπαίδεψεως**, τὰς εἰς τὴν ἀρμοδιότητα δ' ἑκατέρου τούτων ὑποθέσεις ὀρίζει ὁ πρόεδρος τοῦ συμβουλίου.

§ 294. **Ἀρχαιολογικὸν συμβούλιον**.—Τοῦτο ἀπαρτιζόμενον ἐξ ὠρισμένων ὑπὸ τοῦ νόμου προσώπων **γνωματεύει** περὶ τῆς ἐνεργείας ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν, περὶ τῆς ἀναστηλώσεως, ὑποστηρίξεως καὶ ἐπισκευῆς ἀρχαίων μνημείων, περὶ τῆς ἀπαλλοτριώσεως ἰδιωτικῶν κτημάτων χάριν ἀρχαιολογικῶν ἀναγκῶν, διενεργεῖ διαγωνισμόν πρὸς πλήρωσιν κενῶν θέσεων ἐφόρων ἀρχαιοτήτων κ. ἄ.

§ 295. **Γεν. ἐπιτελεῖον τοῦ στρατοῦ**.—Τοῦτο **διατελοῦν** ὑπὸ **ὑποστράτηγον** ἀρχηγόν, ἔχει καθήκοντα νὰ **καταρτίζη** κατ' ἔτος τὰ σχέδια τῆς ἐπιστρατεύσεως, τῆς ἐνισχύσεως αὐτῆς, τῶν στρατιωτικῶν μεταφορῶν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, τῶν ἀμυντικῶν καὶ ἐπιθετικῶν ἐπιχειρήσεων, νὰ **συλλέγῃ** πληροφορίας περὶ τῶν ξένων στρατῶν καὶ νὰ

γνωμοδοτῇ περὶ τῆς θεραπείας τῶν ἀναγκῶν τοῦ στρατεύματος, πάντα δὲ ταῦτα, ἀποτελοῦντα τὴν **ἐπιτελικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ στρατοῦ**, δι' ἀπ' εὐθείας εἰσηγήσεως νὰ ποιῇ διαρκῶς γνωστὰ διὰ τοῦ **ἀρχηγοῦ** αὐτοῦ εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν.

Τὰ μέλη τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου διορίζονται γνωμοδοτήσῃ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ καὶ προτάσῃ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν διὰ β. δ.

§ 296. **Γενικὸν ἐπιτελεῖον τοῦ ναυτικοῦ.** Τοῦτο διατελοῦν ὑπὸ ὑποναύαρχον ἀρχηγὸν ἀποφαίνεται περὶ παντὸς ζητήματος ἀναγομένου εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν τμημάτων τοῦ ὑπουργείου τῶν ναυτικῶν, καταρτίζει σχέδια ἀμυντικῶν καὶ ἐπιθετικῶν ἐπιχειρήσεων κτλ. Τὰ δὲ μέλη αὐτοῦ διορίζονται διὰ β. δ. τῇ προτάσῃ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ ἀρχηγοῦ.

§ 297. **Τὰ συμβούλια τῶν ὑποναυάρχων καὶ ἀντιστρατῆγων.** — Ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν προκειμένου περὶ στρατιωτικῶν προβιδασμῶν καὶ σπουδαίων στρατιωτικῶν ζητημάτων καλεῖται ἵνα γνωμοδοτήσῃ τὸ **συμβούλιον τῶν ἀντιστρατῆγων**, ὑπὸ δὲ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν ἐπὶ προβιδασμῶν καὶ σπουδαίων ναυτικῶν ζητημάτων καλεῖται πρὸς γνωμοδότησιν τὸ **συμβούλιον τῶν ὑποναυάρχων**.

§ 298. **Ἱατροσυνέδριον.** — Τοῦτο συγκαίμενον ἐξ ἑνὸς προέδρου, ἐξ συνέδρων, ὧν οἱ τέσσαρες ἱατροί, οἱ δὲ δύο φαρμακεῖς, ἐκ τεσσάρων παρέδρων, ὧν οἱ τρεῖς ἱατροὶ καὶ ὁ ἄλλος φαρμακεύς, ἐξ ἑνὸς κτηνιάτρου καὶ ἐξ ἑνὸς γραμματέως ἱατροῦ, ἔργον ἔχει νὰ συσκέπτηται ἐν συλλόγῳ περὶ τῶν ζητημάτων τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς, περὶ ὧν ἤθελε κρίνει εὐλογον νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν, ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΞΗΚΟΣΤΟΝ

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 299. **Δικαστήρια.** — Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία διενεργεῖται διὰ τῶν δικαστηρίων, ἀλλ' αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐκτελοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως (ἄρθρ. 28^{ον} συντ.)

§ 300. **Ἰσοβιότης τῶν δικαστῶν.** — Κατὰ τὸ 88^{ον} ἄρθρ. τοῦ συντάγματος αἱ δικαστικοὶ ὑπάλληλοι ἦνε **ἰσόβιοι** πλὴν τῶν εἰσαγγελέων, ἀντεισαγγελέων καὶ εἰρηνοδικῶν, οἵτινες ἦνε **μόνιμοι**.

ΣΗΜ. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ **ἰσοβιότητος** καὶ **μονιμότητος** καίται ἐν τῷδε· ὅτι ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡ κατάργησις τῆς θέσεως δὲν συνεπάγεται τὴν παῦσιν τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἡ κατάργησις τῆς θέσεως τοῦ ὑπαλλήλου ἐπιφέρει καὶ τὴν παῦσιν αὐτοῦ.

§ 301. **Διαιρέσεις τῶν δικαστηρίων.** — Τὰ δικαστήρια τοῦ κράτους διαιροῦνται εἰς δύο τάξεις· εἰς τὰ δικάζοντα ἀστικὰς διαφορὰς **ἀστικὰ** ἢ **πολιτικὰ** καὶ εἰς τὰ δικάζοντα ποινικὰς ὑποθέσεις **ποινικὰ**.

ΣΗΜ. Μέχρι τοῦ 1887 ἐλειτούργουν ἐν Ἑλλάδι καὶ **ἐμποροδικεῖα**, δικάζοντα τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις, αἵτινες μετὰ τὴν κατάργησιν αὐτῶν ὑπῆχθησαν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν ἀστικῶν δικαστηρίων.

§ 302. **Ἀστικὰ δικαστήρια.** — Ἀστικὰ δικαστήρια ἦνε τὰ ἐξῆς·

α') τὰ **εἰρηνοδικεῖα**, ἅτινα συσταθέντα, ἵνα τηρῶσιν

ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ τοὺς πολίτας, δικάζουσι μικρὰς διαφοράς, ὡς ὁ νόμος εἰδικῶς ὑπὲρ ἡγὰγε ἐπὶ τὴν ἀρμοδιότητα αὐτῶν, σύγκεινται δὲ ἐξ ἑνὸς εἰρηνοδίκου καὶ ἑνὸς γραμματέως. Ἐν δὲ ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς ὑπάρχουσι πρωτοδικεῖα, διορίζονται καὶ δύο πάρεδροι τοῦ εἰρηνοδίκου, ἀναπληροῦντες αὐτὸν ἀπόντα ἢ κωλυόμενον. Ἀναλόγως δὲ τῆς πληθύσεως τῶν ὑποθέσεων διορίζονται καὶ δύο τοὐλάχιστον ὑπογραμματεῖς καὶ ἀριθμὸς τις γραφέων. Διακρίνονται δὲ τὰ **εἰρηνοδικεῖα** εἰς **πρώτης** καὶ **δευτέρας** τάξεως,

β') τὰ **πρωτοδικεῖα**, δικάζοντα ὑποθέσεις ὑπερβαίνουσας τὴν ἀρμοδιότητα τῶν εἰρηνοδικείων ἢ ἀποφάσεις τούτων ἐκκληθείσας εἰς αὐτά, σύγκεινται ἐξ ἑνὸς προέδρου, δύο πρωτοδικῶν, ἑνὸς εἰσαγγελέως καὶ ἑνὸς γραμματέως. Ἐν ἐκάστῃ δὲ πρωτοδικεῖᾳ ἀναλόγως τῆς πληθύσεως τῶν ὑποθέσεων διορίζονται καὶ ἀντεισαγγελεῖς καὶ πλείονες πρωτοδίκαι καὶ ἔμμιθοι δὲ πάρεδροι πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν τυχόν ἀπόντων ἢ κωλυομένων πρωτοδικῶν, ὡς καὶ ὑπογραμματεῖς καὶ γραφεῖς πρὸς διεξαγωγὴν τῆς γραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ πρωτοδικείου,

γ') τὰ **ἐφετεῖα**, ἅτινα δικάζουσι κυρίως ὑποθέσεις, αἵτινες δικασθεῖσαι πρότερον ἐνώπιον πρωτοδικείου ἐξεκλήθησαν εἰς αὐτά. Σύγκεινται δὲ ἐξ ἑνὸς προέδρου, τεσσάρων ἐφετῶν, ἑνὸς εἰσαγγελέως καὶ ἑνὸς γραμματέως. Ἀναλόγως τῆς πληθύσεως τῶν ὑποθέσεων διορίζονται ἐν ἐκάστῃ ἐφετεῖᾳ καὶ πλείονες ἐφέται καὶ ἀντεισαγγελεῖς,

δ') ὁ **ἄρειος πάγος**, τὸ ἐν Ἀθήναις ἀνώτατον πάντων τῶν δικαστηρίων τοῦ κράτους. Οὗτος δὲν ἦνε δικαστήριον οὐσίας, δὲν προσπαθεῖ δηλ. νὰ ἐξεύρῃ καὶ ἀποδώσῃ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἐξετάζει καὶ ἀναιρεῖ τὰς ἀποφάσεις τῶν ὑποδεσπέρων δικαστηρίων, ἂν κακῶς ἡρμήνευσαν καὶ ἐφήρ-

μοσαν τοὺς καιμένους νόμους. Σύγκαιται δὲ ἐξ ἑνὸς προέδρου, ἑνὸς ἀντιπροέδρου, ἑνὸς εἰσαγγελέως, 13 δικαστῶν, ἑνὸς τοῦλάχιστον ἀντισταγγελέως καὶ ἑνὸς γραμματέως, καὶ διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα· πρῶτον καὶ δεύτερον. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον δικάζει μόνον τὰς αἰτήσεις περὶ ἀναιρέσεως τῶν ἀποφάσεων τῶν δικαστηρίων οὐσίας (πρωτοδικείων δηλ. καὶ ἐφετείων), τὸ δὲ δεύτερον δικάζει τὰς αἰτήσεις ἀναιρέσεως ποινικῶν ὑποθέσεων καὶ ἐκ τῶν πολιτικῶν τὰς παραπεμφθείσας ὑπὸ τοῦ πρώτου τμήματος μετ' ἀναιρέσιν. Ἐπὶ ὠρισμένων δὲ ὑποθέσεων καὶ ἐπὶ διαφωνίας τῶν τμημάτων ἀποφαίνεται ἡ ὁλομέλεια τοῦ ἀρείου πάγου. Πρὸς νόμιμον δὲ συγκρότησιν τῆς μὲν ὁλομελείας τοῦ ἀρείου πάγου ἀπαιτοῦνται εἰς πρόεδρος, ἑνδεκα τοῦλάχιστον δικασταί, ὁ εἰσαγγελεὺς καὶ ὁ γραμματεὺς, ἐκατέρου δὲ τῶν τμημάτων εἰς πρόεδρος, ἐξ τοῦλάχιστον δικασταί, ὁ εἰσαγγελεὺς καὶ ὁ γραμματεὺς.

§ 303. **Ποινικὰ δικαστήρια.**—Τοιαῦτα δικαστήρια ἦνε τὰ ἐξῆς:

α') τὰ **πταισματοδικεῖα**, ἦτοι τὰ κατὰ τόπους **εἰρηνοδικεῖα** καὶ τὰ **εἰδικὰ πταισματοδικεῖα**, δικάζοντα, συμπαραισταμένου ἑνὸς γραμματέως καὶ τοῦ δημοσίου κατηγόρου, ὅστις ἦνε ὁ ἀστυνόμος τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἐξετελέσθη τὸ ἀδίκημα ἢ ὁ ἀναπληρωτὴς αὐτοῦ, τὰ πταίσματα, ἦτοι πράξεις ἀθεμίτους καὶ παραλείψεις, εἰς ἃς οἱ νόμοι ἐπιβάλλουσι τὴν λεγομένην **ἀστυνομικὴν ποινὴν**, ἦτοι πρόστιμον ἀπὸ 1 μέχρι 100 δραχμῶν ἢ κράτησιν ἀπὸ 1 μέχρι 30 ἡμερῶν,

β') τὰ **πλημμελειοδικεῖα**, ἦτοι τὰ κατὰ τόπους **πρωτοδικεῖα**, δικάζοντα τὰ **πλημμελήματα**, ἦτοι ἀθεμίτους πράξεις ἢ παραλείψεις, εἰς ἃς οἱ νόμοι ἐπιβάλλουσι

τὴν λεγομένην **ἐπανορθωτικὴν ποινὴν**, ἥτοι φυλάκισιν ἀπὸ 3 ἡμερῶν μέχρι 5 ἐτῶν, ἢ χρηματικὴν ποινὴν 15—500 δραχμῶν,

γ') τὰ **κακουργιοδικεῖα ἢ δικαστήρια τῶν ἐνόρκων ἢ ὀρκωτῶν δικαστήρια**, συγκροτούμενα διὰ β. δ. καθ' ἕκαστον μῆνα ἐκτὸς τῶν μηνῶν Ἰουλίου, Αὐγούστου καὶ Σεπτεμβρίου, ἀποτελούμενα δὲ ἐκ τοῦ **δικαστηρίου τῶν συνέδρων** καὶ ἐκ **δωδεκαμελοῦς δικαστηρίου ἐνόρκων**. Καὶ τὸ μὲν δικαστήριον τῶν συνέδρων σύγκαιται ἐξ ἑνὸς προέδρου, ὅστις συνήθως ἦνε ἐφέτης, ἐκ δύο πρωτοδικῶν ἢ ἐφετῶν, ἑνὸς εἰσαγγελέως καὶ ἑνὸς γραμματέως. Οἱ δὲ **δώδεκα ἐνόρκοι** κληροῦνται κατὰ τὴν συνεδρίαν τοῦ κακουργιοδικείου ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐφετείου διὰ τὸν μῆνα τῆς συνεδρίας τοῦ κακουργιοδικείου κληρωθέντων ἑκατὸν ἐνόρκων, ὄντων πολιτῶν Ἑλλήνων, κατοικούντων δὲ μονίμως ἐν τῇ ἑδρᾷ τοῦ κακουργιοδικείου καὶ ἐχόντων ὠρισμένην ἡλικίαν καὶ προσόντα.

Ταῦτα δικάζουσι τὰ **πολιτικὰ ἐγκλήματα**, τὰ τοῦ **τύπου**, τὰ μὴ ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον (ἄρθρ. 95^{ον} συντ.) καὶ τὰ **κακουργήματα**, ἥτοι ἀθεμίτους πράξεις καὶ παραλείψεις, εἰς ἃς οἱ νόμοι ἐπιβάλλουσι τὴν **ἐγκληματικὴν ποινὴν**, ἥτοι α') **εἰρκτὴν**, ἥτοι φυλάκισιν ἀπὸ 5 μέχρι 10 ἐτῶν, β') **πρόσκαιρα δεσμὰ**, τ. ἑ. ἀπὸ 10 μέχρι 20 ἐτῶν, γ') **δεσμὰ** διὰ βίου, καὶ δ') **θάνατον**.

ΣΗΜ. Τὰ εἰρημένα δικαστήρια δικάζουσι τὰ ἀδικήματα τῶν πολιτῶν πλὴν τῶν κατεχόντων ὠρισμένα δημόσια ἀξιώματα, ὡς τῶν ὑπουργῶν, νομαρχῶν, ἀνωτέρων κληρικῶν κ. ἄ., ὧν κατ' ἐξαιρέσιν τὰ μὲν πταίσματα δικάζονται ὑπὸ τῶν πλημμελειοδικείων, τὰ δὲ πλημμελήματα ὑπὸ τῶν ἐφετείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΞΗΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

§ 304. **Ἡ Ἑλλάς ἦνε χώρα ἀναπαλλοτρίωτος καὶ πολιτικῶς ἀδιαίρετος.**—Ἡ Ἑλλάς ἦνε χώρα κατὰ κανόνα ἀναπαλλοτρίωτος, δι' ὃ καὶ οὐδεὶς δικαιούται νὰ παραχωρήσῃ ἢ ανταλλάξῃ μέρος τι τῆς χώρας ἄνευ ῥητοῦ νόμου. Πᾶς ὅστις ἤθελεν ἀποδειχθῇ, ὅτι ἐργάζεται κατὰ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ κράτους ἦνε ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας. Ἡ Ἑλλάς πρὸς τούτοις ἦνε καὶ **πολιτικῶς ἀδιαίρετος**, διότι καὶ μίαν μόνον βουλὴν ἔχει καὶ ἓν μόνον σύνταγμα καὶ μία ἐν γένει νομοθεσία δι' ὅλα τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὴν μέλη ἰσχύουσιν.

§ 305. **Νομοί, δῆμοι καὶ κοινότητες.**—Ἄλλ' εἰ καὶ ἡ Ἑλλάς ἦνε πολιτικῶς ἀδιαίρετος, ὅμως χάριν τῆς τοπικῆς μάλιστα διοικήσεως, διαιρεῖται εἰς διάφορα αὐτοτελῆ **τμήματα**, ἧτοι **νομοὺς, δῆμους καὶ κοινότητας**, ἀλλὰ συνδεδεμένα διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς πολιτικῆς ἐνότητος μετὰ τῆς **κεντρικῆς διοικήσεως**.

ΣΗΜ. Αἱ ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου ἐθνικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου ἀρτίως ἀνακηθεῖσαι **ἐλληνικαὶ χῶραι** διαιροῦνται προσωρινῶς μέχρι τῆς διὰ νόμων πλήρους ἀφομοιώσεως αὐτῶν πρὸς τὸ ἄλλο κράτος εἰς 4 **γενικὰς διοικήσεις**, ὧν οἱ προϊστάμενοι **γενικοὶ διοικηταὶ** ἐδρεύουσιν ἐν Θεσσαλονίκῃ, Ἰωαννίνοις, Χανίοις καὶ Μυτιλήνῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΞΗΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΝΟΜΑΡΧΟΥ

§ 306. **Νομός.** — Ἀνωτάτη διοικητικὴ περιφέρεια συσταθεῖσα ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς βαυαρικῆς δυναστείας ἔτους ἦγε ὁ **νομός**· οὗτος χρησιμεύει ὡς πρὸς μὲν τὴν ἐν γένει διοίκησιν ὡς ἔδρα τοῦ **νομάρχου**, ὅστις προΐσταται αὐτοῦ, ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀστυνομίαν ὡς ἔδρα τοῦ ἀστυνομικοῦ διευθυντοῦ, ὡς πρὸς δὲ τὰ βουλευτικὰ ὡς ἀνωτέρα ἐκλογικὴ περιφέρεια κ.λ.π.

§ 307. **Νομάρχης καὶ καθήκοντα αὐτοῦ.** — Ὁ **νομάρχης** διορίζεται προτάσει τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν διὰ β. δ., διατηρεῖται δ' ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, ἐφ' ὅσον τυγχάνει τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας.

Αὕτη ἐλευθέρα οὖσα περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ νομάρχου ὑπόκειται εἰς ἓνα μόνον περιορισμόν, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ὁ διορισμὸς νομάρχου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, ἐξ ἧς οὗτος κατάγεται ἢ ἔλαβε σύζυγον ἢ ἐν ἣ ἐξασκεῖ ἢ ἐξήσκησε κατὰ τὰ τρία προηγούμενα ἔτη τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα.

Ὁ **νομάρχης** ὣν ὁ ἄμεσος τῆς ἐκτελεστικῆς ἀρχῆς ἀντιπρόσωπος καὶ ὁ διαχειριστὴς τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας ἐν τῷ νομῷ, ὃν διοικεῖ, ὀφείλει νὰ φροντίῃ περὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἐφαρμογῆς καὶ τηρήσεως πάντων τῶν νόμων καὶ τῶν βασιλικῶν διαταγμάτων, ἀστικῶν καὶ πειθαρχικῆν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ὑπαλλήλων αὐτῷ ἀρχῶν, πλὴν ἐκείνων, αἵτινες διὰ νόμου ὑπῆχθησαν εἰς εἰδικὴν πειθαρχικὴν ἐξουσίαν, νὰ ἐπο-

πτεύῃ τὴν διοίκησιν τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων, ἐξ ὧν ὁ νομὸς ἀποτελεῖται, νὰ μεριμνᾷ περὶ ἀσφαλείας, τῆς υἱείας, τῆς βελτιώσεως τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, τῆς ἀναπτύξεως τῆς παιδείας καὶ καθόλου νὰ προάγῃ τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν εὐημερίαν τοῦ νομοῦ.

Πρὸς κρείττονα δὲ τοῦ νομοῦ ἀντίληψιν περιοδεύει καὶ ὑποβάλλει ἔκθεσιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν, ὅπερ ἀνακοινεῖ εἰς τὰ ἄλλα ὑπουργεῖα τὰ εἰς τὴν ἀρμοδιότητα ἐκάστου αὐτῶν ἀναφερόμενα.

§ 308.—Τὸ **προσωπικὸν τῆς νομαρχίας**.—Εἰς τὸν **νομάρχην** ὑπάγονται οἱ γραμματεῖς, οἱ ἀκόλουθοι καὶ οἱ λοιποὶ νομαρχιακοὶ ὑπάλληλοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΞΗΚΟΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ

§ 309. **Δῆμος καὶ κοινότης.**—Μετὰ τὸν νομὸν διοικητικὴ διαίρεσις ἦνε οἱ **δῆμοι** καὶ αἱ **κοινότητες**. Καὶ **δῆμον** μὲν ἀποτελοῦσιν αἱ πρωτεύουσαι τῶν νομῶν καὶ αἱ πόλεις, ὧν ὁ πληθυσμὸς ὑπερβαίνει τὰς 10.000, **κοινότητα** δὲ συνήθως πᾶς μόνιμος συνοικισμὸς ἔχων ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους κατοίκους καὶ σχολεῖον τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως.

ΣΗΜ. Κατὰ ὠρισμένους ὑπὸ τοῦ περὶ συστάσεως δήμων καὶ κοινοτήτων νόμου ὅρους δύναται **κοινότης τις** νὰ ἐνωθῇ μετὰ δήμου, καὶ **δύο** ἢ **πλείονες** ὁμοροὶ κοινότητες νὰ ἀπαρτίσωσι μίαν **κοινότητα** ἢ **σύνδεσμον κοινοτήτων**.

§ 310. **Διοικήσεις τῶν δήμων καὶ τῶν κοινοτήτων.** Τὴν **διοίκησιν** ἐκάστου δήμου ἔχουσιν ὁ **δήμαρχος**, οἱ **δημαρχικοὶ πάρεδροι**, οἱ **δημοτικοὶ σύμβουλοι** ἢ τὸ **δημοτικὸν συμβούλιον** καὶ ἡ **δημαρχικὴ ἐπιτροπεία**, τὴν δὲ τῆς **κοινότητος** τὸ **κοινοτικὸν συμβούλιον**, ὅπερ κατ' ἔτος ἐκλέγει ἐν τῶν ἑαυτοῦ μελῶν ὡς **πρόεδρον**.

Αἱ **δημοτικαὶ** καὶ αἱ **κοινοτικαὶ ἀρχαὶ** ὑπάρχονταὶ ἱεραρχικῶς εἰς τὸν νομάρχην καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν, ἐκλέγονται δὲ κατὰ τετραετίαν δι' ἀμέσου διὰ ψηφοδελτίων ψηφοφορίας ὑπὸ τῶν δημοτῶν τοῦ δήμου ἢ τῆς κοινότητος τῶν ἐχόντων τὰ νόμιμα προσόντα.

Ἐκαστος πολίτης ὀφείλει νὰ ᾔηνε μέλος δήμου τινὸς ἢ κοινότητος.

Ἡ τοιαύτη μετὰ τὸν νομὸν διοικητικὴ διαίρεσις τοῦ κράτους ἐθεσπίσθη μόλις πρὸ μικροῦ μετὰ τῶν χρηστοτάτων ἐλπίδων, ὅτι ἡ κοινότης ὡς ἐν τῷ παρελθόντι τῆς φυλῆς οὕτω καὶ ἐν τῷ μέλλοντι θὰ ἀποβῇ κυψέλη προσφόρου καὶ εὐεργετικωτάτης ἐργασίας εἰς τε τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὴν μέλη καὶ εἰς τὸ ὅλον κράτος.

Λήγει ἐνταῦθα ἡ ἀγωγὴ τοῦ πολίτου· εἶθε δ' ἐκ τῆς μελέτης αὐτῆς λαμβάνοντες βαθυτέραν ἐπίγνωσιν τῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων αὐτῶν οἱ μὲν ὥριμοι τὴν ἡλικίαν πολῖται νὰ συνεχίσωσι μετ' ἴσης καὶ μείζονος δόξης τὰ μεγαλουργήματα, δι' ὧν ὑπὸ τὸ πολυθρύλητον σύνθημα τοῦ δαφροστεφοῦς ἐλευθερωτοῦ βυσιλέως· «ἐμπρός, πάντοτε ἐμπρός» ἐδιπλασίασαν τὴν φιλιότητα πατρίδα, οἱ δ' εὐέλπιδες τοῦ ἔθνους νεαροὶ βλαστοὶ νὰ αὐξηθῶσι δόκιμοι πολῖται, διὰ συνετῆς δὲ καὶ φιλοπάτριδος ἐργασίας συμπληρώσαντες τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα εὐτυχεῖς καὶ ὑπερήφανοι νὰ δυνηθῶσι νὰ ἐπαναλάβωσι τὸ παλαίφατον ἐκεῖνο· «ἡμεῖς τοι πατέρων μέγ' ἀμείνονες εὐχόμεθ' εἶναι».

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1911
ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΝ ΑΥΤΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς παρὰ τῆς β' ἀναθεωρητικῆς βουλῆς
τῶν Ἑλλήνων κατὰ μεταρρυθμίσιν ἢ προσθήκην ψηφισθείσας
διατάξεις τοῦ συντάγματος,

ἀποφασίζομεν καὶ διατάσσομεν·

α') νὰ δημοσιευθῶσι διὰ τῆς ἐφημερίδος τῆς κυβερνήσεως
αἱ οὕτω ψηφισθεῖσαι διατάξεις τοῦ συντάγματος συνηρομολογημέ-
ναι μετὰ τοῦ ὅλου κειμένου αὐτοῦ ἔχοντος ὡς ἑξῆς·

**Εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ
ἀδιαιρέτου Τριᾶδος**

ἡ ἐν Ἀθήναις β' τῶν Ἑλλήνων ἐθνικῇ συνέλευσις

ψ η φ ί ζ ε ι·

Π ε ρ ῖ θ ρ η σ κ ε ί α ς .

Ἄρθρον 1. Ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία ἐν Ἑλλάδι ἦνε ἡ τῆς ἀνατο-
λικῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας· πᾶσα δὲ ἄλλη γνωστὴ θρη-
σκεία ἦνε ἀνεκτὴ καὶ τὰ τῆς λατρείας αὐτῆς τελοῦνται ἀκωλύτως ὑπὸ τὴν
προστασίαν τῶν νόμων, ἀπαγορευομένου τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ πάσης
ἄλλης ἐπεμβάσεως κατὰ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας.

Ἄρθρον 2. — Ἡ ὁρθόδοξος ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, κεφαλὴν γνομίζουσα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὑπάρχει ἀναποσπάστως ἡνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλης καὶ πάσης ἄλλης ὁμοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας τηροῦσα ἀπαρσαλευτός, ὡς ἐκείναι, τοὺς τε ἱεροὺς ἀποστολικούς καὶ συνοδικούς κανόνας καὶ τὰς ἱερὰς παραδόσεις· ἦνε δὲ αὐτοκέφαλος, ἐνεργοῦσα ἀνεξαρτήτως πάσης ἄλλης ἐκκλησίας τὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς δικαιώματα, καὶ διοικεῖται ὑπὸ ἱερᾶς συνόδου ἀρχιερέων. Οἱ λειτουργοὶ ὅλων τῶν ἀνεγνωρισμένων θρησκειῶν ὑπόκεινται εἰς τὴν αὐτὴν ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐπιτήρῃσιν, εἰς ἣν καὶ οἱ λειτουργοὶ τῆς ἐπικρατουσῆς θρησκείας.

Τὸ κείμενον τῶν ἁγίων γραφῶν τηρεῖται ἀναλλοίωτον· ἡ εἰς ἄλλον γλωσσικὸν τύπον ἀπόδοσις τούτου, ἄνευ τῆς προηγουμένης ἐγκρίσεως καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ἀπαγορεύεται ἀπολύτως ¹.

Περὶ τοῦ δημοσίου δικαίου τῶν Ἑλλήνων.

Ἄρθρον 3. — Οἱ Ἕλληνες ἦνε ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου καὶ συνεισφέρουσιν ἀδιακρίτως εἰς τὰ δημόσια βάρη ἀναλόγως τῶν δυνάμεων τῶν· μόνον δὲ πολῖται Ἕλληνες ἦνε δεκτοὶ εἰς ὅλας τὰς δημοσίας λειτουργίας πλὴν τῶν δι' εἰδικῶν νόμων εἰσαγομένων εἰδικῶν ἐξαιρέσεων. Πολῖται ἦνε ὅσοι ἀπέκτησαν ἢ ἀποκτήσουσι τὰ προσόντα τοῦ πολίτου κατὰ τοὺς νόμους τοῦ κράτους. Εἰς πολίτας Ἕλληνας τίτλοι εὐγενείας ἢ διακρίσεως οὔτε ἀπονέμονται, οὔτε ἀναγνωρίζονται.

Ἄρθρον 4. — Ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία ἦνε ἀπαραβίαστος· οὐδεὶς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται ἢ ἄλλως πως περιορίζεται, εἰμὴ ὅποτεν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὁρίζει.

Ἄρθρον 5. — Ἐξαιρουμένου τοῦ αὐτοφώρου ἐγκλήματος, οὐδεὶς συλλαμβάνεται, οὐδὲ φυλακίζεται ἄνευ ἡτιολογημένου δικαστικοῦ ἐντάλματος, τὸ ὅποῖον πρέπει νὰ κοινοποιηθῇ κατὰ τὴν σιγὴν τῆς συλλήψεως ἢ προφυλακίσεως. Ὁ ἐπ' αὐτοφώρῳ ἢ δι' ἐντάλματος συλλήψεως κρατηθεὶς προσάγεται εἰς τὸν ἀρμοδίον ἀνακριτὴν ἄνευ τινὸς ἀναβολῆς, τὸ βραδύτερον δὲ ἐντὸς εἰκοσι τεσσάρων ὥρων ἀπὸ τῆς συλλήψεως, ἂν δὲ ἡ σύλληψις ἐγένετο ἐκτὸς τῆς ἔδρας τοῦ ἀνακριτοῦ, ἐντὸς τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου πρὸς μεταγωγὴν χρόνου. Ὁ ἀνακριτὴς ὀφείλει ἐντὸς τριῶν

¹ Ἑρμηνευτικὴ δὴλωσις ἐπὶ τοῦ β' ἐδαφίου τοῦ ἄρθρου 2.

«Ἐφάρσακα ἡ βουλὴ τὴν προσθήκην ταύτην περὶ τοῦ κειμένου τῶν ἁγίων γραφῶν, ἐθεώρει, ὡς ἐκ τῶν ὁρισμῶν τοῦ ὅλου ἁθροῦς, αὐτονόητον, ὅτι ἐξυπνάζεται ἡ προηγουμένη ἐγκρίσις καὶ τῆς αὐτοκεφάλου ὁρθοδόξου ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος».

Ἐψηφίσθη κατὰ τὴν συνεδρίαν ἡς' τῆς 23ης Μαΐου 1911.

τὸ πολὺ ἡμερῶν ἀπὸ τῆς προσαγωγῆς, εἴτε νὰ ἀπολύσῃ τὸν συλληφθέντα εἴτε νὰ ἐκδῶσιν κατ' αὐτοῦ ἔνταλμα φυλακίσεως. Παρελθούσης ἀπράκτου ἐκατέρας τῶν προθεσμιῶν τούτων, πᾶς δεσμοφύλαξ ἢ ἄλλως ἐπιτετραμμένος τὴν κράτησιν τοῦ συλληφθέντος, εἴτε πολιτικὸς ὑπάλληλος εἴτε στρατιωτικὸς, ὀφείλει νὰ ἀπολύσῃ αὐτὸν παραχρῆμα. Οἱ παραβάται τῶν ἀνωτέρω διατάξεων τιμωροῦνται ἐπὶ παρανόμῳ κατακρατῇ, ὑποχρεοῦνται δὲ εἰς τε τὴν ἀνόρθωσιν πάσης ζημίας προσγενομένης εἰς τὸν παθόντα καὶ προσέτι εἰς ἱκανοποίησιν αὐτοῦ διὰ χρηματικῶν ποσῶν, ὀριζομένου κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστοῦ, οὐδέποτε δὲ κατωτέρου τῶν δραχμῶν δέξα δι' ἐκάστην ἡμέραν.

Ἄρθρον 6.—Ἐπὶ πολιτικῶν ἐγκλημάτων δύνανται πάντοτε τὸ συμβούλιον τῶν πλημμελειοδικῶν, τῇ αἰτήσῃ τοῦ προφυλακισθέντος, νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀπόλυσιν τούτου ἐπὶ ἐγγυήσῃ, ὀριζομένη διὰ δικαστικῶν βουλευμάτων, καθ' ὅδ' ἐπιτρέπεται ἀνακοπή. Οὐδέποτε ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων τούτων ἢ προφυλάξεις δύνανται νὰ παραταθῇ πέρα τῶν τριῶν μηνῶν.¹

Ἄρθρον 7.—Ποινὴ δὲν ἐπιβάλλεται ἄνευ νόμου, ὀρίζοντος προηγουμένως αὐτήν.

Ἄρθρον 8.—Οὐδεὶς ἀφαιρεῖται ἄκων τοῦ παρὰ τοῦ νόμου ὀρισμένου εἰς αὐτὸν δικαστοῦ.

Ἄρθρον 9.—Ἐκαστος ἢ καὶ πολλοὶ ὁμοῦ ἔχουσι τὸ δικαίωμα τηροῦντες τοὺς νόμους τοῦ κράτους νὰ ἀναφέρονται ἐγγράφως εἰς τὰς ἀρχάς, ὑποχρεοῦμεναι εἰς ταχεῖαν ἐνέργειαν καὶ ἔγγραφον ἀπάντησιν πρὸς τὸν ἀναφερόμενον, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου. Μόνον μετὰ τὴν τελικὴν ἀπόφασιν τῆς πρὸς ἡν ἢ ἀναφορὰ ἀρχῆς καὶ τῇ ἀδείᾳ ταύτης ἐπιτρέπεται ἡ ζήτησις εὐθυνῶν παρὰ τοῦ ὑποβαλόντος τὴν ἀναφορὰν διὰ παραβάσεις ἐν αὐτῇ ὑπαρχούσας.

Ἄρθρον 10.—Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ συνέχεσθαι

¹ Ἑρμηνευτικὴ δήλωσις ἐπὶ τοῦ ἀρθροῦ 6.

* Ἡ διατύπωσις τοῦ α' ἀδαφίου τοῦ ἀρθροῦ 6 ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑφισταμένης νομοθεσίας καὶ ὑπὸ τὴν σαφῶς προκύπτουσαν καὶ ρητῶς ἡδη δηλουμένην ἔννοιαν, ὅτι δι' αὐτῆς οὐδόλως ἀποκλείεται ἡ ἐν τῇ μέλλοντι εἰσαγωγὴ γενικῶν ἢ ειδικῶν νόμων, καταργούντων ἢ περιορίζοντων τὴν προφυλάκισιν, ἢ καθιστώντων τὴν ἐπὶ ἐγγυήσεως ἀπόλυσιν ὑποχρεωτικὴν διὰ τὸν δικαστὴν.

* Ἐννοεῖται ἐπίσης, ὅτι ἡ ἐν τῇ δευτέρῳ ἀδαφίῳ τιθεμένη τρίμηνος κατ' ἀνώτατον ὅριον διάρκεια τῆς προφυλακίσεως περιλαμβάνει τὸ τε στάδιον τῆς ὅλης ἀνακρίσεως καὶ τὸ τῆς ἐνώπιον τῶν συμβουλίων διαδικαστικῆς ἐριστικῆς ἐκδικάσεως*.

² Ἐψηφίσθη κατὰ τὴν συνεδρίαν λθ' τῆς 2ας Μαρτίου 1911.

ἡσυχως καὶ ἀόπλως· μόνον εἰς τὰς δημοσίας συναθροίσεις δύναται νὰ παρίσταται ἀστυνομία. Αἱ ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεις δύνανται νὰ ἀπαγορευθῶσιν, ἂν ὥς ἐκ τούτων ἐπικρατεῖ κίνδυνος εἰς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν.

Ἄρθρον 11.—Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι, τηροῦντες τοὺς νόμους τοῦ κράτους, οἵτινες ὁμως οὐδέποτε δύνανται νὰ ὑπαγάγῃσι τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς προηγουμένην τῆς κυβερνήσεως ἀδειαν.

Συνεταιρισμός τις δὲν δύναται νὰ διαλυθῇ ἔνεκα παραβάσεως τῶν διατάξεων τῶν νόμων, εἰμὴ διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως.

Ἄρθρον 12.—Ἡ κατοικία ἐκάστου ἦνε ἀσυλόν. Οὐδεμία κατ' οἶκον ἔρευνα ἐνεργεῖται, εἰμὴ ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος διατάσσει.

Οἱ παραβάται τῶν διατάξεων τούτων τιμωροῦνται ἐπὶ καταχρήσει τῆς ἐξουσίας τῆς ἀρχῆς, ὑποχρεοῦνται δὲ εἰς πλήρη ἀποζημιώσιν τοῦ παθόντος καὶ προσέτι εἰς ἱκανοποίησιν αὐτοῦ διὰ χρηματικῷ ποσοῦ ὀριζομένου κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου, οὐδέποτε δὲ κατωτέρου τῶν δραχμῶν ἑκατὸν.

Ἄρθρον 13.—Ἐν Ἑλλάδι οὔτε πωλεῖται οὔτε ἀγοράζεται ἄνθρωπος· ἀργυρώνητος ἢ δούλος παντὸς γένους καὶ πάσης θρησκείας ἦνε ἐλεύθερος, αἶμα πατήσῃ ἐπὶ ἑλληνικῷ ἐδάφους.

Ἄρθρον 14.—Ἐκαστος δύναται νὰ δημοσιεύῃ προφορικῶς, ἐγγράφως καὶ διὰ τοῦ τύπου τοὺς στοχασμούς του, τηρῶν τοὺς νόμους τοῦ κράτους. Ὁ τύπος ἦνε ἐλεύθερος. Ἡ λογοκρισία ὡς καὶ πᾶν ἄλλο προληπτικὸν μέτρον ἀπαγορεύονται. Ἀπαγορεύεται ὡσαύτως ἡ κατὰσχέσις ἐφημερίδων καὶ ἄλλων ἐντύπων διατριβῶν, εἴτε πρὸ τῆς δημοσιεύσεως εἴτε μετ' αὐτῆν. Ἐπιτρέπεται δὲ κατ' ἐξαίρεσιν ἡ κατὰσχέσις μετὰ τὴν δημοσίευσιν, ἔνεκα προσβολῆς κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἢ κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως ἢ, κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένας περιστάσεις, ἔνεκεν ἀσέμνων δημοσιευμάτων προσβαλλόντων καταφανῶς τὴν δημοσίαν αἰδῶ· ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἐντὸς εἴκοσι τεσσάρων ὥρων ἀπὸ τῆς κατασχέσεως ὀφείλουσι καὶ ὁ εἰσαγγελεύς νὰ ὑποβάλῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ δικαστικὸν συμβούλιον καὶ τοῦτο νὰ ἀποφανθῇ περὶ τῆς διατηρήσεως ἢ τῆς ἀρσεως τῆς κατὰσχέσεως· ἄλλως, ἡ κατὰσχέσις αἰρεται αὐτοδικαίως. Ἀνακοπὴ κατὰ τοῦ βουλευματος ἐπιτρέπεται εἰς μόνον τὸν δημοσιεύσαντα τὸ κατασχθέν, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὸν εἰσαγγελέα.

Δύνανται, καθ' ὃν τρόπον ὁ νόμος ἡθέλεν ὀρίσει, νὰ ἀπαγορευθῇ, ἐπὶ ἀπειλῇ κατασχέσεως καὶ ποινικῆς καταδιώξεως, ἡ δημοσίευσιν εἰδήσεων ἢ ἀνακοινώσεων ἀναγομένων εἰς στρατιωτικὰς κινήσεις ἢ εἰς ἔργα ὀχυρώσεως τῆς χώρας. Εἰς τὴν κατὰσχέσιν ἐφαρμόζονται αἱ ἀνωτέρω διατάξεις.

Ὁ τε ἐκδότης ἐφημερίδος καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐπιληψίμων δημοσιευμάτων ἀναφερομένου εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, πλὴν τῆς κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ ποινικοῦ νόμου ἐπιβαλλομένης ποινῆς, εἰσὶν ἀστικῶς καὶ ἀλληλεγγύως ὑπεύθυνοι εἰς πλήρη ἀνόρθωσιν πάσης προσγενομένης ζημίας καὶ εἰς ἱκανο-

ποίησιν τοῦ παθόντος διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ, ὀρίζομένου κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστοῦ, οὐδέποτε δ' ἐλάσσονος τῶν δορυμῶν διακοσίων.

Εἰς μόνον πολίτας Ἑλλήνας ἐπιτρέπεται ἡ ἐκδοσις ἐφημερίδων.¹

Ἄρθρον 15.—Οὐδεὶς ὄρκος ἐπιβάλλεται ἄνευ νόμου ὀρίζοντος καὶ τὸν τύπον αὐτοῦ.

Ἄρθρον 16.—Ἡ ἐκπαίδευσις διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ κράτους ἐνεργεῖται δαπάνῃ αὐτοῦ.

Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις ἦνε δι' ἅπαντας ὑποχρεωτική, παρέχεται δὲ δωρεάν ὑπὸ τοῦ κράτους.

Ἐπιτρέπεται εἰς ιδιώτας καὶ εἰς νομικά πρόσωπα ἢ ἰδρύσεις ιδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων, λειτουργούντων κατὰ τὸ σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ κράτους.²

Ἄρθρον 17.—Οὐδεὶς στερεῖται τῆς ιδιοκτησίας αὐτοῦ, εἰμὴ διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν προσηκόντως ἀποδεδειγμένην, ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος διατάσσει, πάντοτε δὲ προηγουμένης ἀποζημιώσεως. Ἡ ἀποζημιώσις ὀρίζεται πάντοτε διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ. Ἐν περιπτώσει δ' ἐπείγουσῃ δύναται καὶ προσωρινῶς νὰ ὀρισθῇ δικαστικῶς, μετ' ἀκρόασιν ἢ πρόσκλησιν τοῦ δικαιοῦχου, ὅστις δύναται νὰ ὑποχρεωθῇ, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστοῦ, εἰς παροχὴν ἀναλόγου ἐγγυήσεως, καθ' ὃν τρόπον ὀρίζει ὁ νόμος. Πρὸ τῆς καταβολῆς τῆς ὀριστικῆς ἢ προσωρινῶς ὀρισθείσης ἀποζημιώσεως διατηροῦνται ἀκέραια πάντα τὰ δικαιώματα τοῦ ιδιοκτήτου, μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς καταλήψεως.

Εἰδικοὶ νόμοι κανονίζουνσι τὰ τῆς ιδιοκτησίας καὶ διαθέσεως τῶν μεταλλείων, ὀρυκτίων, ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν καὶ ἱαματικῶν καὶ ρεόντων ὑδάτων.³

¹ Ἑρμηνευτικὴ δήλωσις ἐπὶ τοῦ ἄρθρου 14.

«Ἡ βουλὴ δέχεται τὴν ἐξηγήσιν, καθ' ἣν ὑπὸ τὴν ἑκφρασιν *στρατιωτικαὶ* καὶ *κινήσεις* νοοῦνται κινήσεις τοῦ στρατοῦ τῆς ἑνῆρας καὶ τῆς θαλάσσης, διὰ τὰς τοῦ ἔργου ὀχυρώσεων νοοῦνται ὀχυρώσεις τῆς χώρας ἀπὸ ἑνῆρας καὶ ἀπὸ θαλάσσης».

² Ἐψηφίσθη κατὰ τὴν συνεδρίαν με' τῆς 9ης Μαρτίου 1911.

³ Ἑρμηνευτικὴ δήλωσις ἐπὶ τοῦ ἄρθρου 16.

«Ἐν τῇ στοιχειώδει ἐκπαίδευσιν περιλαμβάνεται πλῆξ ἡ νῦν καλουμένη δημοτικὴ ἐκπαίδευσις, ἔστω καὶ ἂν ὁ κύκλος τῶν ἐτῶν τῆς διδασκαλίας ὑπερβῇ τοὺς 25 ἐνιαυτούς».

⁴ Ἐψηφίσθη κατὰ τὴν συνεδρίαν με' τῆς 11ης Μαρτίου 1911.

⁵ Ἑρμηνευτικὴ δήλωσις ἐπὶ τοῦ ἄρθρου 17.

«Ἡ διπλὴ βουλὴ μετὰ τὰς μακρὰς ἐπὶ τοῦ ἄρθρου 17 τοῦ συντάγματος

Ἄρθρον 18. — Αἱ βάσανοι καὶ ἡ γενικὴ δήμευσις ἀπαγορεύονται. Ὁ πολιτικὸς θάνατος καταργεῖται. Ἡ θανατικὴ ποινὴ ἐπὶ πολιτικῶν ἐγκλημάτων, ἐκτὸς τῶν συνθέτων, καταργεῖται.

Ἄρθρον 19. — Οὐδεμία προηγουμένη ἄδεια τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς ἀπαιτεῖται πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς δίκην τῶν δημοσίων καὶ δημοτικῶν ὑπαλλήλων διὰ τὰς περὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀξιοποίνους πράξεις αὐτῶν, ἐκτὸς τῶν περὶ ὑπουργῶν εἰδικῶς διατεταγμένων.

Ἄρθρον 20. — Τὸ ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν ἦνε ἀπολύτως ἀπαρβίαστον.

Περὶ συντάξεως τῆς πολιτείας.

Ἄρθρον 21. — Ἀπασα αἱ ἐξουσίαι πηγάζουσιν ἐκ τοῦ ἔθνους, ἐνεργοῦνται δὲ καθ' ὃν τρόπον ὀρίζει τὸ σύνταγμα.

Ἄρθρον 22. — Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βουλῆς.

Ἄρθρον 23. — Τὸ δικαίωμα τῆς προτάσεως τῶν νόμων ἀνήκει εἰς τὴν βουλὴν καὶ τὸν βασιλέα, ὅστις ἐνασχεῖ τοῦτο διὰ τῶν ὑπουργῶν.

Ἄρθρον 24. — Οὐδεμία πρότασις, ἀφορῶσα αὐξήσιν τῶν ἐξόδων τοῦ προϋπολογισμοῦ διὰ μισθοδοσίαν ἢ σύνταξιν, ἢ ἐν γένει δι' ὄφελος προσώπου, πηγάζει ἐκ τῆς βουλῆς.

Ἄρθρον 25. — Πρώτασις νόμου, ἀποκρουσθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐτέρου τῶν παρυόντων τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, δὲν εἰσάγεται ἐκ νέου εἰς τὴν αὐτὴν βουλευτικὴν σύνοδον.

Ἄρθρον 26. — Ἡ αὐθεντικὴ ἐρμηνεία τῶν νόμων ἀνήκει εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν.

Ἄρθρον 27. — Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὸν βασιλέα, ἐνεργεῖται δὲ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ διοριζομένων ὑπευθύνων ὑπουργῶν.

Ἄρθρον 28. — Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἐνεργεῖται διὰ τῶν δικαστηρίων, αἱ δὲ δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐκτελοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως.

Περὶ τοῦ βασιλέως.

Ἄρθρον 29. — Τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως ἦνε ἀνεύθυνον καὶ ἀπαρβίαστον, οἱ δὲ ὑπουργοὶ αὐτοῦ ἦνε ὑπεύθυνοι.

Ἄρθρον 30. — Οὐδεμία πρᾶξις τοῦ βασιλέως ἰσχύει, οὐδ' ἐκτελεῖται, ἂν δὲν ἦνε προσυπογεγραμμένη παρὰ τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργοῦ, ὅστις διὰ μόνῃς τῆς ὑπογραφῆς του καθίσταται ὑπεύθυνος· ἐν περιπτώσει δὲ ἀλλαγῆς ὁλοκληροῦ τοῦ ὑπουργείου, ἂν οὐδεὶς τῶν παυσάντων ὑπουργῶν συγ-

συζητήσεις, καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὰς δηλώσεις τοῦ κ. προέδρου τῆς κυβερνήσεως, ἀποφαινεται ὅτι ἐκ τοῦ ἄρθρου 17 τοῦ συντάγματος οὐδὲν ὑπάρχει συνταγματικὸν κώλυμα κατὰ τῆς ἀνγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως θεσσαλικῶν τσιφλικίων πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημόνων γεωργῶν εἰς μικροῖς δικητάς·

Ἐψηφίσθη κατὰ τὴν συνεδρίαν νδ' τῆς 19ης Μαρτίου 1911.

κατατεθῇ εἰς τὸ νὰ προσυπογράψῃ τὸ τῆς ἀπολύσεως τοῦ παλαίου καὶ τοῦ διορισμοῦ τοῦ νέου ὑπουργείου διάταγμα, ὑπογράφονται ταῦτα παρὰ τοῦ προέδρου τοῦ νέου ὑπουργείου, ἀφοῦ οὗτος, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, δώσῃ τὸν ὄρκον.

*Ἀρθρον 31.—Ὁ βασιλεὺς διορίζει καὶ παύει τοὺς ὑπουργοὺς αὐτοῦ.

*Ἀρθρον 32.—Ὁ βασιλεὺς ἦν ὁ ἀνώτατος ἄρχων τοῦ κράτους, ἄρχει τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, κηρύττει πόλεμον, συνομιλοῦναι συνθήκας εἰρήνης, συμμαχίας καὶ ἐμπορίας, ἀνακοινώνει δ' αὐτὰς εἰς τὴν βουλὴν μετὰ τῶν ἀναγκαίων διασαφήσεων, ὅσα τὸ συμφέρον καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ κράτους τὸ ἐπιτρέψωσιν. Αἱ περὶ ἐμπορίας ὅμως συνθήκαι καὶ ὅσαι ἄλλαι περιέχουσι παραχωρήσεις, περὶ τῶν ὁποίων κατ' ἄλλας διατάξεις τοῦ παρόντος συντάγματος δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ τι ἄνευ νόμου, ἢ ἐπιβαρύνουσιν ἀτομικῶς τοὺς Ἕλληνας, δὲν ἔχουσιν ἰσχύον ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς βουλῆς.

*Ἀρθρον 33.—Οὐδεμία παραχώρησις ἢ ἀνταλλαγὴ χώρας δύναται νὰ γίνῃ ἄνευ νόμου. Οὐδέποτε τὰ μυστικά ἄρθρα συνθήκης τινὸς δύναται νὰ ἀνατρέψωσι τὰ φανερά.

*Ἀρθρον 34.—Ὁ βασιλεὺς ἀπονέμει κατὰ τὸν νόμον τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ ναυτικούς βαθμοὺς, διορίζει καὶ παύει ὅσαυτως κατὰ νόμον τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου ὀρισμένων ἐξαιρέσεων, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ διορίσῃ ὑπάλληλον εἰς μὴ νενομοθετημένην θέσιν.

*Ἀρθρον 35.—Ὁ βασιλεὺς ἐκδίδει τὰ ἀναγκαῖα διατάγματα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν νόμων· οὐδέποτε δὲ δύναται νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἐνέργειαν, οὐδὲ νὰ ἐξαιρέσῃ τινὰ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ νόμου.

*Ἀρθρον 36.—Ὁ βασιλεὺς κυροῖ καὶ δημοσιεύει τοὺς ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφισθέντας νόμους. Νόμος μὴ δημοσιευθεὶς ἐντὸς δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς συνόδου ἦν ἄκυρος.

*Ἀρθρον 37.—Ὁ βασιλεὺς συγκαλεῖ τακτικῶς ἅπας τοῦ ἔτους τὴν βουλὴν, ἐκτάκτως δέ, ὅσας τὸ κρίνει εὐλογον· κηρύττει αὐτοπροσώπως ἢ δι' ἀντιπροσώπου τὴν ἔναρξιν καὶ λήξιν ἐκάστης βουλευτικῆς συνόδου καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διαλύῃ τὴν βουλὴν· ἀλλὰ τὸ περὶ διαλύσεως διάταγμα, προσυπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου, πρέπει νὰ διαλαμβάνῃ συγχρόνως καὶ τὴν σύγκλησιν τῶν μὲν ἐκλογέων ἐντὸς τεσσαράκοντα πέντε ἡμερῶν, τῆς δὲ βουλῆς ἐντὸς τριῶν μηνῶν.

*Ἀρθρον 38.—Ὁ βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα ἅπας μόνον νὰ ἀναστέλλῃ τὰς ἐργασίας τῆς βουλευτικῆς συνόδου, εἴτε ἀναβάλλων τὴν ἔναρξιν εἴτε διακόπτων τὴν ἐξακολούθησιν αὐτῶν.

Ἡ ἀναστολὴ τῶν ἐργασιῶν δὲν δύναται νὰ διαρκέσῃ ὑπὲρ τὰς τριάκοντα ἡμέρας, οὐδὲ νὰ ἐπαναληφθῇ κατὰ τὴν βουλευτικὴν σύνοδον ἄνευ τῆς συναινέσεως τῆς βουλῆς.

Ἄρθρον 39. — Ὁ βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ χαρίζῃ, μεταβάλλῃ καὶ ἐλαττώῃ τὰς παρὰ τῶν δικαστηρίων καταγνωσκομένας ποινάς, ἐξαιρουμένων τῶν περὶ ὑπουργῶν διατεταγμένων, πρὸς δέ, καὶ νὰ χορηγῇ ἀμνηστίαν μόνον ἐπὶ πολιτικῶν ἐγκλημάτων, ἐπὶ τῇ εὐθύνῃ τοῦ ὑπουργείου.

Ἄρθρον 40. — Ὁ βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπονέμῃ τὰ κανονισμένα παράσημα κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ περὶ αὐτῶν νόμου.

Ἄρθρον 41. — Ὁ βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κόπῃ νομίσματα κατὰ τὸν νόμον.

Ἄρθρον 42. — Ἡ βασιλικὴ χορηγία προσδιορίζεται διὰ νόμου, ἡ δὲ πρὸς τὸν βασιλέα **Γεώργιον α'** ἐτήσια χορηγία, ἐν ἣ συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ παρὰ τῆς πρῶν ἰονίας βουλῆς ψηφισθὲν ποσόν, ὁρίζεται εἰς δραχμὰς ἐν ἑκατομμύριον καὶ ἑκατὸν εἴκοσι πέντε χιλιάδας. Το ποσὸν τοῦτο δύναται νὰ αὐξηθῇ μετὰ δεκαετίαν διὰ νόμου.

Ἄρθρον 43. — Ὁ βασιλεὺς **Γεώργιος** μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ παρόντος συντάγματος θέλει δώσῃ ἐνώπιον τῆς παρούσης ἐθνικῆς συνελεύσεως τὸν ἀκόλουθον ὅρκον·

«Ὁμνῶ εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαίρετου Τριάδος·
 » νὰ προστατεύω τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων, νὰ φυλάττω
 » τὸ σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ νὰ διατηρῶ καὶ
 » ὑπερασπίζω τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀκεραιότητα τοῦ ἐλληνικοῦ
 » κράτους».

Ἄρθρον 44. — Ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει ἄλλας ἐξουσίας, εἰμὴ ὅσας τῷ ἀπομένονσι ῥητῶς τὸ σύνταγμα καὶ οἱ συνῃδοντες πρὸς αὐτὸ ἰδιαίτεροι νόμοι.

Περὶ διαδοχῆς καὶ ἀντιβασιλείας.

Ἄρθρον 45. — Τὸ ἐλληνικὸν στέμμα καὶ τὰ συνταγματικὰ αὐτοῦ δικαιώματα ἦνε διαδοχικὰ καὶ περιέχονται εἰς τοὺς κατ' εὐθείαν γραμμὴν γνησίους καὶ νομίμους ἀπογόνους τοῦ βασιλέως **Γεωργίου** τοῦ α' κατὰ τάξιν πρωτοτοκίας, προτιμωμένων τῶν ἀρρένων.

Ἄρθρον 46. — Μὴ ὑπάρχοντος διαδόχου κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὁρισμένα, ὁ βασιλεὺς διορίζει αὐτὸν μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς βουλῆς, ἐπὶ τούτῳ συγκαλουμένης, διὰ τῆς ψήφου τῶν δύο τρίτων τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν καὶ διὰ φανεράς ψηφοφορίας.

Ἄρθρον 47. — Πᾶς διάδοχος τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου ἀπαιτεῖται νὰ πρεσβεύῃ τὴν θρησκείαν τῆς ἀνατολικῆς ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας.

Ἄρθρον 48. — Οὐδέποτε τὰ στέμματα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄλλης οἰασδῆποτε ἐπικρατείας δύναται νὰ συνενωθῶσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς κεφαλῆς.

Ἄρθρον 49. — Ὁ βασιλεὺς καθίσταται ἐνῆλιξ κατὰ τὸ δέκατον ὄγδον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ συμπληρωμένον. Πρὶν ἢ ἀναβῇ τὸν θρόνον, ὁμνῶν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ὑπουργῶν, τῆς ἱερᾶς συνόδου, τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ βουλευτῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀνωτέρων ἀρχῶν, τὸν ἐν τῷ ἄρθρῳ 43 διαλαμβανόμενον ὅρκον.

νόμιμον ὄρκον. Ὁ βασιλεὺς συγκαλεῖ τὸ πολὺ ἐντὸς δύο μηνῶν τὴν βουλὴν καὶ ἐπαναλαμβάνει τὸν ὄρκον ἐνώπιον τῶν βουλευτῶν.

Ἀρθρον 50. — Ἐν περιπτώσει ἀποβιώσεως τοῦ βασιλέως, ἐὰν ὁ διάδοχος ἦεν ἀνήλικος ἢ ἄπὼν καὶ δὲν ὑπάρχῃ ἀντιβασιλεὺς ἢ ὡριζόμενος, ἡ βουλὴ καὶ ἂν ἔληξεν ἡ περίοδος αὐτῆς ἢ διελύθη, συνέρχεται ἄνευ συγκαλέσεως τὴν δεκάτην τὸ βραδύτερον ἡμέραν μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ βασιλέως· ἡ δὲ συνταγματικὴ βασιλικὴ ἐξουσία ἐνεργεῖται παρὰ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὑπὸ τὴν εὐθύνην αὐτοῦ μέχρι τῆς ὀρκωμοσίας τοῦ ἀντιβασιλέως, ἢ τῆς ἀφίξεως τοῦ διαδόχου. Ἰδιαιτερός νόμος θέλει κανονίσει τὰ περὶ τῆς ἀντιβασιλείας.

Ἀρθρον 51. — Ἐάν, ἀποβίωσαντος τοῦ βασιλέως, ὁ διάδοχος αὐτοῦ ἦεν ἀνήλικος, ἢ βουλὴ, καὶ ἂν ἔληξεν ἡ περίοδος αὐτῆς ἢ διελύθη, συνέρχεται διὰ τὰ ἐκλέξει ἐπίτροπον· ἐπίτροπος δὲ τότε μόνον ἐκλέγεται, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ τοιοῦτος ἐκ διαθήκης τοῦ ἀποβιώσαντος βασιλέως, ἢ ὅταν ὁ ἀνήλικος διάδοχος δὲν ἔχῃ μητέρα μένουσαν εἰς τὴν χηρείαν τῆς, ἣτις καλεῖται τότε εἰς τὴν ἐπιτροπιάν τοῦ τέκνου τῆς αὐτοδικαίως. Ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἀνήλικου βασιλέως, εἴτε διορισθῇ διὰ διαθήκης, εἴτε ἐκλεχθῇ ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἀπαιτεῖται νὰ ἦεν πολίτης Ἑλλήν τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος.

Ἀρθρον 52. — Ἐν περιπτώσει χηρείας τοῦ θρόνου, ἢ βουλὴ, καὶ ἂν ἔληξεν ἡ περίοδος αὐτῆς ἢ διελύθη, ἐκλέγει προσωρινὸς διὰ φανερᾶς ψηφοφορίας ἀντιβασιλέα πολίτην Ἑλληνα τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος, τὸ δὲ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἐνεργεῖ ὑπὸ τὴν εὐθύνην τοῦ ἐν ὀνόματι τοῦ ἔθνους τὴν συνταγματικὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν μέχρι τῆς ὀρκωμοσίας τοῦ ἀντιβασιλέως· ἐντὸς δύο μηνῶν τὸ βραδύτερον ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἰσάριθμοι τῶν βουλευτῶν ἀντιπρόσωποι, οἵτινες εἰς ἓν μετὰ τῆς βουλῆς συνερχόμενοι, ἐκλέγουσι τὸν βασιλέα διὰ τῆς πλειονοψηφίας τῶν δύο τρίτων τοῦ ὅλου διὰ φανερᾶς ψηφοφορίας.

Ἀρθρον 53. — Ἐάν ὁ βασιλεὺς ἔνεκα νόσου κρίνῃ ἀναγκαίαν τὴν σύστασιν ἀντιβασιλείας, συγκαλεῖ πρὸς τοῦτο τὴν βουλὴν καὶ συγκαλεῖ διὰ τοῦ ὑπουργείου περὶ τούτου εἰδικὸν νόμον. Ἐάν ὁ βασιλεὺς δὲν ἦεν εἰς κατάστασιν νὰ βασιλεύῃ, τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συγκαλεῖ τὴν βουλὴν, ἢ δὲ βουλὴ, συνερχομένη, ἐὰν διὰ τῆς πλειονοψηφίας τῶν τριῶν τετάρτων τῶν ψηφοφορησάντων ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνάγκην, ἐκλέγει ἀντιβασιλέα καί, χρείας καλούσης, ἐπίτροπον, διὰ φανερᾶς ψηφοφορίας.

Ἰδιαιτερός νόμος θέλει κανονίσει τὰ περὶ ἀντιβασιλείας ἔνεκεν ἀποδημίας τοῦ βασιλέως ἐκτὸς τοῦ κράτους.

Περὶ τῆς βουλῆς.

Ἀρθρον 54. — Ἡ βουλὴ συνέρχεται αὐτοδικαίως κατ' ἔτος τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου εἰς τακτικὴν σύνοδον διὰ τὰ ἐτήσια ἔργα, ἐκτὸς ἂν διὰ τὰ ἔργα ταῦτα ὁ βασιλεὺς συγκαλέσῃ αὐτὴν πρότερον συμφώνως τῷ ἀρθρῷ 37.

Ἡ διάρκεια ἐκάστης τακτικῆς συνόδου δὲν δύναται νὰ ᾔνε βραχυτέρα τῶν τριῶν μηνῶν, εἰς οὓς δὲν λογίζεται ὁ χρόνος τῆς κατὰ τὸ ἄρθρον 38 ἀναστολῆς.

Ἄρθρον 55.— Ἡ βουλὴ συνεδριάζει δημοσίᾳ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, δύναται ὅμως νὰ διασχεφθῇ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν κατ' αἵτησιν δέκα ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς, ἂν τοῦτο ἀποφασισθῇ ἐν μυστικῇ συνεδριάσει κατὰ πλειονοψηφίαν, μετὰ ταῦτα δὲ ἀποφασίζεται ἂν ἡ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος συζήτησις πρέπῃ νὰ ἐπαναληφθῇ εἰς δημοσίαν συνεδρίασιν.

Ἄρθρον 56.— Ἡ βουλὴ δὲν δύναται νὰ συζητήσῃ ἀνευ τῆς παρουσίας τοῦλάχιστον τοῦ ἐνὸς τρίτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς, μηδὲ νὰ ἀποφασίσῃ τι ἀνευ ἀπολύτου πλειονοψηφίας τῶν παρόντων μελῶν, ἥτις ὅμως οὐδέποτε δύναται νὰ ᾔνε μικροτέρα τῶν τεσσάρων πέμπτων τοῦ κατωτάτου ὁρίου τῆς ἀταρτίας.

Ἐν περιπτώσει ἰσοψηφίας ἡ πρότασις ἀπορρίπτεται.

Ἄρθρον 57.— Οὐδεμία πρότασις νόμου γίνεται δεκτὴ, ἂν δὲν συζητηθῇ καὶ ψηφισθῇ ὑπὸ τῆς βουλῆς ἅπας μὲν κατ' ἀρχήν, δις δὲ κατ' ἄρθρον καὶ σύνολον, κατὰ τρεῖς διαφόρους ἡμέρας.

Μετὰ τὴν κατ' ἀρχήν ἐπιψήφισιν τὸ ὑπὸ συζήτησιν σχέδιον παραπέμπεται εἰς ἐπιτροπὴν τῆς βουλῆς, ἂν δὲν παρεπέμφθῃ πρότερον, ἢ ἂν δὲν ἐγένετο ἐπεξεργασία αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας· μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐξέτασιν ἢ τὴν πάροδον τῆς ταχθείσης πρὸς τοῦτο προθεσμίας, ἐπακολουθεῖ ἡ κατ' ἄρθρον συζήτησις εἰς διαφόρους συνεδριάσεις ἀπεχούσας ἀλλήλων δύο τοῦλάχιστον ἡμέρας. Εἰς ἐξαιρετικὰς ὅμως περιστάσεις δύναται ἡ βουλὴ, κηρύσσουσα τὴν πρότασιν κατεπείγουσαν, νὰ μὴ παραπέμψῃ ταύτην εἰς ἐπιτροπὴν καὶ νὰ περιορίσῃ εἰς μίαν ἡμέραν τὸν μεταξὺ τῶν δύο κατ' ἄρθρον συζητήσεων χρόνον.

Ἄν κατὰ τὴν τελευταίαν συζήτησιν ἐγένοντο δεκταὶ τροπολογίαι, ἡ τοῦ συνόλου ψήφισις ἀναβάλλεται, μέχρις οὗ τὸ ψηφισθὲν τυπωθῇ καὶ διανεμηθῇ, ὥς ἐτροπολογήθῃ.

Ἡ ἐπιψήφισις δικαστικῶν κωδίκων προπαρασκευασθέντων ὑπὸ ἐιδικῶν ἐπιτροπῶν, συσταθεῶν δι' ἐιδικοῦ νόμον, δύναται νὰ γίνῃ δι' ἰδιαιτέρου νόμου κυρῶντος τοὺς εἰρημένους κώδικας ἐν ὅλῳ. Ἡ περὶ τοιοῦτου νόμου πρότασις δὲν δύναται νὰ κηρυχθῇ κατεπείγουσα.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δύναται νὰ γίνῃ κωδικοποιήσις ὑφισταμένων διατάξεων δι' ἁπλῆς ταξινομήσεως αὐτῶν, ἢ ἐν ὅλῳ ἐπαναφορὰ καταργηθέντων νόμων, πλὴν τῶν φορολογικῶν.

Ἄρθρον 58.— Οὐδεὶς αὐτόκλητος ἐμφανίζεται ἐνώπιον τῆς βουλῆς διὰ νὰ ἀναφέρῃ τι προφορικῶς ἢ ἐγγράφως, ἀναφοραὶ ὅμως παρουσιάζονται διὰ τινος βουλευτοῦ ἢ παραδίδονται εἰς τὸ γραφεῖον. Ἡ βουλὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀποστέλλῃ εἰς τοὺς ὑπουργοὺς τὰς διευθυνομένας πρὸς αὐτὴν ἀναφοράς, οἵτινες ᾔνε ὑπόχρεοι νὰ δίδωσι διασαφήσεις, ὡς αἰς ζητηθῶσι,

καὶ δύναται νὰ διορίξῃ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς ἐξεταστικάς τῶν πραγμάτων ἐπιτροπὰς.

Ἄρθρον 59. — Οὐδεὶς φόρος ἐπιβάλλεται, οὐδ' εἰσπράττεται ἄνευ νόμου. Ἐξαιρετικῶς, ἐπὶ ἐπιβολῆς ἢ αὐξήσεως εἰσωγογικοῦ δασμοῦ, ἢ εἰσπρατῆς αὐτοῦ ἐπιτρέπεται ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς εἰς τὴν βουλὴν καταθέσεως τῆς περὶ αὐτοῦ προτάσεως νόμου, ὑπὸ τὸν ἡγίον ὅρον τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νόμου τὸ βραδύτερον ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς βουλευτικῆς συνόδου.

Ἄρθρον 60. — Ἐν τῇ ἐτησίᾳ τακτικῇ συνόδῳ ἡ βουλὴ ψηφίζει διὰ τὸ ἐπόμενον οἰκονομικὸν ἔτος τὸν προσδιορισμὸν τῆς στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως, τὴν στρατολογίαν καὶ ναυτολογίαν καὶ τὸν προϋπολογισμὸν καὶ ἀποφασίζει ἐπὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ. Ὅλα τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ Κράτους πρέπει νὰ σημειῶνται εἰς τὸν προϋπολογισμὸν καὶ τὸν ἀπολογισμὸν.

Ὁ προϋπολογισμὸς εἰσάγεται εἰς τὴν βουλὴν ἐντὸς τῶν δύο πρώτων μηνῶν τῆς συνόδου, ἀφ' οὗ δ' ἐξετασθῇ ὑπὸ ἐιδικῆς ἐπιτροπῆς βουλευτῶν, ψηφίζεται ἅπας κατὰ κεφάλαια καὶ ἄρθρα, εἰς τμήματα ἐν τῷ κανονισμῷ τῆς βουλῆς ὁριστέα, καὶ εἰς τέσσαρας διαφόρους ἡμέρας, καθ' ὑποურγιεὶον δὲ δι' ὀνομαστικῆς κλήσεως.

Ἐντὸς ἑτοῦς τὸ βραδύτερον ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς οἰκονομικῆς χορήσεως εἰσάγεται ὁ ἀπολογισμὸς αὐτῆς εἰς τὴν βουλὴν. Ἐξετάζεται δὲ ὑπὸ ἐιδικῆς ἐπιτροπῆς βουλευτῶν καὶ ψηφίζεται ὑπὸ τῆς βουλῆς κατὰ τὰ ἐν τῷ κανονισμῷ αὐτῆς ὁρισθησόμενα.

Ἄρθρον 61. — Μισθός, σύνταξις, χορηγία ἢ ἀμοιβή οὔτε ἐγγράφεται ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ κράτους, οὔτε παρέχεται ἄνευ ὀργανικοῦ ἢ ἄλλου ἐιδικοῦ νόμου.

Ἄρθρον 62. — Βουλευτὴς δὲν καταδικάζεται, οὐδ' ὅπωςδήποτε ἐξετάζεται ἐνεκα γνώμης ἢ ψήφου δοθείσης παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν βουλευτικῶν του καθηκόντων.

Ἄρθρον 63. — Βουλευτῆς, διαρκούσης τῆς βουλευτικῆς συνόδου, δὲν καταδικάζεται οὐδὲ συλλαμβάνεται ἢ φυλακίζεται ἄνευ ἀδείας τοῦ σώματος· τοιαύτη ἀδεία δὲν ἀπαιτεῖται εἰς τὰ ἐπ' αὐτοφώρῳ κακοουργήματα. Προσωπικῇ κράτησις δὲν ἐνεργεῖται κατὰ βουλευτοῦ διαρκούσης τῆς βουλευτικῆς συνόδου, τέσσαρας ἐβδομάδας πρὸ τῆς ἐνάρξεως καὶ τρεῖς μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν αὐτῆς.

Ἐὰν ὁ βουλευτὴς τύχῃ διατελῶν ὑπὸ προσωπικὴν κράτησιν, ἀπολύεται ἀνεπερθέτως τέσσαρας ἐβδομάδας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς συνόδου.

Ἄρθρον 64. — Οἱ βουλευταὶ ὀφνύουσι πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ καὶ εἰς δημοσίαν συνεδρίαν τὸν ἐξῆς ὄρνον·

«Ὁμνῶ εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος
» νὰ φυλάξω πίστιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς τὸν συνταγματικὸν βασιλέα,

ὑπακοὴν εἰς τὸ σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ κράτους καὶ νὰ ἐκπληρώσω εὐσυνειδήτως τὰ καθήκοντά μου».

Ἀλλόθρησκοι βουλευταὶ ἀντὶ τῆς ἐπικλήσεως «ὁμνῶν εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος» ὀρχίζονται κατὰ τὸν τύπον τῆς ἰδίας αὐτῶν θρησκείας.

Ἀρθρον 65. — Ἡ βουλὴ προσδιορίζει διὰ κανονισμοῦ πῶς θέλει ἐκπληρῶσθαι τὰ καθήκοντά της.

Ἀρθρον 66. — Ἡ βουλὴ σύγκειται ἐκ βουλευτῶν, ἐκλεγομένων κατὰ νόμον ὑπὸ τῶν ἐχόντων δικαίωμα πρὸς τοῦτο πολιτῶν δι' ἀμέσου, καθολικῆς καὶ μυστικῆς ψηφοφορίας.

Αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ διατάσσονται καὶ ἐνεργοῦνται ταυτοχρόνως καὶ ὅλην τὴν ἐπικράτειαν.¹

Ἀρθρον 67. — Οἱ βουλευταὶ ἀντιπροσωπεύουσι τὸ ἔθνος καὶ οὐχὶ μόνον τὴν ἐκλογικὴν περιφέρειαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐκλέγονται.

Ἀρθρον 68. — Ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν ἐκάστης ἐκλογικῆς περιφέρειας προσδιορίζεται διὰ νόμου ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς. Οὐδέποτε ὁμῶς ὁ ἀριθμὸς τοῦ ὅλου τῶν βουλευτῶν δύναται νὰ ᾖ ἐλάσσων τῶν ἑκατὸν πενήκοντα.

Ἀρθρον 69. — Οἱ βουλευταὶ ἐκλέγονται διὰ τέσσαρα συναπτὰ ἔτη, ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῶν γενικῶν ἐκλογῶν ἅμα δὲ τῇ λήξει τῆς τετραετοῦς βουλευτικῆς περιόδου, διατάσσεται ἡ ἐνέργεια γενικῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν. Ἐντὸς τεσσαράκοντα πέντε ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τῶν ἐκλογῶν τούτων συγκαλεῖται ὑποχρεωτικῶς ἡ νέα βουλὴ εἰς τακτικὴν σύνοδον, μόνον ἂν ὑπὸ τῆς ἀπελευθέρσεως βουλῆς δὲν ἐξεπληρώθησαν, διὰ τὸ ἔτος τῆς ἐνεργείας τῶν ἐκλογῶν, τὰ ἐν ἀρθρῷ 60 ὀριζόμενα.

Ἐδρα βουλευτικῆς κενωθεῖσα κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς περιόδου δὲν συμπληροῦται, ἐφ' ὅσον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλιπόντων δὲν ὑπερβαίνει τὸ τέταρτον τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

Ἀρθρον 70. — Ὅπως ἐκλεγῇ τις βουλευτὴς, ἀπαιτεῖται νὰ ᾖ πολίτης Ἑλλήν, ἔχων συμπληρωμένον τὸ εἰκοστὸν ἔμπετον ἔτος καὶ τὴν νόμιμον ἱκανότητά τοῦ ἐκλέγειν.

Βουλευτὴς στερηθεὶς τῶν προσόντων τούτων ἐκπίπτει αὐτοδικαίως τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος. Ἐγειρομένων περὶ τούτου ἀμφισβητήσεων, ἀποφασίζει ἡ βουλὴ.

Ἀρθρον 71. — Ἐμμισθοὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι, στρατιωτικοὶ ἐν ἐνεργείᾳ,

¹) Ἑμνηνευτικὴ δήλωσις ἐπὶ τοῦ ἀρθρου 66.

«Ἡ διπλῇ βουλῇ ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ νόμος δύναται νὰ καταστήσῃ ὑποχρεωτικὴν τὴν ἐνάσκησιν τοῦ ἐκλογικοῦ δικαίωματος».

Ἐψηφίσθη κατὰ τὴν συνθερίαν ἐθ' τῆς 2ης Ἀπριλίου 1911.

δῆμαρχοι, συμβολαιογράφοι, φύλακες ὑποθηκῶν καὶ μεταγραφῶν καὶ δικαστικοὶ κλητῆρες δὲν δύναται νὰ ἐκλεχθῶσι βουλευταί, ἐὰν μὴ παραιτηθῶσι πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀνακηρύξεως τῶν ὑποψηφίων.

Τὰ καθήκοντα τοῦ βουλευτοῦ ἦνε ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰ ἔργα τοῦ διευθυντοῦ ἢ ἄλλου ἀντιπροσώπου διοικητικοῦ ἢ ἐμμίσθου νομικοῦ συμβούλου καὶ ὑπαλλήλου ἐμπορικῶν ἐταιρειῶν ἢ ἐπιχειρήσεων, ἀπολαυσῶν ἐιδικῶν προνομίων ἢ τακτικῆς ἐπιχορηγήσεως δυνάμει ἐιδικοῦ νόμου. Οἱ διατελοῦντες εἰς τινὰ τῶν κατηγοριῶν τούτων ὀφείλουσιν, ἐντὸς ὧκτὼ ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐπικυρώσεως τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν, νὰ δηλώσωσιν ἐπιλογὴν μετὰ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος καὶ τῶν ὡς ἄνω ἔργων. Ἐν παραλείψει δὲ τῆς τοιαύτης δηλώσεως ἐκπίπτουσιν αὐτοδικαίως τοῦ ἀξιώματος τοῦ βουλευτοῦ.

Νόμος δύναται νὰ καθιερώσῃ τὸ ἀσυμβίβαστον τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος καὶ πρὸς ἕτερα ἔργα.

Ἄρθρον 72.—Βουλευταί, ἀποδεχόμενοι οἷονδῆποτε τῶν ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ ἀναφερομένων καθηκόντων ἢ ἔργων, ἐκπίπτουσιν αὐτοδικαίως τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος.¹

Ἄρθρον 73.—Ἡ ἐξέλεξις καὶ ἐκδίκασις τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν, κατὰ τοῦ κύρους τῶν ὁποίων ἐγείρονται ἐνστάσεις ἀναφερόμεναι εἴτε εἰς ἐκλογικὰς παραβάσεις περὶ τὴν ἐνέργειαν τούτων εἴτε εἰς ἄλλων προσόντων, ἀνατίθεται εἰς ἐιδικὸν δικαστήριον, συγκροτούμενον διὰ κληρώσεως μετὰ τῶν πάντων τῶν μελῶν τοῦ ἀρείου πάγου καὶ τῶν ἐφετείων τοῦ κράτους. Ἡ κλήρωσις ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ ἀρείου πάγου ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει, τὴν προεδρίαν δὲ τοῦ ἐιδικοῦ δικαστηρίου λαμβάνει ὁ ἐκ τῶν κληρωθέντων κατὰ βαθμὸν ἢ ἀρχαιότητα προηγούμενος. Κατὰ τὰ λοιπὰ, τὰ τῆς λειτουργίας καὶ τῆς ὅλης διαδικασίας αὐτοῦ ὁρισθῆσονται διὰ νόμου.

Ἡ ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος παραιτήσις ἦνε δικαίωμα τοῦ βουλευτοῦ.

Ἄρθρον 74.—Ἡ βουλὴ ἐκλέγει ἐκ τῶν βουλευτῶν κατὰ τὴν ἑναξὶν ἐκάστης βουλευτικῆς συνόδου τὸν πρόεδρον, τοὺς ἀντιπροέδρους καὶ τοὺς γραμματεῖς αὐτῆς.

Ἄρθρον 75.—Οἱ βουλευταὶ λαμβάνουσιν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ἀπο-

¹⁾ Ἑρμηνευτικὴ δῆλωσις ἐπὶ τοῦ ἄρθρου 72.

«Ὁ κ. πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως δηλοῖ, ὅτι ἡ βουλὴ θὰ ἀποφάνηται περὶ τῆς περιπτώσεως, καθ' ἣν, κατὰ τὸ ἄρθρον 72, ἐπέρχεται ἔκπτωσις τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος, ἐνεκεν ἀποδοχῆς ὑπὸ βουλευτοῦ τῶν ἐν τῷ ἄρθρῳ 71 καθηκόντων ἢ ἔργων, καθόσον συντρέχουσι πάντες οἱ ὅροι τῆς ἀναλόγου ἐφαρμογῆς τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 70»

Ἐψηφίσθη κατὰ τὴν συνεδρίαν ἑς' τῆς 5ης Ἀπριλίου 1911.

ζημιώσιν, οἱ μὲν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ κατοικοῦντες δραχμῶν ὀκτακοσίων ἐν ἀρχῇ ἐκάστης τριμηνίας, οἱ δὲ λοιποὶ χιλίων.

Εἰς τὸν τακτικὸν προέδρον τῆς βουλῆς παρέχεται δι' ἑξοδα παραστάσεως πρόσθετος ἀποζημιώσις δραχμῶν διακοσίων πενήντηντο μηνιαίως.

Οὐδεμία ἄλλη ἀποζημιώσις παρέχεται εἰς τοὺς βουλευτάς ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν.

Ἄρθρον 76. — Ἐν ἀπουσίᾳ βουλευτοῦ ἐπὶ πλείονας τῶν πέντε συνεδριάσεων κατὰ μῆνα, ἄνευ ἀδείας τῆς βουλῆς, ἐν τακτικῇ ἢ ἐκτάκτῃ συνόδῳ, κρατοῦνται ἐκ τῆς ἄνω ἀποζημιώσεως δραχμαὶ εἴκοσι δι' ἐκάστην συνεδρίαν.

Περὶ τῶν ὑπουργῶν.

Ἄρθρον 77. — Οὐδεὶς ἐκ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας δύναται νὰ διορισθῇ ὑπουργός.

Ἄρθρον 78. — Οἱ ὑπουργοὶ ἔχουσιν εἴσοδον ἐλευθέραν εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς βουλῆς καὶ ἀκούονται ὡς ἀπὸ ζήτησιν τὸν λόγον· ψηφοφοροῦσι δὲ μόνον, ἂν ᾖ μελὴς αὐτῆς. Ἡ βουλὴ δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν παρουσίαν τῶν ὑπουργῶν.

Ἄρθρον 79. — Ποτὲ διαταγὴ τοῦ βασιλέως ἔγγραφος ἢ προφορικῇ δὲν ἀπαλλάσσει τῆς εὐθύνης τοὺς ὑπουργούς.

Ἄρθρον 80. — Ἡ βουλὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κατηγορῇ τοὺς ὑπουργοὺς κατὰ τοὺς περὶ εὐθύνης τῶν ὑπουργῶν νόμους ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τούτῳ δικαστηρίου, ὅπερ, προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ ἀρείου πάγου, συγκροτεῖται ἐκ δώδεκα δικαστῶν, κληρουμένων ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς βουλῆς, ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει, ἐξ ἀπάντων τῶν πρὸ τῆς κατηγορίας διωρισμένων ἀρεοπαγιτῶν, ἐφετῶν καὶ προέδρων αὐτῶν, κατὰ τὰ εἰδικώτερον διὰ νόμου ὀριζόμενα.

Ἄρθρον 81. — Ὁ βασιλεὺς δύναται νὰ ἀπονείμῃ χάριν εἰς ὑπουργὸν καταδικασθέντα κατὰ τὰς ἀνωτέρω διατάξεις μόνον ἐπὶ τῇ συγκαταθέσει τῆς βουλῆς.

Περὶ συμβουλίου ἐπικρατείας.

Ἄρθρον 82. — Εἰς τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας ἀνήκουσιν ἰδίως· α') ἡ ἐπεξεργασία τῶν προτάσεων νόμων καὶ τῶν κανονιστικῶν διαταγμάτων,

β') ἡ ἐκδίκασις τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου ὑποβαλλομένων αὐτῷ διαφορῶν ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ,

γ') ἡ κατ' αἴτησιν ἀκύρωσις διὰ παράβασιν νόμου τῶν πράξεων τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν κατὰ τὰ εἰδικώτερον ἐν τῷ νόμῳ ὀριζόμενα,

δ') ἡ ἀνωτέρα πειθαρχικὴ δικαιοδοσία ἐπὶ τῶν ἀπολαύοντων μονιμότητος ὑπαλλήλων τῆς διοικήσεως, κατὰ τοὺς περὶ τούτου νόμους.

Εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν ἐδαφίων β', γ' καὶ δ' ἐφαρμόζονται αἱ διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 92 καὶ 93 τοῦ συντάγματος.

Ἄρθρον 83.— Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ὁρίζει τὰς προτάσεις νόμων, ὧν ἡ ἐπεξεργασία ἀνατίθεται εἰς τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας, πρὶν ἢ εἰσαχθῶσιν εἰς τὴν βουλὴν. Ἡ βουλὴ δύναται νὰ παραπέμψῃ εἰς τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας τὰς εἰς αὐτὴν ὑποβαλλομένας προτάσεις.

Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους οὐδέποτε παραπέμπεται εἰς τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας.

Ἄρθρον 84.— Τὰ κανονιστικὰ διατάγματα ἐκδίδονται μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας, ἀποφανομένου ἐντὸς ἀναλόγου προθεσμίας τασομένης ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργοῦ, ἧς παρερχομένης ἀπράκτου, ἐκδίδεται τὸ διάταγμα καὶ ἀνευ γνωμοδοτήσεως.

Ἡ γνώμη τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας δὲν ἦνε ὑποχρεωτικὴ διὰ τὸν ὑπουργόν.

Ἄρθρον 85.— Τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας ἦνε τακτικὰ καὶ ἔκτακτα. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, ὁριζόμενος διὰ νόμου, τῶν μὲν τακτικῶν δὲν δύναται νὰ ᾖ ἐλάσσων τῶν ἑπτὰ οὔτε μείζων τῶν δεκαπέντε, τῶν δὲ ἔκτακτων μείζων τῶν δέκα. Τὰ ἔκτακτα μέλη λαμβάνονται ἐκ τῶν ἀνωτέρων δημοσίων ὑπαλλήλων τοῦ κράτους, πλὴν τῶν δικαστικῶν, ἐπὶ ἐπιμισθίῳ ὁριζομένῳ ὑπὸ τοῦ νόμου.

Ἄρθρον 86.— Τὰ τακτικὰ μέλη τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας διορίζονται διὰ βασιλικοῦ διατάγματος προτάσει τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Ἡ διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας ἐκάστου αὐτῶν ἦνε δεκαετής. ἔκτεινοι δέ, τῶν ὁποίων ἡ ὑπηρεσία ἔληξε, δύναται νὰ ἀναδιορισθῶσιν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πρώτην ἐγκατάστασιν τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας τοῦ μὲν ἐνὸς τρίτου τῶν μελῶν, διὰ κλήρου ὁριζομένων, θὰ θεωρηθῇ λήξασα ἡ ὑπηρεσία ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ ὀγδόου ἔτους τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, τοῦ δὲ ἑτέρου τρίτου ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ δεκάτου, καὶ τοῦ τελευταίου τρίτου ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ δωδεκάτου ἔτους.

Τὰ καθήκοντα τῶν τακτικῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας εἰσὶν ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰ καθήκοντα οἰουδὴ τότε δημοσίου, δημοτικοῦ ἢ ἐκκλησιαστικοῦ ὑπαλλήλου πλὴν τῶν τοῦ καθηγητοῦ τῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ καὶ τῶν τοῦ ὑπουργοῦ ἄλλ' οὐδέποτε ἐπιτρέπεται ἡ σύγχρονος ἐνάσκησις τῶν ἔργων τοῦ ὑπουργοῦ καὶ τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας.

Ἰδιαιτέρος νόμος θέλει κανονίσει τὰ προσόντα τῶν τακτικῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας, τα περὶ ἀποχωρήσεως τούτων διαρκούσης τῆς θητείας, τὰ περὶ βοηθητικοῦ προσωπικοῦ καὶ πάντα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ὁργάνωσιν καὶ λειτουργίαν τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας.

Περὶ δικαστικῆς ἐξουσίας.

Ἄρθρον 87.— Ἡ δικαιοσύνη ἀπονέμεται ὑπὸ δικαστῶν διοριζομένων ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατὰ τὸν νόμον.

Ἄρθρον 88.— Οἱ ἀρεοπαῖται, ἐφέται καὶ πρωτοδίκαι εἰσὶν ἰσόβιοι, οἱ

δὲ εἰσαγγελεῖς, ἀντεισαγγελεῖς, εἰρηνοδίκαι, εἰδικοί παιμματοδίκαι, γραμματεῖς καὶ ὑπογραμματεῖς τῶν δικαστηρίων καὶ εἰσαγγελίων, συμβολαιογράφοι, φύλακες ὑποθηκῶν καὶ μεταγραφῶν εἰσι μόνιμοι, ἐφ' ὅσον ὑφίστανται αἱ σχετικαὶ ὑπηρεσίαι. Οἱ ἰσοβιότητος ἢ μονιμότητος ἀπολαύοντες δικαστικοὶ ὑπάλληλοι δὲν δύνανται νὰ πανθῶσιν ἄνευ δικαστικῆς ἀποφάσεως εἴτε κατ' ἀκολουθίαν ποινικῆς καταδίκης εἴτε ἔνεκα πειθαρχικῶν παραπτωμάτων ἢ νόσου ἢ ἀνεπαρκείας, βεβαιουμένων, καθ' ὃν τρόπον ὁ νόμος ὁρίζει, τηρουμένων τῶν διατάξεων τῶν ἀρθρῶν 92 καὶ 93.

Ἀποχωροῦσι δὲ ὑποχρεωτικῶς τῇ: ὑπηρεσίᾳ κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἐπὶ τοῦ νόμου κανονιζομένου ὁρίου ἡλικίας, ὅπερ δὲν δύναται νὰ ἦνε διὰ μὲν τὰ μέλη τοῦ ἀρείου πάγου ἀνώτερον τοῦ ἐβδομηκοστοῦ πέμπτου ἔτους, μὴδὲ κατώτερον τοῦ ἐξηκοστοῦ πέμπτου, διὰ πάντας δὲ τοὺς λοιποὺς ἐμμίσθους δικαστικοὺς ὑπαλλήλους ἀνώτερον τοῦ ἐβδομηκοστοῦ, μὴδὲ κατώτερον τοῦ ἐξηκοστοῦ.

Μέχρι τῆς ἐπιψηφίσεως νέου εἰδικοῦ νόμου περὶ ὁρίου ἡλικίας πάντες οἱ ἀνωτέρω ἐμμισθοὶ δικαστικοὶ ὑπάλληλοι ἀποχωροῦσι κατὰ τὸ ἐξηκοστὸν πέμπτον ἔτος συμπληρωμένον.

Ἀρθρον 89.— Τὰ προσόντα τῶν δικαστικῶν ἐν γένει ὑπαλλήλων ὁρίζονται διὰ νόμου.

Ἀρθρον 90.— Δικαστικοὶ ὑπάλληλοι, ἀπολαύοντες ἰσοβιότητος ἢ μονιμότητος, ἐκτὸς τῶν ὑπογραμμάτων, τοποθετοῦνται, μετατίθενται καὶ προάγονται δὲ ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου, ἀποτελουμένου ἐκ μελῶν τοῦ ἀρείου πάγου, καθ' ὃν τρόπον νόμος ὁρίζει.

Ἡ εἰς τὰς θέσεις τοῦ προέδρου, ἀντιπροέδρου καὶ εἰσαγγελέως τοῦ ἀρείου πάγου προαγωγή δὲν ὑπάγεται εἰς τὸ ἀνώτατον δικαστικὸν συμβούλιον.

Ἀρθρον 91.— Δικαστικαὶ ἐπιτροπαὶ καὶ ἑκτακτα δικαστήρια ὑφ' οἷον· δῆποτε ὄνομα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συσταθῶσιν.

Εἰδικὸς νόμος θέλει κανονίσει, διὰ τὴν περίπτωσιν ἐμπολέμου καταστάσεως ἢ γενικῆς, ἔνεκεν ἐξωτερικῶν κινδύνων, ἐπιστρατεύσεως, τὰ τῆς προσωρινῆς, ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, ἀναστολῆς τῆς ἰσχύος τῶν διατάξεων τῶν ἀρθρῶν 5, 6, 10, 11, 12, 14, 20 καὶ 95 τοῦ συντάγματος, τὰ τῆς κηρύξεως τῆς καταστάσεως πολιτικῆς καὶ τὰ τῆς συστάσεως καὶ λειτουργίας ἐξαιρετικῶν δικαστηρίων. Ὁ νόμος οὗτος δὲν δύναται νὰ μεταρρυθμισθῇ κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐργασιῶν τῆς πρὸς ἐφαρμογὴν τούτου συγκαλουμένης βουλῆς. Τίθεται δὲ κατὰ πάσας ἢ τινὰς μόνον αὐτοῦ διατάξεις εἰς ἐφαρμογὴν καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἢ μέρος αὐτῆς διὰ βασιλικοῦ διατάγματος, ἀδείας τῆς βουλῆς ἐκδιδομένου.

Ἐν ἀπουσίᾳ τῆς βουλῆς ὁ νόμος δύναται νὰ τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν καὶ ἄνευ ἀδείας αὐτῆς διὰ βασιλικοῦ διατάγματος προσυπογεγραμμένου ὑφ' ἐλοκλήρου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Διὰ τοῦ αὐτοῦ βασιλικοῦ δια-

τάγματος καὶ ἐπὶ ποιῇ ἀκυρότητος αὐτοῦ συγκαλεῖται ἡ βουλὴ ἐντὸς πέντε ἡμερῶν, καὶ ἂν εἴη ἔληξεν ἡ περίοδος αὐτῆς ἢ διελύθη, ὅπως διὰ πράξεως αὐτῆς ἀποφασίσῃ τὴν διατήρησιν ἢ ἄρσιν τῶν ὁρισμῶν τοῦ βασιλεῖος διατάγματος. Ἡ βουλευτικὴ ἀσυλία τοῦ ἄρθρου 63 ἰσχύει ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ βασιλικοῦ διατάγματος.

Ἡ ἰσχὺς τῶν ἀνωτέρω βασιλικῶν διαταγμάτων, προκειμένου μὲν περὶ πολέμου, δὲν ἐκτείνεται πέρα τῆς λήξεως αὐτοῦ, προκειμένου δὲ περὶ ἐπιστρατεύσεως, αἴρεται αὐτοδικαίως μετὰ δίμηνον, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ δὲν παραταθῇ ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ἀδείῃ πάλιν τῆς βουλῆς.

Ἄρθρον 92.— Αἱ συνεδριάσεις τῶν δικαστηρίων ἦνε δημόσιαι, ἐκτὸς ὅταν ἡ δημοσιότης ἤθελεν εἶσθαι ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ χρηστά ἤθη ἢ τὴν κοινὴν εὐταξίαν, ἀλλὰ τότε τὰ δικαστήρια ὀφείλουσι νὰ ἐκδίδωσι περὶ τούτου ἀπόφασιν.

Ἄρθρον 93.— Πᾶσα ἀπόφασις πρέπει νὰ ᾖνε εἰδικῶς ἡτιολογημένη καὶ νὰ ἀπαγγέλληται ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει.

Ἄρθρον 94.— Τὸ ὀρκωτικὸν σύστημα διατηρεῖται.

Ἄρθρον 95.— Τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα δικάζονται ὑπὸ τῶν ἐνόρκων, ὡσαύτως καὶ τὰ τοῦ τύπου, ὅσακις ταῦτα δὲν ἀφορᾷ τὸν ἰδιωτικὸν βίον.

Ἄρθρον 96.— Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν δικαστὴν νὰ δεχθῇ καὶ ἄλλην ἔμμισθον ὑπηρεσίαν, ἐκτὸς τῆς τοῦ καθηγητοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ.

Ἄρθρον 97.— Τὰ περὶ στρατοδικείων, ναυτοδικείων, πειρατείας, ναυπατάτης καὶ δικαστηρίων λειῶν κανονίζονται δι' εἰδικῶν νόμων.

Περὶ ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου.

Ἄρθρον 98.— Οἱ ἐλεγκταὶ καὶ πᾶρεδροι τοῦ ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου εἰσὶν ἰσόβιοι καὶ δὲν παύονται εἰμὴ κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ ἄρθρου 88, ἀποχωροῦσι δὲ ὑποχρεωτικῶς τῆς ὑπηρεσίας κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου κανονιζομένου ὁρίου ἡλικίας, ὅπερ δὲν δύναται νὰ ᾖνε ἀνώτερον τοῦ ἑβδομηχοστοῦ πέμπτου, μηδὲ κατώτερον τοῦ ἐξηκοστοῦ πέμπτου ἔτους. Τὰ προσόντα τῶν ἐλεγκτῶν καὶ παρέδρων ὀρίζονται διὰ νόμου.

Γενικαὶ διατάξεις.

Ἄρθρον 99.— Ἄνευ νόμου στρατὸς ξένος δὲν ᾖνε δεκτὸς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπηρεσίαν, οὐδὲ δύναται νὰ διαμῆνῃ εἰς τὸ κράτος ἢ νὰ διέλθῃ δι' αὐτοῦ.

Ἄρθρον 100.— Μόνον ὅταν καὶ ὅπως ὁ νόμος διατάσῃ οἱ στρατιωτικοὶ καὶ ναυτικοὶ στεροῦνται τοῦ βαθμοῦ, τῶν τιμῶν καὶ τῶν συντάξεων τῶν.

Ἄρθρον 101.— Αἱ τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ ὑποθέσεις ἐξακολουθοῦσιν ὑπαγόμεναι εἰς τὰ τακτικά δικαστήρια, ἔφ' ὃν δικάζονται ὡς κατεπέφουσαι, πλὴν ἐκείνων, δι' ἃς εἰδικοί νόμοι συνιστῶσι διοικητικά δικαστήρια, παρ' οἷς τηροῦνται αἱ διατάξεις τῶν ἁθρῶν 92 καὶ 93. Μέχρι τῆς ἐκδόσεως εἰδικῶν νόμων ἰσχύουσιν οἱ ὑφιστάμενοι περὶ διοικητικῆς δικαιοδοσίας.

Αἱ αἰτήσεις ἀναίρεσεως κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν διοικητικῶν δικαστηρίων ὑπάγονται ἀπὸ τῆς λειτουργίας τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ. Ἡ ἄρις τῶν συγκρούσεων μεταξὺ δικαστικῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχῶν, ὡς καὶ μεταξὺ συμβουλίου ἐπικρατείας καὶ διοικητικῶν ἀρχῶν, δικάζεται ὑπὸ τοῦ ἀρείου πάγου, μέχρις οὗ ἰδιαίτερος νόμος συστήσῃ πρὸς ἐκδίκασιν ταύτης μικτὸν δικαστήριον, ἀποτελουμένον ἐξ ἴσου ἀριθμοῦ ἀρεοπαγιτῶν καὶ τακτικῶν συμβούλων τῆς ἐπικρατείας, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργοῦ τῆς δικαιοσύνης ἢ τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένου ἀναπληρωτοῦ αὐτοῦ.

Ἄρθρον 102.— Τὰ προσόντα τῶν διοικητικῶν ἐν γένει ὑπαλλήλων ὀρίζονται διὰ νόμου.

Μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς λειτουργίας τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας οἱ ὑπάλληλοι οὔτοι ἀπὸ τοῦ ὀριστικοῦ αὐτῶν διορισμοῦ εἰσι μόνιμοι, ἐφ' ὅσον ὑφίστανται αἱ σχετικαὶ ὑπηρεσίαι· πλὴν δὲ τῶν περιπτώσεων τῆς παύσεως δυνάμει δικαστικῆς ἀποφάσεως, οὔτε μετατίθενται ἄνευ συμφώνου γνωμοδοτήσεως οὔτε ἀπολύονται ἢ υποβιβάζονται ἄνευ εἰδικῆς ἀποφάσεως κατὰ νόμον ὀργανωμένου καὶ ἐκ μονίμων ὑπαλλήλων κατὰ τὰ δύο τρίτα τοῦλάχιστον ἀποτελουμένου συμβουλίου. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἐπιτρέπεται προσφυγὴ ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας, κατὰ τὰ ἐν τῷ νόμῳ εἰδικώτερον ὀριζόμενα.

Τῶν προσόντων καὶ τῆς μονιμότητος ἐπιτρέπεται νὰ ἐξαίρεθῃσι διὰ νόμου οἱ πρέσβεις καὶ διπλωματικοὶ πράκτορες, οἱ γενικοὶ πρόξενοι, οἱ γενικοὶ γραμματεῖς τῶν ὑπουργείων, οἱ ἰδιαίτεροι γραμματεῖς τῶν ὑπουργῶν, οἱ νομάρχαι, ὁ βασιλικὸς ἐπίτροπος παρὰ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ, καὶ ὁ γενικὸς διεθυντὴς τῶν ταχυδρομείων καὶ τηλεγράφων.

Ἄρθρον 103.— Ἀγωγαὶ κακοδικίας κατ' ἀρεοπαγιτῶν, ἰσοβίων μελῶν τοῦ ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου καὶ τακτικῶν συμβούλων τῆς ἐπικρατείας δικάζονται ὑπὸ πενταμελοῦς εἰδικοῦ δικαστηρίου, συγκροτουμένου καθ' ὃν ὁ νόμος ὀρίσει τρόπον διὰ κληρώσεως ἐκ τῶν τριῶν τούτων σωμάτων, τῶν ἐκ δικηγόρων μελῶν τοῦ ἀνωτάτου πειθαρχικοῦ συμβουλίου καὶ τῶν καθηγηγῶν τῆς νομικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου, λαμβανομένου ἐνὸς μέλους ἐξ ἐκάστου σώματος. Εἰς τὸ δικαστήριον τοῦτο ὑπάγεται καὶ πᾶσα προπαρασκευαστικὴ διαδικασία· οὐδεμία δ' ἄλλη ἄδεια ἀπαιτεῖται.

Εἰς τὸ αὐτὸ δικαστήριον δύνανται νὰ ὑπαχθῶσι διὰ νόμου καὶ αἱ ἀγωγαὶ κακοδικίας κατὰ πρωτοδικῶν, ἐφετῶν καὶ εἰσαγγελέων.

Ἄρθρον 104. — Ἡ πειθαρχικὴ ἐξουσία ἐπὶ τῶν μελῶν τοῦ ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου, τοῦ ἐρείου πάγου καὶ τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας ἀσκεῖται καὶ ὑπὸ συμβουλίου συγκειμένου ἐκ δύο μελῶν ἐξ ἐκάστου τῶν σωματῶν τούτων καὶ δύο καθηγητῶν τῆς νομικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου, ὀριζομένων πάντων διὰ κλήρου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργοῦ τῆς δικαιοσύνης. Ἐκ τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου ἐξαιροῦνται ἐκάστοτε τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸ σῶμα ἐκεῖνο, ἐπὶ ἐνεργείας τοῦ ὁποίου, εἴτε ὀλοκλήρου εἴτε μελῶν αὐτοῦ, καλεῖται νὰ ἀποφανθῇ τὸ συμβούλιον.

Ἄρθρον 105. — Ἡ ἐκλογή τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν γίνεται διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας.

Ἄρθρον 106. — Πᾶς Ἕλλην, δυνάμενος φέρειν ὄπλα, ὑποχρεοῦται νὰ συντελῇ εἰς τὴν ὑπὲρ πατρίδος ἄμυναν κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν νόμων.

Ἄρθρον 107. — Ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους ἦνε ἐκεῖνη, εἰς τὴν ὁποίαν συντάσσονται τὸ πολίτευμα καὶ τῆς ἑλληνικῆς νομοθεσίας τὰ κείμενα· πᾶσα πρὸς παραφθοράν ταύτης ἐπέμβασις ἀπαγορεύεται.

Ἄρθρον 108. — Δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἀναθεώρησις ὀλοκλήρου τοῦ συντάγματος.

Μετά δεκαετίαν ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῆς διατάξεως ταύτης ἐπιτρέπεται ἀναθεώρησις τῶν μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων αὐτοῦ, ὡσάκις ἡ βουλὴ διὰ τῶν δύο τρίτων τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς ζητήσῃ ταύτην δι' ἰδίας πράξεως ὀριζούσης εἰδικῶς τὰς ἀναθεωρητέας διατάξεις καὶ ψηφίζομένης εἰς δύο ψηφοφορίας, ἀφιστμένας· ἀλλήλων κατὰ ἓνα τοὐλάχιστον μῆνα.

Ἀποφασισθείσης τῆς ἀναθεωρήσεως διαλύεται αὐτοδικαίως ἡ ὑφ' ὧσιν αὐτὴ βουλὴ καὶ συγκαλεῖται νέα, ἥτις κατὰ τὴν πρώτην σύνοδον αὐτῆς ἀποφασίζει ἐπὶ τῶν ἀναθεωρητέων διατάξεων δι' ἀπολύτου πλειονοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς.

Ἄρθρον 109. — Ὅλοι οἱ νόμοι καὶ τὰ διατάγματα, καθ' ὅσον ἀντιβαίνουν εἰς τὸ παρὸν σύνταγμα, καταργοῦνται.

Ἄρθρον 110. — Τὸ παρὸν σύνταγμα ἐμβαίνει εἰς ἐνέργειαν, ἅμα ὑπογραφῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως· τὸ δὲ ὑπουργικὸν συμβούλιον ὀφείλει νὰ δημοσιεύσῃ αὐτὸ διὰ τῆς ἐφημερίδος τῆς κυβερνήσεως ἐντὸς εἴκοσι τεσσάρων ὥρων μετὰ τὴν ὑπογραφήν.

Πᾶσα ψηφισθεμένη ἀναθεώρησις μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος ἐκδίδεται καὶ δημοσιεύεται διὰ τῆς ἐφημερίδος τῆς κυβερνήσεως ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐπιψηφίσεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς βουλῆς, τίθεται δ' εἰς ἐνέργειαν δι' εἰδικοῦ ταύτης ψηφίσματος.

Ἄρθρον 111. — Ἡ τήρησις τοῦ παρόντος συντάγματος ἀφιεροῦται εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων.

Β') Τὸ ἡμέτερον ὑπουργικὸν συμβούλιον θέλει προσυπογράψει καὶ δημοσιεύσει τὸ παρόν, ἐπιτιθεμένης καὶ τῆς μεγάλης τοῦ κράτους σφραγίδος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Ἰουνίου 1911.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον

Ὁ πρόεδρος

Ἐλευθέριος Κ. Βενιζέλος

Τὰ μέλη

Ἰ. Γρυπάρης, Ν. Π. Δημητρακόπουλος, Ἐμ. Ῥέπουλης,
Ἀπ. Γ. Ἀλεξανδρῆς, Α. Ἀ. Κορομηλάς, Ἐμμ. Ἀ. Μπενάκης.

Ἐθεωρήθη καὶ ἐτέθη ἡ μεγάλη τοῦ κράτους σφραγίς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Ἰουνίου 1911

Ὁ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργός

Ν. Π. Δημητρακόπουλος

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ	Σελίδς 3
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5-10
ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ	11-13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ. —Σκοπὸς καὶ ὠφέλεια τῆς ἀγωγῆς τοῦ πολίτου. Διαίρεσις τῆς ἀγωγῆς τοῦ πολίτου . . .	17-18

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. Γένεσις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας	21-25
Ἡ κοινωνικότης τοῦ ἀνθρώπου. — Ἀποτελέσματα τῆς κοινωνικότητος τοῦ ἀνθρώπου. — Ὁ Ἰ. Ρουσσὸ περὶ τῆς γενέσεως τῆς κοινωνίας. — Κοινωνιστὰί. — Κοινωνιολογία.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'. Οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.	26-28
Δι' ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ χρειᾷται. — Περὶ τῶν ἀγαθῶν. — Ὁρισμὸς τοῦ πλούτου. — Περίοδοι τῆς οἰκονομικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'. Τὸ δίκαιον ἐκ τῆς κοινωνίας.	29-30
Γένεσις τοῦ δικαίου ἐν τῇ κοινωνίᾳ. — Ὁρισμὸς τῆς κοινωνίας.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'. Ἐννοια τοῦ δικαίου.	31-32
Ὁρισμὸς τοῦ δικαίου. — Θετὸν δίκαιον.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'. Πηγαὶ τοῦ δικαίου.	33
Νόμος καὶ ἔθιμον. — Διαφορὰ νόμου καὶ ἔθιμον.	
	18

	Σελίς
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'. <i>Ἐννοια καθήκοντος καὶ δικαιώματος.</i>	34-35
Δίκαιον ἔξ ἀντικειμένου.—Καθήκον καὶ δικαίωμα.—	
Παντὶ καθήκοντι ἀντιστοιχεῖ ἀνάλογον δικαίωμα.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'. <i>Σχέσις τοῦ δικαίου πρὸς τὴν ἠθικὴν.</i>	36-37
Δίκαιον καὶ ἠθική.—Διαφορὰ δικαίου καὶ ἠθικῆς.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'. <i>Διαιρέσις τοῦ δικαίου.</i>	38-41
Δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν δίκαιον.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'. <i>Ἑρμηνεία τοῦ δικαίου.</i>	42-44
Ὅρισμός τῆς ἐρμηνείας τοῦ δικαίου.—Ἑρμηνεία τοῦ ἐθίμου καὶ τοῦ νόμου.—Λεκτικὴ καὶ λογικὴ ἐρμηνεία τοῦ νόμου.—Ἐπιστημονικὴ καὶ ἐπίσημος ἐρμηνεία.	

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'. <i>Ἐννοια τῆς πολιτείας.</i>	47-48
Ὅρισμός τῆς πολιτείας.—Στοιχεῖα τῆς πολιτείας.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'. <i>Περὶ τοῦ λαοῦ.</i>	49-57
Ὅρισμός τοῦ λαοῦ.— <i>Νόμος τῆς ἰθαγενείας ἢ τῆς ἐθνικότητος.</i> —Ἰθαγενεῖς.—Ὅρισμός τῆς ἰθαγενείας.—Ἀπώλεια τῆς ἐλληνικῆς ἰθαγενείας.— <i>Τίνων διακρίνεται ἡ ἔννοια λαός.</i> —Διαφορὰ λαοῦ καὶ πολιτείας.—Διαφορὰ λαοῦ καὶ ἀρχῶν.—Διαφορὰ λαοῦ καὶ κοινωνίας.—Διαφορὰ λαοῦ καὶ ἔθνους.— <i>Περὶ ἔθνους.</i> —Ὅρισμός τοῦ ἔθνους.—Γνωρίσματα τοῦ ἔθνους.—Ἐθνικὴ συνείδησις.—Τὸ δόγμα τῆς ἐθνικότητος.—Ἑλληνικὸν ἔθνος.— <i>Τίνων διακρίνεται ἡ ἔννοια ἔθνος.</i> —Ἐθνος καὶ λαός.—Ἐθνος καὶ φυλή.	

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'. <i>Περὶ τῆς χώρας.</i>	Σελίς 58
Ἔννοια τῆς χώρας.—Ἐδαφικὴ κυριαρχία.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'. <i>Περὶ τοῦ νομικοῦ προσώπου.</i>	59-61
Ὅρισμός τοῦ προσώπου.—Ὅρισμός τοῦ νομικοῦ προσώπου.—Βούλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου.—Εἶδη νομικοῦ προσώπου.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'. <i>Περὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.</i>	62
Ὅρισμός τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'. <i>Γένεσις τῆς πολιτείας.</i>	63-64
Τρόποι γενέσεως τῆς πολιτείας.—Ἄμεσοι τρόποι.—Ἐμμεσοὶ τρόποι.—Ἀναγκαία καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς πολιτείας.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ'. <i>Διάρκεια τῆς πολιτείας.</i>	65
Ἡ πολιτεία δὲν ἦνε αἰώνια.—Αἷτια ἐκλείψεως τῆς πολιτείας.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'. <i>Σκοπὸς τῆς πολιτείας.</i>	66-67
Οἱ σκοποὶ τῆς πολιτείας.—Ἀτομικοὶ σκοποί.—Γενικοὶ σκοποί.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'. <i>Εἶδη τῆς πολιτείας.</i>	68-70
Κυρίαρχος πολιτεία.—Ἡμικυρίαρχος πολιτεία.—Προστατευομένη πολιτεία ἢ προστασία.—Οὐδετέρα πολιτεία.—Ἐτέρα διάκρισις τῆς πολιτείας.—Ἀπλὴ καὶ σύνθετος πολιτεία.—Ἀπλὴ πολιτεία.—Σύνθετος πολιτεία.—Εἶδη τῆς συνθέτου πολιτείας.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'. <i>Τριχοτομία τῆς πολιτείας.</i>	71-74
Αἱ θεμελιώδεις ἐξουσίαι (λειτουργίαι) τῆς πολιτείας.—Νομοθετικὴ ἐξουσία.—Δικαστικὴ ἐξουσία.—Ἐκτελεστικὴ ἐξουσία.—Κυβέρνησις καὶ διοικήσις.—Αἱ ἐξουσίαι ἐν τῇ ἐλληνικῇ πολιτείᾳ.—Σχέσις τῶν ἐξουσιῶν.— <i>Ὅργανα τῆς πολιτείας.</i> —Ὅρισμός τῶν ὀργάνων τῆς πολιτείας.—Διάκρισις τῶν ὀργάνων τῆς πολιτείας.	

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'. <i>Περὶ πολιτευμάτων.</i>	Σελίς 75-80
Ὁρισμός τοῦ πολιτεύματος.—Υπάλληλοι ἀρχαί.— Διαίρεσις τῶν πολιτευμάτων.—Μοναρχία, ἀριστοκρατία καὶ δημοκρατία.—Συγκεκριμένα πολιτεύματα.—Διαίρεσις τῶν πολιτευμάτων ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους.—Ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα.—Συνταγματικὴ πολιτεία.—Ὁρισμός τοῦ συντάγματος.—Καταρτισμός τοῦ συντάγματος.—Συνταγματικὴ μοναρχία.—Ὁρισμός συνταγματικῆς μοναρχίας.—Διαφορὰ συνταγματικῆς καὶ ἀπολύτου μοναρχίας.—Ἀνώτατος ἄρχων τοῦ κράτους.—Θεοκρατία.—Μοναρχία αἰρετὴ καὶ κληρονομικὴ.—Δικτατορία.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'. <i>Περὶ πατρίδος.</i>	81-84
Ἡ πατρίς ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ.—Ἡ πατρίς ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ.—Πρὸς τί ταυτίζεται ἡ πατρίς.—Ἡ ἑλληνικὴ πατρίς.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'. <i>Περὶ σημαίας.</i>	85-90
Ὁρισμός τῆς σημαίας.—Ἑλληνικὴ σημαία.—Τύποι τῆς ἑλληνικῆς σημαίας. Σημασία τῆς ἑλληνικῆς σημαίας.—Ἀγάπη καὶ σεβασμός πρὸς τὴν σημαίαν.—Ἡ τοῦ βασιλέως σημαία καὶ αἱ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'. <i>Περὶ ἐθνικοῦ ὕμνου.</i> . . .	91
Ἐννοια ἐθνικοῦ ὕμνου.—Ὁ ἐθνικὸς ὕμνος τῶν Ἑλλήνων.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'. <i>Περὶ στέμματος καὶ ἐθνικοῦ ἐμβλήματος.</i>	91-92
Ἐννοια τοῦ στέμματος.—Ἐθνικὸν ἐμβλημα.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'. <i>Ἡ ἐθνικὴ καὶ βασιλικὴ ἐορτή.</i> . . .	93-94
Ἡ ἐθνικὴ ἐορτή.—Ἡ βασιλικὴ ἐορτή.	

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣ'. <i>Καθήκοντα τοῦ πολίτου.</i> . .	Σελίς 97-98
Γνωσίς καὶ ἐκτέλεις τῶν καθηκόντων.—Ἀποτελέσματα.—Τίνα τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'. <i>Ἡ φιλοπατρία.</i>	93-108
Ὅρισμός τῆς φιλοπατρίας.—Ἐκαλλιεργήθη μάλιστα παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν.—Ἀποτελέσματα τῆς φιλοπατρίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν.—Ἀποτελέσματα τῆς φιλοπατρίας ἐπὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ.—Ἀποτελέσματα τῆς φιλοπατρίας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως.—Πῶς θὰ δεικνύωμεν τὴν φιλοπατρίαν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες.— <i>Τὰ ἀντίθετα τῇ φιλοπατρίᾳ.</i> —Ἐθνικὴ ἀδιαφορία καὶ κοσμοπολιτισμός.—Ἐθνικὴ ἀδιαφορία.—Κοσμοπολιτισμός.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'. <i>Τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις.</i> .	109-112
Τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις ἦνε καθήκον πάντων.—Κρίσις περὶ τοῦ ποιοῦ τῶν νόμων.—Τὰ ἐκ τῆς ἀπειθείας εἰς τοὺς νόμους κακὰ.—Τὰ ἐκ τῆς εὐπειθείας εἰς τοὺς νόμους ἀγαθὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν.—Διὰ τί μάλιστα ἐπιβάλλεται ἡμῖν τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις;—Εὐπείθεια καὶ σεβασμός πρὸς τὰς ἀρχάς.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'. <i>Στρατιωτικὴ ὑποχρέωσις.</i> . .	113-116
Στρατός.—Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ἦνε καθήκον καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ.—Στρατιωτικὴ παιδείσις.—Φυγὸς στρατοὶ καὶ λιποτάχται.—Διὰ τί ἐπιβάλλεται μάλιστα ἡμῖν ἡ στρατιωτικὴ ὑποχρέωσις;	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'. <i>Φορολογικὴ ὑποχρέωσις.</i> . . .	117-122
Ἐννοια τοῦ φόρου.— <i>Διαίρεσις τῶν φόρων.</i> —Δια-	

νεμητοὶ καὶ κατὰ ποσὸν φόροι.—Ἡ τῶν εἰδῶν κατανάλωσις ἦνε τριττὴ.—Ἀμεισοὶ καὶ ἔμμεσοὶ φόροι.—Σύγκρισις τῶν ἀμέσων καὶ ἔμμέσων φόρων.—Ὅροι ἀπαραίτητοι ἐν τῇ φορολογίᾳ.—Τὸ καθήκον τῶν φορολογουμένων.—Φοροστάσιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ'. *Σεβασμὸς καὶ προστασία τῶν ἀρχαίων μνημείων τῆς τέχνης.* 123-126

Ὁ σεβασμὸς τῶν μνημείων τῆς τέχνης ἦνε καθήκον.—Διὰ τί ἐπιβάλλεται μάλιστα τοῖς Ἑλλήσιν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὰ προγονικά ἔργα; —Καὶ τὰ τῆς ξενοκρατίας μνημεῖα ἄξια σεβασμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ'. *Δικαιώματα τοῦ πολίτου* 127-129

Δικαιώματα τοῦ προσώπου.—Διαιρέσεις τῶν δικαιωμάτων τοῦ προσώπου.—Πολιτικά δικαιώματα.—Ἀτομικά δικαιώματα.—Σπουδαιότης τῶν πολιτικῶν καὶ προσωπικῶν δικαιωμάτων.—Σεβασμὸς καὶ προστασία τῶν πολιτικῶν καὶ προσωπικῶν δικαιωμάτων.—Ἀστικά δικαιώματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'. *Ἡ αὐτοσυντηρησις.* 130-134

Ἐννοια τοῦ δικαίου τῆς αὐτοσυντηρησίας.—Συντελεστικά τῆς εὐεξίας τοῦ σώματος.—Ἀμυνα.—Περιορισμοὶ τοῦ δικαίου τῆς αὐτοσυντηρησίας.—Καθήκον τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων.—*Αὐτοκτονία.*—Ἐννοια τῆς αὐτοκτονίας.—Καταλογισμὸς τῆς αὐτοκτονίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'. *Τὸ δίκαιον τῆς τιμῆς.* 135-141

Ἐννοια τοῦ δικαίου τῆς τιμῆς.—Φιλοτιμία.—Σπουδαιότης τῆς τιμῆς.—Υπεράσπισις τῆς τιμῆς.—Καθήκον πρὸς τὴν τιμὴν τῶν ἄλλων.—*Μονομαχία.*—Ἐννοια τῆς μονομαχίας.—Ἱστορία τῆς μονομαχίας.—Χαρακτὴρ τῆς μονομαχίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ'. *Ἡ ἐλευθερία.* 142-154

Ἐννοια τῆς ἐλευθερίας.—Ἀρνήσις τῆς ἐλευθερίας.—*Διαιρέσεις τῆς ἐλευθερίας.*—Ἀστικὴ καὶ

Σελίς

πολιτική ἐλευθερία. — Προσωπική καὶ πολιτική ἐλευθερία. — Προσωπική ἐλευθερία. — Εἶδη τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. — Σωματική ἐλευθερία. — Ἐπακόλουθα τῆς σωματικῆς ἐλευθερίας. — Πνευματική ἐλευθερία. — Ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ ἐπακόλουθα αὐτῆς. — Μορφαὶ τοῦ οἰκονομικοῦ συνεταρισμοῦ. — Ἐλευθερία τῆς ιδιοκτησίας. — Ἀστική ἐλευθερία. — Πολιτική ἐλευθερία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΣ'. *Τὸ δίκαιον τῆς ἰσότητος.* . . 155-160

Ἐννοια τῆς ἰσότητος. — Ἡ φυσικὴ ποικιλία τῶν ἀνθρώπων ἰδρύει τὴν ἁρμονίαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. — Πολιτικὴ ἰσότης. — Ἱστορία τῆς πολιτικῆς ἰσότητος. — Ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἰσότης παρ' Ἑλλήσι. — Περιορισμοὶ τῆς πολιτικῆς ἰσότητος καὶ χρειττων διαρρυθμίσεις αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΖ'. *Τὸ δίκαιον τῆς ιδιοκτησίας.* . . 161-171

Ἐννοια τῆς ιδιοκτησίας. — Ἡ ἐργασία ἦνε ἀρχὴ καὶ βάσις τῆς ιδιοκτησίας. — Ἐκδήλωσις τῆς ἐργασίας. — Ἱστορία τῆς ιδιοκτησίας. — Καθῆκον πρὸς τὴν ιδιοκτησίαν. — Περιορισμὸς τῆς ιδιοκτησίας. — Δουλεία. — Ἐμπράγματος ἀσφάλεια. — Διαίρεσις τῆς ιδιοκτησίας. — Πνευματικὴ ιδιοκτησία. — Ὁργάνωσις τῆς ιδιοκτησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΗ'. *Τὸ δίκαιον τῆς ψήφου.* . . 172-179

Ἐννοια τῆς ψήφου. — Χρῆσις τῆς ψήφου. — Καθολικὴ ἢ πάνδημος ψήφος καὶ μερικὴ ἢ περιορισμένη. — Ἀμεσος ἢ ἔμμεσος ψήφος. — Φανερὰ ἢ ἀναφανδὸν ψήφος καὶ μυστικὴ ἢ ρυβδην. — Οἱ ἐπικρατοῦντες ἐν ἑκάστη πολιτείᾳ τρόποι τῆς ψηφοφορίας. — Ἐκλογεῖς καὶ ἐκλέξιμοι. — Σπουδαιότης τῆς ψήφου. — Ἡ ψήφος ἦνε καὶ καθῆκον. — Κακὴ χρῆσις τῆς ψήφου καὶ ἀποτελέσματα. — Συμπέρασμα. — Ἡ σπουδαιότης τῆς ψήφου καὶ ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν.

Ἀστικά δικαιώματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΘ'. Ἰκανότης τοῦ προσώπου πρὸς πρᾶξιν.	180-181
Δικαιοπραγία καὶ ἀδικοπραγία. — Ἰκανότης πρὸς δικαιοπραγίαν. — Ἰκανότης πρὸς ἀδικοπραγίαν.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'. Μονομερεῖς καὶ διμερεῖς δικαιο- πραγίαι.	182
Ὅρισμός καὶ διαίρεσις δικαιοπραγιῶν.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'. Εἶδη συμβάσεως.	183-187
Κύρια εἶδη συμβάσεως. — Ὅρισμός εταιρείας. — Ἐν- νοια καὶ ὅρισμός μισθώσεως. — Ὅρισμός ἀνταλλα- γῆς. — Ὅρισμός ἀγοραπωλησίας. — <i>Περὶ χρήματος.</i> — Ἐννοια καὶ ὅρισμός τοῦ χρήματος. — <i>Περὶ νομί- σματος.</i> — Διαμόρφωσις τοῦ νομίσματος. — Μονο- μεταλλισμός καὶ διμεταλλισμός. — Χαρτονομίσματα καὶ πιστωτικὰ γραμμάτια.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ. <i>Περὶ ἀπαιτήσεως καὶ παρα- γραφῆς.</i>	188
Ἐννοια ἀπαιτήσεως. — Ἐννοια παραγραφῆς.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'. <i>Τὸ πρόσωπον ὡς μέλος τῆς οἰκογενείας.</i>	189-194
Περὶ γάμου. — Γνήσια καὶ νόθα τέκνα — Προστασία τῶν ἀνηλίκων. — Διάρκεια καὶ διάκρισις ἀνηλικιότη- τος. — <i>Περὶ κληρονομίας.</i> — Ἐννοια κληρονόμου. — Εἶδη κληρονόμων. — <i>Περὶ διαθηκῶν.</i> — Σύντα- ξις διαθήκης. — Εἶδη διαθήκης.	

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

	Σελίς
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'. <i>Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας.</i>	197-204
Τὰ τέσσαρα πρῶτα πολιτεύματα τῆς Ἑλλάδος.— Ὁθων καὶ πέμπτον σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος.— Γεώργιος Α', ἔκτον σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀναθεώρησις αὐτοῦ.— Κωνσταντῖνος ΙΒ'. — Χαρακτηρισμός τῶν ἑξ ἐλληνικῶν πολιτευμάτων.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'. <i>Περὶ τοῦ βασιλέως.</i>	205-206
Τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως.— Ἀρμοδιότης τοῦ βασιλέως.— Βασιλικὴ χορηγία.— Διαδοχή.— Ἀντιβασιλεία.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'. <i>Περὶ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας.</i>	207-212
Βουλὴ.— Βουλευταί.— Ὅροι καὶ χρόνος ἐργασιῶν τῆς βουλῆς.— Βουλευτικὴ ἀποζημίωσις.— Κανονισμός καὶ τρόπος τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς.— Βουλευτικὴ ἀσυλία.— Προεδρεῖα τῆς βουλῆς.— Ἀναπληρωτικὴ καὶ ἐπαναληπτικὴ ἐκλογή.— Ἀρμοδιότης τῆς βουλῆς.— Συμπολίτευσις καὶ ἀντιπολίτευσις.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'. <i>Καταρτισμός τῶν νόμων ἐν Ἑλλάδι.</i>	213-216
Πρότασις καὶ στάδια νόμου.— Ψήφισις — Κύρωσις.— Ἐκδοσις.— Δημοσίευσις.— Ἰσχύς τοῦ νόμου.— Ἀρίθμησις τοῦ νόμου.— <i>Τὰ ἀρνούμενα τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ἐκ τοῦ νόμου.</i> — Διατάγματα, ἐγκύκλιοι, διαταγαί.— Κύρια εἶδη τῶν διαταγμάτων.— Ἐγκύκλιος.— Διαταγή.	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ'. <i>Ἐκτελεστικὴ ἐξουσία.</i>	217-219
Ὑπουργοί.— Ἐκλογή τῶν ὑπουργῶν.— Θέσις, διακρίματα καὶ ἀναπλήρωσις τοῦ προέδρου τῆς κν-	

βερνήσεως καὶ τῶν ὑπουργῶν. — Συνεδρία τοῦ
ὑπουργικοῦ συμβουλίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ'. *Περὶ ὑπουργείων καὶ τοῦ προ-
σωπικοῦ αὐτῶν.* 220-221

Ἔννοια ὑπουργείου. — Ἀριθμὸς καὶ τάξις ὑπουρ-
γείων. — Προσωπικὸν τῶν ὑπουργείων. — Διστίσεις
τῶν ὑπαλλήλων τοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν'. *Ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν.* 222-224

Ἀρμοδιότης αὐτοῦ. — Διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι
ἢ ἀρχηγοὶ τῆς διπλωματικῆς ὑπηρεσίας ἢ πρέσβεις. —
Πρόξενoi. — Περὶ παρασῆμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ'. *Ὑπουργεῖον τῆς δικαιοσύνης.* 225

Ἀρμοδιότης αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ'. *Ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστι-
κῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.* 226-229

Ἀρμοδιότης αὐτοῦ. — Περὶ τοῦ κλάδου τῶν ἐκκλη-
σιαστικῶν. — Ἑλληνικὴ ἐκκλησία. — Περὶ τοῦ κλά-
δου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. — Περὶ τοῦ κλάδου
τῆς ἀρχαιολογίας. — Περὶ τοῦ κλάδου τῶν καλῶν τε-
χνῶν καὶ τῶν γραμμάτων. — Κληροδοτήματα, σχολικὰ
κτίρια, μουσεῖα καὶ ἱερὰ καθιδρύματα. — Γενικὸν
ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ'. *Ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν.* 230-231

Ἀρμοδιότης αὐτοῦ. — Ἀστυνομία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ'. *Ὑπουργεῖον τῶν οἰκονομικῶν.* 232

Ἀρμοδιότης αὐτοῦ. — Προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ'. *Ὑπουργεῖον ἥς ἐθνικῇ οἰκο-
νομίᾳ.* 233

Ἀρμοδιότης αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣ'. *Ὑπουργεῖον συγκοινωνίας.* 234

Ἀρμοδιότης αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ'. *Ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν* 235-236

Ἀρμοδιότης αὐτοῦ. — Τὰ σώματα τοῦ κατὰ ξηρὰν

στρατοῦ.—Στρατιωτικὴ ὑπηρεσία. — Ταμεῖον τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ'. *Ὑπουργεῖον τῶν ναυτικῶν.* 237-238

Ἑρμοδιότης αὐτοῦ.—Λαχεῖον τοῦ ἐθνικοῦ στόλου.—Σχολαὶ ἀξιωματικῶν.—Ναυτικὸν ἀπομαχικὸν ταμεῖον κτλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ'. *Περὶ τῶν συμβουλίων τῆς κυβερνήσεως.* 239-243

Σκοπὸς τῶν συμβουλίων τῆς κυβερνήσεως καὶ διαίρεσις αὐτῶν.—Συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας.—Ἐλεγκτικὸν συνέδριον.—Νομικὸν συμβούλιον.—Ἀνώτατον δικαστικὸν συμβούλιον.—Ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον.—Ἀρχαιολογικὸν συμβούλιον.—Γενικὸν ἐπιτελεῖον τοῦ στρατοῦ.—Γενικὸν ἐπιτελεῖον τοῦ ναυτικοῦ.—Τὰ συμβούλια τῶν ὑποναυάρχων καὶ ἀντιστρατήγων.—Ίατροσυνέδριον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ξ'. *Δικαστικὴ ἐξουσία.* 244-247

Δικαστήρια.—Ἰσοβιότης τῶν δικαστῶν.—Διαιρέσις τῶν δικαστηρίων.—Ἀστικά δικαστήρια.—Ποινικὰ δικαστήρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΞΑ'. *Διοικητικὴ τῆς Ἑλλάδος διαίρεσις.* 248

Ἡ Ἑλλὰς ἦνε χώρα ἀναπαλλοτριώτου καὶ πολιτικῶς ἀδιαίρετου.—Νομοί, δῆμοι καὶ κοινότητες.—Γενικαὶ διοικήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΞΒ'. *Περὶ νομοῦ καὶ νομάρχου.* 249-250

Νομός.—Νομάρχης καὶ καθήκοντα αὐτοῦ.—Τὸ προσωπικὸν τῆς νομαρχίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΞΓ'. *Περὶ δήμου καὶ κοινότητος.* 251-252

Δῆμος καὶ κοινότης.—Διοικήσις τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	Σελίς 253
Πίναξ τῶν περιεχομένων	273-284

ΕΙΚΟΝΕΣ

(ἐκτὸς τοῦ κειμένου)

*Ο ἔθνομαρτυρ βασιλεὺς Γεώργιος Α΄

*Η Α. Μεγαλειότης Κωνσταντῖνος ΙΒ΄ ὁ ἐλευθερωτής.

Διάγραμμα διαίρεσεως τοῦ δικαίου.

*Η σημαία τῶν φρουρίων, τὸ ἐθνικὸν ἔμβλημα καὶ ἡ ἐθνικὴ
σημαία.*Η τοῦ βασιλέως σημαία καὶ αἱ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς βασι-
λικῆς οἰκογενείας.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Ἐν σελίδι	στίχ.	γράφει
85	7	αὐτοῦ
»	9	99
110	ἐσφαλμένη ἢ ἀρίθμησης τῶν παραγραφῶν μέχρι τῆς σελ. 208	
175	11	τῆς ψήφου
188	14	215
192	10	§ 226. Εἶδη πλ.
206	21	ἀντιβασιλείας, δ'
207	3	22ον

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Παλμοὶ τῆς Κύπρου	Δραχ. 4.—
Ἡ ἐν Κύπρῳ ἐκπαίδευσις ἀπὸ τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς (1878) μέχρι τοῦ 1912	» 1.—

Ἡ ἀγωγή τοῦ πολίτου τιμᾶται ἄδεντος	» 4.—
» » » » » χαρτόδεντος	» 4.50
» » » » » χρυσόδεντος	» 5.—

024000028409

Ψηφιοποίηση του Αρχείου Στιπένδου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σπύρος Ι. Παπασπύρου
Ζωγράφος
Καθηγητής Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΠ.

